

T. C.
YOZGAT BOZOK UNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı

Zeynep AY

HZ. PEYGAMBER İLE TEBERRÜK RİVAYETLERİ
(Yiyecek, İçecek ve Abdest Suyu Örneği)

Yüksek Lisans Tezi

Danışman:
Dr. Öğrt. Üyesi Orhan YILMAZ

Yozgat – 2018

T. C.
YOZGAT BOZOK UNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı

Zeynep AY

HZ. PEYGAMBER İLE TEBERRÜK RİVAYETLERİ
(Yiyecek, İçecek ve Abdest Suyu Örneği)

Yüksek Lisans Tezi

Danışman:
Dr. Öğrt. Üyesi Orhan YILMAZ

Yozgat – 2018

T.C.
YOZGAT BOZOK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

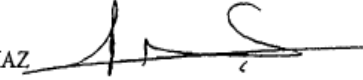
TEZ ONAYI

Enstitümüzün Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı 80110713009 numaralı öğrencisi Zeynep AY'ın hazırladığı "Peygamber İle Teberrük Rivayetleri (Yiyecek, İçecek Ve Abdest Suyu Örneği)" başlıklı Yüksek Lisans Tezi ile ilgili Tez Savunma Sınavı, Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği uyarınca 01/11/2018 Perşembe günü saat 12:00'de yapılmış, tezin onayına ~~OY ÇOKLUĞU~~ / OY BİRLİĞİYLE karar verilmiştir.

Başkan : Doç. Dr. Ercan ESER

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Orhan YILMAZ

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Yusuf AKGÜL

ONAY:

Bu tezin kabulü, Enstitü Yönetim Kurulu'nun ...06.../11.../2018... tarih ve 14... sayılı kararı ile onaylanmıştır.

YEMİN METNİ

Yüksek lisans olarak sunduğum "Hz. Peygamber ile Teberrük Rivayetleri (Yiyecek, İçecek ve Abdest Suyu Örneği)" adlı çalışmamın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım kaynakların kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

...../...../2018

Zeynep AY

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	VII
ABSTRACT.....	IX
KISALTMALAR.....	XI
ÖNSÖZ.....	XII
GİRİŞ.....	1
1.Araştırmanın Konusu.....	1
2.Araştırmanın Amacı ve Önemi.....	1
3.Araştırmanın Yöntemi ve Kaynakları.....	2

BİRİNCİ BÖLÜM

TEBERRÜK KAVRAMI VE MAHİYETİ

1.1.Teberrük Kavramı.....	4
1.2.Kur'ân-ı Kerîm'de Teberrük Kavramı.....	5
1.3.Hadislerde Teberrük Kavramı.....	13
1.3.1.Hz. Peygamber'in Tükürüğüyle Teberrük.....	15
1.3.2.Hz. Peygamber'in Teni ve Dokunması ile Teberrük.....	17
1.3.3.Hz. Peygamber'in Saçı ile Teberrük.....	19
1.3.4.Hz. Peygamber'in Teri ile Teberrük.....	20
1.3.5.Hz. Peygamber'in Duası ile Teberrük.....	21
1.3.6.Hz. Peygamber'in Yiyecek Artıklarıyla Teberrük.....	22
1.3.7.Hz. Peygamber'in İçecek Artıklarıyla Teberrük.....	23
1.3.8.Hz. Peygamber'in Abdest Suyu Artıklarıyla Teberrük.....	24

1.3.9.Hz. Peygamber'in Kanı İle Teberrük.....	25
1.3.10.Hz. Peygamberin İdrarı ile Teberrük.....	27
1.3.11.Hz. Peygamber'in Bulunduğu Mekânlar ile Teberrük.....	28
1.3.12.Hz. Peygamber'in Kıyafetleri ile Teberrük.....	28
1.3.13.Hz. Peygamber'in Kullandığı Eşyalar ile Teberrük.....	31
1.4.Diğer Semâvî Dinlerde Teberrük Kavramı.....	32
1.4.1.Hristiyanlık.....	32
1.4.2.Yahudilik.....	36
1.5.Tasavvufta Teberrük Anlayışı.....	41

İKİNCİ BÖLÜM

HZ. PEYGAMBER'İN YİYECEK VE İÇECEK ARTIKLARIYLA TEBERRÜK RİVAYETLERİ

2.1.Yiyecek Artıklarıyla Teberrük.....	44
2.1.1.Tahnîk Rivayetleri.....	44
2.1.1.1.Birinci Rivayet (Hz. Peygamber'in Bebekleri Tahnîk Etmesi)...	45
2.1.1.2.İkinci Rivayet (Abdullah b. Zübeyr'in Tahnîk Edilmesi).....	48
2.1.1.3.Üçüncü Rivayet (İbrahim b. Ebî Mûsâ el-Eş'ârî'nin Tahnîk Edilmesi).....	54
2.1.1.4.Dördüncü Rivayet (Abdullah b. Ebî Talha'nın Tahnîk Edilmesi).....	57
2.1.2.Hz. Peygamber'in Yemek Artığında Parmaklarının Dokunduğu Yerin Araştırılması.....	64
2.2.İçecek Artıklarıyla Teberrük.....	71
2.2.1.Sahâbenin Hz. Peygamber'in İçecek Artıklarına Sahip Olmak İçin Yarışması.....	71

2.2.1.1. Birinci Rivayet.....	71
2.2.1.2. İkinci Rivayet.....	74
2.2.2. Sahâbenin Hz. Peygamber'in İçecek Artığından Faydalanmak İçin Orucunu Bozması.....	81

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HZ. PEYGAMBER'İN ABDEST SUYU ARTIKLARIYLA TEBERRÜK RİVAYETLERİ

3.1. Sahâbenin Hz. Peygamber'in Abdest Suyu Artığını Paylaşması.....	87
3.2. Sahâbenin Hz. Peygamber'in Abdest Suyu Artığını İçmesi.....	95
3.3. Hz. Peygamber'in Abdest Suyu Artığını Hasta Sahâbîye Dökmesi.....	99
3.4. Sahâbenin Hz. Peygamber'in Hibe Ettiği Abdest Suyunu Memleketlerine Götürmeleri.....	107
SONUÇ.....	111
KAYNAKÇA.....	114
EKLER.....	123
ÖZ GEÇMİŞ.....	136

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hz. Peygamber ile Teberrük Rivayetleri (Yiyecek, İçecek ve Abdest Suyu
Örneği)**

Zeynep AY

Danışman: Dr. Öğrt. Üyesi Orhan YILMAZ

2018-136+XIII sayfa

Jüri: Doç. Dr. Ercan Eser

Dr. Öğr. Üyesi Orhan Yılmaz

Dr. Öğr. Üyesi Yusuf Akgül

Hz. Peygamber, yaratıcının O'na biçtiği misyon ve insanlara örnekliğindeki üstün ahlaki vasıfları nedeniyle getirdiği dinin mensupları tarafından çok sevilmiş ve diğer insanlardan üstün tutulmuştur. Bu olması gereken ve yaratıcının da emrettiği bir durumdur. Fakat diğer dinlerde olduğu gibi İslam Dini'nde de Hz. Peygamber'in misyonu kimi zaman yanlış değerlendirilmiştir. O'nu yaratıcının istediği ve emrettiği değerler çok daha üstünde olağanüstü, fevkalbeşer ve hatta ilâhî bir statüye çıkarmak isteyen insanlar İslam'ın başından beri hep olagelmıştır. Bunun en belirgin tezahürlerini ilk dönemden itibaren hadis kaynaklarında görmekteyiz. Konumuzun özünü teşkil eden teberrük kavramında ise Hz. Peygamber'e duyulan muhabbetin tezahüründe bazen farklı mecralara kayıldığını görmekteyiz. O'na ait herhangi bir şeyin insanı cehennemden kurtaracağı, hastalıkları iyileştireceği, imanını artıracığı vb. düşünceler hatırasına duyulan saygı ve hürmetten daha ön plana çıkmıştır. Hâlbuki îtikâdî açıdan medet umulacak, yardım edecek, kutsanacak yegâne varlık sadece Allah'tır. Bundan dolayı hadis eserlerindeki bu hususla alakalı rivayetler hadis teknikleri açısından titizlikle incelenmeli, konuyla alakalı îtikâdî, psikolojik ve

sosyolojik boyutta samimi de olsa zaafa düşölmesinden sakınılmalıdır. Konuyla ilgili rivayetler hadis eserlerinde fazlaca bulunduğundan tezimizde konuyu sınırlandırdık. Teberrük kavramının Kur'an ve Hadisler ışığında genel bir analizini yaptıktan sonra hadis eserlerinde bu hususun hangi başlıklar altında yer aldığını ortaya koymaya çalıştık. Sonrasında Hz. Peygamberin yiyecek, içecek ve abdest suyu artıklarıyla teberrük edilmesine dair başta Kütüb-i Tis'a olmak üzere meşhur addedilen hadis kaynaklarındaki rivayetleri ilgili eserler ışığında değerlendirmeye çalıştık.

Anahtar Kelimeler: Hadis, Hz. Peygamber, kutsal, artık, teberrük.

ABSTRACT

MASTER THESIS

The Hadiths of Memoirs of the Prophet (The Sample of the Food, Drink and Ablution Water)

Zeynep Ay

Advisor: Assistant Professor Orhan Yilmaz

2018-136+XIII pages

Jury: Assistant Professor Ercan Eser

Assistant Professor Orhan Yilmaz

Assistant Professor Yusuf Akgül

Prophet Mohammad (PbuH) was loved much and considered superior to other people because of superior moral characteristics in being an example for all human beings with the mission appointed by the Creator. This is the way that has to be, and it was also ordered by the Creator. However, like it is the case in other religions, the mission of the Prophet was sometimes misjudged in Islam as well. There have always been some people who wanted to associate Him with another status, to much more superior and extraordinary superhuman status other than ordered and desired by the Creator since the early days of Islam. We see the most obvious outcomes of this situation in Hadith sources as of the early periods of Islam. In the field of “relic”, which constitutes the core of our present study, we see that the outcomes of the love felt for the Prophet were misguided towards different fields. The beliefs that something that belonged to Him would save people from the Hell, heal the diseased ones, increase the faith, etc. came to forefront more than the respect and reverence felt for His memory. As a matter of fact, in terms of faith, the only existence from whom help in any field may be asked for, the One that will help, the

only existence to be praised is only and solely Allah. For this reason, it is extremely important that the narrations in this field in Hadith compilations are examined and investigated in terms of Hadith techniques, and any kind of weakness -although sincerely- must be avoided with regards to faith and in psychological and sociological terms. Since the narrations in this field exist plenty in Hadith compilations, we limited the main theme in our present study. After analyzing the term “relic” in the light of the Quran and Hadiths generally, we tried to determine under which headings this field was mentioned in Hadith compilations. Then, we tried to analyze the narrations in the Hadith compilations that are considered famous mainly in the “Kütüb-i Tis’a” in terms of using the food, drink and Wudu remains of the Prophet as relics in the light of the abovementioned compilations.

Key Words: Hadith, Holy Prophet, holy, residual, teberrük.

KISALTMALAR

A.G.E	:	Adı geen eser
A.S.	:	Aleyhi's-selâm
B.	:	İbni
BS.	:	Baskı
C.	:	Cilt no
EV.	:	eviren
DİA	:	Diyanet İslam Ansiklopedisi
DİB	:	Diyanet İşleri Başkanlığı
DR.	:	Doktor
EDT.	:	Editör
H.	:	Hicrî
H.N.	:	Hadis no
HZ.	:	Hazreti
NŞR	:	Neşreden
PBUH	:	Peace be upon him
PROF.	:	Profesör
R.A.	:	Radıyallâhu anh
S.	:	Sayfa no
S.A.V.	:	Sallallahu aleyhi ve sellem
TRC.	:	Tercüme eden
THK.	:	Tahkik eden
TS.	:	Tarihi belirsiz
V.	:	Vefatı
VB.	:	Ve benzeri
VD.	:	Ve diğeri
YAY.	:	Yayınları
YS.	:	Yeri belirsiz

ÖNSÖZ

İslam'ı algılayış biçimimizde ve yaşantımızda onu içselleştirmemiz hususunda Kur'ân-ı Kerîm'den sonra bizi yönlendiren unsurların başında şüphesiz hadisler gelmektedir. Kur'ân-ı Kerîm'in bir harfinin bile değişmeyip kıyamete kadar mahfuz olacağı, yani lafzına insanlar tarafından en ufak bir müdahale bile yapılamayacağı yaratıcı tarafından koruma altına alınmıştır. Bundan dolayı İslamı yanlış anlayıp yorumlama problemimizin en önemli kaynaklarından birinin de böyle bir garantiye sahip olmayan hadisler ve hadisleri yorumlama biçimimiz olduğu ortaya çıkmaktadır.

Hiç şüphesiz yaşantı ve dünya görüşü bakımından dinin bireyler ve toplumlar üzerindeki yönlendirici etkisi inkâr edilemez. Önemli olan bu yönlendirici etkinin muhatapları tarafından doğru anlamlandırılıp yorumlanmasıdır. Dinin öğretilerinin muhatapları tarafından doğru veya yanlış okunmasında kültür seviyesi, kişi veya toplumun genel psikolojisi, topluma fikir önderliği yapma konumundaki bireylerin anlayışları ve bu anlayışlarını topluma da yansıtma etkisi kaçınılmaz olmuştur.

İnsanlığın başlangıcından itibaren yaratıcının insanlarla irtibatı hiç kesilmemiş ve insanoğlu her dönemde ilahî hitabın muhatabı olmuştur. Bu süreçte ilahî hitabın tebliğcisi ve uygulamada örnekliliği açısından ise insanlara kendi cinslerinden olan peygamberler gönderilmiştir. Bu seçkin şahsiyetler gerek getirdikleri ilahi mesajlarla gerekse uygulamada örnek kişilikleriyle insanların takdir ve hayranlıklarını kazanmışlardır. Fakat bu takdir ve hayranlıklar peygamberlerin gerek yaşamlarında gerekse ölümlerinden sonra genelde abartılarak onların yaratıcının takdir ettiği kulluk seviyesinin çok ötesinde olağanüstü ve hatta ilahî bir konuma getirilmelerine sebep olmuştur. Diğer tahrif edilen dinlerin peygamberleri kadar olmasa bile İslam peygamberi Hz. Muhammed (s.a.v.) de bundan nasibini almıştır.

Hz. Peygamber'e yaratıcının biçtiği konum ve bu konumun inananlar tarafından doğru tahlil edilip içselleştirilmesi açısından Hz. Peygamber'in şahsıyla ilgili rivayetlerin ince bir tenkit ve vahiy süzgecinden geçirilmesi önem kazanmaktadır. Özellikle onu insanüstü ilahi bir vasfa büründüren veya öyle anlaşılan rivayetlerin incelenmesi, inanç boyutunda daha da önem kazanmaktadır. Bu bağlamda Hz. Peygamber'in fiziki yapısından, özelliklerinden veya ona ait herhangi

bir şeyden medet umulması, kutsanması veya bereket vesilesi sayılması hususundaki rivayetlerin incelenmesinin gerekliliği de açıktır.

Tezimizde konunun etraflılığı ve konuyla ilgili rivayetlerin çokluğu sebebiyle sadece Hz. Peygamber'in yiyecek, içecek ve abdest suyu artıklarıyla teberrük edilmesi hususunda meşhur hadis kaynaklarında yer alan bazı rivayetleri ele aldık. Tezimiz giriş ve üç bölümden ibarettir. Giriş bölümünde konunun içeriği, amacı ve öneminden bahsettikten sonra tezi oluştururken kullandığımız yöntem ve kaynaklar hakkında bilgi verdik. Birinci bölümde genel olarak teberrük kavramının mahiyetinin, Kur'ân-ı Kerîm'de, hadis rivayetlerinde, diğer din ve kültürlerde ne şekilde yer aldığını incelemeye çalıştık. İkinci bölümde, Hz. Peygamber'in yiyecek ve içecek artıklarıyla teberrük edilmesine dair rivayetleri; üçüncü bölümde ise Hz. Peygamber'in abdest suyu ile teberrük edilmesine dair bazı hadis rivayetlerini başta Kütüb-i Tis'a olmak üzere meşhur addedilen hadis eserlerinden seçip, konuyla ilgili eserlerin ve hadis münekkitlerinin görüşleri ışığında senet ve metin tenkidi yapmaya çalıştık. Nihayetinde genel bir değerlendirme yaparak tezimize son verdik.

Tezimizi hazırlarken gerek araştırma konumuzun seçilmesinde gerekse hazırlık aşamasında maddi ve manevi desteklerinden ve görüşlerinden istifade ettiğim danışman hocam Dr. Öğrt. Üyesi Orhan Yılmaz Beyefendi'ye, yine aynı bölümden hadis alanında teknik bilgilerinden ve tecrübesinden istifade ettiğim Dr. Öğrt. Üyesi Yusuf Akgül Beyefendi'ye teşekkürlerimi bir borç bilirim.

Zeynep AY

Yozgat-2018

GİRİŞ

1. Araştırmanın Konusu

Hz. Peygamber'in şahsı ve eşyası ile teberrük meselesi sadece onun hayatta olduğu dönemi değil sonraki dönemleri de ilgilendiren ve hala güncelliğini koruyan bir meseledir. Hz. Peygamber'e ait olduğu düşünülen kıyafet, eşya ve saç, sakal gibi vücuduna ait kalıntılar günümüzde kutsal emanetler olarak titizlikle muhafaza edilmekte ve Müslümanlar tarafından ziyaret edilmektedir. Hz. Peygamber'in hatırasına hürmet duymak ve bu hatıralar vesilesiyle onu kalplerde ve zihinlerde canlı tutmak her Müslüman için vazgeçilmezdir. Hz. Peygamber'e sevgi ve bağlılık bakımından en önde gelen insanlar hiç şüphesiz onu fiziken de görme ve sohbetinde bulunma bahtiyarlığına eren Ashâb-ı Kirâm'dı. Bu fiziki beraberlik ve Hz. Peygamber'in üstün ahlâkî özelliklerine en yakından şahit olmaları hasebiyle sahâbenin muhabbet tezahürlerinin çok yoğun olması ve onunla ilgili her şeye kıymet vermeleri normal karşılanmalıdır. Hz. Peygamber'in vefatından sonra ise sahabe en sevdikleri insanı kaybetmenin verdiği özlemle ondan hatıra kalan şeylerle teselli bulmaya çalışmışlardır. Bu gayet insanî bir durumdur. Fakat bu durum daha sonraları asıl mecrasından saptırılmış ve Hz. Peygamber'e ait eşya ve artıklar birebir medet umulan, cennete girme veya cehennemden kurtulmaya vesile sayılan bir konuma getirilmeye çalışılmıştır. Bu zihniyet ve anlayış eleştiriye açıktır.

Tezimizin konusunu bu çerçevede "Hz. Peygamber ile Teberrük Rivayetleri" olarak belirledik. Konuyla ilgili rivayetlerin fazla başlıkta ve çok sayıda olmasından dolayı sınırlandırmaya gittik ve Hz. Peygamber'in yiyecek, içecek ve abdest suyu artıklarıyla teberrük edildiğine dair bazı rivayetlerin Kütüb-i Tis'a bağlamında ve konuyla ilgili eserler ışığında tahlil ve değerlendirmesini yapmaya çalıştık.

2. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Hz. Peygamber, Cahiliye Dönemi olarak adlandırılan, itikâdî, ahlakî ve insanî bakımdan alçalmış, kokuşmuş ve yaratılış amacının unutulduğu bir dönemde insanlığa bir kurtuluş reçetesi olarak gönderilmiştir. Yaratıcının ona bahşettiği üstün aklî melekeleri, tebliğ ve eğitimdeki kucaklayıcı metodu ve ahlakî bakımdan zirve

şahsiyetiyle öncelikle birebir kendileriyle muhatap olduğu toplumu, sonrasında da kıyamete kadar bütün insanlığı derinden etkilemiş ve kendisine hayran bırakmıştır. Bundan dolayı ona tâbî olanlar tarafından çevresini saran muhabbet halkası ilk dönemden itibaren genişlemeye devam etmektedir.

İnsanoğlu, psikolojik yapısı gereği sevdiği bir varlığa veya insana ait her şeyi de ona ait olması veya onun bir parçası olması bakımından sever ve saygı duyar. Ayrı kaldığı zaman sevdiğine ait eşya ve hatıralarla teselli bulur. Ashâb-ı Kirâm'ın Hz. Peygamber'in şahsına, eşyalarına ve onu hatırlatan her şeye duydukları aşırı muhabbetin de bu psikolojinin bir sonucu olduğu düşünülerek anlayışla karşılanmalıdır. Fakat zamanla bu sevgi tezahürleri anlamından saptırılarak, medet ummak, yardım beklemek, cehennemden kurtulmayı veya cennete kavuşmayı istemek, şifaya kavuşmak gibi sadece yaratıcıdan beklenmesi ve talep edilmesi gereken durumlar Hz. Peygamber ve ona ait eşyalar için de geçerliymiş gibi bir algı oluşmaya başlamıştır. Tezimizin amacı da bu algıyı irdeleyip ilgili ayetler ve konuyla ilgili rivayetler ışığında doğru bir değerlendirmeye varabilmektir.

Hz. Peygamber'in şahsı ve eşyaları ile teberrük edildiğini ifade eden rivayetler Kütüb-i Sitte başta olmak üzere hadis kitaplarının muhtelif bölümlerine dağılmış bulunmaktadır. Dağınık haldeki bu malzemenin bir araya getirilmesi ve hadis teknikleri açısından bir değerlendirilmeye tabi tutulması son derece önemlidir. Çünkü mesele basit bir bereket umma meselesinden ibaret değildir. Bu konuyla ilgili hadisler esas alınarak oluşturulmuş olan bir zihniyet yapısı söz konusudur.

Konuyla ilgili hadislerin güvenilir kabul edilen hadis kaynaklarında da yer alması sıhhat durumlarının tespitinin önemini bir kat daha artırmaktadır. Ancak bu tespitin, İslâmî disiplinlerin hepsinde tek bir metodoloji ile yapılmadığı da bir gerçektir. Metodolojideki farklılık ise ulaşılan sonuçların farklılığını beraberinde getirmektedir. Amacımız, ele almış olduğumuz konuyla ilgili rivayetlerin mevcut hadis teknikleri çerçevesinde değerlendirmesini sunmaya çalışmaktır.

3. Araştırmanın Yöntemi ve Kaynakları

Tezimiz giriş bölümü ve sonrasında üç bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde araştırmanın konusu, amacı, önemi, yöntemi ve kaynaklarından kısaca bahsettikten sonra birinci bölümde konumuzun esasını teşkil eden teberrük kavramının kökeni, hangi anlamlarla bağlantılı olduğu ilgili sözlüklerden incelenmiş

ve ortaya konmuştur. Bunun için İbn Manzûr'un (v. 711/1311) *Lisânu'l-Arab*'ı, el-Cevherî'nin (v. 400/1009) *Sihâh*'ı, ez-Zebîdî'nin (v. 1205/1791) *Tâcu'l-Arûs*'u, el-Ezherî'nin (v. 370/980) *Tehzîbu'l-luġa*'sı, Ebû Bekr er-Râzî'nin (v. 666/1268) *Muhtâru's-sihâh*'ı ve Arap dili ve edebiyatının önemli sözlüklerinin yanı sıra, el-İsfahânî'nin (v. 502/1108) *Müfredât*'ı, ez-Zemahşerî'nin (v. 538/1144) *Esâsu'l-belâġa*'sı gibi Kur'an terimleri sözlüklerinden istifade edilmiştir.

Daha sonra teberrük kavramının kökü olan برك b-r-k fiilinin türevlerinin Kur'an-ı Kerîm'de hangi ayetlerde geçtiği sıralanmış, sonrasında ise kavramın manasıyla alakalı olabileceği düşünülen ayetler geleneksel ve çağdaş tefsirler ışığında ortaya konulmuştur.

Kavramın Kur'an'dan sonra hadis rivayetlerinde hangi başlıklar halinde yer aldığı da örnekler verilerek gösterilmeye çalışılmıştır.

Başta Yahudilik ve Hristiyanlık olmak üzere diğer din ve kültürlerde ve tasavvuf literatüründe bu anlayışın ne şekilde yer aldığı Tevrat, İncil gibi kutsal kitaplar ve konuyla alakalı ansiklopedi, kitap ve makaleler ışığında incelenmeye çalışılmıştır.

İkinci bölümde Hz. Peygamber'in yiyecek ve içecek artıklarıyla teberrük edilmesiyle alakalı rivayetler, üçüncü bölümde ise Hz. Peygamber'in abdest suyu artıklarıyla teberrük edilmesine dair rivayetler başta Kütüb-i Tis'a olmak üzere meşhur addedilen hadis eserlerinden tahrir edilmiştir. Rivayetler serdedildikten sonra isnat şemaları tezin sonundaki ek bölümlerinde, senet ve metin değerlendirmesi ise hadis şârihlerinin ve meşhur hadis münekkitlerinin değerlendirmeleri doğrultusunda rivayetin hemen ardından ortaya konmuştur. İsnat şemalarında sadece Kütüb-i Tis'a'daki rivayetlerin senetleri gösterilmiştir. Senet değerlendirmelerinde de Kütüb-i Tis'a'da geçen rivayetlerin râvîleri temel alınmıştır. Genel bir değerlendirme yapıldıktan sonra sonuç bölümüyle teze son verilmiştir.

Tezimizde yararlandığımız Arapça kaynakları el-Mektebetü's-Şâmile ve el-Cevâmiu'l-Kelîm isimli bilgisayar programlarından yararlanarak taradık ve kaynak gösterirken bu programlardan istifade ettik. Buhârî, Tirmizî, Ebû Dâvûd, İbn Mâce, Nesaî ve Dârimî'den yapılan rivayetlerde dipnot gösterirken bâb numarası ile; Müslim ve Muvattâ'dan rivayetlerde ise hadis numarası ile dipnot gösterimi yaptık. Bunların dışındaki kaynaklarda ise cilt ve sayfa numarası ile dipnot gösterdik.

BİRİNCİ BÖLÜM

TEBERRÜK KAVRAMI VE MAHİYETİ

1.1. Teberrük Kavramı

بروكا - برك - ببرك (b-r-k) fiili lügatte devenin yere çökmesi, dizlerini ve sadrını yere koyup yerleşmekten ibarettir. برك البعير ifadesinde “devenin yükünü atması” anlamında da kullanılmıştır.¹ Bununla beraber fiile “sebat etmek” ve “ısrarla devam etmek” manaları da verilmiştir.² Onun için الحرب فى البرك denir ki, “savaş alanında sebat ettiler ve oradan hiç ayrılmadılar” demektir.³ Yağmurun devamlı yağması için de fiil bu kalıpta kullanılmıştır.⁴ Bir manası da bir araya toplamak, dallanıp budaklanmak, büyüyüp çoğalmaktır.⁵ برك (berkun) kelimesi isim olarak ise “devenin göğsü” manasında kullanılmıştır.⁶ بركة (birketu) kelimesi de bu manada kullanılmaktadır. Suyun toplandığı yere de بركة الماء denilmiştir.⁷ Yine البركة (el-birketu) kelimesi “dişi devenin sütünün çok ve verimli olması, devamlı sağılabilir olması” manasına da kullanılmıştır.⁸

Fiil برك (bârake) vezninde kullanıldığında ise “hayırlı ve mübarek kılmak, bolluk vermek” anlamına gelmektedir. Allah’ın bir şey üzerinde hayrı ve bolluğu devam ettirmesidir.⁹ İsm-i mefûlü مبارك , müennesi مباركة dür. İlahî hayır her zaman hissedilmeden geldiğinden ve sayılamayacak kadar çok olduğundan ayrıca herhangi

¹ Ebû Nasr İsmail b. Hammâd el-Cevherî, *Tâcü'l-luga ve sıhâhu'l-Arabiyye*, (Thk. Ahmed Abdülgafûr Attâr), I-VI, Dâru'l-İlm, Beyrut 1979, IV, 1574; İbn Manzûr Ebü'l-Fazl Muhammed b. Mükerrrem b. Ali el-Ensârî, *Lisânü'l-Arab*, (Thk. Abdullah Ali el-Kebîr), I-XV, Dâru Sâdır, Beyrut, ts, I, 265.

² Ebu'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed Râgıp el-İsfehânî, *el-Müfredât fi garîbi'l-Kur'ân*, (Thk. Muhammed Seyyid Keylânî), Dâru'l-Mâ'rife, Beyrut, ts, s. 44.

³ Ebü'l-Kâsım Cârullah Mahmûd b. Ömer b. Muhammed ez-Zemahşerî, *Esasü'l-belâga*, (Thk. Muhammed Bâsil Uyûnu's-Suûd), I-II, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1997, I, 57.

⁴ İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, I, 267.

⁵ Ebü'l-Feyz Muhammed el-Murtazâ b. Muhammed b. Muhammed b. Abdirrezzâk ez-Zebidî, *Tâcü'l-arûs min cevâhiri'l-kâmûs*, (Thk. Mustafa Hicâzî), I-XXXX, Matbaatu Hükümetu'l-Kuveyt, ys, 1993, XXVI, 59; Ebü Hüseyin Ahmet b. Fâris b. Zekeriyya, *Mücemu mekâyisi'l-luga*, (Thk. Abdusselam Muhammed Harun), I-VI, Dâru'l-Fikr, ys, 1979, II,228.

⁶ Ebû Mansûr Muhammed b. Ahmed el-Ezherî, *Tezhîbü'l-luga*, (Thk. Reşid Abdurrahman el-Ubeydî), I-XVI, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1967, X, 227; İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, I, 266.

⁷ Cevherî, *Tâcu'l-luga*, IV, 1574; İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, I, 266; Ezherî, *Tezhîbü'l-luga*, X, 227; Muhammed b. Ebî Bekr b.Abdulkadir er-Râzî, *Muhtâru's-sıhah*, (Thk. Mahmud Hâtır), Mektebetü Lübnan, Beyrut 1995, s. 73; Serdar Mutçalı, *Arapça Türkçe Sözlük*, Dağarcık Yay, İstanbul 1995, s. 51; İsfehânî, *el-Müfredât*, s. 44.

⁸ İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, I, 266; Ezherî, *Tezhîbü'l-luga*, X, 227.

⁹ İbrahim Mustafa, Ahmed ez-Ziyât, Hamid Abdulkadir, Muhammed en-Neccâr, *el-Mücemu'l-vasit*, Mektebetü'ş-Şurûgu'd-Düveliyye, Kahire 2004, s. 51.

bir şekilde sınırlandırılmadığından kendisinde hissedilmeyen bir fazlalık görülen her şeye “O mübarektir, onda bereket vardır” denmektedir.¹⁰ Fiilin meçhul sîgası olan بورك (bûrike) ise “mübarek kılındı” manasını taşır.

تبارك (tebârike) vezninde de fiil بارك (bârike) vezni ile benzer anlam taşımaktadır. Yani “hayırlı kılmak, bolluk bereket vermek” manasındadır.¹¹ تبارك fiili Allah için kullanıldığında ise O’nun yüceliğini, kutsallığını ve münezzehliğini ifade eder.¹² تبارك الله cümlesi ile de her işte Allah’tan bereket umulması, O’nu büyülemek ve ta’zim manası ifade edilir. Kur’an-ı Kerîm’de تبارك sözünün geçtiği her yerde bize verilen bütün iyiliklerin sadece yüce Allah tarafından verilebileceğini, bu nedenle kutlu ve mübarek olduğunu görmekteyiz.¹³

البركة (el-beraketu) sözcüğü ise “her türlü hayırda çoğalmak, artmak ve saadet elde etmek” anlamlarını ifade etmektedir.¹⁴

Tezimizde kavram olarak ele alıp incelediğimiz تترك-يتترك-تبركا (teberrake-yeteberraku-teberruken) fiili ise “yardım edilmek, kutsanmak, bir şeyden bereket ve uğur beklemek, mübarek saymak” anlamlarında kullanılmaktadır.¹⁵

1.2. Kur’ân-ı Kerîm’de Teberrük Kavramı

Kur’ân-ı Kerîm’de برك (b-r-k) kökünden gelen birçok sözcük kullanılmakla beraber teberrük kavramı kelime olarak kullanılmamaktadır. B-r-k kökünden gelen sözcükler Kur’ân-ı Kerîm’de yirmi dokuz yerde isim veya fiil kalıbında kullanılmıştır. Bu sözcüklerin kullanıldığı âyetleri şu şekilde maddeleyebiliriz:

بارك (bârike): “Hayırlı ve mübarek kılmak, bolluk vermek”¹⁶ manasına gelen bu kelime Kur’an-ı Kerîm’de mazi sîgası, meçhul sîgası ve ism-i mef’ûl olarak yer almıştır. Bu âyetlerden bir tanesi şu şekildedir:

“Yeryüzüne üstünden ağır baskılar (dağlar) yerleştirdi, onu bereketli kıldı; arayıp soranlar için gıdalarını tam (toplam) dört gün içinde yetiştirmesi kanununu koydu (takdir etti).”¹⁷

¹⁰ Zebîdî, *Tâcu'l-arûs*, XXVII, 58; Isfehânî, *el-Müfredât*, s. 44.

¹¹ İbn. Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, I, 266; Ebû Bekr er-Râzî, *Muhtâru's-sıhah*, s.73.

¹² İ. Mustafa v.d, *el-Mû'cemu'l-vasît*, s. 51; Ahmet b. Fâris, *Mûcemu mekâyisi'l-luga*, II, 228.

¹³ Isfehânî, *el-Müfredât*, s. 44.

¹⁴ Zebîdî, *Tâcu'l-arûs*, XXVII, 57; Ezherî, *Tehzîbu'l-luga*, X, 227; İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, I, 265;Ebû Bekr er-Râzî, *Muhtâru's-sıhah*, s.73.

¹⁵ Ahmed Muhtar Abdülhamid Ömer, *Mûcemu'l-lugati'l-Arabiyyeti'l-muâsıra*, Âlimu'l-Kütüb, ys, 2008; Ebû Bekir er-Râzî, *Muhtâru's-sıhah*, s.73.

¹⁶ İ. Mustafa v.d, *el-Mûcemu'l-vasît*, s. 51

Kur'an-ı Kerîm'de (بارك) fiili bu ayetten başka on dokuz ayette daha yer almaktadır.¹⁸

تبارك (tebârake): “Mukaddes ve münezzehe olmak, (hissî yahut manevî) hayrı bol olmak, şanı yüce olmak”¹⁹ manalarına gelen (تفاعل) kalıbındaki bu sözcük Kur'an-ı Kerîm'de sadece Allah'ın yüceliğini ifade etmek için kullanılmıştır. Fiilin yer aldığı âyetlerden birisi şu şekildedir:

*“Rabbimiz, gökleri ve yeri altı günde yaratan ve sonra arşa hükmeden, gündüzü durmadan kovalayan gece ile bürüyen; güneşi, ayı, yıldızları, hepsini buyruğuna baş eğdirerek var eden Allah'tır. Bilin ki yaratma da emir de O'nun hakkıdır. Âlemlerin Rabbi olan Allah Yüce'dir.”*²⁰

البركة (el-beraketü): Kelime isim olup hayır ve bolluk, bir şeyin artıp çoğalmasına denmektedir.²¹ Kur'an-ı Kerîm'de bu kelimenin çoğulu olan بركات (hayırlar, bereketler) kelimesi yer almıştır. Kelimenin yer aldığı âyetlerden birisi şu şekildedir:

*“Eğer kentlerin halkı inanmış ve bize karşı gelmekten sakınmış olsalardı, onlara göğün ve yerin bolluklarını verirdik. Ama yalanladılar; bu yüzden onları, yaptıklarına karşılık yakalayiverdik.”*²²

Görüldüğü üzere Kur'an-ı Kerîm'de teberrük kavramı hayır ummak, bereket ve uğur beklemek manasında yer almamaktadır. Âyetlerden de anlaşılacağı üzere Kur'an-ı Kerîm hayrın, bereketin, yardımın, bolluğun tek mercîinin Allah olduğunu bize göstermektedir.

Kur'an-ı Kerîm genel manası itibarıyla hiçbir varlığa Allah'a benzer bir değer verilmesini ve O'nun sevgisi derecesine hiçbir varlığın çıkarılmasını kabul etmez. Buna Allah'ın yaratılmışlar arasında en çok değer verdiği Hz. Muhammed (s.a.v.) de dâhildir. Nitekim Bakara Suresi'nde “İnsanlardan kimi de Allah'tan başka şeyleri O'na eş tutuyorlar. Oysa iman edenlerin Allah sevgisi daha kuvvetlidir. O zulmedenler azabı görecekları zaman bütün kuvvetin Allah'a ait olduğunu ve

¹⁷ Fussilet 41/10.

¹⁸ Fiilin yer aldığı diğer âyetler için bkz: el-Â'raf 7/137, el-İsrâ 17/1, el-Enbiyâ 21/50, 71, 81, es-Sebe 34/18, es-Saffât 37/113, en-Neml 27/8, el-En'am 6/92, 155, Sâd 38/29, Âl-i İmran 3/96, Meryem 19/31, el-Mü'minûn 23/29, Kâf 50/9, en-Nûr 24/35, 61, ed-Duhan 44/3, el-Kasas 28/30.

¹⁹ İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, I, 266; Ahmed b. Fâris, *Mûcemu mekâyisi'l-luga*, II, 228.

²⁰ el-Â'raf 7/54. (Fiilin yer aldığı diğer âyetler için bkz: el-Mü'minûn 23/14, el-Furkan 25/1-2, 10, 61, el-Mü'min 40/64, er-Rahman 55/78, el-Mülk 67/1.

²¹ Zebîdî, *Tâcu'l-arûs*, XXVII, 57; Ezherî, *Tehzîbu'l-luga*, X, 227; İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, I, 265; Ebû Bekr er-Râzî, *Muhtârû's-sihah*, s. 73.

²² el-A'raf 7/96. (Kelimenin yer aldığı diğer âyetler için bkz: Hûd 11/48, 73.)

Allah'ın azabının gerçekten çok şiddetli olduğunu keşke anlasalardı."²³ buyurulmaktadır.

Elmalılı Hamdi Yazır (v. 1942) bu âyetin tefsirinde mü'minlerin Allah'ın velî kullarını, peygamberlerini ve meleklerini severken âyet-i kerîmenin kapsamını iyi düşünmeleri gerektiğini vurgulamış; onların sevgilerini, Allah sevgisi derecesine vardırıktan kaçınmanın çok gerekli olduğunu belirtmiştir. Çünkü Yazır'a göre bir insanı veya varlığı Allah için sevmekle, Allah'ı sever gibi sevmek arasındaki farkı bilmek gerekir. Allah'a muhabbet duyanlar onun yolunda giden sevgili kullarına da muhabbet duyarlar. Fakat bu muhabbeti Allah'a duydukları muhabbet derecesine çıkarmazlar, onları Allah için severler ve bunun sonucunda Allah yolunda onlara uyarlar. Nitekim âyet-i kerîmede *Ey Muhammed! de ki: Eğer siz Allah'ı seviyorsanız bana tabi olunuz ki, Allah da sizi sevsin.*²⁴ buyurulmaktadır. Bu ayete göre Allah'ın değer verdiği kullarına değer vermek, muhabbet duymak ve onlara uymak, günah ve şirk değildir. Aksine Allah sevgisine delil olan bir durumdur. Ancak bu sevgi ve bağlılık hiçbir zaman Allah sevgisi gibi olmamalıdır. Yazır, bu hürmet ve muhabbetin Allah sevgisiyle aynı dereceye çıkarıldığı zaman, buna şirk gözüyle bakmak gerektiğini belirtmiştir. Ancak bundan genel olarak Allah'tan başka varlıklara hürmet ve muhabbetin inkârı manasını da çıkarmamak gerektiğini vurgulamış ve müminlerin kalbinden peygamberlerin ve salih kulların sevgisini söküp almaya çalışmanın da bir aşırılık ve Allah sevgisine aykırı olan tehlikeli bir iş olduğunu ifade etmiştir.²⁵

Kendilerine risâlet ve tebliğ görevi verilen hiçbir resul veya nebi de insanların kendilerine Allah'a verdikleri değer ve muhabbet ölçüsünde ta'zim göstermelerini istememiştir.²⁶ Bununla beraber Kur'ân-ı Kerîm mü'minlerden Allah Resûlü'nün sevgisini diğer bütün sevgilerin üstünde tutmalarını beklemektedir.²⁷ Yine Kur'ân müminlerden, yaptığı harcamaları Allah'a yakınlık ve peygamber duası almak için vesile sayanlardan övgüyle bahsetmiş ve onların gerçekten umdukları yakınlığa ereceği müjdelenmiştir.²⁸ Hatta Allah Teâlâ peygamber sevgisi hususunda müminlere öyle bir ölçü koymuştur ki bunun daha ötesinde bir sevgi ancak yaratıcının kendisine olabilir. Ahzâb Sûresi 6. âyette "*Peygamber, müminlere kendi*

²³ el-Bakara 2/165.

²⁴ Âl-i İmrân, 3/31.

²⁵ Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, (Sadeleştirenler. İ. Karaçam, E. Işık, N. Bolelli, A. Yücel), I-X, Zehraveyn Yay, İstanbul ts, III, 343-344.

²⁶ Âl-i İmrân 3/79.

²⁷ el-Ahzâb 33/ 6.

²⁸ et-Tevbe 24/ 99.

nefislerinden önce gelir. O'nun hanımları da onların analarıdır. Akraba da Allah'ın kitabında birbirlerine, diğer müminlerden ve muhacirlerden daha yakındırlar. Ancak dostlarınıza bir maruf (uygun bir vasiyet) yapmanız müstesnâdır. Bu, kitapta yazılıdır.” buyrularak duygusal boyutta veya itaat noktasında hiçbir müminin kalplerinde hiçbir kişi ya da hiçbir şeyi Hz. Peygamber'den üstün tutamayacağı açıkça vurgulanmıştır.²⁹

Hz. Peygamber'in Müslümanlarla karşılıklı ilişkileri ve muhabbetleri, diğer insan ilişkilerinin çok ötesinde yüce bir özelliğe sahiptir. Hz. Peygamber'le müminler arasındaki bu ilişki ile kıyaslanabilecek başka hiçbir ilişki yoktur. Hz. Peygamber mü'minlere, en yakınlarından, hatta kendilerinden bile daha şefkatli, yumuşak ve merhametlidir. Müminlerin en yakınları bile onlara zarar verebilir, bencilce davranabilir, onları aldatabilir, onların hata ve günah işlemelerine neden olabilir ve bunun sonucunda onları cehenneme sürükleyebilirler. Fakat Peygamber (s.a.v.) farklıdır. O, sadece müminleri ebedî mutluluk ve huzura yöneltecek davranışlarda ve yönlendirmelerde bulunur. Mü'minler kendi hüsrancıları ile sonuçlanan büyük hatalar işleyebilirler, fakat Hz. Peygamber onlar için sadece doğru ve hayırlı olanı ister. Bundan dolayıdır ki, Hz. Peygamber'in Müslümanlar tarafından ailelerinden, çocuklarından, hatta kendi nefislerinden bile önde tutulmaya hakkı vardır. Müslümanlar, onu hayatlarındaki herkesten, her şeyden daha çok sevmeli; onun irade ve isteklerini kendilerinkinden üstün tutmalı ve onun verdiği her emre itaat etmelidirler.³⁰ Nitekim Buhârî (v. 256/870) ve Müslim'in (v. 261/875) farklı lafızlarla rivayet ettikleri bir hadiste Hz. Peygamber “Hiçbiriniz, ben kendisine babasından, çocuklarından ve bütün insanlardan daha sevgili olmadıkça gerçek bir mü'min olamazsınız.” buyurmaktadır.³¹

Kur'ân-ı Kerîm'de ve sünnette Hz. Peygamber'e duyulması gereken muhabbetin bu kadar vurgulanmasının birçok nedeni ve dayanağı vardır: Her şeyden önce onu Allah sevmiştir ve üstün tutmuştur. Bu sebeple kendisine "Habîbullah" (Allah'ın sevgilisi) lakabı verilmiştir. Mü'minler Allah sevgisine nail olabilmek için onun izinden gitmek zorundadırlar. Hz. Peygamber insanlığa kurtuluş getiren bir dini tebliğ etmiş ve onlara olan muhabbeti ve şefkati sebebiyle kendisini ve getirdiği dini

²⁹ Seyyid Kutub İbrahim, *Fî Zilâli'l-Kur'ân*, I-VI, Dâru's-Şurûk, Kahire 1985, V, 2827.

³⁰ Ebu'l-Al'a Mevdûdî, *Tefhîmu'l-Kur'ân*, I-VII, 2. bs, İnsan Yay, İstanbul 1996, II, 491.

³¹ Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî, *Sahîh*, (Thk. Muhammed Fuad Abdülbaki), I-V, Dâru İhyâi't-Turâsî'l-Arabî, Beyrut, ts, “İman”, 70; Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *el-Câmiu's-sahîh*, (Thk. Mustafa Diyb el-Begâ), I-VI, 3. bs, Dâru İbn Kesîr, Beyrut 1987, “İman”, 7.

kabullenmeleri için kendini helak edercesine gayret sarf etmiştir. Onun şekli, sureti, fiziği ve ahlâkı benzeri olmayan güzellikte ve mükemmelliktedir. Sahîh hadislerde ahirette ümmetine şefaata edeceği bildirilmektedir. Bu üstün özellikleri kendisinde taşıyan bir kimseyi herkesten ve her şeyden çok sevmeyen kimsenin ilim, irfan ve imanında eksiklik olduğu aşikardır.³²

Allah Teâlâ yüce kitabında peygamberinin sevgisini ve saygınlığını bu kadar yüceltirken bir taraftan da onun irade ve yetkisinin de yaratıcısının emrinde olduğunu, Allah istemedikçe Hz. Peygamber ve diğer peygamberlerle meleklerin hiçbir kimseye faydasının olamayacağı da defâatle vurgulanmıştır: *“O'nun izni olmadan katında şefaata edecek kimdir?”*³³ *“Allah'ın huzurunda şefaata da fayda vermez. Ancak izin verdiği kimseninki müstesna Nihayet kalplerinden dehşet giderildiği zaman Rabbimiz ne buyurdu?”* derler. *(Şefaata sahipleri de): Hakkı söyledi”* derler. *O, her şeyden yüksek ve büyüktür”*³⁴ *“Allah, dilediğine ve hoşnut olduğuna izin vermedikçe; göklerde bulunan nice meleklerin şefaati bir şeye yaramaz”*³⁵ *“Onlar, Allah'ın hoşnut olduğu kimseden başkasına şefaata edemezler ve O'nun korkusundan titrerler”*³⁶

Allah Resûlü (s.a.v.) yaptıkları hatalar yüzünden azabı hak edenleri de ateşten kurtaramamaktadır: *“Ya üzerine azap kelimesi hak olmuş kimse de mi (böyledir)? Artık o ateşteki kimseyi sen mi çıkaracaksın?”*³⁷ Yani, insanların işleri Hz. Peygamber'in elinde değildir. Kimin üzerine (yüz çevirmesi ve inadı sebebiyle) azap hak olmuşsa, onu ateşten Hz. Peygamber kurtaramaz. Bu âyetten çıkan anlama göre Allah Hz. Peygamber'e böyle bir kimseyi hidayete ulaştırmaya ve ateşin azabından kurtarmaya muktedir olamayacağını açıkça bildirmiştir.³⁸ Diğer peygamberlerden Nuh ve Lut peygamberlerin hanımları için de aynı durum söz konusu olmuştur: *“Allah inkâr edenlere, Nuh'un karısı ile Lut'un karısını misal verdi. Onlar, kullarımızdan iki salih kişinin nikahında iken onlara hainlik ettiler: Kocaları Allah'tan gelen hiçbir şeyi onlardan savamadı. Bu iki kadına: Haydi, ateşe girenlerle*

³² Hayrettin Karaman, Mustafa Çağrırcı, İbrahim Kâfi Dönmez, Sadrettin Gümüş, *Kur'an Yolu*, I-V, DiB Yay, Ankara 2007, IV, 337.

³³ el-Bakara 2/255.

³⁴ es-Sebe 34/23.

³⁵ en-Necm 53/ 26.

³⁶ el- Enbiyâ 21/28.

³⁷ ez-Zümer 39/ 19.

³⁸ Vehbe b. Mustafa ez-Zuhaylî, *Tefsîru'l-munîr*, (çev. Ahmet Efe, Beşir Eryarsoy, Hamdi Arslan, Halil İbrahim Kutlay, Nurettin Yıldız) , I-XV, Risale Yay, İstanbul 2014, XII, 266-270.

beraber siz de girin!"denildi."³⁹ Bu durum Kur'ân-ı Kerîm'de Hz. Peygamber'in dilinden de itiraf ettirilmiştir: "*De ki, Haberiniz olsun, ben size kendiliğimden ne bir zarar verebilirim, ne de bir yol gösterebilirim.*"⁴⁰ Yani Hz. Peygamber insanlara kendiliğinden ne bir zarar ne de bir fayda veremez. O Allah tarafından insalara yol gösterici olarak gönderilmiştir. Fakat kendiliğinden onu da yapması mümkün değildir. Eğer insanlar Hz. Peygamber'in bir zarar vermesinden endişe ederek veya bir fayda bekleyerek onun etrafına toplanıyorlarsa, âyetin bildirdiğine göre Hz. Peygamber kendiliğinden bunların hiçbirini yapamaz, bütün bunları sadece Allah yaptırır. Hz. Peygamber ise Allah'a dua eder. Onun için burada Resûlulah (s.a.v.)'ın ağzından insanlara verilen mesaj sadece Allah'tan korkmaları ve ne umacaklarsa ondan ummalarıdır.⁴¹ Âyetlerden de anlaşılacağı üzere Allah, mü'minlerden Hz. Peygamber'i gerçekten üstün bir sevgiyle sevmelerini istemiş, ona bütün fani sevgilerin üzerinde bir değer biçmiştir. Peygamber sevgisinin ölçüsü olarak da ona getirdiği hak dine uyma hususunda tam ittibâ göstermelerini emretmiştir. Bunun yanı sıra kul peygamber olması hasebiyle onun beşerî yönü ve iradesinin sınırlılığı da yeri geldikçe özellikle vurgulanmıştır. İnsanlara fayda veya zarar vermek ise tamamen Allah'ın kudret elindedir. Allah dilemedikçe peygamber dahi olsa hiçbir beşer ya da melek ne bir insanı azaptan kurtarabilir ne de hidayet nasip edebilir.

Kur'ân-ı Kerîm'de içerdiği mana bakımından teberrük kavramıyla yakınlık kurulabilecek belki de tek ayet Yusuf Suresi 93. âyet-i kerimedir. Âyetin meali şu şekildedir:

"Şu gömleğimi götürüp babamın yüzüne koyun, gözleri görür hale gelir. Bütün ailenizle birlikte bana gelin!"

Taberî (v. 310/923) Tefsiri'nde Süddî'nin (v. 127/745) naklettiğine göre Yusuf (a.s.), kardeşleriyle uzun zaman sonra bir araya geldiğinde kendisini onlara tanıtmamasının ardından babasının kendisinden ayrıldıktan sonra ne durumda olduğunu sorar. Onlar da Bünyamin de elinden çıkınca babasının üzüntüsünden gözlerinin görmez hale geldiğini söylerler. Bunun üzerine Yusuf (a.s.) gömleğini götürüp babasının yüzüne sürmelerini, böylece gözlerinin açılacağını söyler ve sonrasında bütün aileyi alıp yanına getirmelerini ister.⁴²

³⁹ et-Tahrîm 66/10.

⁴⁰ el-Cin 72/21.

⁴¹ Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, IX, 384.

⁴² Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *Câmiu'l-beyân an te'vili âyi'l-Kur'ân*, (çev. Kerim Aytekin, Hasan Karakaya), I-IX, Hisar Yay, İstanbul 1995, V, 50.

H. Yusuf'un gönderdiği gömleğin, H. Yakup'un gözlerini açması olayını açıklayan tefsirciler, bu gömleğin nasıl bir gömlek olduğu ve H. Yakup'un gözlerini nasıl açtığı hususunda şu açıklamaları yapmışlardır:

1. Bu gömlek, H. Yusuf'a Allah tarafından verilmiş bir mucizedir ve en açık olan görüşe göre o anda sırtında olan gömlektir. Cebrail (a.s.) bu durumu H. Yusuf'a bildirmiş o da gömleği, babasının yüzüne sürülmesi için göndermiştir.⁴³

Mevdûdî (v. 1979), tefsirinde bu durumu peygamberlerin sahip olduğu olağanüstü güçlerin bir örneği olarak gösterir. H. Yakup, H. Yusuf'un gömleğini getiren kervan Mısır'dan henüz yola çıkmışken o kadar uzun mesafeden H. Yusuf'un gömleğinin kokusunu almıştır. Bu durum, aynı zamanda peygamberlere ait güçlerin doğuştan getirilen kişisel özellikler olmadığını, tersine Allah'ın iradesiyle, onun tarafından kendilerine lütfedildiğini de gösterir. H. Yakup'un H. Yusuf'un elbiselerinin kokusunu Mısır'da o kadar kaldığı süre içinde alamayıp da Allah'ın dilemesiyle (belli bir zamanda) almasının nedeni budur.⁴⁴

Yusuf (a.s.) o gömleğin babasının yüzüne konulduğunda, onun görmesini sağlayacağını, Allah'ın kendisine bildirmesiyle bilebilmiştir. Eğer bu hususta Allah'tan gelen bir vahiy olmasaydı, o bunu bilemezdi.⁴⁵

2. Bu gömlek Yusuf'un (a.s.) atalarından kalmış bir gömlektir. İbn Abbas (v. 68/687) ve diğer müfessirlere göre o, ateşe atıldığı zaman H. İbrahim'in sırtında bulunan gömlektir. Bu gömlek H. İbrahim'e cennetten gönderilmiştir ve manevî bir tesîri bulunmaktadır.⁴⁶ Bu gömlek dedelerinden babası vasıtasıyla H. Yakub'a intikal ettiğinde o, bu gömleği gümüş bir kaba yerleştirerek H. Yusuf'un boynuna takmıştır. Bu gömlek dünyadaki yara ve berelerin hangisine sürülürse, onu Allah'ın izniyle iyileştirmektedir.⁴⁷ Yusuf (a.s.) bunu bildiği için dedeleri ve İbrahim, İshak ve babası Yakup'tan (a.s.) miras kalan bu gömleği götürmelerini ve varır varmaz onu babasının yüzüne sürmelerini istemiş, böylece eskisi gibi görmeye başlayacağını bildirmiştir. Çünkü babasının gözüne inen perde Allah'ın inayetiyle sevinç ve müjde sebebiyle yok olacaktır.⁴⁸ H. Cebrail de ona şunu bildirmişti: "Gömleğini (babana)

⁴³ Taberî, *Câmiu'l-beyân*, V, 50.

⁴⁴ Mevdûdî, *Tefsîmu'l-Kur'ân*, II, 491, 492.

⁴⁵ Ebû Abdillâh (Ebü'l-Fazl) Fahrüddîn Muhammed er-Râzî, *et-Tefsîru'l-kebîr Mefâtihu'l-gayb*, I-XXXII, 1. bs, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1981, XVIII, 210.

⁴⁶ Taberî, *Câmiu'l-beyân*, V, 51.

⁴⁷ Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, V, 89, 90.

⁴⁸ Zuhaylî, *Tefsîru'l-munîr*, VII, 50-52.

gönder. Çünkü onda cennetin kokusu vardır. Cennet kokusu ise bir hastaya veya bir belâya uğrayana değdi mi mutlaka afiyet bulur”⁴⁹

3. Hz. Yusuf, babasının gözlerinin kuvvetini üzüntüden dolayı yitirdiğini duymuş ve kendisinin hayatta olduğunu anlayınca, bu güzel haberden duyduğu sevinçle gözlerinin tekrar kuvvet bulacağını düşünmüştür. Bundan dolayı gömleğini, babasının yüzüne sürülmesi için ona göndermiştir. Bunu belki Yusuf (a.s.) düşünmüş, belki de Cebrail (a.s.) ona bildirmiştir.⁵⁰ Yakup (a.s.), oğlunun hayatta olduğu haberini aldığı ve bunun kanıtı olan gömleğini yüzüne sürdüğü takdirde olayın vereceği psikolojik rahatlık, sevinç ve manevî güç, onun vücudunu ve görme gücünü kuvvetlendirecek, bunun sonucunda gözleri görür hale gelecektir.⁵¹ Fahrüddin Râzî (v. 606/1209) bunun akılla açıklanabilir bir tarafının da olduğunu söylemiştir. Yani Yusuf (a.s.), babasının görmemesinin, evladını kaybetmenin vermiş olduğu iç sıkıntısı ve üzüntü yüzünden, çok ağlamaktan kaynaklanan bir görme zayıflığı olduğunu anladığı için gömleği babasına göndermiştir. Böylece gömlek babasının yüzüne konulduğunda babası çok sevinecektir ve bu sevinç dolayısıyla ruhu ve bedeni kuvvet bulacak, gözüne de fer gelecektir. Tıp ilminin prensipleri de bunun sağlıklı bir düşünce olabileceğine delalet eder. Fakat her ne kadar bu durumun akli bir açıklaması olsa ve böyle bir tedavi “belki iyi gelir” denilebilirse de kesin hüküm vermek doğru olmaz. Meselenin en önemli noktası Hz. Yusuf’un kesin bir dil kullanarak babasının görmesinin geri geleceğini söylemesidir. Durum akıl yoluyla ele alındığında, tıbbın hiçbir tedavisinde böyle kesin bir dille konuşulamayacağı anlaşılmaktadır. Bundan dolayıdır ki Râzî bu durumun akılla açıklanabilir bir tarafı olsa da Hz. Yusuf’un bu kadar kesin konuşmasının ancak kalple mükün olduğunu söylemiştir. Hz. Yusuf’un aklına böyle bir çare doğması ve bu çarenin kesin olarak fayda vereceğini bilmesi ilâhî vahiyle desteklenmesinden başka bir sebeple izah edilemez.⁵²

Şifa Tefsiri’nde de bu husus için Anadolu’dan şöyle bir öykü aktarılır: Karaman bölgesinde, bir baba askere veya gurbete gider, onun ardından babaya olan özleminden dolayı çocuğu hasta düşer. Hastalığın adına da “Ebilemiş” denir. Daha çok babayı özlemiş de hastalanmış anlamında kullanılmaktadır. Bu ve bunun gibi

⁴⁹ Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh el-Kurtûbî, *‘El-Câmi’ li ahkâmi’l-Kur’ân*, (çev. M. Beşir Eryararsoy), I-XX, Buruç Yay, İstanbul 2014, IX, 385-391.

⁵⁰ Taberî, *Câmiu’l-beyân*. V, 51.

⁵¹ Karaman vd. , *Kuran Yolu*, III, 235.

⁵² Yazır, *Hak Dini Kur’ân Dili*, IV, 514, 515.

öykülerden Hz. Yakup (a.s.)’un da oğlunu özleyerek gözleri kör olduğu çıkarımında bulunulabilir. Elbette bu durum yine tıbbın alanında olsa da insanın üzüntü ve ruhi durumlarının da fiziksel etkileri olduğu açıktır. Görme işlevini yitiren bir gözün üzerine özlediği insanın bir eşyası koyulduğunda da gözü açılabilir. Burada da Yakup’un (a.s.) gözü açılmıştır. Nitekim olayın anlatıldığı bölgede de baba özleminden hasta düşen çocuğa, babanın elbiseleri ile şifa aranmaktadır. Belki bu ayetten hareketle bunu yapmaktadırlar ama bunun kesin olduğu söylenemez.⁵³

Âyet-i kerîmenin buraya kadar yapılan yorumlarından anlaşılmaktadır ki; Yusuf’un (a.s.) babasına gönderdiği gömlek ister atalarından kendisine intikal eden gömlek olsun, isterse o an üzerinde olan gömlek olsun, Yusuf (a.s.) bu gömleği Allah’tan kendisine gelen bir işaret ve vahiy ile babasına göndermiştir. Kendi kafasına göre böyle bir iş yapmamıştır. Bu durum Allah’ın murâd ettiği bir durumdur ve peygamberine bir mucize olarak ihsan etmiştir. Yoksa salt kendi başına gömleğin bir etkisi olamaz. Fakat Allah’ın Yakub’un (a.s.) gözlerinin açılmasına başka bir şeyi değil de hasretiyle gözlerine ak düştüğü sevgili oğlunun gömleğini vesile kılması da düşünmeye değer bir husustur. Çok sevilen bir insana ait bir eşyanın insan vücudu ve psikolojisi üzerindeki olumlu etkileri de araştırılması gereken bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır.

1.3. Hadislerde Teberrük Kavramı

Tasnif öncesi ve sonrası yazılan ve gerek matbu gerekse elektronik ortamlara aktarılmış hadis eserlerinden ulaşabildiklerimiz arasında yaptığımız aramada birkaç rivayet hariç teberrük kelimesine rastlanmamıştır. Kütüb-i Tis’a müelliflerinden sadece Buhârî, Kitâbü’l- Humus’un bab başlıklarından birini “Peygamber’in zırhı, âsâsı, kılıcı, bardağı ve mührü gibi taksimi zikredilmeyen (eşyaları), kendisinden sonra halifelerin kullandıkları bildirilen (eşyaları) ile vefatından sonra sahâbenin ve diğerlerinin teberrük edegeldikleri saçları, ayakkabıları ve kab-kacakları babı” koyarak teberrük lafzını zikretmiştir.⁵⁴ Edebu’l-Müfred’de de “Güzel isimle teberrük etmek” isimli bir bab başlığı bulunmaktadır.⁵⁵ Müslim’in bab başlıklarını tanzim eden Şârih Nevevî (v. 676/1277) ise Fadâil

⁵³ Mahmut Toptaş, *Kur’ân-ı Kerîm Şifa Tefsiri*, I-VIII, Cantaş Yay, İstanbul 1993, IV, 185-186.

⁵⁴ Buhârî, “Humus”, 5.

⁵⁵ Buhârî, *el-Edebu’l-müfred*, (Thk. Muhammed Fuad Abdülbâkî), Dâru’l-Beşâiri’l-İslamiyye, Beyrut 1989, s. 315.

kitabının bazı bab başlıklarında “ Peygamber’in (s.a.v.) insanlara yakın olması ve O’nunla teberrükte bulunmaları babı, Peygamber’in (s.a.v.) kokusunun güzel, cildinin yumuşak oluşu ve kendisine dokunmakla teberrük edilmesi babı, Peygamber’in (s.a.v.) terinin güzel kokması ve onunla teberrük olunması babı⁵⁶” şeklinde teberrük kavramını kullanmıştır. Yine İbn Huzeyme (v. 311/924) de bab başlıklarından birini “ Hz. Peygamberin yolculuğa Perşembe günü çıkmasından dolayı O’nun bu fiilinden teberrük etmek için hac yolculuğuna Perşembe günü çıkılmasının tercih edilmesi babı” olarak belirlemiştir.⁵⁷ Beyhakî (v. 458/1066) Sünen’indeki bazı rivayetlerin açıklamasında Allah’ın adlarının zikredilmesi ve Kur’ân okunarak bunlardan şifa için teberrük edilmesinin bir mahzuru olmadığını belirtmiştir.⁵⁸ Suyûtî (v. 911/1505) ve Ali el-Muttakî el-Hindî (v. 975/1567) de “Kur’ân ile teberrük ediniz, çünkü o Allah’ın kelâmıdır.” rivayetine eserlerinde yer vermişlerdir.⁵⁹ Yine Suyûtî ve Hindî “Kimin bir çocuğu olur, bana olan muhabbetinden ve ismim ile teberrük etmek için ona Muhammed ismini koyarsa, o çocuk onun cennette de çocuğudur.” rivayetini de eserlerinde zikretmektedirler.⁶⁰

Her ne kadar lafzi olarak ifade edilmese de ilk dönem hadis kaynaklarından itibaren Hz. Peygamber ile teberrük edildiğine dair pek çok rivayete rastlamaktayız. Bu rivayetler sonraki kaynaklarda ise daha çok artış göstermektedir. Rivayetlere baktığımızda Hz. Peygamberin hemen hemen her şeyinden bereket umulduğuna dair rivayetlere rastlıyoruz. Hz. Peygamberin saçı, sakalı, teni, teri, abdest suyu, tükürüğü, yiyecek ve içecek artıkları, kıyafetleri, duası, ibadet ettiği ve geçtiği yerler, hatta kanı ve idrarıyla dahi teberrük edildiği yönünde rivayetler hadis kaynaklarında yerini almıştır. Konumuzun sınırlarını aşacağından bu bölümde bu konuyla ilgili bütün rivayetleri ve onların tenkidini yapamayacağımız için sadece Hz. Peygamber ile teberrük edildiği ifade edilen hususlarla ilgili başlıklar halinde örnekler vermekle yetineceğiz.

⁵⁶ Müslim, “Fadâil”, 19, 21, 22.

⁵⁷ Muhammed b. İshak b. Huzeyme Ebû Bekr es-Sülemî en-Nîsâbü’rî, *Sahîhu İbn Huzeyme*, (Thk. Muhammed Mustafa el-A’zamî), I-IV, el-Mektebetü’l-İslâmî, Beyrut 1970, IV, 132.

⁵⁸ Ahmed b. Huseyn Ebu Bekr Alaaddin Ali b. Osman el-Beyhakî, *Sünenü’l-Beyhakî el- kübra*, (Thk. Muhammed Abdulkadir Ata), I-X, Mektebeü Dâru’l-Baz, Mekke-i Mükerrreme 1994, IX, 350, 351.

⁵⁹ Ebü’l-Fazl Celaleddin Abdurrahman b. Ebi Bekr es-Süyûtî, *Câmiu’l-ehâdis*, I-XXXXI, Dâru’l-Fikr, ys, ts, XI, 202; Alauddîn Ali el-Muttakî el-Hindî, *Kenzu’l-ummâl fî Suneni’l-akvâl ve’l-ef’âl*, (Thk. Bekrî Hayyânî, Safvet es-Sikâ), I-XVI, 5. bs, Müessesetu’r-Risâle, ys 1981, I, 519.

⁶⁰ Suyûtî, *Câmiu’l-ehâdis*, XXII, 3; Hindî, *Kenzu’l-ummâl*, XVI, 422.

1.3.1.Hz. Peygamber'in Tükürüğüyle Teberrük

Kuteybe b. Saîd – Abdülazîz- Ebû Hâzim - Sehl b. Sâd isnadıyla gelen rivayete göre Resulullah (s.a.v.) Hayber gününde: “Müslümanların bayrağını yarın öyle birine vereceğim ki, Allah Hayber’in fethini onun eliyle gerçekleştirecektir.” buyurdu. Bunun üzerine orada bulunanlar gecelerini Hz. Peygamber’in bayrağı onlardan hangisine vereceğini düşünerek karışıklık içinde geçirdiler. Sabah olduğunda insanların hepsi bayrağın kendilerine verilmesini umarak Resulullah’ın (s.a.v.) huzuruna gittiler. Fakat Hz. Peygamber Hz. Ali’nin nerede olduğunu sordu. İki gözünden şikâyet ettiğini söylediler. Resulullah (s.a.v.) Hz. Ali’yi çağırmasını buyurdu. Ardından Hz. Ali huzura getirildi. Resulullah (s.a.v.) Hz. Ali’nin gözlerine tükürdü ve dua etti. Ali hemen iyileşti, hatta sanki hiç ağrı çekmemiş gibi oldu. Resulullah (s.a.v.) sancağı Ali’ye verdi. Ali: “Ya Resulallah! Hayber Yahudileriyle onlar da bizim gibi (Müslüman) olana kadar savaştık mıyım?” diye sordu. Resulullah (s.a.v.): “Ya Ali, yavaş yavaş inip onların geniş meydanlarına ininceye kadar içlerine gir ve sokul. Sonra onları İslam’a davet et. İslam içerisinde üzerlerine vacip olan Allah haklarını onlara haber ver. Allah’a yemin ederim ki, Allah’ın senin yol göstermenle bir tek kişiyi hidayete erdirmesi, senin için kırmızı develere sahip olmandan daha hayırlıdır.” buyurdu.⁶¹

Rivayet benzer şekilde Müslim, İbn Mâce (v. 273/887) ve Tirmizî’de (v. 279/892)⁶² de yer almaktadır. Elbanî (v. 1999) rivayetin sahih olduğunu bildirmektedir.⁶³ Orhan Yılmaz Hz. Ali ile ilgili bu rivayete kitabında ayrıntılarıyla yer vermiş, tükürük ile tedavi etmenin o dönemde başvurulan tedavi şekillerinden biri olduğunu söylemiştir.⁶⁴ Yine başka bir rivayette de Hz. Peygamber’in bir hastaya şifa için nefes ederken parmağını önce kendi tükürüğüne sonra da toprağa değdirip hastaya okuduğu haber verilmektedir.⁶⁵ Yine Hz. Peygamber’in Abdullah b.

⁶¹ Buhârî, “Fedâilu’s-Sahâbe”, 9

⁶² Müslim, “Fadailu’s-Sahabe”, 2404; Ebû İsa Muhammed b. İsa et-Tirmizî, *el-Câmiu’s-sahih Sunenu’t-Tirmizî*, (Thk. Ahmed Muhammed Şakir vd.), I-V, Dâru İhyâi’t-Turâsi’l-Arabî, Beyrut, ts, “Menakıb”, 21; Muhammed b. Yezîd Ebû Abdullah el-Kazvîni, *Sünenu İbn Mâce*, (Thk: Muhammed Fuad Abdulbaki), I-II, Dâru’l-Fikr, Beyrut, ts, “Fadâilu’s-Sahabe”, 11.

⁶³ Muhammed Nasıruddin el-Elbânî, *Şerhu’l-akidedi’t-Tahâviyye*, 2.bs, el-Mektebetü’l-İslami, Beyrut 1414h, s. 547.

⁶⁴ Orhan Yılmaz, *Rivayetlerde Hz. Ali*, 1. bs, Araştırma Yay, Ankara 2015, s. 90-100.

⁶⁵ Buhârî, “Tıp”, 37; İbn Mâce, “Tıp”, 36; Ebû Hâtim Muhammed b. Hibban b. Ahmed et- Temîmî el-Büstî, *Sahîhu İbn Hibbân*, (Thk. Şuayb el-Arnâvut), I-XVIII, 2. bs., Müessesetü’r-Risale, Beyrut 1993, VII, 238; Ahmed b. Ali b. El-Müsenâ Ebû Ya’lâ el-Mevsilî et-Temîmî, *Müsnedu Ebî Yâ’lâ*, (Thk. Hüseyin Selim Esed), I-XIII, 1. bs, Dâru’l-Me’mûn li’t-Turâs, Dimaşk 1984, VIII, 40; Ebu Bekr Abdullah b. Muhammed b. İbrahim b. Ebî Şeybe, *el-Musanef*, (Thk. Muhammed Avvâme), I-XXI,

Ubeyy'in cenazesinde kendi gömleğini ona giydirmesini anlatan hadisin Buhârî ve Müslim'deki tariklerinde İbn Ubeyy'in defnedildikten sonra Hz. Peygamberin emriyle tekrar ölü hufresinden çıkarıldığı ve Resulullah'ın (s.a.v.) ona gömleğini giydirmeden önce cildine tükürüğünden üflediği ifadesi geçmektedir.⁶⁶

Bu rivâyetlerin dışında Hz. Peygamber'in kurumuş kuyuya tükürdüğü bir bardak suyu dökmesiyle kuyudan su çıkmaya başlaması ve bu suyun çok fazla kişiye yetip artması⁶⁷ veya direk kuyuya tükürmesiyle kuyunun suyunun coşması⁶⁸, yoldan geçen bir kadından aldıkları kırbadaki suya tükürmesiyle seferden dönen kırk sahabenin abdest alıp kaplarını doldurdukları halde suda azalma olmaması⁶⁹, hamuruna tükürdüğü bir parça ekmek ve etin Hendek Gazvesi'ne hazırlanan sahabilerin hepsine yetmesi⁷⁰, yere tükürdüğü etrafındakilerin o tükürüğü elleriyle yakalayıp vücutlarına sürmeleri⁷¹ şeklindeki rivayetler Müslümanları Hz. Peygamber'in tükürüğünün bereketli olduğuna dair bir inanca sevk etmiştir. Hz. Aişe'den gelen bir rivayette de onun Hz. Peygamber'in vefatı esnasında kendisinin yanında olup göğsü üstünde vefat etmesini ve Hz. Peygamber'in kullanmak için ağzına aldığı ve yumuşatmadığı misvağı kendi ağzına alıp yumuşatması sonucu tükürüklerinin birbirine karışmasını Allah'ın kendisine ihsan ettiği nimetlerden olarak ifade ettiğini görmekteyiz.⁷² Yine başka bir rivayette Hz. Aişe, Hz. Peygamber'in misvağını kullanmazdan önce yıkaması için kendisine verdiğini ve yıkamazdan önce kendisi kullanıp sonra yıkayıp ona verdiğini bildirmektedir.⁷³ Muhtemelen bu davranışının sebebi Hz. Peygamber'in tükürüğünden bereket ummaktır.

Bu rivayetlerin dışında Muhammed Hamîdullah (v. 2002), eserinde Hz. Peygamber ve Hz. Ebû Bekr (r.a.) Mekke'den Medine'ye hicret ederken Sevr mağarasında saklandıkları vakit Hz. Ebû Bekr'in mağaradaki delikleri elbisesinden parçalarla tıkadığı ve açıkta kalan son deliği ise topuğuyla kapattığından bahseder.

Dâru'l-Kıble, ys, ts, VII, 403; X, 313; Ebû Bekr Ahmed b. Huseyn el-Beyhakî, *Şuabu'l-îman*, (Thk. Abdulaliyy Abdulhamîd Hâmid), I-XIV, 1. bs, Mektebetu'r-Rüşd, Riyad 2003, VII, 403.

⁶⁶ Buhârî, "Cenâiz", 22; Müslim, "Sıfatu'l-Münâfikîn", 2.

⁶⁷ Ebû Abdullah Ahmed b. Muhammed eş-Şeybânî İbn Hanbel, *Müsnedu Ahmed b. Hanbel*, (Thk: Şuayb el-Arnâvut vd.), I-XXXXV, Müessesetu'r-Risale, ys, 1999, IV, 48; Buhârî, "Enbiya", 25; "Megâzi", 35.

⁶⁸ Müslim, "Cihad", 132.

⁶⁹ Buhârî, "Menâkıb", 25; Müslim, "Mesâcid", 311, 312.

⁷⁰ Buhârî, "Megâzi", 29; Müslim, "Eşribe", 141

⁷¹ Buhârî, "Şurût" 15, 1, "Hacc" 106, "Muhsar" 3, "Megâzi" 35, "Tefsir" 2; Ebû Dâvûd Süleyman b. Eş'as es-Sicistânî, *Sünen-u Ebî Dâvûd*, I-IV, Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, Beyrut, ts, "Cihad" 168; "Sünnet" 9.

⁷² Buhârî, "Megâzi", 78.

⁷³ Ebû Dâvûd, "Taharet", 28.

Ayağıyla kapattığı son delikten bir yılan onun ayağını sokunca acıdan gözlerinden yaş akar. Bunun üzerine Hz. Peygamber tükürüğünü yılanın soktuğu yere sürer ve acısı birden kesilir.⁷⁴

Hz. Peygamber'in kendisine getirilen yeni doğmuş çocukları hurma ile tahnik etmesi bazı kaynaklar tarafından Hz. Peygamber'in tükürüğü ile teberrük edilmesi olarak değerlendirilse de Hz. Peygamber'in çocukların ağzına koyduğunun sadece tükürük olmayıp ezilmiş hurma olmasından dolayı biz konuyla ilgili rivayetleri Hz. Peygamber'in yiyecek artıklarıyla teberrük başlığı altında incelemeyi uygun gördük.

1.3.2.Hz. Peygamber'in Teni ve Dokunması ile Teberrük

Amr b. Avn- Halid b. Hüseyin - Abdurrahman b. Ebi Leyla - Useyd b. Hudayr (r.a.) isnadıyla gelen rivayette Useyd b. Hudayr şöyle anlatıyor: “ Ensardan şakacı bir kimse vardı. Bir gün yine konuşup yanındakileri güldürürken Resulullah (s.a.v.) elindeki çubuğu (şaka yollu) adamın böğrüne dürttü. Bunun üzerine adam: “Ya Resulallah (canımı yaktınız). İzin verin kısas yapayım!” dedi. Resûlullah (s.a.v.) da “Haydi yap!” buyurdu. Adam: “Ama üzerinde gömlek var, benim üzerimde yoktu!” dedi. Adamın isteği üzerine Hz. Peygamber gömleğini kaldırıp böğrünü açtı. Adam Resulullah (s.a.v.)'a sarılıp böğrünü öpmeye başladı ve: “Ben bunu istemiştim Ya Resulallah!” dedi.⁷⁵

Rivayet Beyhaki'nin (v. 458/1066) Sünen'inde Taberani'nin (v. 360/971) Mu'cem'inde ve İbnu'l-Esir'in (v. 606/1210) Camiu'l-Usul'ünde de yer almaktadır.⁷⁶ Tebrizî (v. 737/1336) rivayetin sahih olduğunu belirtmektedir.⁷⁷

Hz. Peygamber'in sağlığında buna benzer başka olaylar da yaşanmıştır. Nitekim onun müezzinlerinden Ebû Mahzûre Hz. Peygamber onun alnını mesh ettiği için onun dokunduğu yeri bir daha tıraş etmemiştir.⁷⁸ Yine bir sabah namazından

⁷⁴ Muhammed Hamîdullah, *İslam Peygamberi*, (çev. Salih Tuğ), I-II, İmaj Yay, Ankara 2003, I, 163.

⁷⁵ Ebu Dâvûd, “Edeb”, 161

⁷⁶ Beyhakî, *Sünen*, VII, 102; Ebü'l-Kâsım Süleyman b. Ahmed b. Eyyub el-Lahmî et-Taberani, *el-Mu'cemu'l-kebir*, (Thk. Hamdi b. Abdülmacid es-Selefi), I-XX, 2. bs, Mektebetu'l-Ulûm ve'l-Hikem, ys. 1983, I, 205; İbnu'l-Esir Ebü's-Saadat Mevdüddin Mübârek b. Muhammed el-Cezerî, *Camiu'l-usul fi Ehâdisi'r-Rasûl*, (Thk. Abdulkadir el-Arnâvut), I-XII, 1. bs, Mektebetu Daru'l-Beyan, ys. 1972, XI, 56.

⁷⁷ Veliyyuddîn Ebû Abdullah Muhammed b. Abdullah el-Hatib et-Tebrizî, *Mişkâtü'l-mesâbih*, (Thk. Muhammed Nasıruddin el-Elbanî), I-IX, el-Mektebû'l-İslamî, Beyrut 1985, III, 14.

⁷⁸ Ebu Dâvûd, “Salât” 28; İbn Huzeyme, *Sahîh*, I, 200; Ali b. Ömer Ebu'l-Hasen ed-Dârekutnî, *Sunenu'd-Dârekutnî*, (Thk. es-Seyyid Abdullah Haşim Yemânî), I-IV, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut 1966, I,

sonra sahabe onun ellerini tutup yüzlerine sürmüşler ve ellerinin kardan daha serin, miskten daha güzel koktuğunu söylemişlerdir.⁷⁹ Hz. Peygamber'in dokunduğu yiyecekler bereketlenmiş⁸⁰, dokunduğu az miktarda su bir kaynağa dönüşmüştür.⁸¹ Bacağı kırılan bir sahabînin ayağını meshetmiş ve o sahabî hiç bir şey olmamış gibi ayağa kalkmıştır.⁸² Yüzünü okşayıp dua ettiği bir çocuk yüz yirmi yaşına kadar yaşadığı halde yüzü genç kalmıştır.⁸³ Sahabe onun teninin bereketinden istifade etmek için su dolu kovaları getirip ellerini içine sokmasını istemişler, O da bu isteklerini hava soğuk olmasına rağmen yerine getirmiştir.⁸⁴ Sahabeden Velîd b. Ukbe (r.a.) Resûlullah (s.a.v.) Mekke'yi fethedince, Mekke'lilerin çocuklarını ona getirmeye başladıklarını, onun da çocuklara bereketle dua edip başlarını sıvazladığını belirttikten sonra kendisinin de ona getirildiğini fakat üzerinde halûk isimli koku sürülü olduğu için Hz. Peygamber'in kendisine dokunmadığını bildirmiştir.⁸⁵ Enes b. Malik'in (r.a.) annesi, sırf Hz. Peygamber onlarla oynardı diye Enes'in zülüflerini kesmek istememiştir.⁸⁶ Yine ata binemeyen bir sahabînin göğsüne vurup dua ettiğinde o sahabî ata binebilir bir hale gelmiştir.⁸⁷

235; Beyhakî, *Sünen*, I, 418; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXIV, 92; Taberânî, *Mû'cemu'l-kebir*, VII, 173; Ebû Bekr Abdürrezzâk b. Hemmam Abdürrezzâk San'anî, *el-Musannef*, (Thk. Habîburrahman el-Âzamî), I-XI, 2. bs, Mektebetü'l-İslâmî, Beyrut 1403 h, I, 457; Hindî, *Kenzu'l-ummâl*, VIII, 347.

⁷⁹ Abdullah b. Abdurrahman Ebû Muhammed ed-Dârimî, *Sünenü'd-Dârimî*, (Thk. Fevâz Ahmed, Halid el-İlmî), I-II, 1. bs, Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, Beyrut 1407 h, "Salât", 97; İbn Huzeyme, *Sahih*, III, 67; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXIX, 24.

⁸⁰ Buhârî, "Hibe", 28, "Şerike", 1, "Cihad" 123, "Meğâzî", 29, "Et'ime", 6, "Rikâk", 17; Müslim, "İman", 44, 45, "Eşribe", 141, 142, 143, 175 "Fezâil", 3; Ebû Dâvûd, "Mukaddime", 9; Tirmizî, "Sıfatü'l-Kiyâme", 36, "Menâkıb", 47; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 159, 197, 198, II, 352, 515, III, 11, 218, 418, V, 12, 18; Dârimî, "Et'ime", 2; İbn Hibbân, *Sahih*, XII, 110; Nesâî, "Salât", 19; Nureddin Ali b. Ebî Bekr el-Heysemî, *Mecmeu'z-zevâid ve Menbeu'l-fevâid*, I-X, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1402 h, V, 27, VIII, 405.

⁸¹ Buhârî, "Vudû", 32, 46 "Menâkıb", 25, "Meğâzî", 35, "Tefsir" 5, "Eşribe", 31; Müslim, "Mesâcid", 311, "Fezâil", 45- 46, "İmâra", 72, 73, "Zühd", 74; Ebû Dâvûd, "Mukaddime," 5; Tirmizî, "Menâkıb", 6,14; Ebû Abdurrahman Ahmed b. Şuayb en- Nesâî, *Sünenü'n-Nesâî*, (Thk. Abdulfettah Ebû Gudde), I-VIII, 2. bs, Mektebu'l-Matbûâtî'l-İslâmiyye, Halep, 1986, "Tahâre", 60, 61; Ebû Abdullah Malik b. Enes, *el-Muvatta'(Rivayetu Yahya el-Leyli)*, (Thk. Muhammed Fuad Abdülbâkî), I-II, Dâru İhyâi't-Turâsî'l-Arabî, Mısır, ts, "Tahâre", 32, "Sefer", 2; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 308, 323, III, 132, 147, 170, 215, 289, 329, IV, 48, 290, V, 228, 237; Dârimî, "Mukaddime", 5.

⁸² Buhârî, "Megâzî," 16, Cihad, 155.

⁸³ Tirmizî, "Menakıb", 10.

⁸⁴ Müslim, "Fezâil", 74; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 137.

⁸⁵ Ebû Dâvud, "Tereccül", 8; Beyhakî, *Sünen*, IX, 55; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXVI, 305.

⁸⁶ Ebû Dâvud, "Tereccül", 15, Taberânî, *el-Mû'cemu'l-kebir*, I, 249.

⁸⁷ Buhârî, "Megâzî", 62, "Cihâd" 154, 162, "Menâkibu'l-Ensâr" 21, "Edeb" 68, "Da'avâd", 19; Müslim, "Fedâilu's-Sahâbe" 137; Ebû Dâvud, "Cihâd" 172.

1.3.3. Hz. Peygamber'in Saçı ile Teberrük

Muhammed b. Râfi' Ebu'n-Nadr - Süleyman b. Sabit - Enes b. Malik'ten haber verdiğine göre Enes (r.a.) anlatıyor: Resulullah'ı (s.a.v.) berber tıraş ederken gördüm. Ashâbı çevresini sarmıştı. Hz. Peygamber'in saçının tek kılınının yere düşmesini istemiyorlar, birinin eline düşsün istiyorlardı.⁸⁸

Rivayeti Beyhakî ve Ahmed b. Hanbel (v. 241/855)⁸⁹ eserlerinde zikretmişlerdir. İbnu'l-Esir rivayetin sahih olduğunu belirtmiştir.⁹⁰

Başka bir rivayette Hz. Peygamber hac için Mina'da bulunduğu zaman tıraş olduğunda bizzat kendisinin saçlarını ashâb arasında taksim ettiği görülmektedir.⁹¹ Buhârî, Veda Haccı'nda onun saçından ilk alanın Ebû Talha olduğunu rivayet etmiştir.⁹² Ahmed b. Hanbel de Müsned'de buna ilaveten Ebû Talha'nın saçları Ümmü Süleym'e getirdiğini onun da bunları koku şişesine koyduğunu rivayet etmiştir.⁹³ Müsned'deki başka bir rivayette ise Hz. Peygamber'in saçlarını Abdullah b. Zeyd'e ve bazı sahâbelere verdiği, yine tırnaklarını kesip onları da Abdullah'a verdiği rivayet edilmektedir.⁹⁴ Yine başka bir rivayette de bir sahâbînin Hz. Peygamber'in ölümünden sonra hanımı Ümmü Seleme'ye gelerek Hz. Peygamber'e ait saç tellerinden bir tutamı getirdiği bardaktaki suya koyup ondan şifa bulmak için istediğini görmekteyiz.⁹⁵

Bazı siyer ve tabakât ulemâsının bildirdiğine göre büyük komutan Halid b. Velîd savaşlarda kazandığı muzafferiyeti dahi serpuşunda sakladığı Hz. Peygamber'e ait birkaç saç teline bağlamıştır.⁹⁶ Ahmed b. Hanbel'in Müsned'inde de İbn-i Sîrîn'den rivayetine göre, Ubeydetü's-Selmânî Hazretleri İbn-i Ömer'den saçlarını

⁸⁸ Müslim, "Fedâil", 75

⁸⁹ Beyhakî, *Sünenü'l-kübra*, VII, 68; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIX, 363.

⁹⁰ İbnu'l-Esir, *Câmiu'l-usûl*, XI, 240.

⁹¹ Buhârî, "Vudû", 33; Müslim, "Hac", 323, 326; Tirmizî, "Hac", 73; Ebû Dâvûd, "Menasik", 79; Nesaî, "Tatbik", 249; Beyhakî, *Sünen*, I, 25, V, 134; İbn Hibbân, *Sahih*, IX, 191; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIX, 393.

⁹² Buhârî, "Vudû", 32.

⁹³ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIX, 466.

⁹⁴ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXIV, 395, 397.

⁹⁵ Buhârî, "Libas", 66.

⁹⁶ Ebu'l-Fadl Ahmed b. Ali İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe fî temyîzi's-Sahabe*, (Thk. Ali Muhammed el-Becâvî), I-VIII. 1. bs, Dâru'l-Ceyl, Beyrut 1412h, II, 251-255; Ebû'l-Hasan İzzeddin Ali b. Muhammed b. Abdülkerim İbnu'l-Esir, *Üsdü'l-ğabe fî ma'rifeti's-Sahabe*, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, ts, s. 312; Kadı İyâz Ebû'l-Fazl İyaz b. Musa b. İyaz el-Yahsubi, *eş-Şifâ bi ta'rîfi Hukûk-i Mustafa*, (terc. Suat Cebeci), I-II, Akçağ Yay, İstanbul 2012, I, 331; Ebû Abdullah Muhammed b. Ömer el-Vâkîdî, *Kitâbu'l-megâzi*, I-III, Âlimu'l-Kütüb, Beyrut, ts, III, 1108; Ebû Nuaym Ahmed b. Abdullah b. İshak el-İsfahânî, *Mâ'rifetu's-Sahabe*, (Thk. Adil b. Yusuf el-Azâzî), I-VII, 1. bs, Dâru'l-Vatan, Riyad 1998, II, 926.

paylaşırması ile ilgili hadisi rivayet ettikten sonra Resulullah (s.a.v.)'in mukaddes vücudundan ayrılan bir tütünün, onun gözünde, yeryüzünde ve yer altında bulunan bütün altın ve gümüş hazînelerinden daha kıymetli ve daha sevimli olduğunu söylemiştir.⁹⁷

1.3.4. Hz. Peygamber'in Teri ile Teberrük

Kuteybe b. Saîd - Muhammed b. Abdullah el-Ensârî – babası – Sümâme - Enes b. Malik kanalıyla rivayet edildiğine göre Enes (r.a.) anlatıyor: “(Annem) Ümmü Süleym Resulullah'ın (a.s.) yatması için yere bir post serer o da üzerinde kaylûle uykusuna yatar. Resulullah (a.s.) uyandığında annem onun terini ve kıllarını toplardı. Bunları bir şişede biriktirir, sonra onu sürünme maddesine katardı.” Râvî devamla der ki: “Hz. Enes can çekişme halinde olunca kefenine sürülecek hanûta (bir çeşit güzel koku) bundan katılmasını vasiyet etti.”⁹⁸

Rivayet diğer hadis eserlerinde de çeşitli lafız farklılıklarıyla yer almaktadır

⁹⁹

Buhârî rivayette geçen Hz. Enes'in can çekişme halinde kefenine sürülecek kokuya bu terden sürülmesini istemesi yönündeki ifadeyi rivayet etmekte yalnız kalmıştır. Diğer hadis âlimleri bu kısmı eserlerine almamışlardır. Ahmed b. Hanbel ve Müslim'in zikrettiği rivayetin varyatında da Ümmü Süleym'in Hz. Peygamber evlerinde uyuduğu zaman onun terini bir bez ile silip bir şişeye akıttığı, Hz. Peygamber uyanıp da ne yaptığını sorduğunda terini kokusuna karıştırdığını ve bundan bereket umduğunu söylediği nakledilir. Sonra Hz. Peygamber'in de ona isabet ettiğini söyleyerek yaptığı işi onayladığı belirtilmiştir. Nesaî (v. 303/915) ve Beyhakî'nin rivayetlerinde de Hz. Peygamber'in Ümmü Süleym'in bu yaptığı işe gülerek mukabele ettiği belirtilmiştir.

Bu rivayetin haricinde sahâbîlerden terini koku malzemesine koymasalar da Hz. Peygamber'in terinin misk gibi koktuğuna dair rivayetler hadis eserlerinde yerlerini almıştır.¹⁰⁰

⁹⁷ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXI, 254.

⁹⁸ Buhârî, “İsti'zan”, 41.

⁹⁹ Müslim, “Fedâil”, 2331, 2332; Tirmizî, “Birr”, 69; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIX, 59; XXI, 33, 73, 98; XXXV, 83; Nesaî, “Zînet”, 118; Dârimî, “Mukaddime”, 10; İbn Huzeyme, *Sahîh*, I, 142; İbn Hibbân, *Sahîh*, X, 387; Beyhakî, *Sünen*, II, 421; Mevsîlî, *Müsned*, VI, 409.

¹⁰⁰ Buhârî, “Savm”, 52, “Menakıb”, 20; Müslim, “Fedâil”, 81, 82; Tirmizî, “Birr”, 69; Nesaî, “Zînet”, 118; Dârimî, “Mukaddime”, 10; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXI, 82, 340; İbn Hibbân, *Sahîh*, XIV, 216.

1.3.5. Hz. Peygamber'in Duası ile Teberrük

Ebû Bekr b. Nadr Haşim b. Kasım- Ubeydullah el-Eşceî - Malik b. Muğavvil - Talha b. Musarrıf - Ebû Salih - Ebû Hureyre'den (r.a.) haber verildiğine göre Hz. Ebû Hureyre şöyle anlatıyor: “Biz Resulullah (a.s.) ile bir seferdeydik. Sefer esnasında bir ara halkın yiyeceği tükendi. Bineklerinden bazılarını kesmek istediler. Hz. Ömer (Resûlullah'a (s.a.v.) müracat ederek): -Ey Allah'ın Resûlu! Ben cemaatin geri kalan yiyeceklerini toplasam da sen onlar üzerine –bereketlenmeleri için- dua edersen daha iyi olur!” dedi. Hz. Peygamber de öyle hareket etti. Buğdayı olan buğdayını, hurması olan hurmasını, (hurma) çekirdeği olan da çekirdeğini getirdi. “Çekirdekle ne yapıyorlardı?” diye sorulunca: “Halk onu emiyor, üzerine de su içiyorlardı” diye açıkladı. Resûlullah (s.a.v.) dua buyurdu. (Yiyecek öylesine bereketlendi ki) herkes kaplarını yiyeceklerle doldurdu. Resûlullah (s.a.v.) bu ilahî ikram karşısında “Şehâdet ederim ki Allah'tan başka ilah yoktur ve ben onun resûlüyüm. Bu iki hükümden şüphe etmeden Allah'a kavuşan cennete gidecektir.” buyurdu.¹⁰¹

Rivâyeti Nesaî de Sünen'inde zikretmiştir.¹⁰² Tebrizî'de rivayetin sahih olduğunu belirtmiştir.¹⁰³

Yine başka bir rivayete göre sahâbeden Zeynep bt. Humejd Mekke'nin fethinde oğlu Abdullah b. Hişam'ı Resûlullah'a (s.a.v.) biat etmesi için götürdüğünde Resûlullah (s.a.v.) onun küçük olduğunu belirtmiş ve başını sıvazlayarak bereketle dua etmiştir. Bundan sonraki zamanlarda Abdullah çarşıya ticaret için çıktığında bazı sahabe peygamber duası aldığı için onu ticaretlerine ortak etmek istemişler ve onunla ortak oldukları zaman da çok kar etmişlerdir.¹⁰⁴

Abdullah b. Busr'un bir rivayetinde de Hz. Peygamber kendisi için hazırlanan bir yemeğe elini koyarak dua buyurmuş ve yemek bereketlenerek yanında bulunanlara da yetmiş; arkasından ev ahalisinin arzusu üzerine onların başışlanmaları ve rızıklarının bereketi için dua buyurmuştur.¹⁰⁵

¹⁰¹ Müslim, “İman”, 27

¹⁰² Nesaî, “Vitr”, 126.

¹⁰³ Tebrizî, *Mişkâtü'l-mesâbih*, III, 285.

¹⁰⁴ Buhârî, “Şerike”, 13, “Daavât”, 31, “Ahkâm”, 46.

¹⁰⁵ Dârimî, “Et'ime”, 2; Nesaî, “Âdâbu'l-Ekl”, 19.(Rivayetin farklı versiyonları için bkz: Müslim, “Eşribe”, 1615; Ebû Dâvûd, “Eşribe”, 20; Tirmizî, “Deavât”, 118; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 187-190).

Cerîr b. Abdullah'ın (r.a.) at üzerinde duramazken Hz. Peygamber'in duasıyla binebilmesi¹⁰⁶, Câbir'in (r.a.) hanımına Hz. Peygamber için hazırlattığı az miktarda yemeğe bereketle dua etmesi sonucu yemeğin çoğalıp oradakilerin hepsine yetip artması¹⁰⁷, Ebû Hureyre'nin (r.a.) elindeki birkaç tane hurmanın bereketlenmesi için ondan dua istemesi üzerine bu hurmaları bir erzak kabına koydurup onların üzerine dua etmesi ve Ebû Hureyre'den (r.a.) de içinden hurma alırken dağıtmadan elini daldırarak almasını tavsiye etmesi ve bu hurmaların Hz. Osman'ın şehit edildiği gün kabı yırtılana kadar bereketini koruması¹⁰⁸, Câbir b. Abdillâh'ın (r.a.) vefat eden babasının borcunu ödeyebilmek için Resûlullah'a (s.a.v.) başvurduğunda Hz. Peygamber'in ondan elindeki hurmaları bir araya toplamasını istenmesi ve toplanan hurmanın üzerine bereket için dua ettiğinde az miktarda hurmanın bütün borçları ödemeye yetmesi¹⁰⁹ yönündeki rivayetler sahâbenin Hz. Peygamber'in duasından bereket umduklarının, Hz. Peygamber'in de onların dua isteklerini geri çevirmediğinin göstergesi olmaktadır.

1.3.6.Hz. Peygamber'in Yiyecek Artıklarıyla Teberrük

Zekeriyya b. Yahya - Ebû Üsâme - Hişam b. Urve - Urve b. Zübeyr - Esmâ (Zâtü'n-Nitâkayn) (r.a.) kanalıyla rivayet edildiğine göre Esmâ (r.a.) (Mekke'de iken oğlu) Abdullâh b. Zübeyr'e hamile olmuştu. Esmâ der ki: "Ben hamileliğimi tamamlayarak (Mekke'den) ayrıldım. (muhâcir olarak) Medine'ye geldim. Kuba'ya indim. Abdullah'ı orada doğurdum. Sonra çocuğu Resûlullah'a (s.a.v.) getirdim ve kucağına koydum. Resûlullâh (s.a.v.) bir hurma istedi. Onu çiğneyip çocuğun ağzına koydu. Bu şekilde oğlumun midesine ilk giren şey, Resûlullah'ın (s.a.v.) tükürüğü oldu. Sonra Resûlullah (s.a.v.) hurma çiğnemiyle çocuğun damağını ovdu ve çocuğa dua buyurdu. Bereket ve saadet diledi. Ve nihayet Abdullâh b. Zübeyr, (Hicret'in ardından Medine'deki muhâcir) Müslüman aileleri içinde ilk doğan çocuk oldu"¹¹⁰ Rivâyetin Esmâ (r.a.) ve Aişe (r.a.) kanalıyla gelen farklı tarikleri bulunmaktadır.¹¹¹

¹⁰⁶ Buhârî, "Megazî" 62, "Cihâd" 154, 162, "Menâkibu'l-Ensâr" 21, "Edeb" 68; "Da'avâd", 19; Müslim, "Fedâilu's-Sahâbe" 137; Ebû Dâvud, "Cihâd" 172.

¹⁰⁷ Buhârî, "Megazî" 29, "Cihad" 188; Müslim, "Eşribe" 141.

¹⁰⁸ Tirmizî, "Menakıb", 47.

¹⁰⁹ Buhârî, "Vesâyâ", 37; İbn Mâce, "Sadakât", 20; Nesâî, "Vesâyâ", 4.

¹¹⁰ Buhârî, "Fadâilu's-Sahabe", 71.

¹¹¹ Buhârî, "Fadâilu's-Sahabe", 74, "Akîka", 1; Müslim, "Âdab", 25, 26; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübra*, VI, 204; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXIV, 504.

H.z. Peygamber'in kendisine getirilen çocukları hurma ile tahnik edişiiyle alakalı pek çok rivayet bulunmaktadır.¹¹² Tahnik edilen çocuklar arasında Abdullah b. Zübeyr'den başka Abdullah b. Ebî Talha, İbrahim b. Ebî Musa' da bulunmaktadır.

1.3.7.Hz. Peygamber'in İçecek Artıklarıyla Teberrük

Abdullah b. Yusuf – Malik- Ebû Hazim b. Dinar- Sehl b. Sa'd kanalıyla rivayet edildiğine göre Sehl b. Sa'd anlatıyor: "Resûlullah'a (a.s.) bir içecek getirilmişti. İecekten önce kendisi içti. Sağında bir erkek çocuk, solunda da yaşlılar vardı. Çocuğa: "Bardağı şu yaşlılara vermem için bana izin verir misin?" dedi. Oğlan da: "Ya Resulallah, sizden bana gelecek nasibime başkasını asla tercih edemem!" diye cevap verdi. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.) bardağı onun eline verdi.¹¹³

Rivayete Müslim¹¹⁴ ve İbn Hibbân (v. 354/965)¹¹⁵ sahihlerinde, Nesaî¹¹⁶, İbn Mâce¹¹⁷ ve Beyhakî¹¹⁸ sünenlerinde yer vermişler.

Yine Ahmed b. Hanbel¹¹⁹ Müsned'inde, Taberânî el-Mû'cem'de¹²⁰ ve İmam Malik (v. 179/795) Muvatta'da¹²¹ rivâyete yer vermişlerdir.

Yine Enes b. Malik (r.a.)'in bir rivayetinde onun süt ve su karışımı bir içeceği Hz. Peygamber'e ikram ettiğini, Hz. Peygamber kadehi ağzından çektiği anda Hz. Ömer'in onun artığını sağındaki bedeviye vermesinden korkarak solundaki Hz. Ebû Bekir'e vermesini istediği halde Hz. Peygamber'in sıra ile sağa verilmesini istediğini görmekteyiz.¹²² Sahâbe hanımlardan Ümmü Hâni'nin de Hz. Peygamber'in

¹¹² Buhârî, "Zekât", 68, "Akîka", 1; "ez-Zebâih ve's-Sayd", 35, "Libas", 21, "Edep", 21, 109; Müslim, "Tahare", 101, "el-Libas ve'z-Zinet", 110, "Âdâb", 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28; Ebû Dâvut, "Cihat", 52, "Edep", 106; Tirmizî, "Menâkıb", 45; İbn Huzeyme, *Sahih*, IV, 28; İbn Hibbân, *Sahih*, IV, 208, X, 394, 395, XII, 444, XVI, 155, 158; Beyhakî, *Sunenu'l-kübra*, II, 414, IV, 65, VI, 204, VII, 34, 36, IX, 305; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIX, 85, 86, XX, 159, 228, 282, XXI, 244, 452, XXXII, 341, XXXX, 300, XXXXI, 166, XXXXII, 508, XXXXIV, 504.

¹¹³ Buhârî, "Eşribe", 13

¹¹⁴ Müslim, "Eşribe", 127, 128.

¹¹⁵ İbn Hibbân, *Sahih*, XII, 151.

¹¹⁶ Nesaî, "Sıfatu's-Salât", 28.

¹¹⁷ İbn Mâce, "Eşribe", 22.

¹¹⁸ Beyhakî, *Sünen*, VII, 286.

¹¹⁹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXVII, 510.

¹²⁰ Taberânî, *el-Mû'cemu'l-kebir*, VI, 139.

¹²¹ Muvatta' "Sıfatu'n-Nebî", 1656.

¹²² Buhârî, "Musâkât", 2; Müslim, "Eşribe", 125, 126; Nesaî, "Sıfatu's-Salât", 23; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXI, 104.

içeceğinden artanı ona ikram etmesi üzerine bu artıktan istifade edebilmek için orucunu bozduğu rivayetlerde yer almaktadır.¹²³

1.3.8. Hz. Peygamber'in Abdest Suyu Artıklarıyla Teberrük

Âdem – Şube - Hakem b. Uteybe kanalıyla tahdis edilen rivayette Hakem şöyle demiştir: Ben Ebu Cuhayfe'den işittim, şöyle diyordu: “Resûlullah (s.a.v.) bir seferde öğlenin sıcak bir anında yanımıza çıktı. Kendisine abdest alması için su getirildi, O da abdest aldı. İnsanlar abdest suyunun artanını alıp (bereket için) vücutlarına sürmeye başladılar. Hz. Peygamber önünde bir harbe olduğu halde öğleyi ve ikindiye ikişer rekat kıldırdı.

Ebû Musa (r.a.) şöyle demiştir: “Peygamber (s.a.v.) bir defasında içinde su olan bir kap istedi. Ellerini, yüzünü kabın içine yıkadıktan sonra içine su püskürdü. Sonra oradakilere: “Bu sudan içiniz ve yüzlerinize göğüslerinize dökünüz” buyurdu.”¹²⁴

Rivayeti, Müslim, Nesaî, Ebû Davud (v. 496/1103), Beyhakî, Ahmed b. Hanbel, Mevîlî (v. 307/919) ve Taberânî ilk kısmıyla eserlerinde yer vermişlerdir.¹²⁵ İkinci kısmı da ayrı bir rivayet olarak yine Buhârî, Müslim ve İbn Hibbân'ın Sahih'lerinde yer almaktadır.¹²⁶ Rivayetin ikinci kısmından Hz. Peygamber'in sadece abdest suyu ile değil, ellerini ve yüzünü yıkadığı su ile de teberrük edildiği görülmektedir. Ayrıca Buhârî rivayetinin bu versiyonunda Hz. Peygamber'den ısrarla ganimet malı isteyen bir Arabîden bahsedilmektedir. Hz. Peygamber ona sabretmesini ve sabrederse müjdesi olduğunu söylemesine rağmen Arabî “Bu müjdeleri bana vere vere çoğalttın” diyerek edep dışı davranmış, bunun üzerine Hz. Peygamber Ebû Musa ve Bilal'e (r.a) müjdesini kabul etmelerini istemiş, onlar da kabul edince onlardan su dolu kap isteyerek bahsedildiği şekilde elini ve yüzünü kabın içine yıkamış ve bir miktar da su püskürtüp bunu içmelerini ve yüzlerine, göğüslerine dökmelerini istemiştir. Hatta çadırının içinden bu olanları duyan Hz. Peygamber'in hanımı Ümmü Seleme de bu sudan istemiştir. Yine İbn Mâce'nin bir

¹²³ Tirmizî, “Savm”, 34; Ebû Dâvûd, “Savm”, 73; Dârimî, “Savm”, 30; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXIV, 463, 467, 478, XXXV, 381; Dârekutnî, *Sünen*, II, 173, 174; Beyhakî, *Sünenü'l-kübrâ*, IV, 276, 277, 278.

¹²⁴ Buhârî, “Salat”, 17, “Vudû”, 40, 93, 94, “Ezan”, 18, 19, “Libas”, 3, 42.

¹²⁵ Müslim, “Salât”, 249, 250; Nesaî, “Taharet”, 103; Ebû Dâvûd, “Salat”, 102; Beyhakî, “Salât”, 704; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXI, 41; Ebû Yâ'lâ, *Müsned*, II, 190; Taberânî, *el-Mû'cemu'l-kebir*, XXII, 124.

¹²⁶ Buhârî, “Magâzî”, 53; Müslim, “Fadâilu's-Sahabe”, 164; İbn Hibbân, *Sahih*, II, 317.

rivâyetinde Ümmü Cündüb adlı bir sahabenin konuşamama hastalığına tutulan oğlu için Resûlullah'a (s.a.v.) başvurduğunda onun su isteyerek ellerini yıkayıp, ağzını çalkaladığını ve bu suyu kadına vererek oğlunun üzerine dökmesini ve içirmesini tavsiye ettiğini görmekteyiz.¹²⁷ Yine Urve b. Zübeyr'in (r.a.) rivayet ettiği uzunca bir hadiste Urve b. Mesud kavmine Hz. Peygamber'den bahsederken ashabının o abdest aldığında abdest suyu artığını kapışmak için neredeyse itişip kakıştığından bahsetmiştir.¹²⁸ Bir rivayette de Talk b. Ali Hz. Peygamber'e heyet olarak geldikleri esnada ondan kendileri için abdest suyunun fazlasından hibe etmesini istediklerini, Hz. Peygamber'in de bunu kabul ettiğini görmekteyiz. Hatta onlar Hz. Peygamber'e bu artığın hava sıcak olduğundan dolayı memleketlerine gidene kadar iyice azalacağını söylemeleri üzerine Hz. Peygamber gittiklerinde bunun üzerine su ilave etmelerini böylece ilave ettikleri suyunda bereketleneceğini söylemiştir.¹²⁹ Saib. b. Yezîd (r.a.) ise küçükken teyzesinin kendisini ayağındaki ızdıraptan dolayı Hz. Peygamber'e götürdüğünü, Hz. Peygamber'in onun ayağını sıvazlayıp dua ettiğini, sonrasında ise Hz. Peygamber'in abdest aldığı ve kendisinin de onun artığından içtiğini söylemiştir.¹³⁰

Cabir b. Abdullah'tan (r.a.) gelen bir rivayette de onun kendini bilmeyecek derecede hastayken Hz. Peygamber'in abdest alıp artan suyu üzerine döktüğünü ve Cabir'in bundan sonra kendine gelip mirası ile alakalı soru sorduğunu görmekteyiz.¹³¹

1.3.9. Hz. Peygamber'in Kanı İle Teberrük

Abdullah b. Muhammed- Muhammed b. Hamid - Ali b. Mücâhid – Rabâh - Esmâ bt. Ebî Bekir kanalıyla rivayet edildiğine göre Esmâ bt. Ebî Bekr (r.a.) Haccâc'a şöyle demiştir: “Hz. Peygamber (s.a.v.) hacamat yaptırdı ve çıkan kanı oğluma (Abdullah b. Zübeyr) verdi, o da onu hemen içti. Bunun üzerine Cebrail (a.s.) Hz. Peygamber'e geldi ve durumu haber verdi. Hz. Peygamber Abdullah'a “Ne yaptın?” diye sorunca cevaben “Kanını yere dökmeyi hoş görmedim” dedi. Hz.

¹²⁷ İbn Mâce , “Tıp”, 40; Taberânî, *Mü'cemu'l-kebîr*, XXV, 160; İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, VII, 409.

¹²⁸ Buhârî, “Şurûr”, 15, 1, “Hac”, 106, “Muhsar”, 3, “Megâzi”, 35, “Tefsir, Mümtehine”, 2; Ebû, Dâvûd, “Cihad”, 168, “Sünnet”, 9.

¹²⁹ Nesaî, “Mescid”, 11.

¹³⁰ Buhârî, “Vudû”, 39, “Merdâ”, 18, “Daavât”, 30; Müslim, “Fadâil”, 111; Nesaî, “Sıfatü's-Salât”, 26; Taberânî, *Mü'cemu'l-kebîr*, VII, 157.

¹³¹ Buhârî, “Vudû”, 43; Beyhakî, *Sünenü'l-kübrâ*, I, 235; Dârimî, “Taharet”, 56; İbn Mâce, “Ferâiz”, 5, Ebû Dâvûd, “Ferâiz”, 2, 3.

Peygamber (s.a.v.) : “Sana ateş dokunmaz” dedi ve başını okşadı. Ardından “Artık, senin insanlardan insanların da senden çekeceğin var” buyurdu.¹³²

İbn Mülakkîn (v. 804/1401) rivâyeti eserinde zikretmiş ve senette yer alan Ali b. Mücâhid’in zayıf olduğunu belirterek, ondan rivayet etmenin sıhhatli olmayacağını¹³³ söylemiştir. Yine Elbânî onun hadis uydurduğunu¹³⁴, İbnu'l-Cevzî (v. 597/1201)¹³⁵ de yalancı olduğunu bildirmektedir. Zehebî (v. 748/1348) de onun yalancı olduğu ve hadis uydurduğu yönünde âlimlerin görüşlerine eserinde yer vermiştir.¹³⁶ Zehebî, isnatta yer alan Rabâh en-Nûbî'nin ise leyyin ve kim olduğu bilinmeyen birisi olduğunu belirtmektedir.¹³⁷ Rivayet, Abdullah b. Zübeyr (r.a.) kanalıyla Suyûtî'nin el- Hasâis’inde Ali el-Muttakî'nin Kenzu'l-Ummâl’inde ve Kadı İyaz’ın (v. 544/1149) eş-Şifâ’sında da yer almaktadır.¹³⁸ İ. Hakkı Ünal bu rivayeti değerlendirirken zayıf isnatlı olan bu rivayetin metin bakımından da suni ve muhtemelen mevzu olduğunu söylemiştir. Çünkü hem rivayette kanı içtiği söylenen ve Hz. Peygamber vefat ettiğinde 9 yaşında bir çocuk olan Abdullah b. Zübeyr’in (r.a.) hem de bu durumu onayladığı ifade edilen Hz. Peygamber’in insan kanı içen bir toplumda yaşamış olmaları gerektiğini, olayın bu kadar normalmiş gibi anlatılmasının ancak böyle izah edilebileceğini belirtmektedir.¹³⁹

Yine bazı kaynaklarda Uhud Savaşı’nda Hz. Peygamber’in yüzüne metal parçaları battığı zaman Ebû Ubeyde’nin (r.a.) metal parçalarını dişleriyle çıkardığından ve Malik b. Sinan’ın (r.a.) da ağzını yaranın üzerine koyup akan kanı emdiğinden ve yuttuğundan bahsedilmektedir. Akabinde Hz. Peygamber şöyle demiştir: “Kim benim kanımın kendi kanına karıştığı bir adam görmek isterse Malik b. Sinan'a

¹³² Dârekutnî, *Sünen*, I, 228.

¹³³ İbn Mulakkîn Sirâcuddîn Ebû Hafs, *el-Bedru'l-munîr fî Tahrîci'l-ehâdis ve'l-âsâri'l-vâkiati fî Şerhi'l-kebîr*, (Thk. Mustafa Ebu'l-Gayt vd), I-X, Dâru'l-Hicre, Riyad 2004, I, 478.

¹³⁴ Muhammed Nasıruddîn b. El-Hâc Nuh El-Elbânî, *Silsiletu'l-ehâdisi'd-daifeti ve'l-mevdûati ve Eseruha's-seyyiu fî'l-ümmeti*, I-XIV, 1. bs, Dâru'l-Meârif, Riyad 1992, X, 694.

¹³⁵ Ebu'l-Ferec Abdurrahman b. Ali b. Muhammed İbnu'l-Cevzî; *ed-Duafâ ve'l-metrûkîn*, (Thk. Abdullah el-Kâdî), I-III, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 1406 h, II, 198.

¹³⁶ Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Osman ez-Zehebî, *Mizânü'l-îtidâl fî nakdi'r-ricâl*, (Thk. Ali Muhammed el-Becâvî), I-VIII, Dâru'l-Mârif, Beyrut, ts, III, 152.

¹³⁷ Zehebî, *Mizân*, II, 38.

¹³⁸ Ebu'l-Fazl Celaluddin Abdurrahman b. Ebî Bekr es-Suyûtî, *el-Hasâisu'l-kübrâ*, I-II, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut 1985, I, 118, II, 376; Hindî, *Kenzu'l-ummâl*, XIII, 469, 470, 472; Kâdî Ebu'l-Fadl İyâz b. Musa b. İyâz el-Yahsûbî, *eş-Şifâ bi-tâ rif-i hukûki'l-Mustafâ*, I-II, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1988, I, 399.

¹³⁹ İsmail Hakkı Ünal, “Seçmecî ve Eleştirel Yaklaşım veya Hz. Peygamberi Anlamak”, *İslamî Araştırmalar*, (1997), X, 45.

baksın!”¹⁴⁰ Hatta Taberânî rivayetini başka bir versiyonunda Hz. Peygamber’in “Benim kanımın dokunduğu kişiye ateş ulaşamaz” dediğini de nakleder.¹⁴¹

1.3.10. Hz. Peygamberin İdrarı ile Teberrük

İbn Cüreyc- Hukeyme bt. Umeyme- Umeyme bt. Rukayka kanalıyla rivayet edildiğine göre; Hz. Peygamber ağaçtan yapılan bir kaba bevleder, sonra onu sedirin altına koyardı. Hz. Peygamber bir defasında geldi ve kabın olmadığını gördü. (Ümmü Habibe'nin Habeş bölgesinden beraberinde getirdiği ve kendisine hizmet eden) Bereke adındaki bir kadına kabın içerisindeki idrarın nerede olduğunu sordu. Kadın onu içtiğini söyledi. Hz. Peygamber bunun üzerine “Sihhat olsun ey Ümmü Yusuf” buyurdu. Kadın ölüm anına kadar bir daha asla hastalanmadı.¹⁴²

Ebû Dâvud ve Nesaî’de ise aynı isnatla rivayet şu şekilde gelmektedir: “Hz. Peygamber’in sedirinin altında ağaçtan bir kap vardı. Gece ona bevlelerdi.”¹⁴³ Hem Ebû Davut hem de Nesâî rivayette geçen Hz. Peygamber’in idrarının şifalı olduğu ile alakalı kısmı eserlerine almamışlardır. Bunun nedeninin muhtemelen bu kısmı illetli görmeleriyle alakalı olduğu düşünülebilir.

İsfahânî (v. 430/1038) ve Taberânî ise Ümmü Eymen’den (r.a.) başka bir isnatla gelen şu rivayeti eserlerinde zikretmişlerdir: Hasan b. İshak- Şebabe b. Sevvar - Ebû Malik en-Nehâî - el-Esved b. Kays - Nubeyh el-Anezî - Ümmü Eymen kanalıyla naklettiklerine göre Ümmü Eymen (r.a.) şöyle demiştir: “Resûlullah geceleyin kalkıp evin bir tarafındaki kaba bevletmişti. Gece kalktığımda susamıştım, farkında olmadan çömlükte olanı içtim. Sabah olunca Hz. Peygamber kalkıp çömleğin içinde olanı dökmemi söyledi. Ben “Vallahi onun içindekini içtim” dedim. Resûlullah (s.a.v.) dişleri görünecek kadar güldü ve “bundan sonra kesinlikle karnın ağrımaz” buyurdu.¹⁴⁴

Görüldüğü üzere Hz. Peygamber’in geceleri bir kaba bevledip onu sedirin altına koyması bazı güvenilir hadis eserlerinde zikredilse de kaptaki bevli Bereke

¹⁴⁰ Suyûtî, *Câmiu'l-ehâdis*, XXXI, 375; Ahmed b. Amr B. Dahhâk Ebû Bekr eş-Şeybânî, *el-Âhâd ve'l-mesânî*, (Thk. Bâsim Faysal Ahmed), I-VI, 1. bs, Dâru'r-Râye, Riyad 1991, III, 598; Taberânî, *el-Mû'cemu'l-Kebîr*, VI, 34.

¹⁴¹ Süleyman b. Ahmed et-Taberânî, *el-Mûcemu'l-evsat*, (Thk. Tarık b. İvadullah), I-X, Dâru'l-Harameyn, Kahire 1415 h, IX, 47.

¹⁴² Suyûtî, *el-Hasâisu'l-kübrâ*, I, 122; Ebû'l- Abbas Şehâbeddin Ahmed b. Muhammed el-Kastallânî, *el-Mevâhibu'l-ledunniyye bi'l-minehi'l-Muhammediyye*, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, ts, IV, 23.

¹⁴³ Ebû Dâvûd, “Tahare”, 13; Nesaî, “Tahare”, 28.

¹⁴⁴ Ebu Nuaym İsmail el-İsfahânî, *Kitabu Delâilî'n-Nubuvve*, (Thk. Muhammed Ravvâs Kal'âcî, Abdülber Abbâs), I-II, 2. bs, Dâru'n-Nefâis, Beyrut 1986, I, 333; Taberânî, *Mu'cemu'l-kebîr*, XXV, 89.

(Ümmü Eymen) (r.a.)'nin içmesi ve Hz. Peygamber'in ona rivayetlerde geçtiği şekilde tepki vermesi sadece delâil ve hasâis türü eserlerde yer almaktadır. Elbânî rivayetin zayıf olduğunu belirtmektedir.¹⁴⁵

1.3.11. Hz. Peygamber'in Bulunduğu Mekânlar ile Teberrük

Muhammed b. Ebî Bekr- Fudayl b. Süleyman- Musa b. Ukbe kanalıyla tahdis edildiğine göre Musa şöyle dedi: “ Ben Salim b. Abdillâh'ın yolda bir takım mekânları araştırıp, oralarda namaz kıldığını gördüm. Yine Salim babası Abdullâh b. Ömer'in de bu mekânlarda namaz kılmayı alışkanlık haline getirdiğini gördüğünü, çünkü Abdullâh b. Ömer'in de Hz. Peygamber'i bu mekânlarda namaz kılarken görmüş olduğunu nakleder.”

(Musa b. Ukbe tekrar şöyle dedi): “Bana Nâfî, İbn Ömer'den onun bu mekânlarda namaz kıldığını rivayet etti. Ben Sâlim'e bu mekânları sordum, Sâlim (biri hariç) Ravhâ'daki mekânların hepsinde Nâfî'ye uygun cevap verdi. Nâfî ile Sâlim sadece bir mescid (Şerefu'r-Ravhâ) hakkında anlaşmazlığa düştüler.”¹⁴⁶

İbn Battal (v. 449/1057), Hz. Peygamber'in namaz kıldığı yerleri takip edip oralarda teberrükten namaz kılma meselesinin İbn Ömer gibi Hz. Peygamber'in yaptığı her şeyi yapmaya düşkün ve bunu adet haline getirmiş bazı sahâbîlere mahsus olduğunu belirttikten sonra, İbn Ömer'in babası Hz. Ömer'in ise oğlunun uygulamasının hilafında hareket ettiğini belirtmektedir. Nitekim Hz. Ömer bir seferde namaz kılacağı zaman etrafındakilerin Hz. Peygamber'in de orada namaz kıldığını söylemesi üzerine namazı orada kılmamış ve önceki ümmetlerin peygamberlerinin her yaptığı işi kutsallaştırdıkları için saptıklarını söylemiştir.¹⁴⁷

1.3.12. Hz. Peygamber'in Kıyafetleri ile Teberrük

Müsedded- Yahyâ b. Saîd – Ubeydullah – Nâfî - İbn Ömer kanalıyla rivâyet edildiğine göre; İbn Ömer şöyle tahdîs etmiştir: “ Abdullâh b. Übeyy öldüğünde oğlu (Abdullâh) Nebî'ye (s.a.v.) gelmiş ve: "Ya Resûlallah, gömleğini bana versen de babama onu kefen yapsam. Namazını da siz kılsanız ve onun için istiğfâr etseniz" demişti. Nebî (s.a.v.), Abdullâh'a gömleğini verdi ve cenaze hazırlanınca ona haber

¹⁴⁵ Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdisi'd-daifeti ve'l-mevdüati*, III, 329.

¹⁴⁶ Buhârî, “Mesâcid”, 55.

¹⁴⁷ Ebu'l-Hasen Ali b. Halef b. Abdumelik İbn Battal, *Şerhu Sahîhi'l-Buhârî*, (Thk. Ebû Temîm Yâsir b. İbrâhîm), I-X, 2. bs, Mektebetü'r-Rüşd, Riyad 2003, II, 398.

vermelerini, namazını kıldıracağını buyurdu. Abdullah Hz. Peygamber'e cenazenin hazırlandığını arzetti. Resûlullah (s.a.v.) İbn-i Übeyy'in cenaze namazını kılmak üzere iken Ömer (r.a.), Resûlullah'(ın arkasından rîdasını) çekti ve: "Ya Resûlallah! Allah sizi münafıkların cenaze namazını kılmaktan nehyetmedi mi?" dedi. Resûlullah (s.a.v.): Ben, onlar için istiğfâr etmekte ve etmemekte serbest bırakıldım. Allah Teâlâ: "Habîbim! Bu münafıklara sen, ister istiğfâr et, istersen istiğfâr etme (eşittir. Mesela) bunlar için yetmiş defa istiğfâr etsen Allah, onları asla bağışlamayacaktır." buyurmuştur, diye cevap verdi. Sonra Resûlullah (s.a.v.) Abdullâh b. Übeyy'in cenaze namazını kıldı. Bunun üzerine münafıklardan ölenlerin üzerine cenaze namazı kılmaması yönündeki âyet-i kerîme nâzil oldu.¹⁴⁸

Rivayete Müslim, Nesaî, Tirmizî, İbn Mâce, Ebû Dâvûd, İbn Hibbân, Beyhakî, Ahmed b. Hanbel ve Taberânî eserlerinde bazı lafız farklılıklarıyla beraber yer vermişlerdir.¹⁴⁹

Elbânî rivayet hakkında sahih, Tirmizî de hasen sahih nitelemesinde bulunmuşlardır.¹⁵⁰ Konuyla alakalı başka bir rivayette Hz. Peygamber'e hediye edilen bir hırkayı kendisine hediye etmesini isteyen bir sahâbîden bahsedilmiş ve bunun üzerine Hz. Peygamber'in hiç düşünmeden hırkayı çıkarıp ona verdiği bildirilmiştir. Sahâbe Resûlullah (s.a.v.)'ın bu hırkaya ihtiyacı olduğu halde ondan hırkayı istediği için adamı azarlamışlar, ancak adam o hırkayı kefeni olması için istediğini belirtmiştir. Hadisin râvisi Sehl b. Sâd adamın öldüğünde o hırka ile kefenlendiğini belirtmiştir.¹⁵¹

Başka bir rivayet de Ümmü Atiyye el-Ensâriyye'den (r.a.) gelmiştir. Ümmü Atiyye demiştir ki: Resûlullah'ın (s.a.s.) kızı (Zeyneb (r.a.)) vefat ettiğinde Resûlullah (s.a.v.) yanımıza gelip buyurdu ki: " Kızımı su ve sidr ile üç yahut beş, hatta gerekirse daha fazla yıkayınız. En son yıkadığımız suda kâfûr, yahut kâfûr çeşidinden bir koku kullanınız. Yıkama işini bitirdiğinizde bana haber veriniz. Biz, yıkama işini bitirince Resûlullah'a (s.a.v.) haber verdik. Resûlullah (s.a.v.) bize

¹⁴⁸ Buhârî, "Cenâiz", 22, 83,"Tefsir", 16, "Libas" 7

¹⁴⁹ Müslim, "Sıfatu'l-Munâfikîn", 3; Nesaî, "Cenâiz", 40; Tirmizî, "Tefsîru'l-Kur'ân", 10; İbn Mâce, "Cenâiz", 31; Ebû Dâvûd, "Cenâiz", 53; İbn Hibbân, *Sahih*, VII, 447; Beyhakî, *Sünen*, III, 402; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VIII, 308; Taberânî, *el-Mücemu'l-kebîr*, XI, 438.

¹⁵⁰ Tirmizî, *Sünen*, V, 279.

¹⁵¹ Buhârî, "Cenâiz",28, "Libas", 18, "Edep", 39; İbn Mâce , "Buyû", 31, "Libas", 1; Nesaî, "Ezan", 94; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXVII, 482.

"Hikiv" adı verilen kendi izârını verdi ve: "Bunu kızıma iç gömleği yapınız" buyurdu.¹⁵²

Ebû Ömer Abdullah b. Keysân'dan gelen bir rivayette ise Hz. Aişe'den Hz. Esmâ bt. Ebû Bekir'e intikal eden, göğüs cebinde ipekten bir yama bulunan ve Esmâ (r.a.) tarafından hastalar için yıkanıp suyunun şifa olmasının umulduğu bir elbiseden bahsedildiğini görüyoruz. Rivayet Müslim'de şu şekilde geçmektedir: Yahya b. Yahya - Hâlid b. Abdullah – Ahdülmelik - Esmâ bt. Ebû Bekir'in azatlısı Abdullah kanalıyla gelen rivayette Abdullah naklen şöyle haber vermiştir: Beni Esmâ (r.a.), Abdullah b. Ömer 'e (r.a.) gönderdi de şunları söyledi: "İşittim ki, sen üç şeyi haram kılıyormuşsun: Elbisede âlemi, erguvan eğer yastığımı ve bütün Recep Ayı'nda oruç tutmayı!" Abdullah da bana şu cevabı verdi: Söylediği Recep meselesine gelince ebedî onu tutana ne diyecek! Söylediği elbisede âlem meselesine gelelim. Ben Ömer b. Hattab'ı (r.a.) şöyle derken duydum: Ben Resûlullah'ı (s.a.v.) "İpeği ancak ve ancak nasibi olmayanlar giyer." buyururken dinledim. Bu sebeple âleminde ipekten sayılmasından korktum. Erguvan eğer yastığına gelince: İşte Abdullah'ın eğer yastığı!.. Bir de baktım ki yastık erguvandır. Bunun üzerine ben Esmâ'ya (r.a.) dönerek kendisine haber verdim. Esmâ (r.a.): İşte Resûlullah'ın (s.a.v.) cübbesi!.. dedi. Ve bana bir taylasan kumaşından kısırlar(ın giydiğine benzer) bir cübbe çıkardı. Cübbenin ipekten yaması vardı. Kenarları dîba ile geçilmişti. Ve: "Bu cübbe vefatına kadar Âişe'nin (r.a.) yanında idi. O vefat ettiğinde ben aldım. Peygamber (s.a.v.) onu giyerdi. Şimdi bizde onu hastalar için yıkıyoruz, onunla şifâ talep ediliyor," dedi.¹⁵³ Rivayet bazı lafız farklılıklarıyla beraber İbn Mâce, Ebû Dâvûd, Beyhakî ve Ahmed b. Hanbel'in eserlerinde yer almaktadır.¹⁵⁴

Hz. Aişe de Hz. Peygamber'in içinde vefat ettiği elbiseyi saklamış ve daha sonra çıkarıp ashâba göstermiştir.¹⁵⁵

Hz. Peygamber'in yakınında bulunup hizmet etme şerefine nail olan bazı sahâbîler onun ayakkabılarını da saklamışlar ve daha sonra çıkarıp insanlara göstermişlerdir.¹⁵⁶ Bunlardan biri Hz. Peygamber'e uzun yıllar hizmet eden Enes b.

¹⁵² Buhârî, "Cenâiz", 8-18; Müslim, "Cenâiz", 36-43; İbn Mâce, "Cenâiz", 8; Ebû Dâvûd, "Cenâiz", 29; Tirmizî, "Cenâiz", 15; Nesaî, "Cenâiz", 28-36; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXIV, 386, 391, 397; Malik b. Enes, *el-Muvatta*, "Cenâiz", 520; İbn Hibbân, *Sahih*, VII, 302, 304

¹⁵³ Müslim, "Libas ve'z-Zînet", 10.

¹⁵⁴ Ebû Dâvûd, "Cihad", 62, "Libas", 11; İbn Mâce, "Cihad", 21, "Libas", 18; Beyhakî, *Sünen*, II, 423, III, 270; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXIV, 509, 540.

¹⁵⁵ Buhârî, "Humus", 5; Müslim, "Libas ve Zînet", 34, 35; Ebû Dâvûd, "Libas", 8; İbn Mâce, "Libas", 1.

¹⁵⁶ Nebi Bozkurt, "Na'l-i Şerif", *DİA*, XXXII, 346- 347.

Malik'tir (r.a.). Enes (r.a.), sakladığı bu ayakkabıların sandalet şeklinde olduğunu ve deriden iki bağcığı olduğunu bildirmiştir.¹⁵⁷

1.3.13. Hz. Peygamber'in Kullandığı Eşyalar ile Teberrük

Kebşetu'l-Ensârî (r.a) (Ensardan bir adamın hanımı) anlatıyor: "Resûlullah (a.s.) yanıma gelmişti. (Duvarda) asılı halde olan bir kırbadan ayakta iken su içti. Ben de hemen gidip kırbanın ağzını kestim."

Tirmizî'de Rezîn'in şu ziyâdesi yer almaktadır: "(Kestiğim bu kısmı) su içmek için kullanmak üzere özel su kabı yaptım."¹⁵⁸

Rivayete İbn Mâce'de Sünen'inde yer vermiştir ve Elbânî'nin rivayet hakkında sahih hükmü verdiğini belirtmiştir.¹⁵⁹

Enes b. Malik'ten (r.a.) gelen bir rivayette de Hz Peygamber'den kalan bir su bardağının kırıldığını ve kırık yerine gümüşten bir bağ yapıldığı görülmektedir. Asım el- Ahvel bu bardağı gördüğünü ve (teberrüken) ondan su içtiğini belirtmiştir.¹⁶⁰ Yine aynı bardakla ilgili Asım el-Ahvel'den gelen rivayette Enes b. Malik'in (r.a) bu bardakla Hz. Peygamber'e defalarca su ikram ettiğini ve İbn Sîrîn'in dediğine göre bardakta demir bir halkanın bulunduğunu, Enes' in (r.a.) bu halkayı altın veya gümüş bir halkayla değiştirmek istediğini fakat Ebû Talha'nın (r.a.) Resûlullah'ın (s.a.v.) hatırasından dolayı onu değiştirmemesi gerektiğini söylemesi üzerine bardağı aslı üzere bıraktığını görmekteyiz.¹⁶¹

Hz. Peygamber'in su içtiği kabı saklayanlardan birisi de Sehl b. Sâd (r.a.)'dır. Nebî (s.a.v.) bir keresinde Benî Sâide sofasına gelir ve Sehl'den su ister. Sehl (r.a.) Hz. Peygamber'e su ikram ettiği bu kabı saklamış ve daha sonra sahabeye bu kabı göstermiştir. Hadisin râvîsi Ebû Hâzım, bu kaptan su içtiğini ve sonra Ömer b. Abdülaziz'in Medine valisi iken Sehl'den kabı kendisine hediye etmesini istediğini ve onun da kabul ettiğini söyler.¹⁶² Yine rivayetlerde Ümmü Süleym (r.a.)'in Resûlullah (s.a.v.) her çeşit meşrubatı sunduğu ve sonra sakladığı bir bardaktan bahsedilmektedir.¹⁶³

¹⁵⁷ Buhârî, "Libas", 40; Ebû Dâvûd, "Libas", 41; Tirmizî, "Libas", 33; İbn Mâce, "Libas", 27.

¹⁵⁸ Tirmizî, "Eşribe", 18

¹⁵⁹ İbn Mâce, "Eşribe", 21.

¹⁶⁰ Buhârî, "Humus", 5; Beyhakî, *Sünen*, I, 29.

¹⁶¹ Buhârî, "Eşribe", 29; Beyhakî, *Sünen*, I, 30.

¹⁶² Buhârî, "Eşribe", 29; Müslim, "Eşribe", 88; Beyhakî, *Sünen*, I, 31.

¹⁶³ Nesâî, "Eşribe", 58.

Hz. Peygamber'in sahabe tarafından saklanılan eşyaları arasında harbesinden de bahsedilmiştir.

Rivayetlerde de görüldüğü üzere Kütüb-i Sitte başta olmak üzere pek çok hadis eserinde sahabenin Hz. Peygamber ile teberrük ettiğine dair rivayetlere çokça rastlanmaktadır. Konumuzun sınırları bu rivayetlerin hepsinin hadis kritiği açısından tenkidine yeterli olamayacağı için bu bölümde sadece konuyla ilgili rivayetlerin çeşitliliğini örnek vererek göstermiş olduk.

1.4. Diğer Semâvî Dinlerde Teberrük Kavramı

1.4.1. Hristiyanlık

Dinler tarihi verileri ve Kur'an-ı Kerim'in beyanları incelendiğinde tarih boyunca insanların bazı tabiat varlıklarının zararlarından korunmak bazılarından da faydalanmak amacıyla türlü yaratıklara kutsiyet nispet edip, onlara yaratılmışlık üstü kutsiyet atfettikleri görülmektedir. Özü bakımından tevhidten uzaklaşan bu inanç gruplarınca çeşitli hayvanlar kutsallaştırılmış, ay güneş ve yıldızlara tapınılmış¹⁶⁴, gözle görülmeyen bazı varlıklara (cinler) tanrılık izafe edilmiş¹⁶⁵, melekler Allah'ın kızları diye nitelendirilmiştir.¹⁶⁶ İslam öncesi Arap kavimlerinin de çeşitli putlara Allah'a yaklaşımcı vesileler olarak taptıkları bilinmektedir.¹⁶⁷

İslâm dini ise namaz, dua, kurban, vb. her türlü ibadetin yalnız Allah için yapılabileceğini vurgulayarak tevhid konusunda gösterdiği hassasiyeti bereket konusunda da göstermiş ve bereketin yalnızca Allah'tan olduğu ilkesini benimsemiştir. Bazı Müslümanların, Hz. Peygamber'i, salih kabul edilen bazı kişileri, ve bazı kutsal mefhumları berekete vesile sayması İslam'ın bu ilkesine zarar verecek nitelikte olmayıp bu inanç, onların sadece Allah'ın vereceği bereket ve rahmet için şefaathçi ve duacı olabileceklerinin umulması şeklinde anlaşılmalıdır.¹⁶⁸

Kaynağı bakımından semâvî olmadığı için bozuk olan inançların yanında İslam hariç diğer semâvî dinler de asıl mecrâlarından sapmışlardır. Akide bakımından semavî olmasına rağmen Peygamberi vefat ettikten sonra tevhîdî misyonunu yitiren

¹⁶⁴ Fussilet 41/37; Felicien Challaye, *Dinler Tarihi*, (trc. Semih Tiryakioğlu), Varlık Yay, İstanbul 1969, s.106, 152,177; Suat Yıldırım, *Kuran'da Uluhiyyet*, 1. bs, Işık Akademi Yay, İstanbul 1987, s. 365; Mehmet Aydın, *Din Fenomeni*, Din Bilimleri Yay, Konya 1993, s. 91.

¹⁶⁵ es-Saffat 37/158.

¹⁶⁶ es-Saffat 37/149-155.

¹⁶⁷ ez-Zümer 39/3.

¹⁶⁸ Günay Tümer, "Bereket", *DİA*, V, 486.

dinlerden biri Hristiyanlıktır. Hristiyan din adamları Hz. İsa'nın vefatından sonra onu yaratıcının biçtiği rolden uzaklaştırarak tanrılaştırmışlar ve insan üstü bir misyon yüklemişlerdir. Bu inanca göre İsa (a.s.) Allah'ın vucutlaşmış kelâmıdır, dolayısıyla o da bir tanrıdır. Tanrı'nın ezeli mesajı beden haline gelmiş ve İsa (a.s.) olarak insanlar arasında hayat bulmaktadır (incarnation).¹⁶⁹ İsa (a.s.) bizzat kendisinden lütuf beklenen, esenlik, merhamet ve bereket umulandır.¹⁷⁰ İslâm itikadına göre ise Hz. İsa, ne Hristiyanların savundukları gibi bir Tanrı veya Tanrı'nın oğlu, ne de Yahudilerin savundukları gibi sıradan bir insandır, O Allah'ın yeryüzüne gönderdiği bir nebi¹⁷¹ ve resuldür.¹⁷² Kendisine pek çok mucize verilmiştir. Bunlardan bazıları, çamurdan yaptığı kuş şekline üfleyip onu canlandırması, anadan doğma kör ve alacalıyı iyileştirmesi, insanların evlerindeyken yedikleri veya sakladıkları şeyleri bilerek onlara söylemesi ve ölüleri diriltmesidir.¹⁷³ Kendisine semadan sofraya indirilmiştir.¹⁷⁴ Kur'an'a göre Hz. İsa bütün bu üstün özelliklerine ve mucizelerine rağmen bir insan ve bir kuldür.¹⁷⁵ Hiçbir zaman insanlardan kendisini tanrı edinmelerini istememiş ve yalnız Allah'a kulluk etmeyi öğütlemiştir.¹⁷⁶ Bu mucizelerin ona verilmesinin nedeni hiç şüphesiz Allah'ın kudretini peygamberi vasıtasıyla göstermesidir. Fakat ondan sonraki din adamları bu mucizelerin Allah'tan geldiğini unutmuşlar ve Hz. İsa'yı insanüstü bir tanımlamayla ilah mertebesine çıkarmışlardır. Hz. İsa'nın ölümünden sonra yazıya geçirilmediği için insanlar tarafından tahrif edilen İncil'de de inanç bakımından bu bozukluklar fazlasıyla görülmektedir. Hristiyanlığın kutsal kitabı olan Ahd-i Cedid, dört İncil başta olmak üzere 27 kitaptan oluşmaktadır. Farklı şahıslar tarafından yazılmış olan dört İncil, kendi yazarlarına göre isimlendirilmiştir. Ortaya çıkan tarihi gerçeklere göre Hz. İsa, üç yıllık tebliğ döneminde kendisine vahyedilen İncil'i ne bizzat yazmış ne de başkalarına yazdırmıştır. Onun bu üç yıl devam eden tebliğ süresinde yaptığı, belde belde dolaşarak konuşmalar yapmak ve kendisine vahyedilen gerçekleri sözlü olarak insanlara açıklamak olmuştur. Onun vefatından sonra ise havariler ondan dinlediklerini insanlara anlatmaya devam etmişlerdir. Bu dönemde havariler veya onların

¹⁶⁹ Ömer Faruk Harman , “İsa”, *DİA*, XXII, 468.

¹⁷⁰ Selanıkliler 5/28, Timoteos 1/1-2.

¹⁷¹ Meryem 19/30.

¹⁷² en-Nisâ 4/157, 171; el-Mâide 5/75; es-Saf 61/6. (Konuyla ilgili bilgi için bkz: Ömer Faruk Harman, “İsa”, *DİA*, XXII, 471.

¹⁷³ Âli İmran 3/49; el-Maide, 5/110.

¹⁷⁴ el-Mâide 5/112-115.

¹⁷⁵ en-Nisâ 4/172; el-Mâide 5/17, 75; Meryem 19/30; ez-Zuhuf 43/59.

¹⁷⁶ el-Mâide 5/116-117.

talebeleri, Hz. İsa'nın hayatı, davranışları ve mucizelerini de anlatmışlar, Hz. İsa'dan vahiy olarak duyduklarının yanında hafızalarındaki hatıraları da yazıya geçirmişlerdir. Başka bir ifade ile, havarilerden her biri bir İncil yazmış, Hz. İsa'nın mesajını kendi anladığı biçimde yorumlamıştır. Bunun sonucunda çok sayıda İncil ortaya çıkmıştır. Tarihte Hz. İsa'nın konuştuğu dilin Arâmice olduğu kabul edilir; fakat altmıştan fazla İncil arasından seçilerek Ahd-i Cedid'e konulan dört İncil dahi Yunanca olarak yazılmıştır. Böylece İnciller bir nevi İslâmî ilimlerin içinde yer alan ve Resûlullah'ın (s.a.v.) hayatını konu alan siyer kaynaklarına benzer bir yapıya bürünmüştür. Her biri, yazarının damgasını taşıyan Hz. İsa'nın biyografisi durumundadır.¹⁷⁷ İşte bu tahrifatlarla beslenen Hristiyanlıkta zamanla amacı insanı kutsallaştırmak olan ibadet şekilleri ortaya çıkmıştır. Bunlara sakrament (dini ayin) denilir. Ortodoks ve Katoliklere göre sakramentlerin sayısı yedidir. Bu sakramentlerden birisi vaftiz denilen, yeni doğan bebeklerin veya Hristiyanlığa yeni girenlerin dine kabul edilmesinin ve günahlardan temizlenmenin bir simgesi olarak yapılan ayindir. Bu ayinde bebek veya vaftiz edilen kişi üç defa suya sokulur veya üç defa üzerine su serpilir. Baba, oğul ve kutsal ruh adına vaftiz yapılan kişi kutsal yağla yağlanır, saçları haç şeklinde kesilir ve vaftiz kurnası etrafında rahibin eşliğinde üç defa dolandırılır.¹⁷⁸

Yine kilisenin kutsadığı en eski sakrament olan evharistiya ayininde ise Hz. İsa'nın havarileriyle yediği son akşam yemeğinde onlara birer parça ekmek ve şarap ikram ederek ekmeğin kendi bedeni, şarabında kendi kanı olduğunu söylemesini yâd etmek üzere rahip kutsadığı şarabı ve ekmeği yemekte bulunanlara ikram eder ve temsili bu yemek kutsal kabul edilir.¹⁷⁹ Çünkü Hz. İsa kendi bedenini insanların günahlarının temizlenmesi ve onları kutsamak için feda etmiştir ve bu yüzden onun dökülen kanı da kutsaldır.¹⁸⁰

Hristiyanlıkta tövbe ibadetinin özel kabinlerde bir piskoposa veya onun vekil tayin ettiği bir kişiye günahlar itiraf edilerek yapılması ve onlarında bu itiraf edilen günahları tanrının verdiği izinle affetme yetkisine sahip olmaları da bu din adamlarına kutsallık atfedildiğinin bir göstergesidir. Bu din adamlarının (yani piskoposların, rahip ve papazların ve onların yardımcısı konumundaki diyakosların

¹⁷⁷ Muhammed Hamidullah, *Kur'ân-ı Kerim Tarihi*, (çev: Salih Tuğ), İstanbul 1993, s. 20.

¹⁷⁸ Mehmet Aydın, "Hristiyanlık", *DİA*, XVII, 349.

¹⁷⁹ Matta 26/26-29, Markos 14/22-25, Luka 22/14-20.

¹⁸⁰ İbraniler 13/12.

taininde de yine görevli din adamının ellerini uzatarak adayı kutsaması onların üstün ve kutsal kabul edilişlerinin bir göstergesi olsa gerektir.¹⁸¹

Hasta yağlanması diye adlandırılan ayine göre de bir Hristiyan hastalandığında veya ölüm zamanı geldiğinde rahip tarafından okunmuş bir yağ ile mesh edilir ve onun için şifa dilenir. Bu ayinin temeli Yeni Ahit'te Hz. İsa'nın insanları tedavi edişi ve bu geleneği havarilere devredişine dayandırılır.¹⁸² Hristiyanlar Tanrı'nın Hz. İsa'yı hastaları iyileştirmek veya ölüme hazırlamak için gönderdiğine inanırlar ve ağır hastalık ve ölüm anlarında İsa'nın yanlarında olduğunu düşünürler. Böylece kendilerini zor anlarında yalnız hissetmezler.¹⁸³ Kur'an'da Hz. İsa'nın sadece alaca hastalığı ve körlüğü iyileştirebildiğinden bahsedilmesine rağmen İncil'e göre Hz. İsa her türlü hastalığı iyileştirebilmektedir.¹⁸⁴ Bunun için hastaya sadece dokunması da yeterli olmaktadır.¹⁸⁵ Bazen de tükürüğünü hasta olan bölgeye sürer.¹⁸⁶ İncil'e göre Hz. İsa'nın iyileştirici gücü ölümünden sonra da devam etmektedir. Kötürüm olan bir adam Hz. İsa'nın adıyla ve O'nun adına olan imanla sapasağlam olmuştur.¹⁸⁷ Hatta Tanrı O'nun öğrencilerinden Pavlus'un eliyle bile mucizeler meydana getirmektedir. Şöyle ki Pavlus'un vücuduna değen havlu ve peştemallar hasta olanlara götürülüp örtüldüğünde, hastalıkları yok olmakta, kötü ruhlar içlerinden çıkmaktadır.¹⁸⁸ İncil'de Hz. İsa'nın iyileştirdiği hastalıklar arasında cüzzam, felç, ateşli hastalıklar, cin tasallutu, kanamalı hastalıklar, körlük, dilsizlik, sağırlık, kötürümlük, sakatlık zikredilmektedir. Hatta Hz. İsa'nın bu iyileştirici gücü öyle etkilidir ki on iki yıldır kanaması olan bir kadın Hz. İsa'nın arkasından yetişip eteğine dokunarak hastalığından kurtulacağını düşünmüş ve nitekim de öyle olmuştur.¹⁸⁹ Ayrıca Hz. İsa az bir yiyeceği bereketlendirerek çok sayıda insana yetmesini sağlayabilmektedir.¹⁹⁰ Bazı insanlar bebekleri bile Hz. İsa'ya getiriyor ve onlara dokunmasını istiyorlardı. O da kendisine getirilen küçük çocukların üzerine ellerini koyarak onlara dua edip kutsamaktaydı.¹⁹¹

¹⁸¹ Mehmet Aydın, "Hristiyanlık", *DİA*, XVII, 350.

¹⁸² Markos 6/7-13, Yakub'un Mektubu 5/14, Matta 10/1.

¹⁸³ Jacob P. Xavier, *Hristiyan Kiliseleri ve İbadet Yerleri*, İstanbul 1994, s.35.

¹⁸⁴ Matta 4/23.

¹⁸⁵ Matta 8/3, Markos 1/42.

¹⁸⁶ Markos 7/33, 8/23, Yuhanna 9/6.

¹⁸⁷ Elçilerin İşleri 3/16.

¹⁸⁸ Elçilerin İşleri 19/11-12.

¹⁸⁹ Matta 9/20, Luka 8/44.

¹⁹⁰ Matta 14/ 18-21, 15/34-38, Markos 8/6-10, Luka 9/14-17, Yuhanna 6/10-14.

¹⁹¹ Matta 19/13-15, Markos 10/13-15, Luka 18/15.

Hristiyanlarca kutsal kabul edilip kendisinden medet umulan şahıslardan biri de Hz. Meryem'dir. Birçok Hristiyan, özellikle Katolik ve Ortodokslar Hz. Meryem'e atfedilen kutsal yerleri (Anadolu'da Efes ve Filistin'de Nasıra gibi) ziyaret ederler. Kiliselerinde Hz. Meryem'in resimlerine bolca yer verirler, heykellerine saygı gösterirler. Hz. Meryem'i hidayetleri için şefaatçi olarak kabul ederler.¹⁹²

Muharref Hristiyanlıkta bunlardan başka da kutsal sayılıp kendisinden fayda umulan pek çok kült bulunmaktadır. Mesela ölmüş azizlerin kemikleri, insanların onlarla temas edebilmesi için, küçük parçalara bölünerek paylaşıyordu. Azizlerin vücutlarının kalıntılarındaki gizli güçlerin, dokundukları şeylere de geçmiş olduğuna inanılıyordu. Hz. İsa'nın çocukluk kundağı, dikenli idam ağacı, asası ve kuşağı, Meryem'in elbiseleri, Roma'ya getirildiğine inanılan Platus'un mahkeme binasının merdiveni ve Loreta'ya melekler eliyle indirildiğine inanılan kutsal ailenin (Mesih ailesinin) evi, saygı ve dua vesilesi olan kutsal şeylerdendi. İnsanlar bunlara temas etmekle gizli, büyülü kuvvetlerinden faydalandığı gibi, her türlü ihtiyaçlarında da onların sahipleri olan salih kulları, bizzat yardıma çağırıyordu.¹⁹³

Hristiyanların Hz. İsa ile ilgili yanlış inançları hadislerde de eleştirilmiştir. Ahirette Hristiyanlara neyi ilah edindikleri sorulunca Allah'ın oğlu Mesih'i ilah edindiklerini söyleyecekleri, bunun üzerine onlara Allah'ın bir eşinin veya çocuğunun bulunmadığının haber verileceği bildirilmiştir.¹⁹⁴ Ayrıca Hz. Peygamber'in, ashabından Hristiyanların Hz. İsa'yı aşırı derecede övdükleri gibi kendisini övmemelerini istediği rivayet edilmiştir.¹⁹⁵

1.4.2. Yahudilik

Yahudiler, Yahudiliğin inanç esasları arasında yer almasa da kendilerinin Tanrı'nın seçilmiş, kutsal kavmi olduklarına ve arz-ı mev'ûdun (vadedilen topraklar) Tanrı tarafından kendilerine vaad edildiğine inanmaktadır. Tevrat'ta çeşitli yerlerde geçtiği üzere İsrail milletinin kutsal kavim vasfı kazanması Tanrı'nın kendilerini seçip onlarla ahitleşmesiyle ortaya çıkmıştır¹⁹⁶: "Siz Tanrınız Rab için kutsal bir

¹⁹² Leyla Alberti, Jacob P. Xavier, P. Luigi Iannitto, Nilay Hıdroğlu (Derleyenler). *Hristiyan İnanıcı*, Türkiye Katolik Kilisesi Yay, İstanbul 1994, s. 172.

¹⁹³ Ekrem Sarıkçıoğlu, *Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi*, Fakülte Kitabevi, Isparta 2000, s. 50.

¹⁹⁴ Buhârî, "Tevhid" 24, "Tefsir" 4/8; Müslim, "İman", 302.

¹⁹⁵ Buhârî, "Enbiya", 48, "Hudud", 31; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 23, 24, 47, 55.

¹⁹⁶ Ömer Faruk Harman, "Yahudilik", *DİA*, XXXIII, 206.

kavimsiniz. Tanrınız Rab kendi has kavmi olmanız için yeryüzündeki bütün milletler arasından sizi seçti.”¹⁹⁷

Tanah'ta İsrail'in seçilmiş kutsal kavim olmasıyla ilgili iki ayrı ahitten bahsedilmektedir. Bunlardan biri Tanrı'nın önce İbrahim (a.s.) ile yaptığı, daha sonra ise Hz. İshak ve Hz. Yakub'la yenilediği ahittir. Bu ahit ile Tanrı, Hz. İbrahim'i ve ondan Hz. İshak ve Hz. Yakub yoluyla gelen neslini kutsamak suretiyle onları bol ve bereketli kılma ve kutsal toprakları onlara verme vaadinde bulunmuştur: “Seni çok verimli kılacağım. Soyundan milletler doğacak, krallar çıkacak. Ahdimi seninle ve soyunla nesiller boyunca ebediyyen sürdüreceğim. Senin ve senden sonra da soyunun Tanrısı olacağım. Bütün Kenân diyarını ebediyyen mülkünüz olmak üzere sana ve soyuna vereceğim. Onların Tanrısı olacağım”.¹⁹⁸ İkincisi, tanrının İsrailoğulları ile Musa peygamber önderliğinde Mısır'dan kurtarıldıktan sonra Sina Dağı eteklerinde yaptığı ahittir. Bu ahitte ilk ahitten farklı olarak Tanrı'nın ve İsrailoğulları'nın karşılıklı uyması gereken kurallar yer almaktadır. Bu ahitle İsrailoğulları yalnızca İsrail Tanrısı'nı sevip O'na itaat etmek ve Tevrat emirlerine uymakla yükümlü kılınırken itaat etmeleri durumunda İsrail'in diğer bütün milletlerden üstün tutulması, bolluk, bereket ve zaferin onlara has kılınması¹⁹⁹, itaatsizlik etmeleri halinde de helâk edilmeleri yanında kutsal toprakları da kaybetmeleri ve diğer milletlerin elinde sıkıntı çekmeye mahkûm bırakılmaları söz konusudur.²⁰⁰ İsrail kavminin seçilmiş olmalarının sebebi olarak Tanrı'nın İbrânî atalarıyla yaptığı ahit ve onlara olan sevgisi gösterilmektedir.²⁰¹ İsrail, işledikleri günahlara ve içlerinde bulunan günahkârlara rağmen kutsal kavim olma özelliğini korumuştur.²⁰²

Yahudiler kendilerini kutsal kavim olarak kabul ettikleri gibi kendi kavimlerinden peygamber olmadığı halde peygamberlerden daha üstün salih bir kişi²⁰³ olarak kabul ettikleri Üzeyir'e de fazlaca kutsiyet atfetmişler, hatta O'nu Tanrı'nın oğlu olmakla vasıflandırmışlardır. Kur'ân'da bu durum şu şekilde ifade edilmektedir: “*Yahudiler, Üzeyir Allah'ın oğludur'dediler. Hristiyanlar ise, İsa Mesih Allah'ın oğludur'dediler. Bu onların ağızlarıyla söyledikleri (gerçeği yansıtmayan)*

¹⁹⁷ Tesniye, 7/6.

¹⁹⁸ Tekvîn, 17/6-8.

¹⁹⁹ Tesniye, 7/12-13, 26/18-19, 28/1-14.

²⁰⁰ Tesniye, 8/19-20; 28/1-2, 15.

²⁰¹ Tesniye, 4/37; 7/8; 9/5-7.

²⁰² Salime Leyla Gürkan, *Yahudilik*, İSAM Yay, İstanbul 2008, s. 86-88.

²⁰³ Ezra, 4/ 19- 48.

sözleridir. Onların bu sözleri daha önce inkâr etmiş kimselerin söylediklerine benziyor. Allah onları kahretsin. Nasıl da haktan çevriliyorlar!'²⁰⁴

Yahudiler Üzeyir'in Allah'ın oğlu olduğunu, bu sebeple Tevrat bilgisinin kendisine verildiğini düşünmüşlerdir.²⁰⁵

İsrail kavminin seçilmiş kavim olması gibi İsrail toprakları da Tanrı'nın yüceliğinin ve hükümrancılığının doğrudan tecelli ettiği bölgeyi ifade etmektedir. Bu bölgenin merkezinde olan Kudüs ve onun da merkezinde yer alan Siyon Dağı ile mâbed bölgesi ise söz konusu kutsallığın en fazla tecelli ettiği mekânları temsil etmektedir.²⁰⁶ Yahudilikte kutsal kabul edilen bir yer de Tevrat'ta toplanma çadırı veya çadır mabed olarak da bahsedilen Tanrı Yahve'nin Hz. Musa ile yüz yüze konuştuğu²⁰⁷ ve halkıyla zaman zaman buluştuğu²⁰⁸ yerd. Hz. Musa, İsrailoğulları'nın çölde yaşadıkları hayatları boyunca bütün dinî yaşantılarını buradan yönlendirdiği gibi başta kurban olmak üzere ibadetler de burada yerine getirilirdi. Bu çadır gaipten haber alma hususunda büyük rolü olan bir yerd.²⁰⁹ Toplanma çadırına kutsallık kazandıran en önemli husus Tanrı'nın orada İsrail kavmi arasında ikamet ettiğine dair olan inançtır. Çadıra kutsallık kazandıran diğer bir husus da Hz. Musa'nın ahit sandığını bu çadırın içinde en kutsal bölümünde muhafaza etmesidir.²¹⁰ Bu sandık Tevrat'ta ahid sandığı²¹¹, şehadet sandığı²¹², Tanrı'nın sandığı²¹³ gibi isimlerle anılmakta ve Kur'ân'da "tâbût" şeklinde geçmektedir.²¹⁴ Bu çadırdan sonra birçok ibadet yeri edinilmiştir. En son mabet yeri ise Hz. Davut'un Kudüs'ü fethetmesinden sonra Ahit Sandığı'nı buraya getirmesiyle birlikte onu korumak için inşa edilen Süleyman Mabedi olmuştur.²¹⁵ Süleyman Mabedi inşa edildikten sonra Ahit Sandığı ve içindeki eşyalarla birlikte toplanma çadırı Hz. Süleyman tarafından İsrail kavminin de katıldığı bir törenle mabedin en kutsal bölümüne konulmuştur.²¹⁶ Bu bölüme senede bir defa Yom Kippur (Kefaret Günü) da sadece başrahip girmekte ve İsrail kavminin günahlarının affedilmesi için dua

²⁰⁴ et- Tevbe 9/ 30.

²⁰⁵ Baki Adam, "Üzeyir", *DİA*, XXXXII, 401- 402.

²⁰⁶ Gürkan, *Yahudilik*, s. 93.

²⁰⁷ Çıkış, 33/11; Sayılar, 12/8.

²⁰⁸ Çıkış, 33/711.

²⁰⁹ Çıkış, 33/7, 11; Sayılar, 12/ 8.

²¹⁰ Çıkış, 26/3334; 40/21.

²¹¹ Sayılar, 10/33; 14/44.

²¹² Çıkış, 26/33-34; 30/26; 40/5, 21.

²¹³ I. Samuel, 11/11.

²¹⁴ el-Bakara 2/248.

²¹⁵ Harman, "Yahudilik ", *DİA*, XXXXIII, 207-208.

²¹⁶ I. Krallar, 8/4, 6.

edip ve kurban sunmaktadır.²¹⁷ Efsanevi bir muhtevaya sahip olduğuna inanılan Ahit Sandığı aynı zamanda büyümlü güçlere de sahiptir. Firavun'un kızı sandığa dokunduğu zaman cüzzam hastalığı iyileşmiştir ve sandığın bulunduğu yer bereketle dolup taşmaktadır.²¹⁸ Savaşta Ahit Sandığı'nı taşımak Tanrı Yehova'nın krallığını ve liderliğini temsil eder. Tanrı ile ilahi irtibat da bu sandık ile sağlanmaktadır.²¹⁹ Günümüzde sinagoglarda bulunan ve ahit sandığını temsil eden sandıklarda da Yahudilerin kutsal kitabı Tora'nın yazılı olduğu rulolar saklıdır. Bu sandık İsrail'de, Tapınak Dağı'ndaki mabedde, diğer ülkelerde ise ibadethanelerin İsrail yönündeki duvarında bulunur ve Tora'dan sonra mabeddeki en kutsal şeydir.²²⁰

Yahudilerin dini hayatlarının en önemli unsurlarından biri de Şabat Günü (Cumartesi)dür. Şabat Günü tamamen bir dinlenme ve ibadet günüdür. Bu günde iş yapmak, yazı yazmak, ateş yakmak, hatta telefon etmek bile yasaktır. Şabat, sevinç içinde geçirilmesi gereken bir bayram günüdür.²²¹ Ferdi ve toplu ibadetlerle bugünün bereketinden istifade edilmeye çalışılır. Şabat Günü haricinde Yahudilerin yıl boyunca işledikleri amellerinin muhasebesini yaptıkları, imanlıların dualarının kabul edildiği ve yıl boyunca insanların başına geleceklerin karara bağlandığı Yılbaşı (Roş Ha Şanah)²²², ruhların arındırıldığı, günahlara pişmanlık duyulan, tövbe edilen Keffaret Günü (Yom Kippur)²²³, Torah hatminin tamamlanıp yeniden başladığı Çadır Bayramı (Sukkoth-Haymeler)²²⁴, Mısır esaretinden kurtulmanın anısına kutlanan Fısıh veya Passover Bayramı²²⁵, Tanrı Yehova ile İsrailoğulları'nın Sina

²¹⁷ David Bridger, "Ark", *The New Jewish Encyclopedia*, New York 1976, s. 26; AnaBritannica, (I-XXII), Ana Yay, İstanbul 1986-1990, I/201; Samuel S. Cohon, "Ark", *An Encyclopedia of Religion*, (edt: Vergilius Ferm), New Jersey 1959, s. 38.

²¹⁸ II. Samuel, 6/6-12; Tarihler, 15/1-2.

²¹⁹ John L. McKenzie, "Ark of Covenant", *Dictionary of The Bible*, New York 1965, s.54.

²²⁰ Cohon, "Ark", *An Encyclopedia of Religion*, s.38; *Ana Britannica*, (I-XXII), "Kutsal Sandık", XIV/111.

²²¹ Harman, "Yahudilik", *DİA*, XXXXIII,210.

²²² Günay Tümer, Abdurrahman Küçük, *Dinler Tarihi*, Ocak Yay, Ankara 1993, s. 230; J. N. D. Anderson, *The World's Religions*, London 1960, s.42; Samuel Poznanski, "Festival and Feast (Jewish)-Rosh Hoshshana", *Encyclopedia of Religion and Ethics*,(I-XIII),(Edt. James Hasting), New York 1980, V/880; Louis Jacobs, "Jewish Religious Year", *The Encyclopedia of Religion* (I/XVI), (Edt. Mircea Eliade), New York 1987, VIII/44.

²²³ Poznanski, "Festival and Feast (Jewish)-Yom Kippur", *Encyclopedia of Religion and Ethics*(I-XIII), V/880; *A Dictionary of Religion and Ethics*, "Atonement", (Edt. Shailer Mathews, Gerald Birney Smith), London 1921, s. 36; John L. McKenzie, "Atonement", *Dictionary of The Bible*, s. 69; Sargon Erdem, "Bayram", *DİA*, V/258, George Buchanan Gray, *Sacrifice in The Old Testament Its Theory and Praticce*, Oxsford, 1925, s. 306.

²²⁴ Anderson, *The World's Religions*, s. 42; Geoffrey Parrinder, *World Religions From Ancient History to the Present*, New York 1983, s. 409; *AnaBritannica*, (I-XXII),"Sukkot", XX/119.

²²⁵ J.A.Ross MacKenzie, "Symbol", *Harper's Bible Dictionary*, (Edt. Paul J.Achtemeier), San Fransisco 1985, s. 1004; Poznanski, "Festival and Feast (Jewish)-Pesah", *Encyclopedia of Religion and Ethics*(I-XIII), V/879, Mehmet Aydın, *Dinler Tarihine Giriş*, 2. bs, Din Bilimleri Yay, Konya 2004, s. 102; Jacobs, "Passover", *The Encyclopedia of Religion* (I/XVI), XI/204.

Dağı'nda karşı karşıya gelmelerinin, Tanrı Yehova'nın sesini duymalarının ve Hz. Musa'ya Torah'ın verilmesinin yıldönümü olarak kutlanan Haftalar Bayramı (Shauot-Pentecost)²²⁶, Kral IV. Antiokhos Epiphanes tarafından kapatılan ve kirletilen Kudüs Mabedi'nin Judas Maccabeus'un öncülüğünde yeniden İsrailoğulları'nın eline geçmesi, kutsanarak yeniden ibadete açılması anısına kutlanan eğitim (Hanukkah) Bayramı²²⁷, Pers (İran) Kralı Ahasuerus'un veziri Haman'ın Yahudileri katletme planından Yahudi esmer güzeli Ester ile Morkeday'ın sayesinde kurtulmalarının şerefine düzenlenen Ester (Purim) Bayramı²²⁸ da Yahudiler için kutsal kabul edilen bereket umulan günlerdendir.

Yahudilerin ibadet esnasında okudukları Tevrat tomarları da kutsal kabul edilmiştir. Toplu ibadette altın veya gümüşlerle süslenmiş, kadife ya da ipek örtüye sarılmış Tevrat tomarı dolaptan alınıp mabedin içinde dolaştırılır. Bu sırada sinagogdakiler Tevrat tomarı yanlarından geçirilirken onu selâmlar veya ona dokunurlar. Bundan sonra tomar okuma masasının üzerine konur, örtüsü açılır ve herkesin görebilmesi için havaya kaldırılır. Ardından Tevrat'tan bir bölüm ve peygamberlere ait başka bir bölüm okunur.²²⁹

Yine ışığı Tanrı'nın varlığını sembolize eden Yedi Kollu Şamdan (Menorah) da Yahudi inancında kutsal sayılmıştır. Özellikle doğulu Yahudiler yedi ayeti evlerde duvarların üstünde, dua kitaplarında, muskalarda menorah şeklinde yazarlar. Bu yazım şekli mezar taşlarında, sinagoglardaki duvar boyalarında, vitray camlarda ve mozaiklerde sık sık kullanılmıştır. Günümüzde de menorah İsrail Devleti'nin resmi bir simgesi olarak kullanılmaktadır.²³⁰

Bunlardan başka Yahudilikte kutsal kabul edilip saygı gösterilen, yoklukları bereketsizlik sayılan başka eşyalar da bulunmaktadır. Bunlar arasında Yahudilerin Tanrı'ya güvenlerini sembolize eden ve evlerin giriş kapısının sağ üst köşesine yerleştirilen Torah'ın Tesniye VI/4-9 VE XI/13-21 bölümlerinin yer aldığı

²²⁶ Yasanın Tekrarı, 16/10; Joseph B. Tyson, "Pentecost", *Harper's Bible Dictionary*, (edt. Paul J. Achtemeier), San Fransisco 1985, s. 769; Parrinder, *World Religions From Ancient History to the Present*, s. 408-409; Sargon Erdem, "Bayram", *DİA*, V/258.

²²⁷ David P. Wright, "Feasts, Festivals, Fasts", *Harper's Bible Dictionary*, (Edt. Paul J. Achtemeier), San Fransisco 1985, s. 305-306; Parrinder, *World Religions From Ancient History to the Present*, s. 410; Tümer, Küçük, *Dinler Tarihi*, s. 231.

²²⁸ Bridger, "Ester", *The New Jewish Encyclopedia*, s. 393; Parrinder, *World Religions From Ancient History to the Present*, s. 410; Wright, "Feasts, Festivals, Fasts", *Harper's Bible Dictionary*, s. 305-306.

²²⁹ Harman, "Yahudilik", *DİA*, XXXIII, 210.

²³⁰ *Encyclopedia Judaica* (I-XVII), "Menorah", (Edt. Cecil Ruth, Jerusâlem), Keter Publishing House, t.y. 1982, XI/1368-1370; Bridger, "Menorah", *The New Jewish Encyclopedia*, s.315-317, Sarıçioğlu, *Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi*, s. 252.

parşömenler (Mezuzah)²³¹, üfleyerek çalabilmek için özel olarak hazırlanan koç, keçi, antilop veya diğer temiz hayvanların boynuzundan yapılmış müzik aleti Şofar²³², yakmalık sunağı²³³, buhur sunağı²³⁴, kâhinlerin giysileri²³⁵, mesh yağı²³⁶ zikredilebilir.

Hristiyanlıkta olduğu gibi Yahudilikte de manevi şahsiyetlerin insanları meshederek (dokunarak) kutsaması olgusu devam etmektedir. Nitekim Hz. Yakup'un Hz. Yusuf'un evlatlarını kutsaması²³⁷, Hz. Musa'nın Tanrı'yla görüşebilmeleri için Onun emriyle Hz. Harun'u, evlatlarını ve elbiselerini kutsaması²³⁸, kâhinlerin İsrail halkını kutsaması²³⁹ bunun göstergesidir. Yine Rabb'in Musa'ya Levililerin arınması için üzerlerine arındırma suyu serpmesini emretmesi²⁴⁰ bu hususa örnek olarak sayılabilir.

1.5. Tasavvufta Teberrük Anlayışı

Tasavvufi literatürde teberrük kavramına fazla yer verilmemekle beraber onunla yakın anlamda olan tevessül konusu fazlaca yer almıştır. Sözlükte “bir aracı vasıtasıyla maddî veya mânevî derecesi yüksek birine yaklaşmayı arzu etmek; iyi amellerle Allah'a yaklaşmayı ummak” anlamındaki vesl kökünden türeyen tevessül, bir müminin yaptığı ibadet ve sâlih amelleri, Hz. Peygamber'i veya salih kulları vesile yaparak Allah'a yakın olmaya çalışmasını ifade eder. Vesîle üst mertebedeki birine yaklaşmaya aracı olacağı umulan varlık veya kimsedir. “Yardım istemek” anlamındaki istiâne, istigâse ve istimdâd da aynı mânada kullanılır.²⁴¹ Teberrük ve tevessül kavramlarının her ikisinde de herhangi bir kişiyi veya nesneyi Allah'a yakınlaşmak için aracı kılmak söz konusudur. Tasavvufi görüşe göre Allah'ın yaratmadaki sünneti (âdet-i ilâhiyye) bazı vasıta ve sebeplerle fiilleri

²³¹ Samuel Rosenblatta, “Mezuzah”, *An Encyclopedia of Religion*, (Edt: Vergilius Ferm), New Jersey 1959, s. 489.

²³² Cohon, “Shofar”, *An Encyclopedia of Religion*, s. 709; Suzan Alalu, Klara Arditi, Eda Asayas, Teri Basmacı, Fani Ender, Baki Heleva, Dalya Maya, Ninet Pardo, Sara Yanarocak, *Yahudilikte Kavram ve Değerler*, Mikro Matbaacılık, İstanbul 1996, s.276-278.

²³³ Çıkış, 27/ 1-8.

²³⁴ Çıkış, 30/ 1- 10.

²³⁵ Çıkış, 28.

²³⁶ Çıkış, 30/ 22- 33.

²³⁷ Yaratılış 48/12-20.

²³⁸ Tevrat, Çıkış 40/12-15; Levililer 8/4-12, 30.

²³⁹ Çölde Sayım 6/ 27.

²⁴⁰ Çölde Sayım 8/5-7.

²⁴¹ Osman Demir, “Tevessül”, *DİA*, XXXI, 6.

gerçekleştirmesi şeklinde tecelli eder. Nasıl ki hasta olan birine ilâç vesilesiyle şifa veriyorsa mânevî hastalıklara yakalanmış olan birine de sâlih kulları vesilesiyle şifa vermesi adet-i ilahîsine uygun olmalıdır.²⁴² Hatta Peygamberler, velîler ve sâlih kullarla ölümlerinden sonra dahi tevessülde bulunmak mümkündür. Eş‘ariyye, Mâtürîdiyye ve Sûfiyye’ye mensup âlimlerin birçoğu bu görüştedir. Çünkü sonuçta tevessül yapıldığında ele geçen sonucu da yaratan Allah’tır ve tevessül edilen sâlih kulun diri veya ölü olması durumu değiştirmez. İyi kullarla tevessül etmenin sebebi onların Allah katındaki dereceleridir.²⁴³ Salih kulların ruhlarının, kabirlerini ziyarete gelenlerin ruhlarıyla irtibata geçmesi, onları doğruya yöneltmesi ve nurlandırması mümkündür. Nitekim Şâfîî, Ebû Hanîfe’nin, İbn Huzeyme, Ali er-Rızâ’nın, Ebû Ali el-Hallâl, Mûsâ el-Kâzım’ın kabrine gidip tevessülde bulunmuştur. Fahrüddin er-Râzî, Teftâzânî, Seyyid Şerîf el-Cürcânî gibi âlimlerin bu tevessülü câiz görmesi aşıktan itibaren Müslümanların uyguladığı bu fiilin meşrûluğunu gösterir.²⁴⁴

İslam tasavvuf kültüründe teberrük inancının anlayış olarak sıkça yer aldığını görmekteyiz. Sûfilerin farz ve nâfile ibadetlerin haricinde belirli viridler okuma, semâ ve zikir yapma gibi ibadetleri de vardır. Tekkelerin belli bölümlerinde inzivaya çekilmek, türbeleri, tekkeleri, şeyhleri ziyaret etmek, temessüh ve teberrük de tasavvuf ve tarikat ehlinin nezdinde ibadet şekilleridir.²⁴⁵ Örneğin tasavvuf kültüründe şeyhin müridlerine hırka giydirme merâsimi vardır. Şeyhlerin müridlerine giydirdiği bu hırka iki çeşittir:

1)Müridlik Hırkası: Şeyhlerin müridlerine giydirmek istedikleri asıl hırkadır ve gerçek müridlere giydirilir. Bu hırka müridin iradesini şeyhine teslim edişinin bir sembolüdür.

2)Teberrük Hırkası: Müridlik hırkasına benzeyen bu hırka ise, mürid olmayan fakat onlara benzemeye çalışan müteşebbih müridlere giydirilir.²⁴⁶ Bu hırkayı giyerek onların sade kıyafetle de olsa sûfilerle bir arada bulduklarından onların feyz ve bereketlerine nail oldukları düşünülür.²⁴⁷ Müridin gözünde, mürşidin kendisine giydirdiği hırka; şeyhin ilâhî inâyetle müjdeler sunan, cennet kokuları

²⁴² M. Osman Abduh el-Burhânî, *İntisâru evliyâi’r-rahmân alâ evliyâi’ş-şeytân*, Kahire 1318/1900, s. 3-8; İsâ b. Abdullah b. Muhammed b. Mânî’ el-Himyerî, *et-Teemmül fi haqîqati’t-tevessül*, Beyrut 2001, s. 22-23, 55-56.

²⁴³ Demir, “Tevessül”, *DİA*, XXXI, 7.

²⁴⁴ Ebû Abdillâh (Ebü’l-Fazl) Fahrüddîn Muhammed er-Râzî, *el-Metâlibü’l-âliye* (nşr. Ahmed Hicâzî es-Sekkâ), Beyrut 1407/1987, VII, 275-277.

²⁴⁵ Süleyman Uludağ, “İbadet”, *DİA*, XIX, 248.

²⁴⁶ Ebû Hafz Şihâbuddin Ömer es-Sühreverdî, *Avârifü’l-Mearif*, (terc. H. Kamil Yılmaz, İrfan Gündüz), Erkam Yay, İstanbul 1989, s.128.

²⁴⁷ Sühreverdî, *Avârif*, s.132.

taşıyan bir gömlek gibi gözüktür. Hz. Yusuf'un gömleği Hz. Yakub'un nasıl âmâ gözlerini açmışsa, şeyhin giydirdiği hırka da müridde aynı tesirleri yapar. Basîret gözünün açılmasına sebep olur. Onun için gerçek mürid de şeyhinin kendisine giydirdiği gömleği tıpkı Yusuf (a.s.)' un babasına gönderdiği cennetten gelen gömlek gibi cennet kokuları taşıdığını düşünerek giymelidir.²⁴⁸ Kadı İyaz da Şifâ'sında Peygamber (s.a.v.)'in Mekke ve Medine'de oturduğu, konup göçtüğü ve ibadet ettiği yerlere, dokunduğu şeylere Peygamberden dolayı ihtiram göstermenin O'na saygı ve muhabbetin ifadesi olduğunu belirtmektedir.²⁴⁹

²⁴⁸ Sühreverdî, *Avârif*, s.131.

²⁴⁹ Kadı İyaz, *eş-Şifâ*, s. 288.

İKİNCİ BÖLÜM

HZ. PEYGAMBER'İN YİYECEK VE İÇECEK ARTIKLARIYLA TEBERRÜK RİVAYETLERİ

2.1. Yiyecek Artıklarıyla Teberrük

2.1.1. Tahnîk Rivayetleri

Sözlükte “damak” anlamındaki (حَنَك) “hanek” kökünden türeyen tahnîk terim olarak “ağızda yumuşatılan hurmanın veya hurma gibi tatlı bir maddenin yeni doğmuş ve henüz süt emmeye başlamamış bebeğin damağına sürülmesi” demektir.²⁵⁰ Tanımda da belirtildiği üzere tahnîk uygulamasında Hz. Peygamber'in hurmayı ağzında çiğneyip yumuşatarak artığını yeni doğan bebeğin damağına sürmesi söz konusudur. Bundan dolayı bu konuyla ilgili rivayetleri Hz. Peygamber'in yiyecek artıklarıyla teberrük edilmesi başlığı altında incelemeyi uygun gördük.

Tahnîk uygulaması İslam'dan önce de bir Arap adeti olduğundan ibadet değil adet sünnetleri arasında sayılmıştır.²⁵¹ Fakat bu adet Hz. Peygamber tarafından onaylandığı ve bizzat uygulandığı için müstehap kabul edilmiştir.²⁵² Müslümanlar Hz. Peygamber zamanında bir bebekleri olduğunda onu Hz. Peygamber'e getirirler, O da hurmayı çiğneyerek ağzındaki artık ile bebeğin damağına ovar ve bereket duasında bulunurdu. Bundan sonraki zamanlarda da mü'minler Hz. Peygamber'in bu uygulamasına dayanarak yeni doğan bebeklerini salih zâtlara götürerek tahnîk yaptırmaya devam etmişlerdir.²⁵³

Hz. Hasan ve Hüseyin, Abdullah b. Ebî Talha, İbrahim b. Ebî Musa el-Eş'arî, Münzir b. Ebî Useyd es-Sâidî, Abdullah b. Abbas, Abdullah b. Zübeyr b. Avvâm, Sinân b. Seleme el-Hüzelî, Abdullah b. Hâris b. Amr el-Kuraşî, Abdullah b. Hâris b. Nevfel, Abdurrahman b. Zeyd b. Hattâb el-Adevî, Muhammed b. Nübayt,

²⁵⁰ İbn Manzur, *Lisânü'l-Arab*, X, 416; Zebîdî, *Tâcu'l-Arûs*, XXVII, 125-129.

²⁵¹ Zekerîya Güler, “Tahnîk”, *DİA*, XXXIX, 416.

²⁵² Ebû Zekerîyyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî en-Nevevî, *el-Minhâc fî şerhi Sahîhi Müslim b. Haccâc*, I-XVIII, 2. bs, Dâru İhyâi't-turâsi'l-Arabî, Beyrut 1392 h, XIV, 122-128.

²⁵³ İbn Battâl, *Şerhu Sahîh-i Buhârî*, IX, 215.

Yahyâ b. Hallâd ez-Zürakî ve Nu'mân b. Beşîr, Resûlullah (s.a.v.)'in tahnîk yaptığı kişiler arasındadır.²⁵⁴

2.1.1.1.Birinci Rivayet (Hz. Peygamber'in Bebekleri Tahnîk Etmesi)

Hz. Aîşe kanalıyla gelen rivayetin hadis kaynaklarında geçen bütün vecihlerini ele aldığımızda şöyle bir metin ortaya çıkmaktadır:

Hz. Âişe yeni doğan çocukların Hz. Peygamber'e getirildiğini onun da bunlara mübarek olmaları için dua edip tahnîkte bulunduğunu söylemiştir. Bir keresinde bir çocuk Resûlullah'ın (s.a.v.) üzerine bevletmiştir. Hz. Peygamber su isteyip bevlîn olduğu yere serpmiş fakat yıkamamıştır.

Rivayet Kütüb-i Tis'a içerisinde Buhârî ve Müslim'in Sahîh'lerinde, Ebû Dâvûd'un Sünen'inde ve Ahmed b. Hanbel'in Müsned'inde yer almaktadır. Yine İbn Hibbân Sahîh'inde ve Beyhakî Sünen'inde rivayete yer vermişlerdir.²⁵⁵

Görüldüğü üzere bu rivayette isim belirtilmeden genel olarak Hz. Peygamber'in kendisine getirilen yeni doğmuş çocuklara tahnîkte bulunduğundan ve onlara dua ettiğinden bahsedilmektedir.

2.1.1.1.1.Rivayetin Senet Değerlendirmesi²⁵⁶

Rivayetin tüm tarîklerde tek sahâbî râvisi Hz. Aîşe'dir. Hz. Aîşe'den sonraki iki tabaka da yine tüm tariklerde (Urve b. Zübeyr > Hişam b. Urve) şeklinde gelmektedir. Bu yönüyle rivayet ferd hükmündedir. Zikredilen kaynaklarda muttasıl isnatlarla gelen haberin, meşhurluğunu kazandığı döneme kadar birbirine nakleden râvileri ve durumları şöyledir:

Urve b. Zübeyr b. Avvâm (v. 94/713): Tabiîndendir. Teyzesi Hz. Aîşe'den fıkıh öğrenmiştir. Medine'nin büyük fukahâsındandır. Hadis rivayetinde sika, meşhur ve sebt olarak nitelenmiştir.²⁵⁷

²⁵⁴ İbnu'l-Esîr, *Üsdü'l-ğabe*, I, 53, III, 206, 207, 242, 285, 291, 450, V, 471.

²⁵⁵ Buhârî, "Akîka", 1, "Edeb", 21; Müslim, "Tahâre", 101, "Edeb", 27; Ebû Dâvûd, "Edeb", 117; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXX, 300, XXXXII, 508; İbn Hibbân, *Sahîh*, IV, 208; Beyhakî, *Sünen*, II, 414.

²⁵⁶ Rivayetin senet şeması için bkz: (Ek-1)

²⁵⁷ Ebû Abdullah Şemseddin Muhammed b. Ahmed b. Osman ez-Zehebî, *Tezkiretü'l- huffâz*, I-IV, 1. bs, Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, Beyrut 1998, I, 50; *Siyeru a'lâmü'n-nübelâ*, I-XXIII, 3. bs, Müessesetü'r-risâle, Beyrut 1996, IV, 425; Ebu'l-Abbâs Şemsüddîn Ahmed b. Muhammed b. İbrahim ibn Halikan, *Vefeyâtü'l-a'yân ve en-bâ'ü ebnâ'i'z-zamân*, (Thk. İhsan Abbas), I-VII, Dâr-u sâdir, Beyrut 1994, III,

Hişam b. Urve b. Zübeyr (v. 145/762): Urve b. Zübeyr'in oğludur ve tabiîndendir. Hafız, mutkin, fâzıl²⁵⁸ ve fakih²⁵⁹ olarak ta'dil edilmiştir. Muhammed b. Sâd da onun sika, sebt ve hüccet olduğunu, hadis rivayetinin çok olduğunu belirtmiştir.²⁶⁰ Fakat bazı âlimler tarafından tedlîs yapmakla itham edilmiştir.²⁶¹ Fakat bu rivayet için böyle bir durum söz konusu değildir.

Muhammed b. Fudayl b. Gazvân b. Cerîr el-Kûfî (v. 195/811): İclî (v. 261/875) ve Ziriklî (v. 1976) onun sika olduğunu fakat teşeyyu' ettiğini bildirmektedirler.²⁶² Zehebî ise Yahya b. Maîn (v. 233/848)'in onu tevsik ettiğini, Ahmed b. Hanbel'in ise hasenu'l-hadis olarak nitelediğini belirtmektedir.²⁶³

Ebû Saîd Yahya b. Saîd el-Kattân et-Temîmî (v. 198/814): Hadis âlimleri tarafından hafız, imam, sika, hüccet, mutkin²⁶⁴ olarak ta'dil edilmiştir.

Ebû Hişam Abdulah b. Numeyr el-Hemedânî (v. 199/815): Ehl-i Sünetten sika, sahib-u hadîs²⁶⁵, hafız ve imam²⁶⁶ vasıflarıyla ta'dil edilmiştir.

Ebû Usâme Hammâd b. Usâme b. Zeyd el-Kuraşî (v. 201/817): Ahmed b. Hanbel onun sika ve sebt olduğunu,²⁶⁷ İbn Sa'd (v. 230/845) ise sika ve me'mûn olduğunu fakat tedlîs yaptığını söylemiştir.²⁶⁸ Zehebî ise hafız ve sebt olarak ta'dil

29; Ebû Hâtim Muhammed b. Hibban b. Ahmed et- Temîmî, *Kitâbü's- sikât*, (Thk. es-Seyyid Şerefuddin Ahmed), I-IX, 1. bs, Dâru'l-fikr, ys, 1975, V, 194; Ebu'l- Hasen Ahmed b. Abdullah b. Salih el-İclî, *Ma'rifetü's- sikât min ricâli ehli'l- İlmi ve'l- hadîsi ve mine'l- duaîi ve zikru mezâhibihim ve ahbârihim*, (Thk. Abdualîm Abdulazîm el-Bestevî), I-II, 1. bs, Mektebetü'd-dâr, Medine 1985, II, 133; Ebü'l- Fazl Şihâbüddin Ahmed b. Ali b. Muhammed İbn Hacer el- Askalânî, *Takribü't-tehzîb*, (Thk. Muhammed Avvâme), Dâru'r-reşîd, Suriye 1986, s. 389.

²⁵⁸ İbn Hibban, *Kitâbü's- sikât*, V, 502; İclî, *Ma'rifetü's- sikât*, II, 332.

²⁵⁹ İbn Hacer, *Takribü't-tehzîb*, s. 573.

²⁶⁰ Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî en-Nevevî, *Tehzibu'l-esmâ-i ve'l-lugât*, (Thk. Mustafa Abdulkadir Atâ), Dâru'l-kütübî'l-ilmiyye, Beyrut, ts, s. 688; Ebû Abdullah Muhammed b. Sa'd b. Meni' Zührî, *Kitâbü't-tabakâtü'l-kebîr(et-Tabakâtü'l-kübra)*, (Thk. Ziyad Muhammed Mansûr), I-VIII, Mektebetü'l-ulûm ve'l-hikem, Medine 1408 h, s. 230; Zehebî, *Tezkiretü'l- huffâz*, I, 108.

²⁶¹ Ebü'l- Fazl Şihâbüddin Ahmed b. Ali b. Muhammed İbn Hacer el- Askalânî, *Tâ'rîfu ehli't-takdîs bi merâtibi'l-mevsûfîne bi't-tedlîs (Tabakâtü'l-müde'llîsin)*, (Thk. Asım b. Abdullah el-Karyûnî), 1. bs, Mektebetü'-menâr, Ürdün, ts, s. 26.

²⁶² İclî, *Marifetü's- sikat*, II, 250; Ziriklî, *el-A'lâm*, VI, 331.

²⁶³ Zehebî, *Tezkiretü'l- huffâz*, I, 230.

²⁶⁴ Ebû Abdullah Şemseddin Muhammed b. Ahmed b. Osman ez-Zehebî, *el-Kâşifu fî mârifeti men lehû rivayetun fî Kütübî's-Sitte*, Müessesetu Ulûmî'l-Kur'ân, Cidde 1992, II, 366; İbn Hacer, *Takribü't-tehzîb*, s. 591; Nevevî, *Tehzibu'l-esmâ*, s. 714; Ebü'l-Haccac Cemaleddin Yusuf b. Abdurrahman b. Yusuf el-Mizzî, *Tehzibu'l-kemal fî esmai'r-ricâl*, (Thk. Beşşar Avvad Ma'ruf), I-XXXV, 1. bs, Müessesetu'r-risâle, Beyrut 1980, XXXI, 329; Hayruddin b. Mahmud b. Muhammed Ali b. Fâris ez-Ziriklî, *el-A'lâm (Kamûsü terâcim li-eşheri'r-ricâl ve'n-nisâ min'el-Arab ve'l-müstarebîn ve'l-müsteşrikîn)*, I-VIII, 15. bs, Dâru'l-ilm li'l-melâyîn, Beyrut 2002, VIII, 147; Zehebî, *Tezkiretü'l- huffâz*, I, 218.

²⁶⁵ İbn Hacer, *Takribü't-tehzîb*, s. 327; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 211.

²⁶⁶ Zehebî, *Tezkiretü'l- huffâz*, I, 239; *Siyeru a'lâmü'n-nübelâ*, IX, 244.

²⁶⁷ Mizzî, *Tehzibu'l-kemal*, VII, 217.

²⁶⁸ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübra*, VI, 394.

etmiştir.²⁶⁹ İbn Hacer de onun önceden çok tedlîs yaptığını fakat sonra bundan vazgeçtiğini belirtmiş ve âlimlerin rivayetleriyle ihticâc etme hususunda müttelik olduklarını söylemiştir.²⁷⁰

Ebû Dâvûd'un râvîsi Muhammed b. Fudayl'ın şia taraftarı olarak nitelenmesi dışında hadisin diğer râvîlerinde rivayetin sıhhatine zarar verecek bir illet görünmemektedir. Bundan dolayı rivayetin senet bakımından sahih olduğu söylenebilir.

2.1.1.1.2.Rivayetin Metin Değerlendirmesi

Hadisin bütün vecihlerinde kucağına verilen çocuğun Resûlullah'ın (s.a.v.) kucağında tuvaletini yaptığı bildirilmiştir, sadece Müslim ve Ebû Dâvûd' un rivayetlerinde bu bilgi bulunmamaktadır.

Hz. Peygamber'in yeni doğan çocuklarda adet olarak yerine getirdiği tahnîk olgusunun bazı sebepleri hadis şerhlerinde izah edilmiştir. Tahnîkin öncelikle hurma ile yapılması tavsiye edilmiş fakat hurmanın bulunmadığı durumlarda bal ile veya başka herhangi tatlı bir yiyecek ile yapılabileceği belirtilmiştir.²⁷¹ Hz. Peygamber hurma ağacını ve meyvesinin tadını mü'mine benzetmiştir.²⁷² Bundan dolayı hurma ağacının meyvesi ile tahnîk yapmak diğer tatlılarla tahnîk yapılmaya tercih edilmiştir. Şârihler tahnîkte amacın bu işi fazilet ve ilim sahibi salih bir zâta yaptırarak, onun bebeğin boğazına ulaşan tükürüğü bereketiyle imanlı bir insan yetiştirmek olduğunu söylemişlerdir. Nitekim Hz. Peygamber'in tahnîk yaptığı bebekler daha sonra ilim ve fazilet yönünden temâyüz etmiş insanlar olmuşlardır.²⁷³ Çünkü şârihlere göre tahnîk yaptığında kendisinden başkasıyla kıyas kabul edilmeyecek derecede bereket umulmaya layık tek insan Hz. Peygamber'dir.²⁷⁴ Şârihler ve fakîhler Hz. Peygamber'in bu uygulamasından yola çıkarak yeni doğan bebeğin kadın veya erkek salih bir kimse tarafından hurma ile tahnîk edilmesini ittifakla hoş görmüşlerdir.²⁷⁵ Nitekim rivayet Müslim'in Sahîh'inde "Bebeğe doğduğu zaman tahnîk yapmanın ve

²⁶⁹ Zehebî, *Siyeru a'lâmü'n-nübelâ*, IX, 277.

²⁷⁰ İbn Hacer, *Tabakâtü'l-müdekkisîn*, s. 30.

²⁷¹ Ebû Muhammed Bedreddin Mahmûd b. Ahmed b.Musa el-Aynî, *'Umdetü'l-kârî şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, Beyrut, ts, XXX, 445.

²⁷² Buhârî, "İlim", 4.

²⁷³ Aynî, *Umdetü'l-kârî*, XXX, 445.

²⁷⁴ İbn Battâl, *Şerhu Sahîh-i Buhârî*, V, 373.

²⁷⁵ Nevevî, *el-Minhâc*, XIV, 122.

onu salih bir kişiye getirmenin müstehab olduğuna dair bab” başlığı altında geçmektedir.

Kanaatimizce ashâbın yeni doğan bebeklerini Hz. Peygamber’e getirme sebepleri sadece onlara tahnîk yaptırmak değildi. Onlar her türlü sıkıntı ve kederlerinde olduğu gibi sevinçlerini de her zaman önce Hz. Peygamber’le paylaşmak istemişlerdir. Bunun için yeni doğan bebeklerini de önce ona getirip duasını almak istemişlerdir. Hz. Peygamber’in bebeklerin damağını hurma gevişi ile ovması da zannımızca adet kabilinden bir olay olup bazı sahâbîler tarafından daha duygusal değerlendirilmiş olabilir. Böyle bir durumda Hz. Peygamber’in veya salih bir kimsenin yaptığı tahnîkten ziyade ettikleri duaların daha çok etkisi olacağını düşünüyoruz. Bundan dolayıdır ki dînî bir mecburiyet olmayan tahnîk meselesinde bebeğe ağızdan pek çok bakteri ve mikrop bulaşabileceği de göz önünde bulundurularak bu uygulamayı yapmadan önce daha dikkatli davranılması gerektiği âşikardır.

2.1.1.2. İkinci Rivayet (Abdullah b. Zübeyr’in Tahnîk Edilmesi)

Rivayet Hz. Aişe ve Esmâ bt. Ebî Bekr (r.a.) kanalıyla gelmiştir. Hz. Aişe kanalıyla gelen haberi tüm vecihleriyle incelediğimizde şöyle bir metin ortaya çıkmaktadır:

Hz. Aişe’nin anlattığına göre İslâm’da doğan ilk çocuk Abdullah İbnu’z-Zübeyr’dir. Doğunca onu Resûlullah’a (a.s.) getirmişlerdir. Hz. Peygamber bir hurma alarak ağzında gevmiş, sonra (gevdiği şeyi) çocuğun ağzına sokmuştur. Çocuğun karnına ilk giren şey Resûlullah’ın (a.s.) tükürüğü olmuştur.²⁷⁶

Tirmizî’de ise konuyla ilgili rivayet yine Hz. Aişe kanalıyla fakat tamamen farklı bir metinle gelmiştir. Şöyle ki:

Hz. Aişe’nin anlattığına göre Resûlullah (a.s.) Zübeyr’in evinde bir kandil görmüştür ve Hz. Aişe’ye Esmâ’nın doğum yapmış olduğunu zannettiğini söylemiştir. Çocuğa isim koymamalarını tembihlemiş ve ismini kendisinin koyacağını söylemiştir. Sonra ona Abdullah ismini koymuş ve elindeki bir hurma ile de tahnîk yapmıştır.”²⁷⁷

²⁷⁶ Buhârî “Fedâilu’s-Sahâbe”, 74; Beyhakî, *Sünen*, VI, 204.

²⁷⁷ Tirmizî, “Menâkıb”, 45.

Esmâ bt. Ebî Bekr kanalıyla gelen rivayetin ise farklı vecihlerini biraraya getirdiğimizde şu metin ortaya çıkmaktadır:

Esmâ (r.a.) Mekke'de iken oğlu Abdullah b. Zübeyr'e hâmile kalır. Kendisinin anlattığına göre gebelik dönemini tamamlamış olduğu hâlde (Mekke'den yola) çıkar. Muhacir olarak Medine'ye gelir ve Küba'ya iner. Abdullah'ı Küba'da doğurur. Sonra çocuğunu Rasûlullah'a (s.a.v.) götürür ve kucağına koyar. Rasûlullah (s.a.v.) bir hurma ister. (Hz. Aişe hurmayı buluncaya kadar bir süre aradıklarını belirtmiştir), onu çiğneyip ezdikten sonra çocuğun ağzının içine tükürür. Bu suretle Esmâ'nın (r.a.) oğlunun midesine ilk giren şey, Rasûlullah'ın (s.a.v.) tükürüğü olur. Sonra Hz. Peygamber hurma çiğnemi ile çocuğun damağını oğar, çocuğa duâ eder, bereket ve hayır diler. Abdullah b. Zübeyr (Hicretten sonra Medine'deki Muhacir) Müslüman aileleri içinde ilk doğan çocuk olur. Müslümanlar da Abdullah'ın doğumu ile çok sevinirler. Çünkü müslümânlara: “Yahudiler sizlere büyü yaptılar, artık sizden çocuk doğmaz”, denilmiştir. Daha sonra bu çocuk yedi veya sekiz yaşlarında iken Resûlullah'a (s.a.v.) bey'at etmeye gelir. Bunu ona babası Zübeyr emretmiştir. Resûlullah (s.a.v.) onun kendine doğru geldiğini görünce gülümser. Sonra Abdullah b. Zübeyr ona bey'at eder.²⁷⁸

Rivayette bulunan ve Müslümanlara Yahudiler tarafından büyü yapıldığının ve artık çocuklarının olmayacağını söylenmesinden dolayı Abdullah b. Zübeyr'in doğumunun onları sevindirmesinden bahsedilen kısım Buhârî rivayetlerinin sadece akîka kitabında yer almaktadır. Abdullah b. Zübeyr'in yedi sekiz yaşlarında iken Hz. Peygamber'e biât etmeye gelmesi ise Müslim'in Sahîh'inde yer almaktadır. Rivayet Müslim'de bazı lafız farklılıklarıyla beraber üç farklı senetle zikredilmiştir. Yine Müslim'in bir rivayetinde sadece Abdullah b. Zübeyr'in doğduğunda Hz. Peygamber'e getirilip tahnîk edildiği ifade edilmektedir.²⁷⁹ Ahmed b. Hanbel'in Müsned'inde ise Hz. Aişe'nin Abdullah b. Zübeyr'i doğunca Hz. Peygamber'e getirdiği, Hz. Peygamber'in de bebeği tahnîk ettikten sonra Hz. Aişe'ye “ Bu Abdullah'tır, sen de Abdullah'ın anasıdır.” dediği nakledilmektedir.²⁸⁰

²⁷⁸ Buhârî, “Fedâilu's-Sahâbe”, 74, “Akîka”, 1; Müslim, “Âdâb”, 25, 26; Beyhakî, *Sünenü'l-kübrâ*, VI, 204; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXIV, 504.

²⁷⁹ Müslim, “Âdâb”, 28.

²⁸⁰ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXI, 166.

2.1.1.2.1.Rivayetin Senet Değerlendirmesi²⁸¹

Rivayet iki kanaldan gelmiştir ve sahâbî râvîleri Hz. Aîşe bt. Ebî Bekr ve Esmâ bt. Ebî Bekr'dir. Meşhurluğunu kazandığı döneme kadar muttasıl isnatlarla gelen rivayetin râvîlerinin durumu şu şekildedir:

Ebû Abdullah Urve b. Zübeyr b. Avvâm el-Kuraşî (v. 94/713): Tabiîndendir. Teyzesi Hz. Aîşe'den fıkıh öğrenmiştir. Medine'nin büyük fukahâsındandır. Hadis rivayetinde sika, meşhur ve sebt olarak nitelenmiştir.²⁸²

Abdullah b. Ubeydulah İbn Ebî Müleyke el-Kuraşî (v. 117/735): Tabiîndendir. İbn Hibbân sika olduğunu söylemiştir.²⁸³ Mizzî (v. 742/1341) de Ebû Zür'a ve Ebû Hâtim'in onun hakkında sika dediklerini belirtmiştir.²⁸⁴

Ebu'l-Münzir Hişam b. Urve b. Zübeyr b. Avvâm el-Esedî (v. 145/762): Urve b. Zübeyr'in oğludur ve tabiîndendir. Hafız, mutkin, fâzıl²⁸⁵ ve fakih²⁸⁶ olarak ta'dil edilmiştir. Muhammed b. Sâd da onun sika, sebt ve hüccet olduğunu, hadis rivayetinin çok olduğunu belirtmiştir.²⁸⁷ Fakat bazı alimler tarafından tedlîs yapmakla itham edilmiştir.²⁸⁸

Abdullah b. Müemmel el-Mahzûmî el-Kuraşî (v. 160/776): Ahmed b. Hanbel hadislerinin münker olduğunu, Yahya, Nesaî ve Dârekutnî ise daifu'l-hadis olduğunu söylemektedir. İbn Hibbân ise hadis rivayetinde tek kaldığı zaman onun haberiyle ihticâc etmenin caiz olmayacağını belirtmiştir.²⁸⁹ Cürçânî (v. 816/1413) ve İbn Hacer de hadislerinin zayıf olduğunu söyleyenlerdendir.²⁹⁰

Şuayb b. İshak b. Abdurrahman b. Abdullah el-Kuraşî (v. 189/805): İbn Hibbân ve İbn Hacer sika²⁹¹, Zehebî de Mürcie'den ve sika²⁹² olduğunu söylemektedir. Ebû Hâtim (v. 277/890) ise sadûk olarak ta'dil etmektedir.²⁹³

²⁸¹ Rivayetin senet şeması için bkz: (Ek-2)

²⁸² Zehebî, *Tezkiretü'l- huffâz*, I, 50; *Siyeru a'lâmü'n-nübelâ*, IV, 425; İbn Halikan, *Vefeyâtü'l-a'yân*, III, 29; İbn Hibbân *Kitâbü's- sikât*, V, 194; İclî, *Ma'rifetü's- sikât*, II, 133; İbn Hacer, *Takrîbü't-tehzîb*, s. 389.

²⁸³ İbn Hibbân, *Kitâbü's- sikât*, V, 2.

²⁸⁴ Mizzî, *Tehzîbu'l-kemâl*, XV, 256.

²⁸⁵ İbn Hibban, *Kitâbü's- sikât*, V, 502; İclî, *Ma'rifetü's- sikât*, II, 332.

²⁸⁶ İbn Hacer, *Takrîbu't-tehzîb*, s.573.

²⁸⁷ Nevevî, *Tehzîbu'l-esmâ*, s.688; İbn Sa'd , *Tabakât*, s. 230; Zehebî, *Tezkiretü'l- huffâz*, I, 108.

²⁸⁸ İbn Hacer, *Tabakâtü'l-müdellesîn*, s. 26.

²⁸⁹ İbnu'l-Cevzî, *ed-Duaîfâ ve'l-metrûkîn*, II, 137.

²⁹⁰ Abdullah b. Adiyy b. Abdullah b. Muhammed Ebû Ahmed el-Cürçânî, *el-Kâmil fî duaîfâ'r-ricâl*, (Thk. Yahya Muhtâr Gazâvî), I-VII, Dâru'l-fikr, Beyrut 1988, IV, 135; İbn Hacer, *Takrîbü't-tehzîb*, s. 325.

²⁹¹ İbn Hibbân *Kitâbü's- sikât*, VI, 439; İbn Hacer , *Takrîbü't-tehzîb*, s. 266.

²⁹² Zehebî, *el-Kâşif*, I, 486.

²⁹³ Mizzî, *Tehzîbu'l-kemâl*, XXII, 501.

Ebu'l-Hasen Ali b. Müshir el-Kuraşî el-Kûfî (v. 189/805): Ahmed b. Hanbel salihu'l-hadis olduğunu²⁹⁴, İbn Hacer ve Zehebî ise sika olduğunu²⁹⁵ belirtmektedirler. İclî de sika biri olduğunu ve hadis ve fıkıh ilmini kendisinde topladığını belirtmektedir.²⁹⁶

Ebü Hâlid Süleyman b. Hayyân el-Ahmer (v. 189/805): İbn Hibbân ve İclî sika²⁹⁷, Zehebî sika ve meşhur²⁹⁸ olduğunu söylerken Yahya b. Maîn ise sadûk olduğunu fakat hüccet olmadığını belirtmektedir.²⁹⁹

Abbâd b. Hamza b. Abdullah el-Kuraşî (v. -): İbn Hibbân ve İbn Hacer onu sika raviler arasında zikretmiştir.³⁰⁰ Mizzî ve Zehebî de Nesaî'nin onu tevsik ettiğini belirtmektedirler.³⁰¹

Hafs b. Gayyâs b. Talk b. Muaviye en-Nehaî (v. 196/812): İbn Hacer onun hakkında İbn Maîn'in ve Nesaî'nin sika, İclî'nin sika, me'mûn ve fakih, dediklerini belirttikten sonra ömrünün sonuna doğru hafızasının kötüleştğini söylemiştir.³⁰²

Ebü Usâme Hammâd b. Usâme b. Zeyd el-Kuraşî (v. 201/817): Ahmed b. Hanbel onun sika ve sebt olduğunu,³⁰³ İbn Sa'd ise sika ve me'mûn olduğunu fakat tedlîs yaptığını söylemiştir.³⁰⁴ Zehebî ise hafız ve sebt olarak ta'dîl etmiştir.³⁰⁵ İbn Hacer de onun önceden çok tedlîs yaptığını fakat sonra bundan vazgeçtiğini belirtmiş ve âlimlerin rivayetleriyle ihticâc etme hususunda müttelik olduklarını söylemiştir.³⁰⁶

Fatıma bt. El-Münzir b. Zübeyr b. Avvâm (v. -) : Tabiîndendir. Hişam b. Urve'nin hanımıdır. İclî ve İbn Hibbân sika olduğunu belirtmektedir.³⁰⁷

Ebü Âsım Dahhâk b. Mahled eş-Şeybânî (v. 212/828): İclî kesîru'l-hadis ve sika olduğunu³⁰⁸, İbn Hacer de sika ve sebt olduğunu³⁰⁹ söylemektedirler. Mizzî

²⁹⁴ Mizzî, *Tehzîbu'l-kemâl*, XXI, 135.

²⁹⁵ İbn Hacer, *Takrîbü't-tehzîb*, s. 405; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 47.

²⁹⁶ İclî, *Ma'rîfetü's-sikât*, II, 158.

²⁹⁷ İbn Hibbân, *Kitâbü's-sikât*, VI, 395; İclî, *Ma'rîfetü's-sikât*, I, 427.

²⁹⁸ Zehebî, *el-Muğnî fi'd-duafâ*, I, 278.

²⁹⁹ Zehebî, *el-Kâşif*, I, 458; Cürçânî, *el-Kâmil*, III, 281.

³⁰⁰ İbn Hibbân, *Kitâbü's-sikât*, V, 141; İbn Hacer, *Takrîbü't-tehzîb*, s. 289.

³⁰¹ Mizzî, *Tehzîbu'l-kemâl*, XIV, 113; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 529.

³⁰² Ebü'l- Fazl Şihâbüddin Ahmed b. Ali b. Muhammed İbn Hacer el- Askalânî, *Tehzîbu't-tehzîb*, I-XII, Müessesetü'r-risâle, ys, 1995, II, 357.

³⁰³ Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, VII, 217.

³⁰⁴ İbn Sa'd, *Tabakât*, VI, 394.

³⁰⁵ Zehebî, *Siyeru a'lâmü'n-nübelâ*, IX, 277.

³⁰⁶ İbn Hacer, *Tabakâtü'l-müdellesîn*, s. 30.

³⁰⁷ İclî, *Ma'rîfetü's-sikât*, II, 458; ; İbn Hibbân, *Kitâbü's-sikât*, V, 301.

³⁰⁸ İclî, *Ma'rîfetü's-sikât*, I, 472.

³⁰⁹ İbn Hacer, *Takrîbü't-tehzîb*, s. 280.

de hadis âlimlerinin onun hakkında sika, fakih ve muttefekun aleyh dediklerini belirtmektedir.³¹⁰

Ebu'l-Heyssem Halid b. Mahled el-Katvânî (v. 213/829): İbn Hibbân sika olduğunu belirtmektedir.³¹¹ İclî'de sika ve çok hadis rivayet eden biri olduğunu fakat az da olsa teşeyyû ettiğini bildirmektedir.³¹² Zehebî, Ebû Dâvûd'un da onun sadûk fakat teşeyyû eden biri olduğunu söylediğini belirtir.³¹³ Ebû Hâtim'in ise onun için hadislerinin yazılabileceğini fakat ihticâc edilemeyeceğini söylediğini ifade etmektedir.³¹⁴ Yahya b. Adiyy ondan hadis rivayet edilebileceğini, Ahmed b. Hanbel ise rivayet ettiği münker hadisler olduğunu ifade etmektedir.³¹⁵

Görüldüğü üzere rivayet iki kanaldan, yani hem Hz. Aişe hem de Hz. Esmâ kanalıyla bize ulaşmıştır. Hz. Aişe ve Hz. Esmâ'nın kardeş olduğu düşünüldüğünde bu gayet doğal bir durumdur. Hz. Aişe kanalıyla Tirmizî ve Ahmed b. Hanbel'in Müsned'inde gelen rivayetler hariç diğer rivayetlerin hepsinde Hz. Aişe ve Hz. Esmâ'dan sonra gelen tabakadaki iki râvî Urve b. Zübeyr > Hişam b. Urve olarak gelmiştir.

Müslim râvîlerinden Halid b. Mahled ve ve Tirmizî râvîlerinden Abdullah b. El-Müemmel dışındaki diğer râvîlerde sıhhat açısından bir sorun görünmemektedir. Müslim râvîsi Halid b. Mahled şia taraftarı olmak hususunda eleştiriye tabi tutulmuştur ve hadisleriyle ihticac edilmeyeceği söylenmiştir. Fakat rivâyet Müslim'de onun yer aldığı senetten başka iki farklı senetle daha gelmiştir ve diğer senetlerde râvîler bakımından bir sıkıntı görünmemektedir. Onun için Halid b. Mahled'in bu durumu hadisin sıhhatine gölge düşürmemektedir. Yine Tirmizî'nin râvîlerinden Abdullah b. el-Müemmel daifu'l-hadis olarak cerh edilmiş, hadislerinin münker olduğu söylenmiştir. Abdullah'ın senedinde yer aldığı rivayet de Elbânî tarafından hasen garîb olarak nitelenmiştir.³¹⁶ Fakat Tirmizî'de yer alan, onun da isnat zincirinde yer aldığı bu rivayette sadece Hz. Peygamber'in Zübeyr'in (r.a.) evinde ışık görmesi üzerine Esmâ'nın (r.a.) doğum yaptığını anlayıp bebeğin ismini kendisi koymak istemesi ve sonrasında ismini koyup tahnîk etmesi anlatılmıştır. Hz.

³¹⁰ Mizzî, *Tehzîbu'l-kemâl*, XIII, 281.

³¹¹ İbn Hibbân, *Kitâbü's-sikât*, VIII, 224.

³¹² İclî, *Ma'rifetü's-sikât*, I, 331.

³¹³ Zehebî, *el-Kâşif*, I, 368.

³¹⁴ Şemsuddîn Muhammed b. Ahmed b. Osman ez-Zehebî, *el-Muğni fi'd-duafâ*, (Thk. Nureddin Itr), I-II, Katar, İdâretü ihyâi't-turâsi'l-İslâmî, ts, I, 206.

³¹⁵ İbnu'l-Cevzî, *ed-Duafâ ve'l-metrûkîn*, I, 250.

³¹⁶ Muhammed Nâsiruddîn el-Elbânî, *Daifu Sünenu't-Tirmizî*, 1. bs, Mektebetü'l-meârif, Riyad 2000, VIII, 326.

Peygamber'in Abdullah'a isim koyması ve onu tahnîk etmesi diğer sahih rivayetlerde de yer aldığından dolayı senetteki bu sıkıntı genel olarak rivayetin anlam içeriğine halel getirecek bir durum yaratmamıştır.

2.1.1.2.2. Rivayetin Metin Değerlendirmesi

Rivayetlerde İslam'da ilk doğan çocuğun Abdullah b. Zübeyr (v. 73/692) olduğu yer almaktadır. Bundan kastedilen Medine'ye hicret eden muhacirlerden doğan ilk çocuk olmasıdır. Medine dışında doğan ilk Müslüman çocuğun ise Habeşistan'da doğan Abdullah b. Cafer olduğu söylenmektedir.³¹⁷ Hâkim'in (v. 405/1014) Müstedrek'inde ve Isfahânî'nin Ma'rifetü's-Sahâbe'sinde de yer aldığına göre Abdullah b. Zübeyr doğduğunda Müslümanlar çok sevinmiş ve tekbir getirmişlerdir. Çünkü onlara Yahudilerin kendilerine büyü yaptırdığı ve artık çocuklarının olmayacağı söylenmişti.³¹⁸ Böylece Allah Abdullah b. Zübeyr'in doğumuyla Yahudileri yalanlamıştır.

Bu rivayet de bize sahâbenin çocukları olduğu zaman hemen ilk Hz. Peygamber'e götürdüklerini ve sevinçlerini onunla paylaşıp çocukları için dua aldıklarını göstermektedir. Bu gelen çocuklara Hz. Peygamber hem dua etmiştir hem de o dönemin adetlerinden olan hurma ile tahnîk yapmıştır. Abdullah b. Zübeyr Hz. Peygamber'in baldızı Esmâ bt. Ebî Bekr'in oğlu olduğundan ve hicretin hemen akabinde doğduğundan dolayı onun tahnîk edilişi rivayetlerde yerini almıştır. Hatta Hz. Aişe kendi çocuğu olmadığından dolayı bir künyesi olmadığı için Hz. Peygamber'den kendisine bir künye vermesini istemiş, o da kız kardeşi Esmâ (r.a.)'nın oğlu Abdullah doğunca ona "Ümmü Abdullah" künyesini vermiştir.³¹⁹ Bu rivayet Ahmed b. Hanbel'in Müsned'inde geçen ve Hz. Peygamber'in Abdullah doğduğunda onu tahnîk edip ismini koyduğu ve Hz. Aişe'ye de "Ümmü Abdullah" künyesini verdiği anlatılan rivayeti mânâ bakımından desteklemektedir.

Buhârî şârihi İbn Battâl, fazilet ehli, salih kimselerin yeni doğan bebeği tahnîk etmesinin ve onlara isim koymasının güzel bir adet olduğunu söyler. Fakat O'na göre hiç kimsenin tükürüğü bereket yönünden Hz. Peygamber'in tükürüğü gibi

³¹⁷ Ebü'l- Fazl Şihâbüddin Ahmed b. Ali b. Hacer Muhammed el- Askalânî, *Fethü'l-bârî bi-şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, I-XIII, Dâru'l-mâ'rife, Beyrut 1379h, VII, 248.

³¹⁸ Ebü Abdullah İbnü'l-Beyyî Muhammed Hâkim en-Nisâbü'rî, *el-Müstedrek ale's-Sahihayn*, I-IV, Dâru'l-mâ'rife, Beyrut, ts, III, 548; Isfahânî, *Ma'rifetü's-Sahâbe*, III, 1645.

³¹⁹ İbn Mâce, "Edeb", 34; İbn Hibbân, *Sahîh*, XVI, 54; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXXII, 99, 344, 513.

olamaz. Kimin midesine Hz. Peygamber'in tükürüğü girdiyse o Allah'ın en saâdetli ve bereketli kıldığı insandır. Nitekim Abdullah b. Zübeyr'in bereketi de hâiz olduğu faziletlerde görünmektedir. O Kur'ân ilimlerinde temâyüz etmiş bir kârî ve faziletli bir müslümandır.³²⁰

Abdullah b. Zübeyr Hz. Peygamber'in baldızı Esmâ (r.a.)'nın oğludur. Bu yüzden doğduğunda onu hemen Hz. Peygamber'e getirip duasını almak istemeleri ve ismini Hz. Peygamber'in vermesi gayet doğal bir durumdur. Hurma ile bebeği tahnîk etmesi de adet kabilinden bir olaydır. Esas Abdullah'ın kişiliğinin temayüz etmesine ve faziletli bir Müslüman olmasına vesile olan şeyin ise Hz. Peygamber'in yanında iyi bir ortamda yetişmesi ve Hz. Peygamber'in O'na Allah'ın kendisini mübarek kılması için dua etmesi olduğu kanaatindeyiz.

2.1.1.3. Üçüncü Rivayet (İbrahim b. Ebî Mûsâ el-Eş'ârî'nin Tahnîk Edilmesi)

Ebû Mûsâ el-Eş'ârî kanalıyla gelen rivayetin hadis kaynaklarındaki vecihlerini taradığımızda şöyle bir metin ortaya çıkmaktadır:

Ebû Mûsâ (r.a.) anlattığına göre onun bir oğlu doğar. Hemen Resûlullah'a (a.s.) getirir. Hz. Peygamber çocuğa İbrahim ismini verip bir hurma ile tahnîkte bulunur. Sonra da mübarek olması için dua eder ve çocuğu Ebû Mûsâ'ya geri verir. Bu çocuk, Ebu Mûsâ'nın en büyük evladıdır.

Hz. Peygamber'in İbrahim b. Ebî Mûsâ'nın mübarek olması için dua etmesi Müslim'in, Ahmed b. Hanbel'in ve Beyhakî'nin rivayetlerinde yer almaktadır.³²¹

2.1.1.3.1. Rivayetin Senet Değerlendirmesi³²²

Rivayetin tek sahâbî râvîsi Ebû Mûsâ el-Eş'ârî'dir. Ondan sonar gelen üç tabakada bütün rivayetlerde Ebû Bürde < Büreyd b. Abdullah < Ebû Üsâme şeklinde gelmiştir. Senedi muttasıldır fakat meşhurluğunu kazandığı döneme kadar her tabakada tek râvî ile geldiği için ferd bir rivayettir. Râvîlerin durumu şu şekildedir:

³²⁰ İbn Battâl, *Şerhu Sahîh-i Buhârî*, V, 372.

³²¹ Buhârî, "Akîka", 1, "Edeb", 109; Müslim, "Âdâb", 24; Beyhakî, *Sünen*, IX, 305; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXII, 341.

³²² Rivayetin senet şeması için bkz: (Ek-3)

Âmir b. Abdullah Ebû Bürde b. Ebî Mûsâ el-Eş'ârî (v. 104/ 720): Tabîndendir, Kûfe kadısıdır. İbn Hibbân'ın, İclî'nin ve İbn Hacer'in sika olarak nitelendirdiği râvîlerdendir.³²³ Fakîhtir.³²⁴

Büreyd b. Abdullah b. Ebî Bürde el-Eş'ârî (v. -): İbn Hibbân ve İclî onu sika râvîler arasında zikretmiş fakat İbn Hibbân hadis rivayetinde hata yaptığını belirtmiştir.³²⁵ Yahya b. Maîn, onun için sika ve leyse bihî be's derken Nesaî ise leyse bi'l kaviyy değerlendirmesinde bulunmuştur.³²⁶ Ebû Hâtim ise onunla ihticâc edilmeyeceğini söylemiştir.³²⁷

Ebû Usâme Hammâd b. Usâme b. Zeyd el-Kuraşî (v. 201/817): Ahmed b. Hanbel onun sika ve sebt olduğunu,³²⁸ İbn Sa'd ise sika ve me'mûn olduğunu fakat tedlîs yaptığını söylemiştir.³²⁹ Zehebî ise hafız ve sebt olarak ta'dîl etmiştir.³³⁰ İbn Hacer de onun önceden çok tedlîs yaptığını fakat sonra bundan vazgeçtiğini belirtmiş ve âlimlerin rivayetleriyle ihticâc etme hususunda müttetik olduklarını söylemiştir.³³¹

Görüldüğü üzere râvîler genel olarak tevsik edilmiştir. Büreyd b. Abdullah kuvvetli olmamakla ve hadisleriyle ihticâc edilemeyeceği yönünde eleştiriye tabi tutulsa da yine de sika kabul edilmiştir. Begavî (v. 516/1122) rivayetin sıhhatinde ittifak olduğunu belirtmektedir.³³² Sonuç olarak senet bakımından rivayetin sıhhatine zarar verecek bir durum görünmemektedir.

2.1.1.3.2. Rivayetin Metin Değerlendirmesi

Buhârî şârihi Aynî (v. 855/1451) rivayeti şerh ederken bu rivayetten iki hüküm çıkarılacağını belirtmiştir: Bunlardan birincisi yeni doğan çocuğa isim koyma hususudur. Ebû Mûsâ çocuğu doğduğunda onu hemen Hz. Peygamber'e getirmiş ismini koymak için yedinci günü beklememiştir. Beyhakî çocuk doğduğunda isim koymak için yedinci günü beklemenin konuyla ilgili diğer hadis rivayetleri esas

³²³ İbn Hibbân, *Kitâbü's- sikât*, V, 187; İclî, *Marifetü's- sikât*, II, 387; İbn Hacer, *Takrîbü't-tehzîb*, s. 621.

³²⁴ Mizzî, *Tehzîbü'l-kemal*, XXXIII, 66.

³²⁵ İbn Hibbân, *Kitâbü's- sikât*, VI, 116; İclî, *Marifetü's- sikât*, I, 244.

³²⁶ Cürçânî, *el-Kâmil*, II, 62.

³²⁷ Zehebî, *el-Muğnî fi'd-duafâ*, I, 102.

³²⁸ Mizzî, *Tehzîbü'l-kemal*, VII, 217.

³²⁹ İbn Sa'd, *Tabakât*, VI, 394.

³³⁰ Zehebî, *Siyeru a'lâmü'n-nübelâ*, IX, 277.

³³¹ İbn Hacer, *Tabakâtü'l-müdekkisîn*, s. 30.

³³² Ebû Muhammed Muhyissünne el-Hüseyn b. Mes'ûd b. Muhammed el-Ferrâ' el-Begavî, *Şerhu's-sünne*, I-XV, 2. bs, el-Mektebetü'l-İslâmî, Beyrut 1983, XI, 271.

alındığında daha doğru olacağını söyler. Nitekim Hz. Aişe'den gelen bir rivayette Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'in doğumlarının yedinci gününde Hz. Peygamber onlara akıka kurbanı kesmiş ve isimlerini koymuştur. Yine Tirmizî'den hasen olarak rivayet edilen bir hadiste Hz. Peygamber çocuğa isminin doğumunun yedinci gününde konulmasını emretmiştir.³³³ İbn Abbas'tan gelen bir rivayette ise çocuğun doğumunun yedinci gününde yedi şey yapmak sünnetten sayılmıştır: İsim koymak, sünnet ederek ondan ezâyı gidermek, kulaklarını delmek, akıka kurbanı kesmek, saçlarını tıraş etmek ve akıka kurbanının kanından sürmek, kesilen saçların ağırlığına altın veya gümüş tasadduk etmek.³³⁴ Çocuğun isminin eğer akıka kurbanı kesilmeyecekse doğduğunda, birinci veya ikinci günde veya yedinci güne kadar konulması caizdir. Ama eğer kurban kesilecekse yedinci gün kurban kesilene kadar geciktirmek sünnettir.

İkinci husus ise çocuğun tahnîk edilmesidir. Bazı kimseler tahnîkin yapılaş nedeninin çocuğu yemek yemeye alıştırmak olduğunu söylemektedir. Ama bu çok gerçekçi bir yaklaşım değildir. Çünkü çocuğun yemek yemeye başlama vakti iki seneye yakın bir müddette başlar. Tahnîk ise yeni doğduğunda yapılır. Yapılmasının hikmeti ise şârihlere göre yeni doğan çocuğun salih bir zatın tahnîk etmesiyle imanının kuvvetlendirilmesidir.³³⁵

Rivayetin içeriğine baktığımız zaman Hz. Peygamber'in Ebû Musa'nın oğlunu tahnîk ettikten sonra onun mübarek olması için dua ettiğini görüyoruz. Kanaatimiz yeni doğan bebeğe Hz. Peygamber'in adet olarak devam ettirdiği tahnîk artığından ziyade onun duasının daha etkili olduğudur. Çünkü duanın hele ki peygamber duasının mü'min üzerine olumlu etkisi kuşku götürmez bir gerçekliktir. Çünkü Hz. Peygamber ümmetine karşı insanların en şefkatlisidir. Nitekim Tevbe Sûresinde, *"Size kendi aranızdan öyle bir peygamber geldi ki sıkıntıya düşmeniz O'na çok ağır gelir. Kalbi sizin için titrer, müminlere karşı pek şefkatli ve merhametlidir"*³³⁶ buyurulmaktadır. Yine Muhammed Suresi'nde Allah *"Hem kendinin hem de mü'min erkeklerle mü'min kadınların günahlarının bağışlanmasını dile"*³³⁷ buyurarak Hz. Peygamber'in ümmetine dua etmesini özellikle emretmiştir. Sonuç olarak Hz. Peygamber'in sadece ağzından çıkan bir artığın değil bundan

³³³ Tirmizî, "Edeb", 63.

³³⁴ Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, I, 176; Heysemî, *Mecmeu'z-zevâid*, IV, 95.

³³⁵ Aynî, *Umdetü'l-kârî*, XXX, 445.

³³⁶ et-Tevbe, 9/128-129.

³³⁷ Muhammed, 47/19.

ziyade ümmetine hayırlı örnek olmasının ve ettiği dualarının daha faydalı ve değerli olacağı düşüncesini taşıyoruz.

2.1.1.4. Dördüncü Rivayet (Abdullah b. Ebî Talha'nın Tahnik Edilmesi)

Enes (r.a.) kanalıyla gelen rivayetin bütün tariklerini taradığımızda şu metin ortaya çıkmaktadır:

Enes (r.a.) anlattığına göre kendisi kardeşi Abdullah İbnu Ebî Talha'yı doğduğu zaman Resûlullah'a (a.s.) götürür. Bebek bir bez içerisinde. Hz. Peygamber'in yanına vardığında O'nun devesine katran sürmekte olduğunu görür. Hz. Peygamber ona beraberinde hurma getirip getirmediğini sorar. O da "evet" cevabını verir ve beraberindeki birkaç hurmayı Hz. Peygamber'e verir. Resûlullah (s.a.v.) onları ağzında çiğner, sonra çocuğun ağzını açarak tükürüğü püskürtür. Bebek, yalanmaya başlar. Bunun üzerine Resûlullah (a.s.) "Ensar'ın hurma sevgisine bakın (doğar doğmaz başlıyor)" diye latife eder ve çocuğu Abdullah diye isimlendirir."³³⁸

Konuyla ilgili başka bir rivayet de yine Enes (r.a.) kanalıyla fakat farklı bir senet ve metinle şöyle gelmiştir:

"Enes ibn Mâlik'in (r.a.) anlattığına göre Ebû Talha'nın hasta yatmakta olan bir oğlu vardır. Ebû Talha evinden dışarı çıktığında, ardından çocuk vefat eder. Ebû Talha tekrar eve dönüp geldiğinde hanımı Ümmü Süleym'e oğlunun nasıl olduğunu sorar. Ümmü Süleym çocuğun öncekinden daha sakin halde olduğunu söyler. Bundan sonra Ümmü Süleym, kocası Ebû Talha'ya akşam yemeğini takdim eder o da yemeği yer. Sonra Ümmü Süleym ile cinsî münâsebette bulunur. Ebû Talha bu işi bitirip ayrılınca, Ümmü Süleym ona çocuğun vefat ettiğini ve defnetmesini söyler. Ebû Talha sabaha ulaşınca Rasûlullah'a gelir ve yaptıkları işi ona haber verir. Rasûlullah (s.a.v.) ona o gece cinsî münâsebet mi yaptıklarını sorunca Ebû Talha da "Evet", der. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.): "Allah'ım! Bunlara bu gecelerini mübarek kıl!" diye dua eder. Ümmü Süleym sonra bir oğlan doğurur. Enes'in dediğine göre Ebû Talha ona çocuğu muhafaza etmesini ve böylece Hz. Peygamber'in yanına götürmesini söyler. Enes de bu çocuğu Hz. Peygamber'e götürür. Ümmü Süleym Enes'in (r.a.) yanında birkaç tane hurma da göndermiştir. Hz. Peygamber çocuğu alır ve Enes'e "Yanında bir şey var mı?" diye sorar. Oradakiler: "Evet, hurmalar vardır",

³³⁸ Buhârî, "Zekat", 68; Müslim, "Âdâb", 22; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XX, 188.

derler. Hz. Peygamber o hurmaları alır, ağzında çiğneyip ezer, sonra kendi ağzından alıp çocuğun ağzının içine koyar ve damağını onunla ovalar. Çocuğa da Abdullah adını verir.³³⁹

Bu rivayetin Müslim ve Ahmed b. Hanbel'in Müsned'indeki Hammâd b. Seleme'den gelen tarikinde Ümmü Süleym Ebû Talha'ya çocuğun ölümünü haber vermeden önce bir komşunun diğer bir komşudan emanet istediğini fakat işi bittikten sonra emaneti geri vermek istemediğini söylemiş, Ebû Talha bu hareketin yanlış olduğunu söyleyince Ümmü Seleme Allah'ın kendilerine emanet olarak verdiği çocuğun ruhunu geri aldığı söyleyerek Ebû Talha'ya söyleyecek söz bırakmamıştır.³⁴⁰

Yine senedi farklı bir rivayette de Enes b. Mâlik'in (r.a.) anlattığına göre o Peygamber (s.a.v.) deve ahırında zekât develeriyle meşgul bulunduğu bir sırada yeni doğan kardeşini (Abdullah b. Ebî Talha) teberrüken hurma çiğnemiyle damağını ovalaması için yanına götürür. Bu sırada Peygamber'i zekât koyunlarının (muhtemelen kulaklarına) damga vururken görür".³⁴¹

Yine senedi farklı bir rivâyette Enes ibn Mâlik 'in (r.a.) dediğine göre annesi Ümmü Süleym, kardeşi Abdullah ibn Ebî Talha'yı doğurduğu zaman O'na kardeşine zarar verecek hiçbir şey yapmadan, Hz. Peygamber'in yanına götürmesini, Hz. Peygamber'in O'na tahnîk yapacağını söylemiştir.

Bunun üzerine Enes (r.a.) çocuğu Peygamber'e (s.a.v.) götürür. O sırada Peygamber (s.a.v.) bir hurmalık içinde bulunmaktadır, üzerinde hureysiye denilen yün kumaş vardır. Peygamber (s.a.v.) fetih zamanında kendisine gelmiş olan yük develerini damgalamakla meşgul olmaktadır".³⁴²

2.1.1.4.1. Rivâyetin Senet Değerlendirmesi³⁴³

Abullah b. Talha'nın tahnîk edilmesi hakkındaki rivayet sahâbeden sadece Enes b. Malik kanalıyla gelmiştir. Enes b. Malik'ten sonraki tabakalarda ise râvîler çoğalmakta ve değişim göstermektedir. Fakat her tabakada tek râvî ile gelmektedir.

³³⁹ Buhârî, "Akîka", 1; Müslim, "Âdâb", 23; İbn Hibbân, *Sahîh*, XVI, 155, 158; Beyhakî, *Sünen*, IV, 65; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIX, 86, XX, 228, XXI, 452

³⁴⁰ Müslim, "Âdâb", 22; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XX, 188, XXI, 452.

³⁴¹ Buhârî, "ez-Zebâih ve's-sayd", 35; Müslim, "Libas ve Zinet", 110; İbn Huzeyme, *Sahîh*, IV, 28; İbn Hibbân. *Sahîh*, X, 395; XII, 444; Beyhakî, *Sünen*, VII, 34, 36; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XX, 159, XXI, 244.

³⁴² Buhârî, "Libas", 21; Müslim, "Libas ve Zinet", 109; İbn Hibbân, *Sahîh*, X, 394.

³⁴³ Rivayetin senet şeması için bkz: (Ek-4)

Bu yönüyle rivayet ferd hükmündedir. Çeşitli vecihlerle gelen rivayetin râvîlerinin durumu şu şekildedir:

Ebû Bekr b. Ebî Umre Muhammed b. Sîrîn el-Ensârî el- Basrî (v. 110/726): Tabîînden ve üçüncü tabakadandır. İbn Hacer sika, sebt ve âbid olduğunu söylemektedir.³⁴⁴ Tefsir, hadis, fıkıh ve rüya tabirinde imamdır.³⁴⁵

Ebû Hamza Enes b. Sîrîn el-Ensârî (v. 118/734): Üçüncü tabakadandır. İbn Hibbân'ın sika râvîler arasında zikrettiği Enes, tabîînden Muhammed b. Sîrîn'in kardeşi ve Enes b. Malik'in mevlâsıdır. İsmi de doğduğunda Enes b. Malik koymuştur.³⁴⁶ İclî ve İbn Hacer sika olduğunu belirtir.³⁴⁷

Ebû Muhammed Sâbit b. Eslem el-Bunnânî el-Basrî (v. 123/739): Tabîînden ve dördüncü tabakadandır. Enes b. Malik ile kırk sene sohbet etmiştir. İbn Hibbân sika râvîler arasında zikretmiş ve Basra ehlinin en çok ibadet edenlerinden olduğunu söylemiştir.³⁴⁸ İlim ve amelde insanlara önderdir.³⁴⁹ Ebû Zür'a Ebû Hureyre'den yaptığı rivayetlerin mürsel olduğunu söylemiştir.³⁵⁰ İbn Hacer ise sika ve âbid olarak tevsik etmiştir.³⁵¹

İshak b. Abdullah b. Zeyd b. Ebî Talha el-Ensârî (v. 132/748): Tabîîndendir. Amcası Enes b. Malik'ten rivayetlerde bulunmuştur. İclî ve Ebû Hâtim sika olduğunu söylemişlerdir.³⁵² İbn Hacer ise sika ve hüccet olarak tevsik etmiştir.³⁵³ Ebû Zür'a (v. 264/878) onun kardeşleri arasında en şöhretlisi ve en çok hadis rivayet edeni olduğunu belirtmektedir. Malik b. Enes ise hadis ilminde kimsenin onun önüne geçemeyeceğini belirtmiştir.³⁵⁴

Humeyd b. Ebî Humeyd et-Tavîl el-Basrî (v. 143/759): Tabîîndendir. Cürcânî ve Zehebî Humeyd'in sika olduğunu fakat Enes b. Malik'ten rivayetinin az olduğunu, diğer ondan yaptığı rivayetlerin çounluğunu aslında Sâbit'ten işittiğini ve tedlis yaptığını belirtmektedirler.³⁵⁵ Nevevî Humeyd'in boyunun kısa olduğunu, ona tavîl (uzun) lakabının verilmesinin ellerinin uzun olmasından kaynaklandığını

³⁴⁴ İbn Hacer, *Takrîbü't-tehzîb*, s. 483.

³⁴⁵ Nevevî, *Tehzîbu'l-esmâ*, s. 112.

³⁴⁶ İbn Hibbân, *Kitâbü's-sikât*, IV, 48.

³⁴⁷ İclî, *Marîfetü's-sikât*, I, 236; İbn Hacer, *Takrîbü't-tehzîb*, s. 115.

³⁴⁸ İbn Hibbân, *Kitâbü's-sikât*, IV, 89.

³⁴⁹ Zehebî, *el-Kâşif*, I, 281.

³⁵⁰ Veliyyüddîn Ahmed b. Abdürrahîm b. Hasan Ebu Zür'a el-İrâki, *Tuhfetu't-tahsîl fî zikri ruvâti'l-merâsîl*, (Thk. Abdullah Nevvâre), Mektebetü'r-rüşd, Riyad 1999, s. 42.

³⁵¹ İbn Hacer, *Tehzîbu't-tehzîb*, I, 132.

³⁵² İbn Hibbân, *Kitâbü's-sikât*, IV, 23; İclî, *Marîfetü's-sikât*, I, 219.

³⁵³ İbn Hacer, *Takrîbü't-tehzîb*, s. 101.

³⁵⁴ Mizzî, *Tehzîbü'l-kemal*, II, 444.

³⁵⁵ Cürcânî, *el-Kâmil*, II, 267; Zehebî, *Mizânu'l-i'ridâl*, I, 610.

söylemiştir.³⁵⁶

Ebû Avn Abdullah b. Avn el-Basrî (v.151/767): Altıncı tabakadandır. İbn Mubârek (v. 181/797) onun hakkında “Ondan daha faziletli birini görmedim.” demiştir.³⁵⁷ İbn Hibbân, Abdullah’ın Enes b. Malik’i gördüğünü fakat ondan hadis rivayet etmediğini söylemektedir. Zamanının ibadet, fazilet, verâ ve sünnete bağlılık yönünden önde gelenlerindedir ve sikadır.³⁵⁸ İbn Hacer de sika, sebt ve fâzıl olduğunu belirtmektedir.³⁵⁹

Ebû Amr Abdurrahman b. Amr el-Evzaî (v. 157/773): Yedinci tabakadandır. Şamlı bir fakihdir. İlimde imamdır.³⁶⁰ İbn Hibbân ve İclî sika olduğunu belirtmişlerdir.³⁶¹ Buhârî de onun hafız olduğunu rivayet etmiştir.³⁶² İbn Hacer ise fakih ve sika olduğunu söylemiştir.³⁶³

Ebû Bistâm Şû’be b. Haccâc b. Verd el-Vasîfî (v. 160/776): Yedinci tabakadandır. Süfyân es-Sevrî onun hadiste emîru’l-mü’minîn olduğunu söylemiştir.³⁶⁴ Ali b. el-Medîni (v. 234/848) iki bin civarında hadis rivayet ettiğini söylemiştir.³⁶⁵ Zamanının hıfz, itkan, verâ ve fazîlet bakımından önde gelenlerindedir.³⁶⁶ Sika, hafız ve mutkîn olduğu söylenmektedir.³⁶⁷

Hemmâm b. Yahyâ b. Dînâr el-Avzî (v. 163/779): Yedinci tabakadandır. İbn Hibbân ve İbn Hacer’in sika olarak zikrettiği râvilerdendir.³⁶⁸ İbn Hacer Yahya b. Saîd’in birçok hadiste Hemmâm ile karşılıklı tearuza düştüklerini fakat Hemmâm’ın hadislerinin daha güvenilir olduğunun ortaya çıktığını söylemektedir. Hadis âlimleri tarafından hadiste kavî, sebt, sika ve salih olarak tevsik edilmiştir.³⁶⁹

Ebû Seleme Hammâd b. Seleme b. Dînâr (v. 167/783): Sekizinci tabakadandır. Zehebî sika ve sadûk olduğunu fakat hadis rivayetinde hata yaptığını söylemiştir.³⁷⁰ İbn Sâd, sika ve kesîru’l-Hadis olarak nitelemiş fakat bazen münker

³⁵⁶ Nevevî, *Tehzibu’l-esmâ*, s. 239.

³⁵⁷ Buhârî, *Kitâbü’l-tarihi’l-kebîr*, V, 163.

³⁵⁸ İbn Hibbân, *Kitâbü’s-sikât*, VII, 3.

³⁵⁹ İbn Hacer, *Takrîbü’t-tehzîb*, s. 317.

³⁶⁰ Ebû’l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Ali b. Muhammed İbn Hacer el-Askalânî, *Lisânu’l-mizân*, I-VII, 3. bs, Müessesetu’l-a’lemiyu li’l-matbûât, Beyrut 1986, VII, 283.

³⁶¹ İbn Hibbân, *Kitâbü’s-sikât*, VII, 62; İclî, *Marifetü’s-sikât*, II, 83.

³⁶² Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *Kitâbü’l-tarihi’l-kebîr*, I-IX, Dâru’l-kütübi’l-ilmîyye, Beyrut, ts, V, 326.

³⁶³ İbn Hacer, *Takrîbü’t-tehzîb*, s. 347.

³⁶⁴ Buhârî, *Kitâbü’l-tarihi’l-kebîr*, IV, 244.

³⁶⁵ Zehebî, *Siyeru a’lâmü’n-nübelâ*, XIII, 233.

³⁶⁶ İbn Hibbân, *Kitâbü’s-sikât*, VI, 446.

³⁶⁷ İbn Hacer, *Takrîbü’t-tehzîb*, s. 266.

³⁶⁸ İbn Hibbân, *Kitâbü’s-sikât*, VII, 586; İbn Hacer, *Takrîbü’t-tehzîb*, s. 574.

³⁶⁹ İbn Hacer, *Tehzibu’l-tahzîb*, XI, 60.

³⁷⁰ Zehebî, *el-Kâşif*, I, 349.

hadisler rivayet ettiğini söylemiş, Ahmed b. Hanbel ise salih olduğunu belirtmişlerdir.³⁷¹

Ebû Abdullah Muhammed b. Cafer Gundar el-Hezlî el-Basrî (v. 193/809): Dokuzuncu tabakadandır. Zehebî hafız, sebt ve mutkîn olduğunu belirtir. İbn Maîn ise bazı kimselerin ona hata yaptırılmayı istediklerini fakat güç yetiremediklerini, kitabette insanların en sahih olanı olduğunu belirtmiştir. Ebû Hâtim er-Râzî de sadûk olduğunu, Şu'be'den rivayet ettiği hadislerde ise sika olduğunu söylemiştir. Şu'be'den rivayet ettiklerinin haricinde ise hadislerinin yazılabileceğini fakat ihticâc edilemeyeceğini belirtmiştir.³⁷² İbn Hacer de sika ve sahîhu'l-kitab olduğunu söylemiştir.³⁷³

Ebu'l-Abbas Vefîd b. Müslim el-Kuraşî ed-Dimaşkî (v. 194/810): Sekizinci tabakadandır. İbn Hibbân ve İclî kendisini sika râvîler arasında zikretmiştir.³⁷⁴ Zehebî de Şam âlimlerinden ve hafız, imam, meşhur ve sadûk olduğunu belirtmiş, İbnu'l-Medîni'nin onun hakkında "Şam'da onun derecesinde bir âlim görmedim." dediğini nakletmiştir. Fakat bazı rivayetlerinde tedlis yaptığını belirtmiştir.³⁷⁵ İbn Hacer de sika olduğunu söylemiş fakat hadis rivayetinde çok tedlis yaptığını belirtmiştir.³⁷⁶

Muhammed b. İbrahim b. Ebî Adiyî el-Basrî (v. 194/810): Dokuzuncu tabakadandır. İbn Hacer ve Zehebî sika olduğunu belirtirler. Ebû Hâtim, Nesaî ve İbn Sâ'd da sika olduğunu söylemişlerdir.³⁷⁷

Yezîd b. Harun b. Zâzî el-Vâsîfî (v. 206/822): Dokuzuncu tabakadandır. Tebeu't-Tabiîn'dendir ve bir rivayet hariç hiç tedlis yapmamıştır.³⁷⁸ Ahmed b. Hanbel hafız, mutkin ve sahîhu'l-hadis olduğunu belirtir. Yahya b. Maîn ise sika olduğunu söylemektedir.³⁷⁹

Hişam b. Zeyd b. Enes b. Malik el Basrî (v.-): Beşinci tabakadandır. Enes b. Malikten hadis işitmiştir.³⁸⁰ İbn Hibbân ve İbn Hacer sika olduğunu

³⁷¹ Ebu'l-Berekât Muhammed b. Ahmed İbn Kayyâl, *el-Kevâkibu'n-neyyirât fî ma'rifeti mine'r-ruvâti's-sikât*, (Thk. Abdulkayyum Abdu Rabbi'n-Nebiyy), I-II, 1. bs, Dâru'l-me'mûn, Beyrut 1981, I, 460.

³⁷² Zehebî, *el-Kâşif*, II, 162; *Siyeru a'lâmü'n-nübelâ*, XVII, 102.

³⁷³ İbn Hacer, *Takrîbü't-tehzîb*, s. 472.

³⁷⁴ İbn Hibbân, *Kitâbü's-sikât*, IX, 222; İclî, *Marifetü's-sikât*, II, 342.

³⁷⁵ Zehebî, *el-Kâşif*, II, 355; *el-Muğnî*, II, 725.

³⁷⁶ İbn Hacer, *Takrîbü't-tehzîb*, s. 584.

³⁷⁷ Zehebî, *el-Kâşif*, II, 154; İbn Hacer, *Takrîbü't-tehzîb*, s.465; *Tehzîbu't-tehzîb*, IX, 12.

³⁷⁸ İbn Hacer, *Tabakâtu'l-müdekkisîn*, s. 27.

³⁷⁹ Mizzî, *Tehzîbü'l-kemal*, XXXII, 261.

³⁸⁰ Buhârî, *Kitâbü't-tarîhi'l-kebîr*, VIII, 194.

belirtmişlerdir.³⁸¹ Ebû Hâtim ise sâlihu'l-hadis olduğunu söylemektedir.³⁸²

Musa b. Hilâl el-Abdî el-Basrî (v. 206/822): Zehebî onun hakkında Ebû Hâtim'in meçhul, Ukaylî'nin hadislerine tâbî olunmaz, İbn Adiyî'nin de lâ be'se bih dediklerini belirttikten sonra kendisi de onun için salihu'l-hadis nitelemesinde bulunmuştur.³⁸³

Râvîlerin durumundan da anlaşılacağı üzere rivayetin senetlerinde genel olarak büyük bir sıkıntı görünmemektedir. Sadece Buhârî râvîsi Velîd b. Müslim ve Ahmed b. Hanbel'in râvîsi Humejd b. Ebî Humejd tedlis yapmakla, Ahmed b. Hanbel'in râvîlerinden Musa b. Hilâl ise meçhûl olması ve hadislerine tabi olunmamakla cerh edilmiştir. Fakat Begavî senedinde Velîd b. Müslim'in olduğu Buhârî rivayetinin ittifakla sahih olduğunu belirtmiştir.³⁸⁴ Ayrıca senedi sahih olan ve bu rivayetleri destekleyen diğer rivayetler göz önüne alındığında konuyla ilgili rivâyetler için genel olarak sahih denilebilir.

2.1.1.4.2. Rivayetin Metin Değerlendirmesi

Rivayet Kütüb-i Tis'a içerisinde değişik senet ve metin farklılıklarıyla yer almıştır. Fakat bu metinlerin hepsinin ortak noktası Abdulah b. Ebî Talha'nın Hz. Peygamber tarafından tahnîk edildiğidir.

Şârihler rivayette geçen Ebû Talha hasta olan oğlunun nasıl olduğunu hanımına sorması ve Ümmü Süleym'in de daha sakin bir halde olduğunu söylemesinden kastının ölümün sükûneti olduğunu söylemişlerdir. Çünkü hastalığın şiddeti ve ezası ölümle birlikte sona ermiştir.³⁸⁵ Fakat Ebû Talha bunu şifanın sükûnu olarak algılamıştır. Hz. Peygamber'in Ümmü Süleym ve eşine o gece birlikte olup olmadıklarını soruşunun nedeninin ise onların sabrına ve Ümmü Süleym'in Allah'tan gelen bu duruma en güzel şekilde rıza göstermesine sevinmesinden dolayı hayret kabilinden bir soru olduğu belirtilmektedir.³⁸⁶ Sonrasında lafız olarak haber kalıbında gelen "bârake (بارك)" fiiliyle kastedilen de aslında gecelerinin mübarek, bereketli olması için dua etmesi olarak açıklanmıştır.³⁸⁷

³⁸¹ İbn Hibbân, *Kitâbü's-sikât*, V, 502; İbn Hacer, *Takrîbü't-tehzîb*, s. 572.

³⁸² İbn Hacer, *Tehzîbu't-tehzîb*, XI, 37.

³⁸³ Zehebî, *Mîzânü'l-i'tidâl*, IV, 225; *el-Muğnî*, II, 688.

³⁸⁴ Begavî, *Şerhu's-sünne*, XI, 230.

³⁸⁵ Ebû'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Alî b. Muhammed İbnu'l-Cevzî, *Keşfu'l-müşkil min hadîsi's-Sahîhayn*, (Thk. Ali Hüseyin el-Bevvâb), I-IV, Dâru'n-neşr, Riyad 1997, I, 808.

³⁸⁶ Aynî, *Umdetu'l-kârî*, XXX, 448; Nevevî, *el-Minhâc*, XIV, 124.

³⁸⁷ İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, III, 170.

İbn Hacer (v. 852/1449), Enes b. Malik'in Hz. Peygamber'in yanına geldiğinde onu deve ahırında fakat koyunları damgaladığını gördüğünü söylemesini koyunlarında develerle birlikte ahıra girmiş olabilecekleri şeklinde açıklamaktadır.³⁸⁸ Rivayetin birinde Enes b. Malik, Hz. Peygamber'in kardeşini tahnîk etmesini istemek için geldiğinde onu deve ahırında gördüğünü, başka bir rivayette ise hurma bahçesinde gördüğünü söylemektedir. Burada bir yanlışlık olduğu düşünülebilir. Fakat hurma bahçesinde olduğunu belirten rivayette Hz. Peygamber'in burada zekat develerini damgaladığı belirtilmektedir. Akla en yakın olanı hurma bahçesi içinde bir deve ahırı olduğudur. Hz. Peygamber'in hayvanları damgalaması hususunda ise şârihler hayvana eziyet yapılmaması ve yüzüne olmaması şartıyla damgalama yapılmasının caiz olduğunu belirtmektedirler.³⁸⁹ Müslim'in rivayetinde de zaten bu damgalamanın katran sürmek olduğu ifade edilmektedir. Hatta bu katran hayvanlarda görülebilecek uyuz hastalığına da tedavi olarak kullanılmaktadır.³⁹⁰

Bu rivayetin şerhinde de şarihler yine Abdullah b. Ebî Talha'nın fazilet ehli ve hayırda önde olanlardan olmasının Hz. Peygamber'in onu tahnîk etmesinin bereketinden kaynaklı olduğunu söylemişlerdir.³⁹¹ Rivayetin iki versiyonunda geçen Ebû Talha'nın Enes b. Malik'ten Abdullah'ı Hz. Peygamber'e tahnîk etmesi için götürmeden önce iyi muhafaza etmesini istemesi, sahâbenin çocuklarını her şeyden önce Hz. Peygamber'e tahnîk ettirmek ve ismini ona koydurmak hususunda ne kadar istekli olduklarını göstermektedir.³⁹² Nevevî, bu rivayetten yeni doğan bebeğe tahnîk yapmanın icmâ ile sünnet olarak kabul edilmesinin anlaşıldığını belirtmiştir.³⁹³

Diğer tahnîk rivayetlerinde de ifade ettiğimiz üzere tahnîk uygulaması İslam'dan önce de uygulanan bir Arap âdeti olduğundan Hz. Peygamber tarafından yine adet kabilinde yapılan bir sünnettir. Hurmanın yöre halkının nezdindeki değeri vazgeçilmezdir. Bundan dolayı yeni doğan bebeklerin ağzına giren ilk yiyeceğin hurma olmasını istemeleri gayet doğaldır. Hz. Peygamber'in de bu durumu hoş görmesi, hatta hurmayı mü'mine benzeterek bir nevi bu işi tavsiye etmesi ve kendisinin de bunu uygulaması bu âdetin yayılmasına vesile olmuştur. Sahâbenin Hz. Peygamber'e engin sevgi ve muhabbetleri sonucunda onlar yeni doğan bebeklerini de önce Hz. Peygamber'e getirmişler ve bu uygulamayı onun yapmasını arzu

³⁸⁸ İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, IX, 671; Aynî, *Umdetu'l-kârî*, XXXI, 83.

³⁸⁹ İbn Battâl, *Şerhu Sahîhi'l-Buhârî*, V, 453.

³⁹⁰ Nevevî, *el-Minhâc*, XIV, 123; İbnu'l-Cevzî, *Keşfu'l-müşkil*, I, 808.

³⁹¹ İbn Battâl, *Şerhu Sahîhi'l-Buhârî*, V, 372.

³⁹² Aynî, *Umdetu'l-kârî*, XXX, 448.

³⁹³ Nevevî, *el-Minhâc*, XIV, 123.

etmişlerdir. Muhtemelen bunda amaçları sevinçlerini ilk Hz. Peygamber ile paylaşmak ve yeni doğan bebekleri için dua etmesini istemeleridir. Fakat şârihlerin tahnîk rivayetlerini açıklarken tahnîk yapan kişinin Hz. Peygamber veya salih bir kimse olmasının tahnîk yapılan bebeğin imanının artmasına vesile olduğunu bu kimselerin daha sonra bu yüzden diğer kimselerden daha üstün özelliklere sahip olduğunu söylemeleri üzerinde düşünülmesi gereken bir husustur. Zannımızca burada bebeğe daha faydalı olan şey bu uygulamadan ziyade Hz. Peygamber'in duasıdır.

2.1.2. Hz. Peygamber'in Yemek Artığında Parmaklarının Dokunduğu Yerin Araştırılması

Rivayetin Kütüb-i Tis'a'da yer alan vecihlerine baktığımızda şu metin ortaya çıkmaktadır:

Ebû Eyyûb'dan naklen rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber (s.a.v.) ona misafir olmuş ve Peygamber (s.a.v.) alt kata Ebû Eyyûb da üst kata yerleşmişler. Derken Ebû Eyyûb bir gece Hz. Peygamber'in başının üzerinde yürüdüğünü düşünerek ailesiyle birlikte çekilerek bir kenarda gecelemişler. Sonra durumu Peygamber'e (s.a.v.) anlatmış. Peygamber (s.a.v.) alt katın kendisi için daha uygun olduğunu söylese de Ebû Eyyûb Hz. Peygamber alt katta olduğu müddetçe onun üzerinde duramayacağını söylemiş. Bunun üzerine Peygamber (s.a.v.) üst kata, Ebû Eyyûb da alt kata değişmişler. Ebû Eyyûb Peygamber'e (s.a.v.) yemek yaparmış. Sofra (dönüp) getirildiği vakit onun parmaklarının yerini sorar ve parmaklarının yerini araştırmış. Bir gün Hz. Peygamber'e sarımsaklı bir yemek yapmış. Sofra geri getirildiği vakit Peygamber'in (s.a.v.) parmak yerlerini sormuş. Kendisine Hz. Peygamber'in yemekten yemediğini söylediklerinde bundan ürkmüş ve hemen yanına çıkarak sarımsağın haram olup olmadığını sormuş. Peygamber (s.a.v.): "Değildir! Lâkin ben ondan hoşlanmıyorum." buyurmuş. Ebû Eyyûb da: "Öyle ise senin hoşlanmadığından yahut senin kerih gördüğünden ben de hoşlanmam" demiş. Ebû Eyyûb rivayetin sonunda Hz. Peygamber'e meleklerin geldiğini söylemiştir.³⁹⁴

Rivayette yer alan Hz. Peygamber'in Ebû Eyyûb el-Ensârî'nin evinde misafir olduğunda önce alt katta sonra üst katta kaldığını anlatan kısım ile Ebû Eyyûb'un Hz. Peygamber'den gelen yemek artığında onun parmaklarının değdiği

³⁹⁴ Müslim, "Eşribe", 170,171; Tirmizî, "Et'ime", 13; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXIV, 453, 457, 501,518, XXXVIII, 493, 494, 500, 507, 508, 518, 546.

yeri araştırdığı ifadesi Müslim'in bir rivayetinde ve Ahmed b. Hanbel'in birkaç rivayetinde geçmektedir.³⁹⁵ Diğer rivayetlerde sadece Hz. Peygamber'e yemek getirildiğinde kendisinin yedikten sonra artanı Ebû Eyyûb'a gönderdiği bilgisi yer almaktadır. Ahmed b. Hanbel'de geçen rivayetlerden birinde ise Ebû Eyyûb Hz. Peygamber'e onun yemediği bu yiyeceği kendisinin yiyip yiyemeyeceğini sormuş, Hz. Peygamber de kendisine Cebrail (a.s.) geldiği için yemediğini fakat onun yiyebileceğini söylemiştir.³⁹⁶ Ahmed b. Hanbel'in bir rivayetinde ise yemeğin içindeki kokan şeyin soğan olduğu geçmektedir.³⁹⁷

2.1.2.1. Rivayetin Senet Değerlendirmesi³⁹⁸

Rivayet Tirmizî'deki bir vecih ve Ahmed b. Hanbel'deki birkaç vecih hariç diğer vecihlerinde Ebû Eyyub el-Ensârî kanalıyla gelmiştir. Tirmizî'nin Hz. Peygamber'den sonraki ilk râvîsi olan sahâbî Câbir b. Semure ise Müslim ve Ahmed b. Hanbel'in bir rivâyetlerinde Ebû Eyyub el-Ensârî'den sonra ikinci râvî olarak yer almaktadır. Rivayetin meşhurluğunu kazandığı döneme kadar her tabakada tek râvî ile gelmiştir ve ferd bir rivayettir. Râvîlerinin durumu şu şekildedir:

Ebû Abdurrahman Eflah Mevlâ Ebî Eyyüb el-Ensârî (v. 63/679): Tabiînin büyüklerinden ve muhadramdır. İbn Hacer onun ikinci tabakadan sika bir râvî olduğunu söylemektedir. Az hadisi vardır.³⁹⁹

Ebû Abdurrahman Cübeyr b. Nufeyr b. Mâlik el-Hadramî (v. 75-80/691-696): Tabiîndendir ve ikinci tabakadandır. Muhadramdır. Hz. Ebû Bekr döneminde Müslüman olmuştur.⁴⁰⁰ İclî ve Zehebî ve İbn Hacer sika olduğunu söylemişlerdir.⁴⁰¹ Sahabenin eskilerinden tedlîs yaptığı söylenmiştir.⁴⁰² Ebû Zür'a, Ebû Bekr'den ve Hz. Peygamber'den yaptığı rivayetlerin mürsel olduğunu belirtmiştir.⁴⁰³

Ebû Ruhem Ahzâb b. Useyd b. Râşid es-Semâî (v. -): İkinci tabakadan

³⁹⁵ Müslim, "Eşribe", 171; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXIV, 453, 501, 518, XXXVIII, 500, 546.

³⁹⁶ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXIV, 518, XXXVIII, 508.

³⁹⁷ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXVIII, 546.

³⁹⁸ Rivayetin senet şeması için bkz: (Ek-5)

³⁹⁹ İbn Hacer, *Takribü't-tehzîb*, s. 114; *Tehzîbu't-tehzîb*, I, 322; Mizzî, *Tehzîbü'l-kemal*, III, 325.

⁴⁰⁰ Mizzî, *Tehzîbü'l-kemal*, IV, 511.

⁴⁰¹ İclî, *Marifetü's-sikât*, I, 266; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 290; İbn Hacer, *Takribü't-tehzîb*, s. 138.

⁴⁰² Ebu'l-Vefa İbrahim b. Muhammed b. Halil Sebt İbnu'l-Acemî eş-Şâfiî, *et-Tebyîn li Esmâi'l-müde'llisin*, (Thk. Yahya Şefik Hasan), Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, Beyrut 1986, s. 18.

⁴⁰³ Ebû Zür'a, *Tuhfetu't-tahsil*, s. 47.

muhadram tabiîndendir. İbn Ebî Hayseme ise onu sahâbeden olarak zikretmiştir.⁴⁰⁴ Ebû Zür'a onun Hz. Peygamber'den mürsel rivayetleri olduğunu söylemektedir.⁴⁰⁵ İbn Hibbân, İclî ve İbn Hacer'in sika olarak zikrettiği râvîlerdendir.⁴⁰⁶

Ebu'l-Hayr Mersed b. Abdullah el-Yezenî (v. 90/706): Tabiînden ve üçüncü tabakadandır. İbn Hibbân ve İclî sika râvîler arasında zikretmişlerdir.⁴⁰⁷ Zehebî ve Mizî müftî olduğunu⁴⁰⁸, İbn Hacer de sika ve fakih olduğunu⁴⁰⁹ söylemişlerdir.

Ebû Abdullah Hâlid b. Ma'dân b. Ebî Kerb el-Kilâî (v. 103/719): Tabiîndendir. Üçüncü tabakadandır. Sahâbeden yetmiş kişiye ulaşmıştır.⁴¹⁰ İbn Hibbân'ın ve İclî'nin sika olarak zikrettiği râvîlerdendir.⁴¹¹ Zehebî fakih ve sebt olduğunu söylemiştir.⁴¹²

Ebû Sevre el-Ensârî (v. -): Üçüncü tabakadandır. Ebû Eyyub el-Ensârî'nin kardeşinin oğludur. Yahya b. Maîn zayıf olduğunu⁴¹³, Dârekutnî meçhul olduğunu söylemektedir.⁴¹⁴ İbn Hacer ise Buhârî'nin onun hakkında münkeru'-hadîs dediğini ve Ebû Eyyub'den yaptığı rivayetlere tabi olunamayacağını söylediğini rivayet etmektedir.⁴¹⁵

Ebu'l-Muğîre Simâk b. Harb b. Evs ez-Zühelî (v. 123/739): Tabiîndendir ve dördüncü tabakadandır. Halebî, Simâk'ın sadûk ve salih olduğunu fakat ömrünün sonuna doğru hıfzının kötüleştiğini ve İkrime'den yaptığı rivayetlerin muzdarib olduğunu fakat bunun dışındaki rivayetlerinde salih olduğunu belirtmiştir. Bununla beraber Ebû Dâvûd, Nesaî Tirmizî İbn Mâce ve Müslim onun hadisleriyle ihticâc etmişlerdir.⁴¹⁶ İbn Hibbân ise Simâk'ın sahâbeden seksen kişiyle görüşüğünü söylediğini belirtmiş fakat çok hata yaptığını söylemiştir.⁴¹⁷ Yahya b. Maîn sika olarak, Ebû Hâtim ise sadûk ve sika olarak tevsik etmişlerdir.⁴¹⁸

⁴⁰⁴ İbn Hacer, *Tehzibu't-tehzib*, I, 166.

⁴⁰⁵ Ebû Zür'a, *Tuhfetu't-tahsil*, s. 364.

⁴⁰⁶ İbn Hibbân, *Kitâbü's-sikât*, IV, 60; İclî, *Marifetü's-sikât*, II, 401; İbn Hacer, *Takribü't-tehzib*, s. 96.

⁴⁰⁷ İbn Hibbân, *Kitâbü's-Sikât*, V, 439; İclî, *Marifetü's-sikât*, II, 268.

⁴⁰⁸ Zehebî, *el-Kâşif*, II, 250; Mizî, *Tehzibü'l-kemal*, XXVII 357.

⁴⁰⁹ İbn Hacer, *Takribü't-tehzib*, s. 524.

⁴¹⁰ Buhârî, *Kitâbü't-tarihi'l-kebîr*, III, 176.

⁴¹¹ İbn Hibbân, *Kitâbü's-sikât*, IV, 196; İclî, *Marifetü's-sikât*, I, 331.

⁴¹² Zehebî, *el-Kâşif*, I, 369.

⁴¹³ Zehebî, *el-Kâşif*, II, 433.

⁴¹⁴ İbnü'l-Cevzî, *ed-Duafâ ve'l-metrûkîn*, III, 232.

⁴¹⁵ İbn Hacer, *Tehzibu't-tehzib*, XII, 111; Mizî, *Tehzibü'l-kemal*, XXXIII, 394.

⁴¹⁶ Ebu'l-Vefâ İbrahim b. Muhammed b. Halîl Sebt İbnü'l-Acemî eş-Şâfî, *el-İğtibât bi men rumiye mine'r-ruvâti bi'l-ihtilât*, (Thk. Alâuddîn Ali Rıza), 1. bs, Dâru'l-hadîs, Kahire 1988, s. 159.

⁴¹⁷ İbn Hibbân, *Kitâbü's-sikât*, IV, 339.

⁴¹⁸ İbnü'l-Kayyâl, *el-Kevâkibu'n-neyyirât*, I, 237.

Ebû Recâ' Yezid b. Ebî Hubeyb Süveyd b. Kays el-Ezdî (v. 128/744): Beşinci tabakadandır. İbn Hibbân ve Zehebî sika olarak zikretmişlerdir.⁴¹⁹ İbn Sa'd ise sika, müftî ve keşîru'l-hadîs olduğunu söylemiştir. Ebû Hâtim ise Yezîd'in Ukbe b. Âmir'den rivayetlerinin mürsel olduğunu söylemiştir.⁴²⁰

Ebû Abdurrahman Asım b. Süleyman el-Ehvel (v. 142/218): Tabîfındendir. Dördüncü tabakadandır. İbn Hacer ve İclî sika olduğunu söylemektedirler.⁴²¹ Zehebî de hafız ve sika olduğunu belirtmektedir.⁴²² Cürcânî ise la be'se bih olarak nitelemektedir.⁴²³

Ebû Yahya Vâsıl b. es-Sâib er-Rakkâşî el-Basrî (v. 144/760): Altıncı tabakadandır. Buhârî, münkeru'l-hadîs olduğunu⁴²⁴, İbn Hacer, Ebû Bekr b. Ebî Şeybe, Ebû Zür'a ve Dârekutnî zayıf olduğunu⁴²⁵, Nesaî ise metruk olduğunu⁴²⁶ belirtmektedirler.

Bahîr b. Sa'd Ebû Hâlid es-Suhûlî (v. 148/764): Altıncı tabakadandır. İclî ve Mizzî sika olduğunu, Zehebî ise hüccet ve sadûk olduğunu belirtmiştir.⁴²⁷

Ebû Bestâm Şû'be b. Haccâc b. el-Verd el-Vâsîtî (v.160/776): Yedinci tabakadandır. Süfyan, Şu'be'nin hadis rivayetinde emîru'l-mü'minîn olduğunu söylemiştir.⁴²⁸ İbn Hibbân ve İbn Hacer ise Şu'be'nin hıfz, itkan, verâ' ve fazilet bakımından zamanının seyyitlerinden olduğunu ifade etmişlerdir.⁴²⁹

Hammâd b. Seleme b. Dînâr el-Basrî (v. 167/783): Sekizinci tabakadandır. Zehebî sika ve sadûk olduğunu fakat hadis rivayetinde hata yaptığını söylemiştir.⁴³⁰ İbn Sâd, sika ve keşîru'l-Hadis olarak nitelemiş fakat bazen münker hadisler rivayet ettiğini söylemiş, Ahmed b. Hanbel ise salih olduğunu belirtmişlerdir.⁴³¹

Ebû Zeyd Sâbit b. Zeyd el-Ehvel el-Basrî (v. 169/785): Yedinci tabakadandır. Zehebî sika olarak İbn Hacer de sika ve sebt olarak tevsik

⁴¹⁹ İbn Hibbân, *Kitâbü's-sikât*, V, 549; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 381.

⁴²⁰ İbn Hacer, *Tehzibu't-tehzib*, XI, 278.

⁴²¹ Ebû'l-Fazl Şihâbüddin Ahmed b. Ali b. Muhammed İbn Hacer el-Askalânî, *el-Îsâr bi ma'rifeti ruvâti'l-âsâr*, (Thk. Seyyid Kisrevî Hasan), Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, Beyrut 1413h, s. 106; İclî, *Marifetü's-sikât*, II, 8.

⁴²² Zehebî, *el-Kâşif*, I, 519.

⁴²³ Cürcânî, *el-Kâmil*, V,236.

⁴²⁴ Buhârî, *Kitâbü't-tarihî'l-kebîr*, VIII, 173.

⁴²⁵ İbn Hacer, *Takrîbu't-tehzib*, s. 579; İbnü'l-Cevzî, *ed-Duafâ ve'l-metrûkîn*, III, 181.

⁴²⁶ Zehebî, *el-Muğnî*, II, 718.

⁴²⁷ İbn Hibbân, *Kitâbü's-sikât*, I, 242; Mizzî, *Tehzibu'l-kemal*, IV, 21; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 264.

⁴²⁸ Buhârî, *Kitâbü't-tarihî'l-kebîr*, IV, 244.

⁴²⁹ İbn Hibbân, *Kitâbü's-sikât*, VI, 446; İbn Hacer, *Takrîbu't-tehzib*, s. 266.

⁴³⁰ Zehebî, *el-Kâşif*, I, 349.

⁴³¹ İbn Kayyâl, *el-Kevâkibu'n-Neyyirât*, I, 460.

etmişlerdir.⁴³² Ebû Zür'a la be'se bih olarak, Nesaî de leyse bihi be's olarak nitelendirmişlerdir.⁴³³

Ebu'l-Hâris el-Leys b. Sa'd b. Abdurrahman el-Fehmî (v. 175/791): Altıncı tabakadandır. İbn Hacer sika, sebt, fakih, imam ve meşhur olduğunu söylemiştir.⁴³⁴ İbn Sa'd ise onu beşinci tabaka râvîler arasında zikretmiş, sika ve kesîru'l-hadîs olduğunu söylemiştir. Ahmed b. Hanbel de sika ve sebt olduğunu belirtmiştir.⁴³⁵

Ebu'l-Ahves Selam b. Süleym el-Hanefî (v. 179/795): Yedinci tabakadandır. İbn Hibbân'ın ve İclî'nin sika olarak zikrettiği râvîlerdendir.⁴³⁶ Zehebî imam, sika ve hafız olduğunu ve yaklaşık kırk bin civarında hadis rivayet ettiğini belirtmiş, İbn Maîn'in de onun için sika ve mutkin dediğini kaydetmiştir.⁴³⁷ İbn Hacer de sika, mutkin ve sâhibu'l-hadîs olduğunu söylemiştir.⁴³⁸

Ebû Abdullah Muhammed b. Cafer Gundar el-Hezî el-Basrî (v.193/809): Dokuzuncu tabakadandır. Zehebî hafız, sebt ve mutkîn olduğunu belirtir. İbn Maîn ise bazı kimselerin ona hata yaptırmayı istediklerini fakat güç yetiremediklerini, kitabette insanların en sahih olanı olduğunu belirtmiştir. Ebû Hâtim er-Râzî de sadûk olduğunu, Şu'be'den rivayet ettiği hadislerde ise sika olduğunu söylemiştir. Şu'be'den rivayet ettiklerinin haricinde ise hadislerinin yazılabileceğini fakat ihticâc edilemeyeceğini belirtmiştir.⁴³⁹ İbn Hacer de sika ve sahîhu'l-kitab olduğunu söylemiştir.⁴⁴⁰

Bakıyye b. el-Vefîd b. Sâid Ebû Yuhmid el-Kilâî (v. 197/813): Sekizinci tabakadandır. İbn Mubârek İsmail b. Ayyaş ve Bakıyye bir araya gelse Bakıyye'yi tercih edeceğini söylemiştir.⁴⁴¹ İclî, onun bilinen râvîlerden rivayet ettiğinde sika olduğunu söylemiştir.⁴⁴² Ebu'l-Vefâ ise tedlis yapmakla meşhur olduğunu belirtmiştir.⁴⁴³ İbnu'l-Cevzî de müdellis olduğunu ve metruk ve meçhul râvîlerden rivayet ettiğini belirtmiştir.⁴⁴⁴ İbn Hacer de sadûk ama kesîru't-tedlîs olduğunu

⁴³² Zehebî, *el-Kâşif*, I, 283; İbn Hacer, *Takrîbü't-tehzîb*, s. 133.

⁴³³ Mizzî, *Tehzîbü'l-kemal*, IV, 383.

⁴³⁴ İbn Hacer, *Takrîbü't-tehzîb*, s. 464.

⁴³⁵ Mizzî, *Tehzîbü'l-kemal*, XXIV, 255.

⁴³⁶ İbn Hibbân, *Kitâbü's-sikât*, VI, 417; İbn Hibbân, *Kitâbü's-sikât*, I, 444.

⁴³⁷ Zehebî, *Siyeru a'lâmü'n-nübelâ*, XV, 290; *el-Kâşif*, I, 474.

⁴³⁸ İbn Hacer, *Takrîbü't-tehzîb*, s. 261.

⁴³⁹ Zehebî, *el-Kâşif*, II, 162; *Siyeru a'lâmü'n-nübelâ*, XVII, 102.

⁴⁴⁰ İbn Hacer, *Takrîbü't-tehzîb*, s. 472.

⁴⁴¹ Buhârî, *Kitâbü't-tarihî'l-kebîr*, II, 150.

⁴⁴² İclî, *Marifetü's-sikât*, I, 250.

⁴⁴³ Ebu'l-Vefâ, *et-Tebyîn*, s. 16.

⁴⁴⁴ İbnu'l-Cevzî, *ed-Duafâ ve'l-metrûkîn*, I, 146.

söylemiştir.⁴⁴⁵ Zehebî, onun hakkında İbn Huzeyme'nin ihticâc edilemez dediğini, Ahmed b. Hanbel'in münker hadisleri olduğunu söylediğini kaydeder.⁴⁴⁶

Süleyman b. Dâvûd b. el-Cârûd Ebû Dâvûd et-Tayâlisî (v. 204/820): Dokuzuncu tabakadandır. Bağdâdî, hadis ehlinin İsfahan'da Ebû Dâvûd'dan yanında bir kitabı olmadığı halde kırk bin hadis yazdıklarını ve hıfzının çok kuvvetli olduğunu rivayet etmiştir.⁴⁴⁷ İbn Hacer ise sika ve hafız olduğunu fakat bazı hadislerde hata yaptığını söylemiştir.⁴⁴⁸

Ebu'n-Nu'mân Muhammed b. Fadl es-Sedûsî (v. 224/840): Dokuzuncu tabakadandır. İclî, sika ve salih oluşunu⁴⁴⁹, İbn Hacer sika ve sebt olduğunu⁴⁵⁰, Mizzî de sadûk ve me'mûn olduğunu fakat ömrünün sonuna doğru aklının karıştığını⁴⁵¹ rivayet etmişlerdir.

Ebu'l-Â'lâ Ahmed b. İbrahim b. Halid el-Mevsilî (v. 236/852): Onuncu tabakadandır. İbn Hacer sadûk olduğunu söylemiştir.⁴⁵² Yahya b. Maîn ise leyse bihî be's olarak nitelemiştir.⁴⁵³

Râvîlerin sıhhat durumuna bakıldığında sadece Ahmed b. Hanbel'in iki rivayetindeki râvîlerde sıhhat bakımından sıkıntı görünmektedir. Ebû Eyyub el-Ensârî'nin Hz. Peygamber'in yemek artığında parmak izini aramasını anlatan Müslim ve Ahmed b. Hanbel rivayetlerindeki râvîlerde ve diğer râvîlerde ise sıhhat bakımından bir sıkıntı görünmemektedir. Mubarekpûrî (v. 1935), Tirmizî rivayetinin hasen sahih olduğunu söylemiştir.⁴⁵⁴

2.1.2.2. Rivayetin Metin Değerlendirmesi

Hz. Peygamber'in sarımsaklı yemeği yemeyip göndermesi üzerine Ebû Eyyub onun haram olup olmadığını sormuş, Hz. Peygamber de haram olmadığını fakat kendisinin hoşlanmadığını söylemiştir. Bu durum şârihler tarafından sarımsak yemenin caiz olduğu fakat mescide veya bir topluma girildiğinde yemenin mekruh

⁴⁴⁵ İbn Hacer, *Takrîbü't-tehziib*, s. 126.

⁴⁴⁶ Zehebî, *el-Muğnî*, I, 109.

⁴⁴⁷ Ebû Bekr Muhammed b. Abdulganî el-Bağdâdî, *et-Takyîd li ma'rifeti ruvâti's-süneni ve'l-mesânîd*, (Thk. Kemal Yusuf el-Hût), Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, Beyrut 1408h, s. 277.

⁴⁴⁸ İbn Hacer, *Takrîbü't-tehziib*, s. 250.

⁴⁴⁹ İclî, *Marifetü's-sikât*, II, 250.

⁴⁵⁰ İbn Hacer, *Takrîbü't-tehziib*, s. 502.

⁴⁵¹ Mizzî, *Tehziibü'l-kemal*, XXVI, 287.

⁴⁵² İbn Hacer, *Takrîbü't-tehziib*, s. 77.

⁴⁵³ Mizzî, *Tehziibü'l-kemal*, I, 245.

⁴⁵⁴ Ebu'l-Alâ Muhammed Abdurrahman b. Abdurrahim el-Mubârekpûrî, *Tuhfetu'l-ahvezî bi şerhi Câmi'i't-Tirmizî*, I-X, Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, Beyrut ts, V, 429.

olduğu şekilde açıklanmıştır. Ebû Eyyub'un Hz. Peygamber'e geldiğini söylemekten kastının ise meleklerin ve vahyin gelmesi olduğu belirtilmiştir. Çünkü ona her an vahiy gelebiliyordu. Bundan dolayı Hz. Peygamber kokulu yiyecekleri daimi olarak terk etmiştir.⁴⁵⁵ Hz. Peygamber'in yiyeceğin artanını Ebû Eyyub'a göndermesi hususunda ise şârih Nevevî (v. 676/1277) bunun Hz. Peygamber tarafından kendi yemek artığını beklediklerini bildiği için yapıldığını ve artığından teberrük etmek isteyenler için böyle bir uygulamanın olabileceğini belirtmiştir. Dahası bu hususu genelleyerek hayır ehlinin yemek veya başka artıklarıyla teberrük etmenin caiz oluşuyla ilgili de bu rivayeti örnek göstermiştir. Ayrıca Ebû Eyyub'un Hz. Peygamber'in sarımsaktan hoşlanmadığını duyunca "Senin hoşlanmadığından ben de hoşlanmam!" demesi hususunda da Nevevî, bunu sadık bir sevenin vasfı olarak göstermiş, gerçekten sadık olan birinin muhabbet duyduğu insanın sevdiği şeyleri seveceğini, sevmediği şeylerden de uzak duracağını söylemiştir.⁴⁵⁶

Kanaatimizce Hz. Peygamber'in yemek artığını Ebû Eyyub ve ailesine göndermesinden kasıt onların bu artık ile teberrük etmesi değildir. O dönemde yiyecek ve içeceğin kısıtlı olduğu düşünüldüğünde, Hz. Peygamber'in elinde avucunda ne varsa kendisine ikram eden ashâbının kendilerine bir şey kalmadığını düşünerek bir miktarını iade etmek istemiş olması söz konusu olabilir. Ebû Eyyub'un Hz. Peygamber'in yemek artığında parmaklarının değdiği yerleri araştırması Müslim'de ve Ahmed b. Hanbel'in Müsned'inde geçmektedir ve isnatları sahihtir. Ebû Eyyub'un Hz. Peygamber'in artığında parmaklarının değdiği yerleri araştırması ona olan aşırı muhabbet ve düşkünlüğünden olabilir. Nitekim Hz. Peygamber ona sarımsaklı yemeği yiyebileceğini söylemesine rağmen sırf Hz. Peygamber yemediği için bundan istimna' etmesi de bu sebepten olsa gerektir. Fakat bunu genelleyerek böyle bir davranışın gerçek sevginin göstergesi olacağını söylemenin biraz duygusal bir yaklaşım olduğunu düşünüyoruz. Çünkü Hz. Peygamber'i gerçekten sevmenin en büyük alametinin onun getirdiği dinin esaslarına hakkıyla uymak ve uygulamada da onun örneğinden istifade etmek olduğunu biliyoruz. Aşırı sevgi ve muhabbetten kaynaklanan bu duygusal durumu genelleyerek başka insanların artıklarıyla da teberrük edilebileceğini söylemenin biraz zorlama bir yorum olacağı kanaatindeyiz.

⁴⁵⁵ Nevevî, *el-Minhâc*, XIV, 9.

⁴⁵⁶ Nevevî, *el-Minhâc*, XIV, 9, 10.

2.2. İçecek Artıklarıyla Teberrük

2.2.1. Sahâbenin Hz. Peygamber'in İçecek Artıklarına Sahip Olmak İçin Yarışması

2.2.1.1. Birinci Rivayet

Rivayetin Kütüb-i Tis'a'daki bütün vecihleri dikkate alındığında şu metin ortaya çıkmaktadır:

Sehl b. Sa'd'ın (r.a.) anlattığına göre Resûlullah'a (a.s.) bir içecek getirilir. Hz. Peygamber ondan önce kendisi içer. Bu esnada sağında bir çocuk, solunda da yaşlılar vardır. Hz. Peygamber çocuktan bardağı yaşlılara vermek için izin ister. Çocuk da: "Ey Allah'ın Resûlü, Allah'a yemin olsun bana sizden gelecek nasibime başkasını asla tercih edemem!" diye cevap verir. Bunun üzerine Resûlullah (a.s.) bardağı onun eline koyar.⁴⁵⁷

Rivayet zikredilen hadis eserlerinde bazı ufak lafız farklılıklarıyla aynı manada yer almaktadır.

2.2.1.1.1. Rivayetin Senet Değerlendirmesi⁴⁵⁸

Rivayetin tek sahâbî râvîsi Sehl b. Sa'd'dır. Buhârî'de geçen iki rivayet hariç⁴⁵⁹ diğer bütün rivayetlerde ilk üç tabaka Sehl b. Sa'd > Ebû Hazim b. Dinar > Malik b. Enes şeklinde gelmiştir ve ferd bir rivayettir. Râvîlerin durumu şu şekildedir:

Ebû Hazim Seleme b. Dinar el-Mahzûmî (v. 140/756): Tabiîndendir. Beşinci tabakadandır. Ziriklî onun Medine'nin alimi, şeyhi ve kadısı olduğunu söylemektedir. Aslı Farisîdir.⁴⁶⁰ Alâî, Ebû Hazim'in oğlundan rivayet ederek onun Sehl b. Sa'd hariç diğer sahâbîlerden rivayet ettiğini söyleyenlerin doğru söylemediğini belirtmiştir.⁴⁶¹ İclî, sika ve salih olduğunu söylemiş⁴⁶², Zehebî ise

⁴⁵⁷ Buhârî, "Eşribe", 18, "Mezâlim", 13, "Müsâkât", 2, 11, "el-Hibe ve Fadliha", 21, 22; Müslim, "Eşribe", 127; Nesâî, "Sıfatu's-Salât", 28; Muvattâ, "Sıfatu'n-Nebî", 1656, "Siyer", 884, "Câmi", 3429; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXVII, 480, 510; İbn Hibbân, *Sahîh*, XII, 151; Beyhakî, *Sünenü'l-kübrâ*, VII, 286.

⁴⁵⁸ Rivayetin senet şeması için bkz: (Ek-6)

⁴⁵⁹ Buhârî, "Müsâkât", 2, 11.

⁴⁶⁰ Ziriklî, *el-A'lâm*, III, 113.

⁴⁶¹ Ebû Saîd b. Halil el-Alâî, *Câmiu't-tahsil fî ahkâmi'l-merâsîl*, (Thk. Hamdi Abdülmecid es-Selefi), 2. bs, Âlimu'l-kütüb, Beyrut 1986, s. 187.

⁴⁶² İclî, *Marifetü's-sikât*, II, 394.

imam, vaiz ve şeyh olduğunu belirttikten sonra İbn Maîn, Ahmed b. Hanbel ve Ebû Hatim'in Ebû Hazim'i tevsik ettiklerini söylemiştir.⁴⁶³

Ebû Gassân Muhammed b. Mutarrif b. Dâvûd el-Leysî (v. 161/777): Yedinci tabakadandır. İbn Hibbân, Mizzî ve İbn Hacer sika olduğunu söylemişlerdir.⁴⁶⁴ İbn Hacer ayrıca Ahmed b. Hanbel, Ebû Hâtim, Cüzcânî ve Yakub b. Şeybe'nin de Ebû Gassân hakkında sika dediklerini belirtmiştir.⁴⁶⁵ Zehebî ise meşhur bir muhaddis olduğunu söylemiş, Ebû Hâtim'in de onun için salihu'l-hadis dediğini belirtmiştir.⁴⁶⁶

Ebû Abdullah Malik b. Enes b. Malik el-Esbehî (v. 179/795): Etbau't-Tabiîndendir ve yedinci tabakadandır. Malikî Mezhebi'nin kurucusudur. Ayrıca Kütüb-i Tis'a'dan Muvatta' isimli hadis eserinin müellifidir. İbn Hacer O'nun fakih, imam, re'su'l-mutkinîn ve kebîru'l-mütesebbitîn olduğunu söylemektedir.⁴⁶⁷ Nevevî de âlimlerin Malik b. Enes'in hadis rivayetinde imam oluşu, vakarı, hıfz ve tesbîtteki üstünlüğü ve Hz. Peygamber'in hadislerine ta'zîmi hususunda icma ettiklerini belirtmiştir.⁴⁶⁸

Abdülazîz b. Ebî Hâzim Seleme b. Dînâr (v. 184/800): Sekizinci tabakadandır. İbn Hibbân sika râvîler arasında zikretmiş, âbid ve sâcid olduğunu söylemiştir.⁴⁶⁹ İclî ve İbn Maîn de sika olduğunu söylemiştir.⁴⁷⁰ İbn Hacer sadûk ve fakih olduğunu söylemiş⁴⁷¹, Ahmed b. Hanbel de Medine'de Malik b. Enes'ten sonra ondan daha fakih biri olmadığını belirtmiştir. İbn Maîn sika, sadûk ve leyse bihî be's olarak nitelerken, Nesaî'de sika olduğunu söyleyenlerdendir.⁴⁷² İbn Ebî Hayseme ise onun babasından rivayet ettiklerinin dışında zayıf olduğunu belirtmektedir.⁴⁷³

Rivayetin Hz. Peygamberden sonraki iki tabakası bütün hadis eserlerinde aynı şekilde gelmektedir. Râvîlerde cerh ve ta'dîl açısından bir sıkıntı görünmemektedir. Şevkânî (v. 1250/1834) rivayetin sıhhat yönünden muttefekun

⁴⁶³ Zehebî, *Siyeru a'lâmü'n-nübelâ*, XI, 119.

⁴⁶⁴ İbn Hibbân, *Kitâbü's- sikât*, VII, 426; Mizzî, *Tehzîbü'l-kemal*, XXVI, 470; İbn Hacer, *Takrîbü't-tehzîb*, s. 507.

⁴⁶⁵ İbn Hacer, *Tehzîbü't-tehzîb*, IX, 407.

⁴⁶⁶ Zehebî, *Mizânu'l-i'tidâl*, IV, 43.

⁴⁶⁷ İbn Hacer, *Takrîbü't-tehzîb*, s. 516.

⁴⁶⁸ Nevevî, *Tehzîbü'l-esmâ*, s. 598.

⁴⁶⁹ İbn Hibbân, *Kitâbü's- sikât*, VII, 117.

⁴⁷⁰ İclî, *Marîfetü's- sikât*, II, 95; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 654.

⁴⁷¹ İbn Hacer, *Takrîbü't-tehzîb*, s. 356.

⁴⁷² İbn Hacer, *Tehzîbü't-tehzîb*, VI, 297.

⁴⁷³ Zehebî, *Mizânu'l-i'tidâl*, II, 626.

aleyh bir rivayet olduğunu söylemiştir.⁴⁷⁴

2.2.1.1.2. Rivayetin Metin Değerlendirmesi

İbn Abdilberr (v. 463/1071) bu rivayette zikredilen çocuğun Fadl b. Abbâs olduğunu söylemektedir.⁴⁷⁵ Ayrıca hadisin râvîlerinden Abdulazîz b. Ebî Hazim' in bu hadisi rivayet ettiğinde Hz. Peygamber'in solundaki insanın Hz. Ebû Bekr olduğunu söyleyerek hataya düştüğünü, Hz. Peygamber'in solunda Hz. Ebû Bekr'in olduğu söylenen rivayetin Enes b. Malik'ten gelen başka bir rivayet olduğunu söylemiştir.⁴⁷⁶ Bâcî (v. 474/1081) ise Hz. Peygamber'in solundaki şahsın Halid b. Velîd olduğunun söylendiğini rivayet etmektedir. Ömer b. Hermele'nin İbn Abbas'tan rivayet ettiğine göre Hz. Peygamber'in suyu solundaki şahsa vermek için sağındaki çocuktan izin istemesi yeme ve içmede sağdan başlamanın meşru hak olduğunu ve sağdan başlamanın yaşça büyük olandan başlamaktan daha doğru olduğunu göstermektedir. Eğer böyle olmasaydı Hz. Peygamber sağındaki yaşça küçük Fadl b. Abbas'tan izin istemeden bardağı direk solundaki yaşça büyük şahsa verirdi denilmiştir.⁴⁷⁷ Bundan dolayı yiyecek ve içecek ikramında sağdan başlamak şârihler tarafından açık bir sünnet olarak görülmüştür.⁴⁷⁸

Rivayetin konumuzu ilgilendiren tarafı ise Hz. Peygamber'in kendisine ikram edilen sütü içtikten sonra artanını önce yaşça büyük olan Halid b. Velid'e vermek istemesi ve bunun için sağ tarafında bulunan çocuk yaştaki Fadl b. Abbas'tan izin istemesine rağmen onun bu artıktan istifade edememe korkusuyla izin vermemesidir. "Ey Allah'ın Resûlü, Allah'a yemin olsun bana sizden gelecek nasibime başkasını asla tercih edemem!" sözü bunu açıkça ifade etmektedir. Bu durum Hz. Peygamber'in etrafındaki Müslümanların çocuk veya büyük hepsinin ona derin bir muhabbet beslediklerini göstermektedir. Bu derin muhabbetin neticesinde Hz. Peygamber'e ait her şeye de büyük bir iştîyak halinde olmuşlardır. Bu olayda da

⁴⁷⁴ Ebû Abdillâh Muhammed b. Alî b. Muhammed eş-Şevkânî, *Neylu'l-evtâr min ehâdîsi Seyyidi'l-ahyâr şerhi münteka'l-ahbâr*, I-IX, İdâretu't-tabâati'l-müniriyye, ys, ts, IX, 71.

⁴⁷⁵ Ebû Ömer Yusuf b. Abdullah b. Abdilberr en-Nemerî, *el-İstîzkâr*, (Thk. Salim Muhammed Atâ, Muhammed Ali Muavviz), I-VIII, Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, Beyrut 2000, VIII, 358.

⁴⁷⁶ Ebû Ömer Yusuf b. Abdullah b. Abdilberr en-Nemerî, *et-Temhîd li ma fi'l-Muvatta' mine'l-meânî ve'l-esânîd*, (Thk. Mustafa b. Ahmed el-Alevî, Muhammed Abdulkebîr el-Bekrî), I-XXVI, Müessesetü'l-Kurtuba, ys, 1967, XXI, 120.

⁴⁷⁷ Ebu'l-Velîd Süleyman b. Halef b. Sa'd b. Eyyub el-Bâcî, *el-Müntekâ şerhu Muvatta'*, (Thk. Muhammed Abdulkadir Atâ), I-IX, Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, Beyrut 1999, IV, 330. (Ayrıca bkz: Ebû Abdullah Muhammed b. Abdülbâkî b. Yusuf ez-Zürkânî, *Şerhu Muvatta'*, I-IV, Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, Beyrut 1911h, IV, 374.

⁴⁷⁸ Nevevî, *el-Minhâc*, XIII, 199; İbnu'l-Cevzî, *Keşfu'l-müşkil*, I, 475.

çocuk yaştaki Fadl b. Abbas belki biraz da çocuk olmanın verdiği heyecanla ve Hz. Peygamber'e olan samimi sevgisinden dolayı onun artığını önce kendisi içmek istemiştir. Fadl b. Abbas'ın büyük muhabbet beslediği Hz. Peygamber'in ikramını ve artığını herkesten önce içmek istemesi normal karşılanmalıdır. Çünkü aşırı sevgi ve muhabbetin böyle duygusal taşımları olabilir. Fakat bu durum genellenmemeli ve yanlış anlaşılmalıdır. Hz. Peygamber'e veya başka bir zata ait herhangi bir şeyin her hangi bir insana salt fayda sağlayacağı, insanın derecesini yücelteceği veya bir zararı ortadan kaldıracağı fikri zannımızca İslam Dini'nin ruhuna ve tevhid anlayışına çok uygun düşmemektedir.

2.2.1.2. İkinci Rivayet

Rivayetin Kütüb-i Tis'a içerisindeki tarikleri ele alındığında şu metin ortaya çıkmaktadır:

Enes b. Malik'ten (r.a.) rivayet edildiğine göre Enes (r.a.) bir keresinde Resûlullâh'ın (s.a.v.) içmesi için evindeki besi koyununu sağlar. Bu koyunun sütü, evindeki kuyunun suyu ile karıştırılıp Resûlullâh'a (s.a.v.) bir bardakla takdîm edilir. Hz. Peygamber bardaktan içer. Bardağı ağzından ayırdığı sırada, solunda Ebû Bekir, sağında da bir A'râbî bulunmaktadır. Ömer (r.a.), Resûl-i Ekrem'in (bu artığı) A'râbî'ye vermesinden korkarak ondan artığı huzurundaki Ebû Bekir'e vermesini ister. Resûlullâh (s.a.v.) ise artığını sağındaki A'râbî'ye verir sonra sıra ile sağa verilmesini buyurur.

Rivayet Kütüb-i Tis'a içerisinde Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî, İbn Mâce, Nesaî, Dârimî (v. 255/869), Muvatta' ve Ahmed b. Hanbel'in Müsned'inde yer almaktadır.⁴⁷⁹

Hiz. Ömer'in Hz. Peygamber'in artığını A'râbî'ye vermesinden korkup Hz. Ebû Bekir'e vermesini istemesi Buhârî'nin ve Müslim'in iki rivayetinde, Ahmed b. Hanbel'in dört rivayetinde ve Nesaî'de yer almaktadır.⁴⁸⁰ Ayrıca Müslim'in ve Ahmed b. Hanbel'in bir rivayetinin başında Hz. Peygamber'in Medine'ye geldiğinde Enes b. Malik'in on yaşında olduğu, vefat ettiğinde ise yirmi yaşında olduğu ve

⁴⁷⁹ Buhârî, "Müsâkât", 2, "Eşribe", 13, 17, "el-Hibe ve fadluha", 4 ; Müslim, "Eşribe", 124, 125, 126; Tirmizî, "Eşribe", 19; İbn Mâce, "Eşribe", 22; Dârimî, "Eşribe", 18; Nesaî, "Eşribe", 23; Muvatta', "Sıfatu'n-Nebî", 1655; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIX, 132, 175, XX, 336, XXI, 104, 156.(Ayrıca bkz: İbn Hibbân, *Sahîh*, XII, 150, 151, 152, 153; Beyhakî, *Sünenu'l-kübrâ*, VII, 285)

⁴⁸⁰ Buhârî, "Müsâkât", 2, "el-Hibe ve fadluha", 4; Müslim, "Eşribe", 125, 126; Nesaî, "Eşribe", 23; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIX, 132, XX, 336, XXI, 104, 156.

annesi Ümmü Süleym ve teyzesi Ümmü Haram'ın onu Hz. Peygamber'in hizmetine tahsis ettikleri ifadesi yer almaktadır.⁴⁸¹ Buhârî, Müslim ve Ahmed b. Hanbel'in bir rivayetlerinde de Hz. Peygamber'in içeceği sağa verme yönündeki emrinin çoğul olarak ifade edildiğini, yani sağdakilere verilmesini buyurduğunu görüyoruz. Ayrıca rivayetin bu versiyonunun sonunda Enes b. Malik'in içeceği sağdakilere vermek hususunda üç defa "Bu sünnettir" ifadesi yer almaktadır.⁴⁸² Diğer rivayetlerde sadece artığını solundaki Hz. Ebû Bekr'e değil sağındaki A'râbî'ye verdiği ve sıra ile sağa vermeyi söylediği görülmektedir. Olayın Enes b. Malik'in evinde geçtiği bilgisi ise Buhârî'nin iki rivayetinde, Ahmed b. Hanbel'in üç rivayetinde, Müslim'in ve Nesaî'nin bir rivayetinde yer almaktadır.⁴⁸³

2.2.1.2.1. Rivayetin Senet Değerlendirmesi⁴⁸⁴

Rivayetin tek sahâbî râvîsi Enes b. Malik'tir. Ondan sonraki tabakada ise Buhârî, Müslim ve Ahmed b. Hanbel'de yer alan ve Abdullah b. Abdurrahman (Ebû Tuvâle)'den gelen birer rivayet hariç bütün vecihlerde İbn Şihab ez-Zührî gelmektedir. Rivayetin bütün vecihlerinde Hz. Peygamber'den sonraki üç tabaka tek râvî ile gelmiştir. Bu yönüyle rivayet ferd bir rivayettir. Rivayetin senetlerindeki râvîlerin sıhhat durumu şu şekildedir:

Ebû Bekr Muhammed b. Müslim b. Şihab ez-Zührî (v. 124/740): Dördüncü tabakadandır. Tabî'nin küçüklerindedir. Leys b. Sa'd ondan daha âlim kimseyi görmediğini belirtmiştir. Ali b. el-Medîni yaklaşık iki bin civarında hadis rivayet ettiğini, Ahmed b. Hanbel ise senetleri en sıhhatli râvîlerden olduğunu söylemişlerdir.⁴⁸⁵ Hz. Peygamber'in ashâbından on kişiyi görmüştür. İbn Hibbân O'nun kendi zamanında haberlerin metinlerini en iyi muhafaza eden fakih ve fâdil biri olduğunu söylemektedir.⁴⁸⁶ İbn Hacer fakih ve hafız olduğunu, İclî ise sika olduğunu söyleyerek tevsik etmişlerdir.⁴⁸⁷ Şâfi ve Dârekutnî ise onun tedlîs yaptığını söylemişlerdir.⁴⁸⁸

⁴⁸¹ Müslim, "Eşribe", 125; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIX, 132.

⁴⁸² Buhârî, "el-Hibe ve Fadluha", 4; Müslim, "Eşribe", 126; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXI, 156.

⁴⁸³ Buhârî, "Müsâkât", 2, "Eşribe", 13; Müslim, "Eşribe", 125; Nesaî, "Eşribe", 23; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIX, 132, XX, 336, XXI, 104.

⁴⁸⁴ Rivayetin senet şeması için bkz: (Ek-7)

⁴⁸⁵ Nevevî, *Tehzibu'l-esmâ*, s. 123.

⁴⁸⁶ İbn Hibbân, *Kitâbü's-sikât*, V, 349.

⁴⁸⁷ İbn Hacer, *Takribü't-tehzib*, s. 506; İclî, *Marifetü's-sikât*, II, 253.

⁴⁸⁸ İbn Hacer, *Tabakâtu'l-müdekkisîn*, s. 45.

Ebû Tuvâle Abdullah b. Abdurrahman b. Ma'mer b. Hazm el-Ensârî (v. 134/750): Tabîînin küçüklerinden ve beşinci tabakadandır. İbn Hibbân, İbn Maîn ve İbn Hacer'in sika olarak zikrettiği râvîlerdendir.⁴⁸⁹ Zehebî de onun çok namaz kılan, çok oruç tutan sika ve fakih bir kimse olduğunu söylemektedir.⁴⁹⁰

Ebu'l-Huzeyl Muhammed b. el-Velîd b. Âmir ez-Zübeydî (v. 146-147/762-763): Yedinci tabakadandır. Zehebî, imam, hafız ve hüccet olduğunu söylemiştir.⁴⁹¹ İbn Hibbân, hafız, mutkîn ve fakih olduğunu; İbn Hacer ise sika ve sebt olduğunu belirtmiştir.⁴⁹² Ali b. el-Medînî, sika ve sebt olduğunu söylerken, İbn Sa'd ise Şam ehlinin fetva ve hadis yönünden en bilgili olanlarından olduğunu söylemiştir.⁴⁹³

Ebû Urve Ma'mer b. Râşid el-Ezdî (v. 154/770): Yedinci tabakadandır. Zehebî imam, hafız ve şeyhu'l-İslam olduğunu söylemiştir.⁴⁹⁴ İbn Hacer sika, sebt ve fâdil olarak, Nesaî ise sika olarak tevsik etmiştir.⁴⁹⁵ Ali b. el-Medînî tabîînden sonra rivayet senetlerinin aralarında döndüğü altı kişiden birinin Ma'mer b. Râşid olduğunu söylemiştir.⁴⁹⁶

Ebû Amr Abdurrahman b. Amr el-Evzaî (v. 157/773): Yedinci tabakadandır. Şamlı bir fakihidir. İlimde imamdır.⁴⁹⁷ İbn Hibbân ve İclî sika olduğunu belirtmişlerdir.⁴⁹⁸ Buhârî de onun hafız olduğunu rivayet etmiştir.⁴⁹⁹ İbn Hacer ise fakih ve sika olduğunu söylemiştir.⁵⁰⁰

Ebû Yezîd Yunus b. Yezîd b. Mişkân el-Eyleî (v. 159/775): Yedinci tabakadandır. İclî ve İbn Hacer sika olduğunu, Zehebî ise sika ve sebt olduğunu söylemiştir. Yalnız İclî ve İbn Hacer Zührî'den rivayet ettikleri dışında hata yaptığını söylemişlerdir.⁵⁰¹ Mizzî de onun hafızasının kötü olduğunu fakat hadisleri yazdığını ve yazdığı hadislerin sahih olduğunu nakletmiştir.⁵⁰² Zehebî ise bu iddiaya cevap

⁴⁸⁹ İbn Hibbân, *Kitâbü's- sikât*, V, 32; Ebû Zekerriyya Yahya b. Maîn, *Târih-u İbn Maîn* (Rivayetu Osman ed-Dârimî), (Thk. Ahmed Muhammed Nur-u Seyf), I-IV, Dâru'l-me'mûn lit-turâs, Dımaşk 1400h, III, 192; İbn Hacer, *Takrîbü't-tehzîb*, s. 311.

⁴⁹⁰ Zehebî, *Siyeru a'lâmü'n-nübelâ*, IX, 296.

⁴⁹¹ Zehebî, *Siyeru a'lâmü'n-nübelâ*, XI, 346.

⁴⁹² İbn Hibbân, *Kitâbü's- sikât*, VII, 373; İbn Hacer, *Takrîbü't-tehzîb*, s. 511.

⁴⁹³ İbn Hacer, *Tehzîbü't-tehzîb*, IX, 443.

⁴⁹⁴ Zehebî, *Siyeru a'lâmü'n-nübelâ*, XIII, 1.

⁴⁹⁵ İbn Hacer, *Takrîbü't-tehzîb*, s. 541; *Lisânu'l-mîzân*, VII, 394.

⁴⁹⁶ Mizzî, *Tehzîbü'l-kemal*, XXVIII, 303.

⁴⁹⁷ İbn Hacer, *Lisânu'l-mîzân*, VII, 283.

⁴⁹⁸ İbn Hibbân, *Kitâbü's- sikât*, VII, 62; İclî, *Marifetü's- sikât*, II, 83.

⁴⁹⁹ Buhârî, *Kitâbü't- tarihi'l- kebîr*, V, 326.

⁵⁰⁰ İbn Hacer, *Takrîbü't-tehzîb*, s. 347.

⁵⁰¹ İclî, *Marifetü's- sikât*, II, 379; İbn Hacer, *Takrîbü't-tehzîb*, s. 614; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 404.

⁵⁰² Mizzî, *Tehzîbü'l-kemal*, XXXII, 551.

olarak Yunus'un sika ve hüccet olduğunu, hafızasına kötü diyenlerin ve hüccet olmadığını söyleyenlerin hataya düştüklerini söylemiştir.⁵⁰³

Ebû Beşer Şuayb b. Dînâr b. Ebî Hamza el-Kuraşî (v. 162/778): Yedinci tabakadandır. İbn Hibbân, İclî ve İbn Maîn sika olarak zikretmişlerdir.⁵⁰⁴ Zehebî, hafız olduğunu⁵⁰⁵, İbn Hacer, sika ve âbid olduğunu⁵⁰⁶, Ahmed b. Hanbel ise sebt ve sâlihu'l-hadîs olduğunu⁵⁰⁷ söylemişlerdir.

Ebû Hayseme Züheyr b. Muaviye b. er-Rahîl el-Ca'fî (v. 173/790): Yedinci tabakadandır. İbn Hibbân, hafız ve mutkîn olduğunu⁵⁰⁸, İclî ise sika, sebt, me'mûn⁵⁰⁹ olduğunu söylemektedirler. Zehebî hafız, sika ve hüccet olduğunu⁵¹⁰, İbn Hacer ise sika ve sebt olduğunu⁵¹¹ belirtmektedirler.

Ebû Muhammed Süleyman b. Bilal el-Kuraşî (v. 177/793): Sekizinci tabakadandır. Zehebî, hafız, müftî ve imam ve sika olduğunu söylemiştir.⁵¹² İbn Hibbân da sika râvîler arasında zikretmiştir.⁵¹³ İbn Hacer ve Mizzî ise onun hakkında Ahmed b. Hanbel'in lâ be'se bih ve sika dediğini, İbn Maîn'in sika ve salih dediğini, İbn Sa'd'm da sika ve kesîru'l-hadîs dediğini nakletmişlerdir.⁵¹⁴

Ebû Abdullah Malik b. Enes b. Malik el-Esbehî (v. 179/795): Etbau't-Tabiîndendir ve yedinci tabakadandır. Malikî Mezhebi'nin kurucusudur. Ayrıca Kütüb-i Tis'a'dan Muvatta' isimli hadis eserinin müellifidir. İbn Hacer onun fakih, imam, re'su'l-mutkinîn ve kebîru'l-mütesebbitîn olduğunu söylemektedir.⁵¹⁵ Nevevî de âlimlerin Malik b. Enes'in hadis rivayetinde imam oluşu, vakarı, hıfz ve tesbîtteki üstünlüğü ve Hz. Peygamber'in hadislerine ta'zîmi hususunda icma ettiklerini belirtmiştir.⁵¹⁶

Ebû İshak İsmail b. Ca'fer b. Ebî Kesîr el-Ensârî (v. 180/796): Sekizinci tabakadandır. Zehebî, onun imam, hafız ve sika olduğunu söylemektedir.⁵¹⁷ İbn

⁵⁰³ Zehebî, *Mizânu'l-i'tidâl*, IV, 484.

⁵⁰⁴ İbn Hibbân, *Kitâbü's- sikât*, VI, 438; İclî, *Marifetü's- sikât*, I, 457; İbn Maîn, *Târih-u İbn Maîn*, I, 42.

⁵⁰⁵ Zehebî, *el-Kâşif*, I, 486;

⁵⁰⁶ İbn Hacer, *Takrîbü't-tehzîb*, s. 267.

⁵⁰⁷ Mizzî, *Tehzîbü'l-kemal*, XII, 516.

⁵⁰⁸ İbn Hibbân, *Kitâbü's- sikât*, VI, 337.

⁵⁰⁹ İclî, *Marifetü's- sikât*, I, 372.

⁵¹⁰ Zehebî, *el-Kâşif*, I, 408.

⁵¹¹ İbn Hacer, *Takrîbü't-tehzîb*, s. 218.

⁵¹² Zehebî, *Siyeru a'lâmü'n-nübelâ*, XIII, 472; *el-Kâşif*, I, 457.

⁵¹³ İbn Hibbân, *Kitâbü's- sikât*, VI, 388.

⁵¹⁴ İbn Hacer, *Tehzîbü't-tehzîb*, IV, 154; Mizzî, *Tehzîbü'l-kemal*, XI, 372.

⁵¹⁵ İbn Hacer, *Takrîbü't-tehzîb*, s. 516.

⁵¹⁶ Nevevî, *Tehzîbu'l-esmâ*, s. 598.

⁵¹⁷ Zehebî, *Siyeru a'lâmü'n-nübelâ*, XV, 229.

Hibbân'ın zikrettiği sika râvîlerdendir.⁵¹⁸ İbn Hacer de onun hakkında Ahmed b. Hanbel, Ebû Zür'a, Nesaî, İbn Maîn ve İbn Sa'd'ın sika dediklerini nakletmiştir.⁵¹⁹

Ebû Abdurrahman Abdullah b. el-Mubarek b. Vâdih el- Hanzalî (v. 181/797): Sekizinci tabakadandır. Zehebî onun imam, şeyhu'l-İslam, âlim, hafız ve gazi olduğunu söylemiştir.⁵²⁰ Cürcânî ise eserinde hadis âlimlerinin onun hakkındaki övgülerini sıralamış ve zamanında onun derecesinde bir alim olmadığını naklen rivayet etmiştir.⁵²¹ Nevevî de Abdullah'ın imam oluşu hakkında icma edildiğini, her konuda üstün olduğunu, hatta adının anıldığı yere rahmet ineceğini söyleyerek ta'dil etmiştir.⁵²²

Ebû Seleme Yusuf b. Yakub b. Ebî Seleme el- Mâcişûn (v. 185/801): Sekizinci tabakadandır. Zehebî onun sika ve imam olduğunu, Yahya b. Maîn ve Ebû Dâvûd'un da kendisini tevsik ettiklerini söylemiştir.⁵²³ İbn Hibbân ve İbn Hacer'in de sika olarak zikrettiği râvîlerdendir.⁵²⁴

Ebû Abdullah Muhammed b. Harb el-Ebreş el-Havlânî (v. 194/810): Dokuzuncu tabakadandır. Zehebî, imam, hafız ve fakih olduğunu söylemiştir.⁵²⁵ İbn Hibbân'ın, İclî'nin ve İbn Hacer'in sika olarak zikrettiği râvîlerdendir.⁵²⁶ Ebû Hâtim de sâlihu'l-hadîs olduğunu söylemiştir.⁵²⁷

Ebû Yahya Ma'n b. İsa b. Yahya b. Dînâr (v. 198/814): Sekizinci tabakadandır. Buhârî onun hadis imamlarından sika, kesîru'l-hadîs, sebt ve me'mûn olduğunu söylemiştir.⁵²⁸ Malik b. Enes'in arkadaşlarındandır ve rivayet ettiği hadislerin çok azı hariç hepsi Muvatta' içerisinde. ⁵²⁹ İbn Hibbân'ın zikrettiği sika râvîlerdendir.⁵³⁰ İbn Hacer de sika ve sebt olduğunu söylemiştir.⁵³¹

Ebû Muhammed Süfyan b. Uyeyne b. Meymûn el-Hilâlî (v. 198/814): Sekizinci tabakadandır. İclî onun sika, sebt ve hasenu'l-hadîs olduğunu, hadis ashâbının hâkimlerinden sayıldığını belirtmiş, yedi bin civarında hadis rivayet

⁵¹⁸ İbn Hibbân, *Kitâbü's- sikât*, VI, 44.

⁵¹⁹ İbn Hacer, *Tehzîbu't-tehzîb*, I, 251.

⁵²⁰ Zehebî, *Siyeru a'lâmü'n-nübelâ*, XV, 395.

⁵²¹ Cürcânî, *el-Kâmil*, I, 101.

⁵²² Nevevî, *Tehzîbu'l-esmâ*, s. 404.

⁵²³ Zehebî, *el-Kâşif*, II, 402; *Siyeru a'lâmü'n-nübelâ*, XV, 387.

⁵²⁴ İbn Hibbân, *Kitâbü's- sikât*, VII, 635; İbn Hacer, *Takrîbü't-tehzîb*, s. 612.

⁵²⁵ Zehebî, *Siyeru a'lâmü'n-nübelâ*, XVII, 55.

⁵²⁶ İbn Hibbân, *Kitâbü's- sikât*, IX, 50; İclî, *Marifetü's- sikât*, II, 234; İbn Hacer, *Takrîbü't-tehzîb*, s. 473.

⁵²⁷ Mizzî, *Tehzîbü'l-kemal*, XXV, 44.

⁵²⁸ Buhârî, *Kitâbü't- tarihi'l- kebîr*, X, 226

⁵²⁹ Mizzî, *Tehzîbü'l-kemal*, XXVIII, 336.

⁵³⁰ İbn Hibbân, *Kitâbü's- sikât*, IX, 181.

⁵³¹ İbn Hacer, *Takrîbü't-tehzîb*, s. 542.

ettiğini söylemiştir.⁵³² Ziriklî Süfyan'ın hafız ve sika olduğunu⁵³³, İbn Hibbân hafız ve mutkîn olduğunu⁵³⁴, İbn Hacer sika, hafız, fakih, imam ve hüccet olduğunu⁵³⁵, Alâî ise imam ve meşhur olduğunu fakat çok tedlîs yaptığını belirtmiş, ancak yaptığı tedlîsin sika râvîlerden olduğunu söylemiştir.⁵³⁶ Süyûtî de tedlîs yapmakla meşhur olduğunu söyleyenlerdendir.⁵³⁷ Halebî, onun şeyhu'l-İslâm ve hafizu'l-kebîr olduğunu fakat ömrünün son iki senesinde ihtilâta düştüğünü söylemiştir.⁵³⁸

Rivayet zincirinde sadece İbn Şihâb ez-Zührî ve Süfyan b. Uyeyne'nin tedlîs yaptığına dair cerh ve ta'dîl eserlerinde bilgi yer almaktadır. Fakat bu râvîler aynı zamanda pek çok açıdan cerh ve ta'dîl âlimleri tarafından tevsik edilmişlerdir. Ayrıca İbn Hacer, tedlîs yapan râvîleri beş kısma ayırmış, Süfyan b. Uyeyne'yi ise kendisi güvenilir olup, sadece sika kimselerden ve çok az tedlîs yapanlar sınıfına dâhil etmiştir. Bu şekildeki bir tedlîsin ise hadis âlimleri tarafından kabul edildiğini söylemiştir.⁵³⁹ İbn Şihâb da aynı şekilde hadis âlimleri tarafından pek çok açıdan tevsik edilmiş, güvenilir olduğu hususunda icma edilmiştir. Bu bakımdan rivayetlerin senetlerinde sıhhat bakımından büyük bir sorun görünmemektedir. Dolayısıyla bu rivayetin isnad açısından sahih olduğu anlaşılmaktadır.

2.2.1.2.2. Rivayetin Metin Değerlendirmesi

Daha önce ifade ettiğimiz üzere rivayet, hadis eserlerinde değişik vecihlerle ve bazılarında ziyedelerle yer almaktadır. Fakat hepsinin de ortak noktası Hz. Peygamber'in kendisine ikram edilen içeceğin artanını solunda Hz. Ebû Bekir olmasına rağmen sağındaki A'râbî'ye vermesi ve sıra ile sağa vermesini söylemesidir. Şarihler bu rivayetin açıklamasında da buradaki olaydan yola çıkarak yeme ve içmede ikram ederken sağdan başlamanın meşru olduğunu söylemişlerdir.⁵⁴⁰ Bunun aslı ise Allah Teâlâ'nın ahirette Ashâbu'l-yemîn'e kıymet vermesinden gelmektedir. Bundan dolayı Hz. Peygamber yeme, içme ve her türlü işte sağdan başlamayı

⁵³² İclî, *Marifetü's-sikât*, I, 147.

⁵³³ Ziriklî, *el-Â'lâm*, III, 105.

⁵³⁴ İbn Hibbân, *Kitâbü's-sikât*, VI, 403.

⁵³⁵ İbn Hacer, *Takrîbü't-tehzîb*, s. 245.

⁵³⁶ Alâî, *Câmiu't-tahsîl*, s. 186.

⁵³⁷ Ebü'l-Fazl Celaleddin Abdurrahman b. Ebi Bekr es-Süyûtî, *Kitâbü esmâi'l-müde'llisîn*, (Thk. Mahmud Muhammed Hasan Nassâr), 1. bs, Dâru'l-Cil, Beyrut, ts, s. 53.

⁵³⁸ Ebu'l-Vefa, *el-İğtibât*, s. 148.

⁵³⁹ İbn Hacer, *Tabakâtu'l-müde'llisîn*, s. 13, 14.

⁵⁴⁰ Bâcî, *el-Müntekâ*, IV, 330.

sevmektedir.⁵⁴¹ Yine rivayette geçen Hz. Peygamber'in solundaki şahsın Halid b. Velîd olduğunu söyleyenler olmuşsa da bu şârihler tarafından yanlış kabul edilmiş, Halid b. Velîd'in bu rivayete benzeyen Sehl b. Sa'd rivayetinde Hz. Peygamber'in solundaki şahıs olduğunu söylemişlerdir.⁵⁴² Ayrıca Sehl b. Sa'd rivayetindeki olay Hz. Meymûne'nin evinde geçmektedir. Bu olay ise Enes b. Malik'in evinde olmuştur.⁵⁴³ Fakat rivayetin bizim konumuzu ilgilendiren noktası Buhârî'nin ve Müslim'in iki rivayetinde, Ahmed b. Hanbel'in dört rivayetinde ve Nesaî'de geçen rivayetin versiyonunda Hz. Ömer'in Hz. Peygamber'in artığını A'râbî'ye vermesinden korkup Hz. Ebû Bekir'e vermesini istemesidir. Öncelikle Hz. Ömer'in, Hz. Peygamber'in artığını sağındaki A'râbî'ye vermesinden korkup solundaki Hz. Ebû Bekir'e vermesini istemesinden yola çıkan şârihler yeme içmede ikramın sağdan başlamasının Hz. Peygamber'den önce de bir Arap âdeti olduğu kanısına varmışlardır. Hz. Peygamber de bu âdeti devam ettirmiştir. Bundan dolayı Hz. Ömer, Hz. Peygamber'in içecek artığını yine sağ tarafındakilere vereceğini tahmin ettiği için solda bulunan Hz. Ebû Bekir'i işaret etmiştir.⁵⁴⁴ Buhârî şârihi İbn Battal, Sehl b. Sa'd rivayetinde Hz. Peygamber'in solundaki yaşlılara ikram etmek için sağdaki çocuk yaşta olan Fadl b. Abbas'tan izin istediğini, fakat bu rivayette sağdaki A'râbî'den solunda bulunan Hz. Ebû Bekir'e ikram etmek için izin istemediğini ve artığı direk A'râbî'ye verdiğini söylemektedir. Çünkü A'râbî' Medine'nin ileri gelenlerindendi ve yaşça büyüktü. İbn Abbas ise yaşça küçüktü ve Hz. Peygamber'in akrabasıydı.⁵⁴⁵

Rivayetin anlatım biçimine ve şârihlerin yorumlarına bakıldığında bu olayda Hz. Ömer'in Hz. Peygamber'den artan sütü önce Hz. Ebû Bekir'e vermesini istemesindeki amaç kanaatimizce bu artıktan teberrük etmek için gibi görünmemektedir. İkrâm edilen içecek tek bir kaptan ikram edilmiş ve önce Hz. Peygamber'e sunulmuştur. Hz. Peygamber de âdeti olduğu üzere içtikten sonra kalanı sıra ile sağ tarafındaki şahıslara vermek istemiştir. Fakat Hz. Ömer Hz. Ebû Bekir'i o meclisteki diğer şahsiyetlerden daha büyük gördüğü için Hz. Peygamber'den sonra ikrama en layık kişinin o olduğunu düşünerek bu düşüncesini Hz. Peygamber'e sözlü olarak dile getirmiş olabilir. Hz. Peygamber ise her zamanki âdetini bozmamış ve sıra ile sağdakilerden devam edilmesini istemiştir.

⁵⁴¹ İbn Battâl, *Şerhu Sahîhi 'l-Buhârî*, VI, 74.

⁵⁴² Zürkânî, *Şerhu 'l-Muvatta'*, IV, 374.

⁵⁴³ Aynî, *Umdetu 'l-kârî*, XIX, 9.

⁵⁴⁴ İbn Hacer, *Fethu 'l-bârî*, X, 76.

⁵⁴⁵ İbn Battâl, *Şerhu Sahîhi 'l-Buhârî*, VI, 493.

2.2.2.Sahâbenin Hz. Peygamber'in İçecek Artığından Faydalanmak İçin Orucunu Bozması

Rivayetin Kütüb-i Tis'a içerisindeki vecihleri ele alındığında şu metin ortaya çıkmaktadır:

Ümmü Hâni'den (r.a) rivâyet edildiğine göre kendisi Rasûlullah'ın (s.a.v.) yanında otururken bir meşrubat getirilir. Rasûlullah (s.a.v.) ondan içer ve Ümmü Hâni'ye de verir, o da içer. Daha sonra Ümmü Hâni Hz. Peygamber'e günaha girdiğini ve bağışlanması için istiğfar etmesini istediğini söyler. Hz.Peygamber nedenini sorunca, oruçlu olduğunu fakat Hz. Peygamber'in artığından içmek için orucunu bozmuş olduğunu söyler. Hz. Peygamber ona bir borcunu mu kaza ettiğini sorar. O da: "Hayır" deyince, Hz. Peygamber nafile ise bir zararı olmayacağını buyurur.⁵⁴⁶

Rivayet Tirmizî'de üç, Ebû Dâvûd'da bir, Dârimî'de iki, Ahmed b. Hanbel'de altı farklı senetle yer almıştır. Tirmizî rivayetinin diğer tarikinde ve Ahmed b. Hanbel'in üç rivayetinde⁵⁴⁷ meşrubatı Hz. Peygamber'e Ümmü Hâni'nin getirdiği, artığını içtikten sonra Hz. Peygamber'e oruç olduğunu söyleyince de Hz. Peygamber'in nafile oruç tutan kimsenin serbest olduğu; dilerse orucunu devam ettirip dilerse bozabileceğini dediği ifadesi yer almaktadır. Dârimî'nin ve Ahmed b. Hanbel'in⁵⁴⁸ rivayetlerinin birinde ise Hz. Peygamber'in Ümmü Hâni'ye şayet (bozduğu bu oruç) Ramazan (orucunun) kazası idiye (yerine) bir gün oruç tutması gerektiği, nafile idiye onu isterse kaza edip isterse de kaza etmeyebileceğini söylediği yer almaktadır. Ayrıca Ahmed b. Hanbel'in bu rivayetinde ve diğer iki rivayetinde daha Ümmü Hâni'nin Hz. Peygamber'e oruç olduğu fakat ondan gelen artığı reddetmeyi hoş görmediği için orucunu bozduğunu söylediği yer almaktadır.⁵⁴⁹ Dârimî'nin ve Ahmed b. Hanbel'in bir diğer rivayetinde ve Ebû Dâvûd'da ise bu olayın Mekke'nin fethedildiği günlerden birinde olduğu ve o esnada Hz. Fatıma'nın Hz. Peygamber'in solunda, Ümmü Hâni'nin ise sağında olduğu bilgisi yer

⁵⁴⁶ Tirmizî, "Savm", 34; Ebû Dâvûd, "Savm", 73; Dârimî, "Savm", 30; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXIV, 463, 467, 478, XXXV, 381.(Ayrıca bkz: Dârekutnî, *Sünen*, II, 173, 174; Beyhakî, *Sünenü'l-kübrâ*, IV, 276, 277, 278)

⁵⁴⁷ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXIV, 463, 478, XXXV, 381.

⁵⁴⁸ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXIV, 478.

⁵⁴⁹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXV, 381.

almaktadır.⁵⁵⁰

2.2.2.1. Rivayetin Senet Değerlendirmesi⁵⁵¹

Rivayet sahâbeden sadece Hz. Ali'nin kız kardeşi olan Fâhita bt. Ebî Tâlib b. Abdilmuttalib (Ümmü Hânî) yoluyla gelmiştir. Ondan sonraki tabakalarda da hep tek râvî yoluyla rivayet edilmiştir. Râvîlerin durumu şu şekildedir:

Ebû Muhammed Abdullah b. el-Haris b. Nevfel el-Kuraşî el-Haşimî (v. 79/695): Tabiîndendir ve üçüncü tabakadandır. Mizzî onun Hz. Peygamber döneminde doğduğunu ve Hz. Peygamber tarafından tahnik edildiğini belirtmiştir.⁵⁵² İbn Hibbân ve İclî sika olduğunu söylemişlerdir.⁵⁵³ İbn Hacer de sika olduğu hususunda âlimlerin icma ettiğini söylemiştir.⁵⁵⁴

Simâk b. Harb b. Evs ez-Zühelî (v.123/739): Tabiîndendir ve dördüncü tabakadandır. Halebî, Simâk'ın sadûk ve salih olduğunu fakat ömrünün sonuna doğru hıfzının kötüleştiğini ve İkrime'den yaptığı rivayetlerin muzdarib olduğunu fakat bunun dışındaki rivayetlerinde salih olduğunu belirtmiştir. Bununla beraber Ebû Dâvûd, Nesaî Tirmizî İbn Mâce ve Müslim onun hadisleriyle ihticâc etmişlerdir.⁵⁵⁵ İbn Hibbân ise Simâk'ın sahâbeden seksen kişiyle görüştüğünü söylediğini belirtmiş fakat çok hata yaptığını söylemiştir.⁵⁵⁶ Yahya b. Maîn sika olarak, Ebû Hâtim ise sadûk ve sika olarak tevsik etmişlerdir.⁵⁵⁷

Ebû Abdullah Yezîd b. Ebî Ziyâd el-Kuraşî el-Hâşimî (v. 136/752): Tabiîndendir ve beşinci tabakadandır. İclî, sika ve câizu'l-hadîs olduğunu söylemiştir.⁵⁵⁸ Zehebî, sadûk olduğunu fakat şıadan olduğunu belirtmiştir.⁵⁵⁹ İbn Hacer ise şıadan ve zayıf olduğunu söylemiştir.⁵⁶⁰ İbn Maîn ve Ebû Hâtim leyye bi'l-kavî olduğunu, Ebû Zür'a ise leyyin olduğunu, hadisinin yazılabileceğini fakat ihticâc edilemeyeceğini söylemektedir.⁵⁶¹

Ebû Salih Bâzâm veya Bâzân (v. -): Tabiîndendir ve üçüncü tabakadandır.

⁵⁵⁰ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXIV, 467.

⁵⁵¹ Rivayetin senet şeması için bkz: (Ek-8)

⁵⁵² Mizzî, *Tehzibü'l-kemal*, XIV, 396.

⁵⁵³ İbn Hibbân, *Kitâbü's-sikât*, V, 9; İclî, *Marifetü's-sikât*, II, 24

⁵⁵⁴ İbn Hacer, *Takribü't-tehzib*, s. 299.

⁵⁵⁵ Ebu'l-Vefa, *el-İğtibât*, s. 159.

⁵⁵⁶ İbn Hibbân, *Kitâbü's-sikât*, IV, 339.

⁵⁵⁷ İbnu'l-Kayyâl, *el-Kevâkibu'n-neyyirât*, I, 237.

⁵⁵⁸ İclî, *Marifetü's-sikât*, II, 364.

⁵⁵⁹ Zehebî, *el-Kâşif*, II, 382.

⁵⁶⁰ İbn Hacer, *Takribü't-tehzib*, s. 601.

⁵⁶¹ İbn Hacer, *Tehzibu't-tehzib*, II, 287.

Sadece İclî sika olduğunu söylemiştir.⁵⁶² Zehebî, Buhârî'nin O'na zayıf dediğini belirtmiştir.⁵⁶³ Yahya b. Maîn leyse bihî be's olduğunu, Nesaî ise sika olmadığını söylemiştir. Ebû Hâtim ise hadislerinin yazılabileceğini fakat ihticâc edilemeyeceğini belirtmiştir.⁵⁶⁴ İbn Hacer de O'nun zayıf olduğunu söylemiş hadis rivayetinde irsal yaptığını belirtmiştir.⁵⁶⁵

Harun b. İbn Ümmü Hânî (veya Harun b. bt. Ümmü Hânî) (v. -): Üçüncü tabakadandır. Ümmü Hânî'nin kızının veya oğlunun oğlu olduğu belirtilmektedir. Zehebî eserinde sadece ismini zikretmiş fakat hakkında bilgi vermemiştir.⁵⁶⁶ İbn Hacer ise meçhul olduğunu söylemiştir.⁵⁶⁷

Ca'de b. Yahya b. Ca'de b. Hubeyre el-Mahzûmî (v. -): Tabînin küçüklerindedir ve altıncı tabakadandır. Cerh ve ta'dil kitaplarında ismi Ca'de el-Mahzûmî olarak geçmekte ve Yahya b. Ca'de b. Hubeyre'nin oğlu olması muhtemel görülmektedir. Buhârî onun hadis rivayetinde leyyin olduğunu söylemiştir.⁵⁶⁸ Senedinde yer aldığı bu rivayetten başka rivayetini de bilmediğini belirtmiştir. Ca'de'den rivayette bulunan Şu'be ona bu rivayeti Ümmü Hânî'den mi işittiğini sorunca hayır cevabını vermiş ve rivayeti Ümmü Hânî'nin mevlâsı Ebû Salih'ten ve kendi ehlerinden işittiğini söylemiştir.⁵⁶⁹ İbn Hacer de makbûl olduğunu söylemiştir.⁵⁷⁰

Ebû Bistâm Şû'be b. Haccâc b. el-Verd el-Vâsîfî (v. 160/776): Yedinci tabakadandır. Süfyân es-Sevrî onun hadiste emîru'l-mü'minîn olduğunu söylemiştir.⁵⁷¹ Ali b. el-Medîni de iki bin civarında hadis rivayet ettiğini belirtmiştir.⁵⁷² Zamanının hıfz, itkan, verâ ve fazîlet bakımından önde gelenlerindedir.⁵⁷³ Sika, hafız ve mutkîn olduğu söylenmektedir.⁵⁷⁴

Ebû Yusuf İsrâîl b. Yunus b. Ebî İshak el-Hemdânî (v. 160/776): Yedinci tabakadandır. Zehebî, hafız, imam ve hüccet olduğunu⁵⁷⁵, Ahmed b. Hanbel ve ve Ebû Hâtim'in de onu tevsik ettiklerini, fakat İbnu'l-Medîni'nin zayıf olduğunu

⁵⁶² İclî, *Marifetü's-sikât*, I, 242.

⁵⁶³ Zehebî, *el-Muğnî*, s. 100.

⁵⁶⁴ Mizzî, *Tehzibü'l-kemal*, IV, 6.

⁵⁶⁵ İbn Hacer, *Takribü't-tehzib*, s. 120.

⁵⁶⁶ Zehebî, *el-Kâşif*, II, 332.

⁵⁶⁷ İbn Hacer, *Takribü't-tehzib*, s. 569.

⁵⁶⁸ Zehebî, *el-Kâşif*, I, 293.

⁵⁶⁹ İbn Hacer, *Tehzibu't-tehzib*, II, 71; Mizzî, *Tehzibü'l-kemal*, IV, 567.

⁵⁷⁰ İbn Hacer, *Takribü't-tehzib*, s. 139.

⁵⁷¹ Buhârî, *Kitâbü't-tarihi'l-kebîr*, IV, 244.

⁵⁷² Zehebî, *Siyeru a'lâmü'n-nübelâ*, XIII, 233.

⁵⁷³ İbn Hibbân, *Kitâbü's-sikât*, VI, 446.

⁵⁷⁴ İbn Hacer, *Takribü't-tehzib*, s. 266.

⁵⁷⁵ Zehebî, *Siyeru a'lâmü'n-nübelâ*, XIII, 402.

söylediğini⁵⁷⁶ belirtmiştir. İbn Hibbân, İbn Hacer ve İclî'nin sika olarak zikrettiği râvilerdendir.⁵⁷⁷

Hammâd b. Seleme b. Dînâr el-Basrî (v. 167/783): Sekizinci tabakadandır. Zehebî sika ve sadûk olduğunu fakat hadis rivayetinde hata yaptığını söylemiştir.⁵⁷⁸ İbn Sâd, sika ve kesîru'l-Hadis olarak nitelemiş fakat bazen münker hadisler rivayet ettiğini söylemiş, Ahmed b. Hanbel ise salih olduğunu belirtmişlerdir.⁵⁷⁹

Ebu'l-Ahves Selam b. Süleym el-Hanefî (v. 179/795): Yedinci tabakadandır. İbn Hibbân'ın ve İclî'nin sika olarak zikrettiği râvilerdendir.⁵⁸⁰ Zehebî imam, sika ve hafız olduğunu ve yaklaşık kırk bin civarında hadis rivayet ettiğini belirtmiş, İbn Maîn'in de onun için sika ve mutkin dediğini kaydetmiştir.⁵⁸¹ İbn Hacer de sika, mutkin ve sâhibu'l-hadîs olduğunu söylemiştir.⁵⁸²

Ebü Yunus Hâtim b. Ebî Sağîra el-Kuşeyrî (v. 184/800): Altıncı tabakadandır. Zehebî imam, sadûk ve sika olduğunu söylemiştir.⁵⁸³ İbn Hibbân, İclî ve İbn Hacer de sika râviler arasında zikretmişlerdir.⁵⁸⁴

Ebü Abdullah Cerîr b. Abdulhamîd b. Yezîd ed-Dabbî er-Râzî (v. 188/804): Sekizinci tabakadandır. Zehebî imam ve hafız olduğunu⁵⁸⁵, Ziriklî ise sika olduğunu⁵⁸⁶ söylemiştir. Halebî ve İbn Hacer ise onun sika ve sahîhu'l-kitab olduğunu fakat ömrünün sonlarına doğru hıfzının kötüleştğini belirtmişlerdir.⁵⁸⁷ İbn Hibbân ve İclî de sika olduğunu söyleyenlerdendir.⁵⁸⁸ İbn Sa'd da sika ve kesîru'l-ilm olduğunu söylemiştir.⁵⁸⁹

Dârekutnî (v. 385/995), senesinde Ca'de el-Mahzûmî, Şu'be b. el-Haccâc ve Simâk b. Harb'in olduğu rivayetin garîb olduğunu söylemiştir.⁵⁹⁰ Tirmizî de Ümmü

⁵⁷⁶ Zehebî, *el-Kâşif*, I, 241.

⁵⁷⁷ İbn Hibbân, *Kitâbü's-sikât*, VI, 79; İbn Hacer, *Takrîbü't-tehzîb*, s. 104; İclî, *Marifetü's-sikât*, I, 222.

⁵⁷⁸ Zehebî, *el-Kâşif*, I, 349.

⁵⁷⁹ İbn Kayyâl, *el-Kevâkibu'n-neyyirât*, I, 460.

⁵⁸⁰ İbn Hibbân, *Kitâbü's-sikât*, VI, 417; İclî, *Marifetü's-sikât*, I, 444.

⁵⁸¹ Zehebî, *Siyeru a'lâmü'n-nübelâ*, XV, 290; *el-Kâşif*, I, 474.

⁵⁸² İbn Hacer, *Takrîbü't-tehzîb*, s. 261.

⁵⁸³ Zehebî, *Siyeru a'lâmü'n-nübelâ*, XI, 314; *el-Kâşif*, I, 300.

⁵⁸⁴ İbn Hibbân, *Kitâbü's-sikât*, VI, 236; İclî, *Marifetü's-sikât*, I, 275; İbn Hacer, *Takrîbü't-tehzîb*, s. 144.

⁵⁸⁵ Zehebî, *Siyeru a'lâmü'n-nübelâ*, XVII, 8.

⁵⁸⁶ Ziriklî, *el-A'lâm*, II, 119.

⁵⁸⁷ Ebu'l-Vefa, *el-İğtibât*, s. 76; İbn Hacer, *Takrîbü't-tehzîb*, s. 139.

⁵⁸⁸ İbn Hibbân, *Kitâbü's-sikât*, VI, 145; İclî, *Marifetü's-sikât*, I, 267.

⁵⁸⁹ Mizzî, *Tehzîbü'l-kemal*, IV, 540.

⁵⁹⁰ Mizzî, *Tehzîbü'l-kemal*, IV, 567.

Hâni'nin hadisinin senedi hakkında olumsuz söz edildiğini söylemiştir.⁵⁹¹

Rivayetin senetlerinde sıhhat bakımından bazı olumsuzluklar görünmektedir. Tirmizî ve Ahmed b. Hanbel'in iki rivayetini senedinde yer alan Ca'de b. Ümmü Hânî leyyin olması, Ebû Dâvûd ve Dârimî'nin râvîlerinden Yezîd b. Ebî Ziyâd Şia'dan olması, Ahmed b. Hanbel'in râvîlerinden Ebû Salih Bâzân ise zayıf olması ve irsal yapması yönüyle cerh edilmişlerdir. Ayrıca Dârimî, Tirmizî ve Ahmed b. Hanbel'in rivayetlerinde yer alan Harun'un kimliği hakkında kesin bilgi bulunmamaktadır. Ümmü Hânî'nin kızının mı oğlunun mu oğlu olduğu kesin değildir. Hadis alimleri onu meçhul kabul etmişlerdir. Yine Ahmed b. Hanbel'in bir rivayetinde Ümmü Hânî'den sonraki râvî belirsizdir. Rivayetin senetlerinin çoğunda yer alan Simâk b. Harb, rivayeti bir defasında Ca'de b. Ümmü Hânî'den, bir defasında Ümmü Hânî'nin kızının veya oğlunun oğlu olduğu kesin olmayan Harun'dan, başka bir rivayette belirsiz birinden, bir defasında da Ebû Salih isimli râvîden rivayet etmiştir. Bu rivayetlerde nafîle orucu bozup bozmamakla alakalı birbirinden farklı ifadeler kullanılmıştır. Bir rivayette nafîle orucu bozmanın zararı olmayacağı söylenmiş, diğer bir rivayette ise isterse kaza edilebileceği, isterse de kaza edilmeyeceği belirtilmiştir. Bu durum da rivayete sıhhat bakımından zarar vermiştir. Rivayetin senetleri bütün bu olumsuzluklardan dolayı zayıf görünmektedir.

2.2.2.2. Rivayetin Metin Değerlendirmesi

Tirmizî, sahâbe ve tabiîn döneminden bazı ilim adamlarının bu hadisle amel ettiklerini ve “Nafîle oruç tutan kimse orucunu bozarsa kazası gerekmez” dediklerini söylemiş fakat kendisinin kaza etmesini sevdiğini belirtmiştir. Sûfyân es Sevrî, Ahmed, İshâk ve Şâfiî bu şekilde söyleyen ilim adamlarındandır.⁵⁹² Tahâvî de âlimlerin bu rivayetten dolayı ihtilafa düştüklerini, bir kısmının özürsüz veya özürsüz de olsa bozulan nafîle orucun yerine kaza tutmanın gerekmediği görüşüyle diğer kısmın ise bozulan orucun yerine bir gün kaza edilmesi görüşünü savduklarını belirtmiştir.⁵⁹³ Rivayette yer alan ve konumuzu daha çok ilgilendiren husus Ümmü Hânî'nin Hz. Peygamber'den gelen artığı reddetmemek için orucunu bozduğunu söylemesidir. Fakat bu ifade sadece Ahmed b. Hanbel'den gelen üç

⁵⁹¹ Tirmizî, *Sünen*, III, 109.

⁵⁹² Tirmizî, *Sünen*, III, 109.

⁵⁹³ Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed b. Selâme b. Abdulmelik et-Tahâvî, *Şerhu meâni'l-âsâr*, (Thk. Muhammed Zührî en-Neccâr), I-IV, 1. bs, Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, Beyrut 1399h, II, 107.

rivayette yer almaktadır.⁵⁹⁴ Diğer rivayetlerde ise Ümmü Hânî'nin orucunu bozma sebebi belirtilmemiş, sadece Hz. Peygamber'in ikramını içtikten sonra orucunu bozduğunu söylediği belirtilmiştir. Ümmü Hânî'nin Hz. Peygamber'in ikram ettiği içecek artığını neden reddetmeyi hoş görmeyip orucunu bozduğu da kesin belli değildir. Kanaatimizce Ümmü Hânî Hz. Peygamber'e olan üstün saygısından dolayı O'nun ikramını geri çevirmeyi hoş görmemiş ve orucunu bozmuştur. Hz. Peygamber'in içecek artığından istifade etmek amacıyla olduğu düşünülse bile bu durum Ümmü Hânî'nin Hz. Peygamber'e olan aşırı muhabbetinden kaynaklanmış bir durum olarak görülebilir. Fakat olayın genellenip Hz. Peygamber'in artığının mutlak şifa kaynağı olduğu şeklinde yorumlamak biraz zorlama bir yorum olsa gerektir.

⁵⁹⁴ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXXIV, 478; XXXXV, 381.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HZ. PEYGAMBER'İN ABDEST SUYU ARTIKLARIYLA TEBERRÜK RİVAYETLERİ

3.1.Sahâbenin Hz. Peygamber'in Abdest Suyu Artığına Paylaşması

Sahâbeden Ebû Cuhayfe künyesiyle meşhur Vehb b. Abdullah es- Suvâî kanalıyla gelen rivayet Kütüb-i Tis'a'da çeşitli metin ve senetlerle yer almıştır. Fakat bütün rivayetlere burada yer vermek konunun sınırlarını aşacağı için metninde sahâbenin Hz. Peygamber'in abdest suyu artığıyla teberrük ettiklerinin ifade edildiği rivayetlere yer vereceğiz. Rivayetin Kütüb-i Tis'a içerisinde geçen bütün tariklerini incelediğimizde şöyle bir metin ortaya çıkmaktadır:

Ebû Cuhayfe anlattığına göre kendisi Resûlullah'ı (yakınında olduğu bir halde) Ebtah denilen mevkide öğle vakti kırmızı deriden kubbe şeklinde bir çadırdan görür. O sırada Bilal (r.a.) insanları namaza çağırır. Ebû Cuhâfe de ağzıyla O'nu takip eder (ezanı tekrarlar). Daha sonra Resûlullah'a (s.a.v.) abdest suyu getirilir. Ebû Cuhâfe Bilal'i abdest suyu artığıyla çadırdan çıkarken görür. İnsanlar aceleyle bu sudan almak için yarışmaktadırlar. Ondaki kim bir şey alabilse hemen (yüzüne gözüne) sürmektedir. Alamayan da arkadaşının elindeki ıslaklıktan faydalanmaktadır. Sonra Bilal (r.a.) kısa bir mızrak alır ve onu diker. Resûlullah (s.a.v.) çadırdan kırmızı bir izâr ve ridâ ile çıkar. Kol ve paçaları sıvalıdır. (Râvi burada sanki Hz. Peygamber'in bacaklarının beyazlığını görüyor gibi olduğunu söylemektedir.) Resûlullah, mızrağa yönelerek insanlara iki rekât öğle ve iki rekât ikindi namazını kıldırır. İnsanlar ve hayvanlar (kadın, eşek ve köpek) sütrenin önünden geçmektedirler. Medine'ye varana kadar namazlar hep böyle kılınır.

Rivayet, Kütüb-i Tis'a içinde Ahmed b. Hanbel'in Müsned'inde, Buhârî ve Müslim'in Sahihleri'nde ve Nesâî'nin Sünen'inde geçmektedir.⁵⁹⁵

Buhârî rivayetlerinden birinin sonunda Ebû Musa'nın şu ziyadesi yer almaktadır:

⁵⁹⁵ Buhârî, "Vudû", 39, "Salât", 16, 92, "Menâkıb", 20, "Libâs", 41; Müslim, "Salât", 249, 250; Nesâî, "Tahâre", 103; Ahmed b. Hanbel, *Müsne'd*, XXXI, 41, 51, 54, 55, 58. (Ayrıca bkz: İbn Huzeyme, *Sahih*, IV, 326; İbn Hibbân, *Sahih*, IV, 82, VI, 143, 153; Beyhakî, *Sünenü'l-kübrâ*, I, 235, 395, II, 270, III, 107, 156, 157)

Resûlullah (s.a.v.) içinde su olan bir kadeh ister, elini ve yüzünü onunla yıkar ve ağzına su alıp tükürür, sonra onlara (Ebû Musa ve Bilâl-i Habeşî) ondan içmelerini ve yüzlerine, göğüslerine sürünmelerini buyurur.⁵⁹⁶

Olay anında Hz. Peygamber'in kırmızı bir çadırda olduğu ve üzerinde kırmızı bir izâr ve ridâ olduğu bilgisi Buhârî'nin bir rivayetinde, Müslim'in iki rivayetinde ve Ahmed b. Hanbel'in iki rivayetinde⁵⁹⁷, Hz. Peygamber'e abdest suyu getiren kişinin Bilâl-i Habeşî olduğu Buhârî'nin iki rivayetinde ve Müslim'in bir rivayetinde⁵⁹⁸ yer almaktadır. Buhârî'nin bir, Müslim'in iki rivayetinde ve Ahmed b. Hanbel'in bir rivayetinde de Bilâl-i Habeşî'nin ezan okuduğu, "Hayya ale'l- salah" ve "Hayya ale'l- felah" kısmını okurken ağzını sağa sola çevirdiği ve Ebu Cuhayfe'nin de onu taklit ettiği bilgisi yer almaktadır.⁵⁹⁹

Hz. Peygamber'in önünde bir harbe (mızrak) olduğu halde namaz kıldırması rivayetin bütün varyantlarında yer almaktadır. Fakat bazı rivayetlerde Hz. Peygamber'in kıldıracağı vakit namazı ve rekât sayısı zikredilmemektedir.⁶⁰⁰ Bir kısmında ise yalnızca iki rekât kıldıracağı bilgisi bulunup vakti belirtilmemiştir.⁶⁰¹ Vaktin belirtildiği vecihlerde de yalnızca Müsned'de geçen bir tarikte iki rekât öğle namazı kılındığından bahs olunup ikindi namazı zikredilmemiştir.⁶⁰² Yine Müsned'in bir rivayetinde öğle veya ikindiye iki rekât kıldırıldı ifadesi geçmektedir.⁶⁰³ Hz. Peygamber'in kendisine yönelerek namaz kıldığı sütrenin önünden insanların ve hayvanların geçtiği bilgisi Buhârî'nin bir, Müslim'in üç, Ahmed b. Hanbel'in iki rivayetinde ve Nesaî rivayetinde yer almaktadır.⁶⁰⁴

Avn b. Ebî Cuhayfe yoluyla gelen rivayetlerde Hz. Peygamber'in kendisi için kurulan çadırda abdestini aldığı ve Bilâl-i Habeşî'nin abdest suyu artığını dışarı çıkardığı⁶⁰⁵ bilgisi yer alırken el-Hakem b. Uteybe yoluyla gelen rivayetlerde ise Resûlullah'ın abdesti dışarıda aldığı, ashâbın bu esnada suyu kapıştığı bilgisi yer

⁵⁹⁶ Buhârî, "Vudû", 39.

⁵⁹⁷ Buhârî, "Salât", 16; Müslim, "Salât", 249, 250; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXI, 55.

⁵⁹⁸ Buhârî, "Salât", 16, "Menâkıb", 20; Müslim, "Salât", 249.

⁵⁹⁹ Buhârî, "Menâkıb", 20; Müslim, "Salât", 249, 251; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXI, 55.

⁶⁰⁰ Nesâî, "Tahâre", 103; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXI, 52, 54.

⁶⁰¹ Buhârî, "Salât", 16; Müslim, "Salât", 250.

⁶⁰² Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXI, 51.

⁶⁰³ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXI, 55.

⁶⁰⁴ Buhârî, "Salât", 16 (Buhârî'nin bir rivayetinde bu sütrenin önünden geçenlerin kadınlar ve eşekler olduğu geçmektedir. Bkz: Buhârî, "Menâkıb", 20.); Müslim, "Salât", 249, 250, 252; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXI, 54, 55; Nesâî, "Tahâre", 103.

⁶⁰⁵ Buhârî, "Salât", 16, "Menâkıb", 20, "Libâs", 41; Müslim, "Salât", 249, 250, 251; Nesaî, "Tahâre", 103; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXI, 54, 55.

almıştır.⁶⁰⁶ Yine Ahmed b. Hanbel'in bir rivayetinde Hz. Peygamber'in dışarı çıkıp insanlara namaz kıldırıldığı sonrasında abdest aldığı ve insanların artığını aldıkları zikredilmektedir.⁶⁰⁷ Müslim'in bir rivayetinde ise Bilal'in abdest suyu artığını çıkardığı ve ashâbın bu suyu kapıştığı zikredildikten sonra tekrar Resûlullah'ın çıkıp abdest aldığı bildirilmektedir.⁶⁰⁸

Hz. Peygamber'in abdest aldıktan sonra namaz kılmak veya abdest almak için çadırdan çıktığında paçalarının sıyrılmış olduğu ve bacaklarının ten renginin beyazlığından ötürü parladığının bilgisi Buhârî'nin ve Ahmed b. Hanbel'in bir rivayetinde yer almaktadır.⁶⁰⁹

İnsanların Hz. Peygamber'in abdest suyu artığını paylaşmak için yarıştıkları bilgisi bütün rivayetlerde yer almış, fakat abdest suyu artığından alamayanların da arkadaşının elindeki ıslaklıktan faydalanması Buhârî'nin iki rivayetinde, Müslim'in bir rivayetinde ve Ahmed b. Hanbel'in bir rivayetinde yer almıştır.⁶¹⁰ Ahmed b. Hanbel ve Müslim'in bir rivayetinde ise Hz. Peygamber'in abdest suyu artığından sahâbeden bazısının alabildiği bazısının da alamadığı bilgisi bulunmaktadır.⁶¹¹ Sadece Nesâî'nin Sünen'inde Ebû Cuhayfe'nin "Ben de o suya eriştim" sözleri yer almaktadır.⁶¹²

Ahmed b. Hanbel'in bir rivayetinde ise abdest suyundan bahsedilmeyip sahâbenin Resûlullah abdest aldıktan sonra onun elini alıp yüzlerine sürdükleri bildirilmiştir. Rivayette Ebû Cuhayfe'nin de Hz. Peygamber'in elini yüzüne sürdüğü ve elini kardan daha serin ve miskten daha güzel kokulu bulduğunu söylediği yer almaktadır.⁶¹³

3.1.1. Rivayetin Senet Değerlendirmesi⁶¹⁴

Rivayetin tek sahâbî râvîsi Ebû Cuhayfe (Vehb b. Abdullah)'tır. Daha sonra ondan oğlu Avn b. Ebî Cuhayfe ve el- Hakem b. Uteybe hadisi nakletmişlerdir. Avn b. Ebî Cuhayfe yoluyla gelen rivayet Avn'dan sonra dört kanaldan rivayet edilmiş, el-

⁶⁰⁶ Buhârî, "Vudû", 39, "Salât", 92; Müslim, "Salât", 252; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXI, 41, 51, 58.

⁶⁰⁷ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXI, 41.

⁶⁰⁸ Müslim, "Salât", 249.

⁶⁰⁹ Buhârî, "Menâkıb", 20; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXI, 55.

⁶¹⁰ Buhârî, "Salât", 16, "Libâs", 41; Müslim, "Salât", 250; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXI, 54.

⁶¹¹ Müslim, "Salât", 249; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXI, 55.

⁶¹² Nesâî, "Tahâre", 103.

⁶¹³ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXI, 58.

⁶¹⁴ Rivayetin senet şeması için bkz: (Ek-9)

Hakem b. Uteybe yoluyla gelen rivayet ise sonrasında Şu'be yoluyla tek kanaldan rivayet edilmiştir. Her vecihte muttasıl bir isnatla Hz. Peygamber'e ulaşan rivayetin râvîlerinin sıhhat durumu şu şekildedir:

Ebû Muhammed el-Hakem b. Uteybe el-Kindî (v.113/729): Tabîînin küçüklerinden beşinci tabakadan bir râvîdir. Kûfelidir. Zehebî onun Kûfe ehlinin âlimlerinden büyük bir imam olduğunu, sika, fakîh ve sünnet sahibi olduğunu söylemiştir.⁶¹⁵ İbn Hacer meşhur olduğunu söylemiş fakat Nesâî'nin onu tedlîs yapmakla vasıflandırdığını belirtmiştir.⁶¹⁶ İbn Hibbân da sika râvîler arasında zikretmiş fakat tedlîs yaptığını belirtmiştir.⁶¹⁷ İclî ise hadis rivayetinde sika ve sebt olduğunu belirtmiştir.⁶¹⁸ Süfyan b. Uyeyne, Kûfe'de İbrahim ve Şa'bi'den sonra Hakem ve Hammâd gibisini görmediğini söylemiştir.⁶¹⁹

Avn b. Ebî Cuhayfe(Vehb b. Abdullah es-Süvâî) (v. 116/734): Ebû Cuhayfe'nin oğludur. Tabîîndendir ve dördüncü tabakadan bir râvîdir. Kûfelidir. Yahya b. Maîn kendisini tevsik etmiştir.⁶²⁰ İbn Hibbân, Zehebî, Ebû Hâtim ve Nesâî de sika râvîler arasında zikretmişlerdir.⁶²¹

Ebu'l-Umeys Utbe b. Abdillâh b. Utbe b. Mes'ûd el-Mes'ûdî el-Kûfî (v. 150/767): Yedinci tabaka râvîlerdendir. Ahmed b. Hanbel, İbn Hibbân, İclî, Yahya b. Maîn, İbn Hacer ve İbn Sa'd tevsik etmişlerdir.⁶²² Ali b. el-Medîni kırk civarında hadis rivayet ettiğini söylemiştir. Ebû Hâtim de sâlihu'l-Hadis olduğunu belirtmiştir.⁶²³

Ebû Hafis Ömer b. Ebî Zâide el-Hemdânî el-Kûfî(Halid b. Meymûn b. Fîrûz) (v. 150/766'dan sonra): Tabîînin küçükleri zamanında yaşamış altıncı tabaka bir râvîdir. İbn Hibbân ve İclî sika râvîler arasında zikretmişlerdir.⁶²⁴ Ahmed b. Hanbel salih, Yahya b. Maîn sika olduğunu söylemiştir.⁶²⁵ Zehebî ve İbn Hacer sadûk olduğunu⁶²⁶, Ebû Hâtim ve Nesâî ise leyse bihî be's olduğunu belirtmişlerdir.⁶²⁷

⁶¹⁵ Zehebî, *Siyeru a'lâmü'n-nübelâ*, IX, 241; *el-Kâşif*, I, 344.

⁶¹⁶ İbn Hacer, *Tabakâtü'l-müdekkisîn*, I, 30.

⁶¹⁷ İbn Hibbân, *Kitâbü's-sikât*, IV, 144.

⁶¹⁸ İclî, *Ma'rifetü's-sikât*, I, 312.

⁶¹⁹ Ebû Muhammed Abdurrahman b. Muhammed b. İdris b. Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, I- IX, 1. bs., Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1953, I, 139.

⁶²⁰ Zehebî, *Siyeru a'lâmü'n-nübelâ*, IX, 117.

⁶²¹ İbn Hibbân, *Kitâbü's-sikât*, V, 263; İbn Hacer, *Takrîbü't-tehzîb*, s. 433; *Tehzîbu't-tehzîb*, VIII, 151.

⁶²² Zehebî, *Siyeru a'lâmü'n-nübelâ*, XIII, 29; İbn Hibbân, *Kitâbü's-sikât*, VII, 269; İclî, *Ma'rifetü's-sikât*, II, 126; İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, VI, 372; İbn Hacer, *Takrîbü't-tehzîb*, s. 381; İbn Sa'd, *Tabakât*, VI, 366.

⁶²³ İbn Hacer, *Tehzîbu't-tehzîb*, VII, 89; Mizzî, *Tehzîbu'l-kemâl*, XIX, 309.

⁶²⁴ İbn Hibbân, *Kitâbü's-sikât*, VII, 174, 175; İclî, *Ma'rifetü's-sikât*, II, 165.

⁶²⁵ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, VI, 106.

⁶²⁶ Zehebî, *el-Kâşif*, II, 61; İbn Hacer, *Takrîbü't-tehzîb*, s. 412.

Ebû Abdullah Malik b. Miğvel b. Âsım el-Becelî (v. 159/775): Yedinci tabaka râvîlerdendir. Hatîb, yüz civarında hadis rivayet ettiği söylemiştir. Zehebî imam ve sika diyerek, Ahmed b. Hanbel, İbn Maîn ve Ebû Hâtım sika diyerek, İclî salih diyerek tevsik etmişlerdir.⁶²⁸ İbn Hibbân ve Ebû Nuaym da sika râvîler arasında zikretmişlerdir.⁶²⁹ İbn Hacer sika ve sebt olduğunu, Alâî ise onun İkrime'den rivayet ettiği hadislerin mürsel olduğunu söylemektedir.⁶³⁰

Ebû Bistâm Şû'be b. Haccâc b. Verd el-Vasıfî (v. 160/776): Yedinci tabakadandır. Süfyân es-Sevrî onun hadiste emîru'l-mü'minîn olduğunu söylemiştir.⁶³¹ Ali b. el-Medînî iki bin civarında hadis rivayet ettiğini söylemiştir.⁶³² Zamanının hıfz, itkan, verâ ve fazîlet bakımından önde gelenlerindendir.⁶³³ Sika, hafız ve mutkîn olduğu söylenmektedir.⁶³⁴

Ebu's-Salt Zâide b. Kudâme es-Sakafî el-Kûfî (v. 160/776): Yedinci tabaka râvîlerdendir. Zehebî, İmam, sebt ve hafız olduğunu söylemiştir. Ebû Üsâme onun insanların en doğrusu olduğunu belirtmiş, Ahmed b. Hanbel ise hadis rivayetinde sebt olan dört râvîden biri olduğunu söylemiştir. Ebû Zür'a sadûk ve ilim ehlinde olduğunu, Ebû Hâtım de sika ve sünnet sahibi olduğunu belirtmiştir. Nesâî ve daha birçok âlim de tevsik etmişlerdir.⁶³⁵ İbn Hacer de sika, sebt ve sünnet sahibi olduğunu söylemiştir.⁶³⁶

Ebû Abdullah Süfyan b. Saîd b. Mesrûk es-Sevrî el-Kûfî (v. 161/777): Yedinci tabaka râvîlerdendir. Alâî onun meşhur bir imam olduğunu fakat fazla olmasa da tedlîs yaptığını belirtmektedir.⁶³⁷ İbn Hacer de onun imam, fakih, abid ve hafız olduğunu söylemiş, fakat Nesâî ve diğer âlimlerin kendisini tedlîs yapmakla vasıflandırdıklarını belirtmiştir.⁶³⁸ Zehebî ise onun şeyhu'l-İslâm, hafızların imamı, zamanındaki âlimlerin seyyidi ve müctehid, olduğunu söylemiş, Şu'be, İbn Uyeyne, Ebû Asım ve Yahya b. Maîn gibi âlimlerin onun hadis rivayetinde emîru'l-mü'minîn olduğunu belirttiklerini rivayet etmiştir. Daha nice âlimler de onun zamanının en

⁶²⁷ İbn Hacer, *Tehzîbu't-tehzîb*, VII, 394.

⁶²⁸ Zehebî, *Siyeru a'lâmü'n-nübelâ*, XIII, 199.

⁶²⁹ İbn Hibbân, *Kitâbü's-sikât*, VII, 462; İbn Ebî Hâtım, *el-Cerh ve't-ta'dil*, VIII, 215.

⁶³⁰ İbn Hacer, *Takrîbü't-tehzîb*, s. 518; Alâî, *Câmiu't-tahsîl*, s. 272.

⁶³¹ Buhârî, *Kitâbü't-tarîhi'l-kebir*, IV, 244.

⁶³² Zehebî, *Siyeru a'lâmü'n-nübelâ*, XIII, 233.

⁶³³ İbn Hibbân, *Kitâbü's-sikât*, VI, 446.

⁶³⁴ İbn Hacer, *Takrîbü't-tehzîb*, s. 266.

⁶³⁵ Zehebî, *Siyeru a'lâmü'n-nübelâ*, XIII, 423,424; İbn Ebî Hâtım, *el-Cerh ve't-ta'dil*, III, 613.

⁶³⁶ İbn Hacer, *Takrîbü't-tehzîb*, s. 213.

⁶³⁷ Alâî, *Câmiu't-tahsîl*, s. 186.

⁶³⁸ İbn Hacer, *Tabakâtü'l-müdekkisîn*, s. 32.

efdal şahsiyetlerinden olduğunu söylemişlerdir.⁶³⁹

Ebû Abdullah Muhammed b. Cafer Gundar el-Hezî el-Basrî (v. 193/809): Dokuzuncu tabakadandır. Zehebî hafız, sebt ve mutkîn olduğunu belirtir. İbn Maîn ise bazı kimselerin ona hata yaptırmayı istediklerini fakat güç yetiremediklerini, kitabette insanların en sahih olanı olduğunu belirtmiştir. Ebû Hâtim er-Râzî de sadûk olduğunu, Şu'be'den rivayet ettiği hadislerde ise sika olduğunu söylemiştir. Şu'be'den rivayet ettiklerinin haricinde ise hadislerinin yazılabileceğini fakat ihticâc edilemeyeceğini belirtmiştir.⁶⁴⁰ İbn Hacer de sika ve sahihu'l-kitab olduğunu söylemiştir.⁶⁴¹

Ebû Abdullah Hüseyin b. Ali b. el-Velîd el-Cu'fî el-Kûfî (v. 204/820): Dokuzuncu tabaka râvîlerdendir. Zehebî, imam, hafız, mücevvid ve zahid olduğunu söylemiştir. Ahmed b. Hanbel takva yönünden ondan daha faziletli birini görmediğini belirtmiş, Yahya b. Maîn ve İbn Hacer de sika olduğunu söylemişlerdir.⁶⁴²

Ebû Avn Ca'fer b. Avn b. Ca'fer b. Amr b. Harîs el-Kuraşî (v. 206/812): Dokuzuncu tabaka râvîlerdendir. Zehebî, imam, hafız ve muhaddis olduğunu söylemiş, Ebû Hâtim'in sadûk, Ahmed b. Hanbel'in leyse bihî be's olarak değerlendirdiklerini belirtmiştir.⁶⁴³

Ebû Ca'fer Muhammed b. Sâbık el-Bezzâz et-Temîmî el-Kûfî (v. 214/830): Onuncu tabaka râvîlerdendir. Aslen Fârisîdir. Önce Kûfe'de kalmış, sonra Bağdat'a gitmiştir.⁶⁴⁴ İbn Hibbân'ın ve İclî'nin sika olarak zikrettiği râvîlerdendir.⁶⁴⁵ Yahya b. Maîn ise zayıf olduğunu söylemektedir.⁶⁴⁶ İbnü'l-Cevzî de onun Malik b. Miğvel'den naklettiği rivayetlerin zayıf olduğunu belirtmiştir.⁶⁴⁷ Yakub b. Şeybe sika, Nesâî leyse bihî be's, Ebû Hâtim ise lâ yehteccu bih olarak vasıflandırmışlardır. Yakub b. Şeybe onun zabt ile vasıflandırılanlardan olmadığını belirtmiştir.⁶⁴⁸

Rivayetin Ebû Cuhayfe'den sonraki râvîlerinden el-Hakem b. Uteybe ve Avn b. Ebî Cuhayfe'den sonraki râvîlerinden Süfyan es-Sevrî bazı âlimler tarafından tedlîs yapmakla eleştirilmişler fakat âlimlerin çoğunluğu tarafından da çeşitli yönlerden kuvvetli lafızlarla ta'dîl edilmişlerdir. Müslim ve Ahmed b. Hanbel'in

⁶³⁹ Zehebî, *Siyeru a'lâmü'n-nübelâ*, XIII, 263, 273, 274.

⁶⁴⁰ Zehebî, *el-Kâşif*, II, 162; *Siyeru a'lâmü'n-nübelâ*, XVII, 102.

⁶⁴¹ İbn Hacer, *Takrîbü't-tehzîb*, s. 472.

⁶⁴² Zehebî, *Siyeru a'lâmü'n-nübelâ*, XVII, 409; İbn Hacer, *Takrîbü't-tehzîb*, s. 167.

⁶⁴³ Zehebî, *Siyeru a'lâmü'n-nübelâ*, XVII, 464.

⁶⁴⁴ Buhârî, *Kitâbü't-tarihî'l-kebîr*, I, 111.

⁶⁴⁵ İbn Hibbân, *Kitâbü's-sikât*, IX, 61; İclî, *Ma'rifetü's-sikât*, II, 238.

⁶⁴⁶ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, VII, 283.

⁶⁴⁷ İbnü'l-Cevzî, *ed-Duafâ ve'l-metrûkîn*, III, 62.

⁶⁴⁸ Zehebî, *el-Muğnî*, II, 583.

râvîlerinden Muhammed b. Cafer ise Ebû Hâtim tarafından Şu'be'den naklettikleri dışında diğer rivayetleriyle ihticâc edilemeyeceği söylenerek eleştirilmiştir. Fakat zaten bu rivayet Muhammed b. Cafer'in Şu'be'den rivayet ettiği haberlerdendir. Buhârî râvîlerinden Muhammed b. Sâbık ise bazı âlimler tarafından tevsik edilse de genelde zayıf olmakla cerh edilmiştir. Bunların dışındaki diğer râvîler ise değişik lafızlarla ta'dîl edilmişlerdir. Görüldüğü üzere rivayetin Buhârî râvîlerinden Muhammed b. Sâbık'ın zayıf olması hariç meşhurluğunu kazandığı döneme kadar haberin râvîlerinde sıhhatine zarar verecek önemli bir durum görünmemektedir.

3.1.2.Rivayetin Metin Değerlendirmesi

İncelediğimiz rivayet, Hz. Peygamber'in Ebtah bölgesinde seferde olması münasebetiyle namazları kısaltarak ve cem ile kılması, abdest suyu artığının kullanılması, namaz kılanın önüne sütrec koyması gibi ibadetlerle ilgili fikhî konuları içerdiği gibi, kırmızı çadır kullanmak, kırmızı elbise giymek ve sıcakta kol ve paçaları sıvamak gibi günlük hayattaki meselelere de ışık tutacak mahiyettedir. Bizim bu rivayetin üzerinde durmamızın sebebi ise, Hz. Peygamber'in abdest aldıktan sonra abdest suyunun ashâb tarafından alınıp teberrüken yüzlerine ve vücutlarına sürülmesiyle ilgili bilgidir. İncelediğimiz rivayetin hadis eserlerindeki vecihlerinde pek çok lafız farklılığı bulunmaktadır. Ebû Cuhayfe'nin o zaman henüz buluğa ermemiş olması dolayısıyla bu lafız farklılıklarının olması muhtemeldir. Fakat bu farklılıklar rivayetin genel anlamına zarar verecek şekilde değildir. Buhârî şârihleri İbn Hacer, Aynî ve İbn Battâl sahabenin paylaşmaya çalıştığı abdest suyu artığının Hz. Peygamber'in abdest aldığı kaptan artan su değil, abdest alırken azalarından dökülen su olduğunu söylemişler ve bunun kullanılmış suyun temiz olacağına delil olduğunu belirtmişlerdir.⁶⁴⁹ İbn Battâl ayrıca âlimlerin bu konuda görüş ayrılığına düştüğünü belirtmiştir: Nehâî (v. 96/714), Hasan el-Basrî (v. 110/728), Zührî (v. 124/742), Mâlik, Süfyan es-Sevrî (v. 161/778) gibi âlimler abdest azalarından dökülen suyun temiz olduğunu söylemişler ve bu artık abdest alınmasının caiz olduğunu belirtmişlerdir. Muhammed b. Hasan (v. 189/805) ve Şâfi (v. 204/820) gibi âlimler ise bu artığın temiz olduğunu fakat temizleyici olmadığını belirtmişlerdir. Ebû Hanife (v. 150/767) ve Ebû Yusuf (v. 182/798) gibi âlimler de bu artık suyun

⁶⁴⁹ İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, I, 295; Aynî, *Umdetü'l-kârî*, IV, 384; İbn Battâl, *Şerhu Sahîh-i Buhârî*, I, 289.

necis olduğunu, çünkü Hz. Peygamber'in bildirdiği üzere nasıl ki elbise yıkandığında kirleri dökülüyorsa abdest alındığında da azaların günahlarının döküleceğini ve bu suyla abdest alınamayacağını söylemişlerdir. İbn Battâl ise ilk kısım âlimlerin görüşüne katıldığını belirtmiş ve eğer azalara değmekle abdest suyu necis olsaydı sudan almak için ilk dokunulduğunda su artık kullanılmış sayılacağından artık o kaptan abdest almanın mümkün olmayacağını, her organ için ayrı bir kaptan su kullanmak gerekeceğini belirtmiştir. Ayrıca bu artık su necis olsaydı insanların abdest alırken elbiselerine sıçrayan sulardan da idrar sıçramış gibi sorumlu olacağını söylemiş, tadı, rengi ve kokusu değişmediği müddetçe bu suyun temiz olduğunu belirtmiştir⁶⁵⁰ Şevkânî (v. 1250/1834) ise bu hadisin Hz. Peygamber'in abdest suyu artığının temiz olduğuna bir delil olduğunu ama bu durumun ona has bir durum olduğunu söylemiştir.⁶⁵¹

Hz. Peygamber'in abdestini nerede aldığı rivayetlerde tam bir kesinlik kazanmamıştır. Avn b. Ebî Cuhayfe yoluyla gelen rivayetlerde Hz. Peygamber'in kendisi için kurulan çadırda abdestini aldığı ve Bilâl-i Habeşî'nin abdest suyu artığını dışarı çıkardığı⁶⁵² bilgisi yer alırken el-Hakem b. Uteybe yoluyla gelen rivayetlerde ise Resûlullah'ın abdesti dışarıda aldığı, ashâbın bu esnada suyu kapıştığı bilgisi yer almıştır.⁶⁵³ Yine Ahmed b. Hanbel'in bir rivayetinde Hz. Peygamber'in dışarı çıkıp insanlara namaz kıldırıldığı, sonrasında abdest aldığı ve insanların artığını aldıkları zikredilmektedir.⁶⁵⁴ Avn b. Ebî Cuhayfe yoluyla gelen rivayetlere göre Hz. Peygamber çadırın içinde abdest almış, Bilâl-i Habeşî suyun artığını dökmek üzere dışarı çıkarınca sahabe bu artığı kapışmıştır. Bu rivayetlere göre Hz. Peygamber'in durumdan haberi yoktur. El-Hakem b. Uteybe yoluyla gelen rivayetlere göre ise olay Hz. Peygamber'in önünde meydana gelmiştir. Olayın Veda Haccı dönüşünde meydana geldiğini düşünürsek böyle duygusal bir ortamda Hz. Peygamber'in sahabenin göstermiş olduğu sevgi gösterisine ses çıkarmayıp anlayışla karşılaşmış olduğunu varsayabiliriz. Nitekim Hz. Peygamber daha sonra da sahabenin yanında defalarca abdest almasına rağmen abdest artığının kapışıldığına dair başka bir rivayet bulunmamaktadır.

⁶⁵⁰ İbn Battâl, *Şerhu Sahîh-i Buhârî*, I, 290.

⁶⁵¹ Şevkânî, *Neylu'l-evtâr*, I, 23.

⁶⁵² Buhârî, "Salât", 16, "Menâkıb", 20, "Libâs", 41; Müslim, "Salât", 249, 250, 251; Nesaî, "Tahâre", 103; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXI, 54, 55.

⁶⁵³ Buhârî, "Vudû", 39, "Salât", 92; Müslim, "Salât", 252; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXI, 41, 51, 58.

⁶⁵⁴ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXI, 41.

Kanaatimizce Veda Haccı dönüşünde Hz. Peygamber'den ayrılma vaktinin yaklaştığını anlayan sahabe bu hissiyatla Hz. Peygamber'e çok daha fazla iştihak duymuşlar ve dinlenme yerinde aldığı abdest suyu artığından bile onun tenine değdiği için istifade etmeye çalışmışlardır. Hz. Peygamber ise onların hissiyatını bildiği için duruma müdahale etmemiş olabilir.

3.2. Sahâbenin Hz. Peygamber'in Abdest Suyu Artığını İçmesi

Ashâb-ı Kirâm Hz. Peygamber'i her zaman hayatlarının merkezine almışlar, her türlü sevinç ve mutluluklarını paylaştıkları gibi sıkıntı, keder ve hastalıklarında da öncelikle ona müracât etmişlerdir. Hz. Peygamber de onları hiç boş çevirmemiş, maddî ve manevî elinden gelen yardımı yapmıştır. Bu bağlamda ona küçük çocuklar da getirilmiştir. Hz. Peygamber kendisine getirilen çocuklara isim koymuş, tahnîk yapmış, salih evlat olmaları için dua etmiş, hasta olanlarına şifa bulmaları için elinden geleni yapmış, onları okşamış ve engin merhametini büyüklere gösterdiği gibi çocuklara da fazlasıyla göstermiştir. Hz. Peygamber'e getirilen çocuklardan biri de Sâib b. Yezîd'dir. O'nun hastalanması ve şifa bulması için Hz. Peygamber'e getirilmesini anlatan rivayet Kütüb-i Tis'a içerisindeki bütün tarikleriyle birlikte ele alındığında şu metin ortaya çıkmaktadır:

Ca'd b. Abdurrahman'ın naklettiğine göre kendisi Saib b. Yezid'i 94 yaşında güzel bir cilde sahipken gördüğünü söyler. Saib b. Yezid ona çocukken Resûlullah'ın duası olmasaydı, görme ve duyma yetilerini kaybedeceğini söyler. Çocukluğunda teyzesi O'nu Resûlullah'ın yanına götürüp ayağından hasta olduğunu söylemiştir. Resûlullah (s.a.v.), başını eliyle sıvazlar ve ona bereket duası yapar. Sonra abdest alır ve Saib onun abdest suyu artığından içer. Daha sonra Saib Resûlullah'ın (s.a.v.) arkasında olduğu halde ayağa kalkar. Bu esnada sırtında iki kürek kemikleri arasında düğün çadırının kocaman düğmelerine benzeyen peygamberlik mührünü görür.

Rivayet Kütüb-i Tis'a içerisinde Buhârî ve Müslim'in Sahîh'lerinde ve Tirmizî de yer almaktadır.⁶⁵⁵

Ca'd b. Abdurrahman'ın Sâib b. Yezîd'i ileriki yaşlarda güzel bir cilde sahip olarak görmesi ve Sâib'in ona Hz. Peygamber'in duası olmasaydı görme işitme yetilerini kaybedeceğini söylemesi Buhârî rivayetlerinin birinde yer almaktadır.

⁶⁵⁵ Buhârî, "Vudû", 39, "Menâkıb", 18, 19, "Deavât", 30, "Merdâ", 18; Müslim, "Fezâil", 111; Tirmizî, "Menâkıb", 11.

Fakat bu rivayette sadece Hz. Peygamber'in Sâib'e dua ettiği geçmekte, başını sıvazlaması ve abdest suyu artığını içtiği bilgisi yer almamaktadır.⁶⁵⁶

3.2.1. Rivayetin Senet Değerlendirmesi⁶⁵⁷

Rivayetin tek sahâbe râvîsi Sâib b. Yezîd'dir. Sonraki tabakada ise bütün rivayetlerde Ca'd veya Cu'ayd b. Abdurrahman yer almaktadır. Ca'd'dan sonra ise iki kanaldan hadis kaynaklarına ulaşmıştır. Her tabakada muttasıl bir isnat zinciriyle Hz. Peygamber'e ulaşan rivayetin râvîlerinin sıhhat durumu şu şekildedir:

El-Ca'd veya Cu'ayd b. Abdurrahman et-Teymî el-Medîni (v. 144/760): Tabîinden ve beşinci tabaka râvîlerdendir. Yahya b. Maîn salih ve sika olduğunu söylemiştir.⁶⁵⁸ Zehebî ve İbn Hacer de sika olduğunu belirtmişlerdir.⁶⁵⁹

Ebu İsmail Hâtim b. İsmail el- Kûfi (v. 187/803): Sekizinci tabaka râvîlerdendir. İbn Sa'd Hâtim'in aslen Kûfe'li olduğunu fakat sonradan Medine'ye taşındığını ve orada vefat ettiğini, sika, me'mûn ve kesîru'l-hadîs olduğunu belirtmiştir. Nesâî de leyse bihî be's olarak nitelemiştir.⁶⁶⁰ İbn Hibbân ve İclî sika olduğunu söylemişlerdir.⁶⁶¹ Ahmed b. Hanbel ise onu Dâreverdî'ye tercih edeceğini belirtmiştir. Yahya b. Maîn ve Zehebî de Hâtim'i tevsik etmiştir.⁶⁶² İbn Hacer ise sadûk ve sahîhu'l-kitab olduğunu belirtmiştir.⁶⁶³

Ebû Abdillah el- Fadl b. Mûsâ es- Sinânî el- Mervezî (v. 192/807): Dokuzuncu tabaka râvîlerdendir. Zehebî imam, hafız ve sebt olduğunu söyleyerek tevsik etmiştir. Vekî' de sika ve sâhibu's-sünne olduğunu belirtmiştir. İshak b. Râhaveyh ise kendisinden bile daha güvenilir iki insandan birinin el-Fadl b. Musa olduğunu söylemiştir.⁶⁶⁴ İbn Hibbân sika râvîler arasında zikretmiştir.⁶⁶⁵ Ebû Nuaym, el-Fadl'ın İbn Mubârek'ten daha sebt olduğunu söylemiştir. Yahya b. Maîn de tevsik etmiştir.⁶⁶⁶ İbn Hacer ise sika ve sebt olduğunu belirtmiştir.⁶⁶⁷ İbn Sa'd da sadûk ve salih olduğunu söylemiştir.⁶⁶⁸

⁶⁵⁶ Buhârî, "Menâkıb", 18.

⁶⁵⁷ Rivayetin senet şeması için bkz: (Ek-10)

⁶⁵⁸ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, II, 529.

⁶⁵⁹ Zehebî, *el-Kâşif*, I, 293; İbn Hacer, *Takrîbü't-tehzîb*, s. 139.

⁶⁶⁰ Mizzî, *Tehzîbü'l-kemal*, V, 187; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübra*, V, 425.

⁶⁶¹ İbn Hibbân, *Kitâbü's-sikât*, VIII, 210; İclî, *Ma'rifetü's-sikât*, I, 275.

⁶⁶² İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, III, 258; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 300.

⁶⁶³ İbn Hacer, *Takrîbü't-tehzîb*, s. 144.

⁶⁶⁴ Zehebî, *Siyeru a'lâmü'n-nübelâ*, XVII, 108.

⁶⁶⁵ İbn Hibbân, *Kitâbü's-sikât*, VII, 319.

⁶⁶⁶ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, VII, 68.

Görüldüğü üzere rivayetin meşhurluğunu kazandığı döneme kadarki râvîlerinde cerh ve ta'dil açısından bir sıkıntı görünmemektedir. Buna göre muttasıl senetlerle hadis müelliflerine ulaşan bu rivayetin senet açısından sahih olduğunu söyleyebiliriz.

3.2.2. Rivayetin Metin Değerlendirmesi

Begavî bu rivayetin sıhhati hususunda hadis âlimlerinin ittifakının olduğunu belirtmiştir.⁶⁶⁹ Rivayetin Kütüb-i Tis'a'da yer alan vecihlerinde Buhârî'deki bir rivayet hariç belirli bir lafız farklılığı görünmemektedir. Buhârî'de geçen rivayette ziyade olarak tabiin râvisi Ca'd'ın, Sâib b. Yezid'i 94 yaşında olmasına rağmen güzel bir cilde sahipken gördüğü zikredildikten sonra Sâib'in kendisine "Biliyor musun? Resûlullah'ın duası olmasaydı, görme ve duyma yetilerimi kaybederdim." sözüyle birlikte teyzesinin onu şikâyeti dolayısıyla Hz. Peygamber'e getirdiği ve Resûlullah'ın ona dua ettiği bildirilmektedir.⁶⁷⁰ Fakat bu rivayette de Sâib'in Hz. Peygamber'in abdest suyu artığından içtiği bilgisi yer almamaktadır. Sadece Hz. Peygamber'in onun başını sıvazladığı ve dua ettiği bilgisi yer almaktadır.

Sâib'in rahatsızlığı rivayetlerde genel olarak وجع (veci'un)⁶⁷¹ şeklinde geçmekle birlikte Buhârî'nin bir rivayetinde وقع (vegi'un)⁶⁷² olarak geçmektedir. Veci'un ifadesinin şerhlerde genel olarak bütün hastalıklar için kullanıldığı, vegi'un ifadesinin ise "ayağına hastalık isabet etti" manasına geldiği belirtilmiştir. İfade bazı nüshalarda وَقَع (vega'a) olarak mazi sîgasıyla da okunmuştur.⁶⁷³ Buhârî'nin bir rivayetinde ise شاك (şâke) ifadesiyle hastalık ifade edilmiştir.⁶⁷⁴ İbn Hacer ise veci'un ifadesiyle Sâib'in başındaki bir hastalığın kastedilebileceğini söylemiştir. Çünkü rivayette Hz. Peygamber'in Sâib'in başını meshetmiş olduğu belirtilmektedir. Muhtemelen bunu çocuğun şifaya kavuşması için yapmıştır. Hatta Sâib'in mevlâsı Atâ, Hz. Peygamber'in sıvazlaması nedeniyle Sâib'in saçlarının önünün hep siyah kaldığını söylemiştir.⁶⁷⁵

⁶⁶⁷ İbn Hacer, *Takrîbü't-tehzîb*, s. 447.

⁶⁶⁸ Mizzî, *Tehzîbü'l-kemal*, XXIII, 254.

⁶⁶⁹ Begavî, *Şerhu's-sünne*, XIII, 215.

⁶⁷⁰ Buhârî, "Menâkıb", 18.

⁶⁷¹ Buhârî, "Vudû", 39, "Deavât", 30, "Merdâ", 18; Müslim, "Fezâil", 111; Tirmizî, "Menâkıb", 11.

⁶⁷² Buhârî, "Menâkıb", 19.

⁶⁷³ Aynî, *Umdetü'l-kârî*, IV, 390; İbn Battâl, *Şerhu Sahîh-i Buhârî*, I, 292.

⁶⁷⁴ Buhârî, "Menâkıb", 18.

⁶⁷⁵ Tebrizî, *Mişkâtu'l-mesâbih*, II, 344.

Hız. Peygamber'in sırtında yer alan ve Sâib'in gördüğünü söylediği Hâtımu'n-nübüvve (Nübüvvet mührü) hakkında şerhlerde bu benin Hız. Peygamber'den sonra başka bir peygamber gelmeyeceğine delil olduğu bilgisi yer almaktadır. Kâdî Beyzâvî'nin dediğine göre aynı zamanda Yahudi ve Hristiyanların, kitaplarında geleceği haber verilen son peygamberi tanımlarını sağlayacak bir işaret olduğu da söylenmiştir.⁶⁷⁶

Şârihler genel olarak bu rivayetlerin abdest suyu artığının rengi ve kokusu değişmediği müddetçe temiz olduğuna delil olduğu hususunda birleşmişlerdir. Abdest suyu artığından kastın ise çoğu âlim âzalardan dökülen su olduğunu belirtmişlerdir.⁶⁷⁷ Bazı âlimler ise abdest suyu artığı necis olsa bile Hız. Peygamber'in abdest suyu artığının ona mahsus olmak üzere temiz olacağını ifade etmişlerdir. Yoksa genel olarak bu rivayetin abdest suyu artığının temiz olduğuna dair bir delil içermediğini söylemişlerdir.⁶⁷⁸ Bu konu hakkındaki görüş farklılıklarını daha önce açıkladığımız için aynı bilgileri tekrar etmeye gerek görmüyoruz. Buradaki olayda Buhârî'nin bir rivayeti hariç diğer rivayetlerde Sâib'in Hız. Peygamber'in abdest suyu artığını içtiği ifadesi geçmektedir. Olay Hız. Peygamber'in yanında cereyan ettiği için Hız. Peygamber'in bunu görmemesi mümkün değildir. Fakat bu artığı Hız. Peygamber'in Sâib'e içirdiği yönünde de bir ifade yoktur. Sadece Sâib'in Hız. Peygamber ona iyileşmesi için dua edip başını sıvazladıktan sonra abdest suyu artığını içtiği bilgisi yer almaktadır. Hız. Peygamber'in bu abdesti Sâib için aldığına dair rivayetin vecihlerinde veya şerhlerde herhangi bir bilgi yoktur. Muhtemelen Hız. Peygamber Sâib'in abdest suyu artığını içtiğini görmüş ve bir şey dememiştir. Nitekim incelediğimiz başka rivayetlerde de Hız. Peygamber'in sahâbenin kendisine olan aşırı muhabbetleri dolayısıyla ona ait her şeye aşırı rağbet göstermelerini hoş görmüştür.

Rivayet şârihler tarafından küçük çocukların, fazilet ehli salih insanların yanına dualarının bereketini istemek ve onlardan faydalanmak için götürülmesinin caiz olmasına da delil olarak gösterilmiştir. Çünkü rivayete göre Hız. Peygamber küçük bir çocuk olan Sâib'in başını sıvazlamış, dua etmiş ve Sâib onun abdest suyu artığından içmiştir. Ardından da Sâib iyileşip ayağa kalkmış ve Hız. Peygamber'in sırtındaki Nübüvvet mührünü görebilmiştir. Rivayet aynı zamanda hastalık sahibi

⁶⁷⁶ Aynî, *Umdetü'l-kârî*, IV, 392; Tebrizî, *Mişkâtü'l-mesâbih*, II, 345.

⁶⁷⁷ İbn Battâl, *Şerhu Sahih-i Buhârî*, I, 289.

⁶⁷⁸ Ebü't-Tayyib Şemsülhak Muhammed b. Emir Ali Azimâbâdî, *Avnu'l- Ma'bûd şerhu Süneni Ebî Davud*, 2. bs, I-XIV, Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, Beyrut, 1415h, I, 93; Tebrizî, *Mişkâtü'l-mesâbih*, II, 344; Şevkânî, *Neylü'l-evtâr*, I, 23.

birinin fazilet ehli bir insanın abdest suyu artığını içmesinin caiz olacağına delil olarak gösterilmiştir.⁶⁷⁹ Rivayetin sahâbî râvîsi Sâib b. Yezîd'in o sırada küçük bir çocuk olduğu belirtilmektedir. Hicretin ikinci senesinde doğan Sâib yedi yaşındayken babasıyla beraber veda haccına katılmıştır. Az sayıda hadis rivayet etmiştir. Hicrî 91, 88, 86 veya 82 yıllarında vefat ettiğine dair rivayetler vardır. Medine'de en son vefat eden sahâbî olduğu da söylenmektedir.⁶⁸⁰ Fakat bu vefat yıllarını doğru sayarsak rivayette geçen Ca'd'ın Sâib'i 94 yaşında görmesi hususunda bir yanlışlık var demektir. Ya vefat yılları hakkındaki rivayetlerde bir hata vardır, ya da rivayette geçen 94 yaşında görülmesi hususu hatalıdır. Bunu kesin olarak bilemiyoruz. Netice de bu rivayet de göstermektedir ki sahâbe her türlü sıkıntı ve sevinçlerinde ilk başvuru mercîi olarak Hz. Peygamber'i görmüşler ve ona koşmuşlardır. Hz. Peygamber de onları hiç geri çevirmemiş, sevinçlerine ortak olmuş, sıkıntılarını, hastalıklarını ve problemlerine çare olmaya çalışmış, elinden gelen yardımı yapmış ve her daim dua etmiştir. Sahâbe Hz. Peygamber'e olan aşırı sevgi ve bağlılıkları nedeniyle onunla alakalı her şeye aşırı rağbet göstermişler ve faydalanmaya çalışmışlardır. Bu rivayette Sâib'in Hz. Peygamber'in abdest suyu artığını içmesinin nedeni de bu olsa gerektir. Sâib'in şifa bulmasında Hz. Peygamber'in abdest suyu artığından ziyade duasının daha etkili olduğu kanaatindeyiz.

3.3. Hz. Peygamber'in Abdest Suyu Artığını Hasta Sahâbîye Dökmesi

İslam dini hasta ziyaretine çok önem vermiş, Müslümanın diğer Müslümanlar üzerindeki haklarından olarak göstermiştir.⁶⁸¹ Hasta ziyareti yapan Mü'min için meleklerin istiğfar edeceği⁶⁸², Cennet nimetlerine kavuşacağı⁶⁸³, Cehennemden uzaklaştırılacağı⁶⁸⁴ hadislerde müjdelenmiş, Müslümanın hasta olan kardeşine ettiği duanın kabul edileceği⁶⁸⁵ belirtilmiştir. Hz. Peygamber de değişik zamanlarda ashâbının hasta olanlarını ziyaret etmiş, onları teselli etmiş, moral vermiş ve şifa bulmaları için duada bulunmuştur.⁶⁸⁶ Hz. Peygamber'in hastayken ziyaret

⁶⁷⁹ İbn Battâl, *Şerhu Sahîh-i Buhârî*, IX, 386.

⁶⁸⁰ Tebrizî, *Mişkâtü'l-mesâbîh*, II, 343.

⁶⁸¹ Buhârî, "Cenâiz", 2; Müslim, "Selam", 4; İbn Mâce, "Cenâiz", 1.

⁶⁸² Ebû Dâvûd, "Cenâiz", 7; Tirmizî, "Cenâiz", 2; İbn Mâce, "Cenâiz", 2.

⁶⁸³ Müslim, "Birr", 40; Tirmizî, "Cenâiz", 2, "Birr", 67.

⁶⁸⁴ Ebû Dâvûd, "Cenâiz", 7.

⁶⁸⁵ Ebû Dâvûd "Cenâiz", 12; Tirmizî, "Tıbb", 32.

⁶⁸⁶ Buhari, "Cenâiz", 80, "Merdâ", 11; Ebu Davud, "Cenâiz", 5, 8, 9; Nesâî, "Mesâcid", 18.

edip, dua buyurduğu sahâbîlerden birisi de Câbir b. Abdillâh'tır. Bu ziyareti anlatan rivayet Kütüb-i Tis'a'da şu şekilde yer almaktadır:

Câbir b. Abdillâh'ın rivayet ettiğine göre kendisi şiddetli bir hastalığa yakalanmıştır. Yanında yedi kız kardeşi vardır. Resûlullah (s.a.v.) ve Ebû Bekir (r.a.) katır veya ata binmeden yürüyerek O'nu ziyarete gelirler ve baygın bir halde bulurlar. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.) su isteyip abdest alır ve suyunu Câbir'in üzerine serper. (Bir rivayete göre yanına gelip yüzüne üfler). Böylece Câbir ayılır ve Hz. Peygamber'e malını ne yapması gerektiğini, mirasının kime kalacağını, çünkü mirasının kelale olduğunu, kız kardeşlerine kalacak olan malının üçte ikisini vasiyet edip edemeyeceğini sorar. Hz. Peygamber de cevap olarak kız kardeşlerine iyi davranmasını buyurur. Yarısını vasiyet etmek istediğini söylediğinde Hz. Peygamber yine kız kardeşlerine iyi davranmasını buyurur. Sonra (cevap vermeden) bırakıp çıkarken o esnada "Ey Câbir, bu hastalığınan öleceğini sanmıyorum. Şüphesiz ki Allah (miras ayetini) indirdi ve kız kardeşlerine düşecek payı açıkladı. Onlara üçte iki pay ayırdı" der. Câbir'den hadisi nakleden Ebû Zübeyr, Câbir'in "Nisa 176. ayeti benim hakkımda indi", dediğini söylemiştir.

Rivayet Kütüb- Tis'a'da Muvatta' hariç diğer hadis eserlerinin hepsinde yer almıştır.⁶⁸⁷

Câbir'in ziyaretine Hz. Peygamber ile beraber Hz. Ebû Bekr'in de geldiği ve yürüyerek geldikleri Buhârî'nin üç, Müslim'in üç, Ebû Dâvûd'un, İbn Mâce'nin, Tirmizî'nin ve Ahmed b. Hanbel'in bir rivayetinde yer almaktadır.⁶⁸⁸ Tirmizî rivayetinde Hz. Peygamber'in yanında Hz. Ebû Bekr ile beraber Hz. Ömer'in de geldiği yer almaktadır. Yine Câbir'in ayıldıktan sonra Hz. Peygamber'e kız kardeşlerine kalacak olan malın önce üçte ikisini, sonra da Hz. Peygamber'in uyarısı üzerine yarısını bırakmayı vasiyet etmeyi istemesi, bunun üzerine Hz. Peygamber'in ona bu hastalıktan ölmeyeceğini ve mirası hususunda Allah'ın ayet indirdiğini söylemesi Ebû Dâvûd'un bir rivayetinde yer almaktadır.⁶⁸⁹ Buhârî'nin, Ebû Dâvûd'un, İbn Mâce'nin ve Ahmed b. Hanbel'in bir rivayetlerinde ise sadece Hz. Peygamber'in Câbir'i hastalığında yürüyerek ziyaret ettiğinden bahsedilmekte,

⁶⁸⁷ Buhârî, "Vudû", 43, "Merdâ", 5, 15, 21, "Tefsir", 83, "Ferâiz", "İti'sam bi'l-Kitab ve's- Sünne", 8; Müslim, "Ferâiz", 5, 6, 7, 8; Ebû Dâvûd, "Cenâiz", 6, "Ferâiz", 2, 3; İbn Mâce, "Cenâiz", 1, "Ferâiz", 5; Tirmizî, "Ferâiz", 6, 7, "Tefsir", 5; Nesâî, "Tahâre", 103; Dârimî, "Tahâre", 56; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXII, 94, 202, XXIII, 256.

⁶⁸⁸ Buhârî, "Tefsir", 83, "Merdâ", 5, "İti'sam bi'l-Kitab ve's- Sünne", 8; Müslim, "Ferâiz", 5, 6, 7; Ebû Dâvûd, "Ferâiz", 2; İbn Mâce, "Ferâiz", 5; Tirmizî, "Ferâiz", 7; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXII, 202.

⁶⁸⁹ Ebû Dâvûd, "Ferâiz", 3.

rivayetin diğerkısımları yer almamaktadır.⁶⁹⁰ Tirmizî'nin iki rivayetinde ise hem Hz. Peygamber'in ziyaretinden hem de Câbir'in Hz. Peygamber'e miras hususundaki sorusundan bahsedilmiş, fakat Hz. Peygamber'in abdest suyunu üzerine serpmesinden bahsedilmemiştir.⁶⁹¹ Nesâî ve Dârimî rivayetinde ise Hz. Peygamber'in Câbir'i hastalığında ziyaret ettiği ve abdest suyundan üzerine serptiği bilgisi yer almış fakat Câbir'in miras hususunda sorusu ve Hz. Peygamber'in cevabı yer almamıştır.⁶⁹² Rivayetin çoğu vecihlerinde Hz. Peygamber'in Câbir'i ziyaretinde abdest aldığından ve bu sudan Câbir'in üzerine serptiğinden bahsedilmektedir. Sadece Ebû Dâvûd'un bir rivayetinde Hz. Peygamber'in Câbir'in yüzüne üflediği bildirilmiş, abdest alıp artığını Câbir'in üzerine serptiği bilgisi yer almamıştır.⁶⁹³

3.3.1. Rivayetin Senet Değerlendirmesi⁶⁹⁴

İncelediğimiz rivayetin tek sahâbî râvisi Câbir b. Abdillâh'tır. Ondan da rivayeti Muhammed b. el- Münkedir ve Ebu'z-Zübeyr dinlemiş, sonraki tabakada ise Süfyan b. Uyeyne, İbn Cüreyc ve Amr b. Ebî Kays kanalıyla yayılmış ve müelliflere ulaşmıştır. Her kanalda muttasıl bir rivayet zinciriyle müelliflere ulaşan rivayetin râvilerinin sıhhat durumu şu şekildedir:

Ebu'z-Zübeyr Muhammed b. Müslim b. Tedrus el- Kuraşî el-Esedî (v. 126/743): Tabîinden ve dördüncü tabakadandır. Zehebî, imam, hafız ve sadûk olduğunu söylemiştir. Yahya b. Maîn ve Nesâî'nin sika dediklerini, Ebû Zür'a, Ebû Hâtim ve Buhârî'nin ise lâ yehteccu bih olarak vasıflandırdıklarını da nakletmiştir. Şu'be'ye neden Ebu'z-Zübeyr'in rivayetlerini terk ettiği sorulduğunda namazlarındaki kusurlarından ötürü terk ettiğini söylemiştir. Ebû Muhammed b. Hazm ise Ebu'z-Zübeyr'in Câbir'den naklettiklerinden başka rivayet ettiği hadisleri kabul etmediğini söylemiştir.⁶⁹⁵ Şu'be, İbn Uyeyne ve İbn Cüreyc de zayıf olduğunu söylemişlerdir.⁶⁹⁶ Zirikî de âlimlerin O'nun sika olduğu hususunda ihtilaf ettiklerini

⁶⁹⁰ Buhârî, "Merdâ", 15; Ebû Dâvûd, "Cenâiz", 6; İbn Mâce, "Cenâiz", 1; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXIII, 256.

⁶⁹¹ Tirmizî, "Ferâiz", 6; "Tefsîr", 5.

⁶⁹² Nesâî, "Tahâre", 103; Dârimî, "Tahâre", 56.

⁶⁹³ Ebû Dâvûd, "Ferâiz", 3.

⁶⁹⁴ Rivayetin senet şeması için bkz: (Ek-11)

⁶⁹⁵ Zehebî, *Siyeru a'lâmü'n-nübelâ*, IX, 469, 470, 471.

⁶⁹⁶ İbnü'l-Cevzî, *ed-Duafâ ve'l-metrükîn*, III, 100.

belirtmiştir.⁶⁹⁷ Alâî, Suyûtî ve İbn Hacer tedlîs yapmakla meşhur olduğunu belirtmişlerdir.⁶⁹⁸

Ebû Abdillâh Muhammed b. el-Münkedir b. Abdillâh el-Kuraşî et-Teymî (v. 131/748): Tabiînden ve üçüncü tabaka râvîlerdendir. Muhammed b. Sa'd dördüncü tabakadan saymıştır. Medine ehliindedir.⁶⁹⁹ Zehebî, imam, hafız ve şeyhu'l-İslâm olduğunu söylemiştir. İki yüz civarında hadis rivâyet ettiği söylenmiştir. Humeydî hafız olduğunu, İbn Maîn ve Ebû Hâtim sika olduğunu belirtmişlerdir.⁷⁰⁰ Alâî, İbn Münkedir'in Ebû Hureyre, Selmân-ı Fârisî, Abdurrahman b. Yerbû', Ebû Eyyûb el-Ensârî ve Katâde'den hadis işitmediğini, bunlardan rivayet ettiği hadislerin mürsel olduğunun alimler tarafından ifade edildiğini nakletmiştir.⁷⁰¹ Buhârî, Mâlik'in İbn Münkedir için seyyidü'l-kurrâ dediğini, kendisine ne zaman bir hadis sorulsa her seferinde ağlamaklı olarak cevap verdiğini belirtmiştir.⁷⁰² İbn Hibbân ve İclî, sika râvîler arasında zikretmişlerdir.⁷⁰³ İbn Hacer de sika ve fazıl bir insan olduğunu belirtmiştir.⁷⁰⁴

Ebu'l-Velîd Abdülmelik b. Abdilazîz b. Cüreyc el-Kuraşî el-Emevî el-Mekkî (v. 150/766): Altıncı tabakadandır. Tabiînin küçükleri ile aynı zamanda yaşamıştır. Alâî, meşhur bir imam olduğunu fakat çok tedlîs yaptığını belirtmiştir. Ali el-Medînî onun sahâbeden kimseye ulaşamadığını söylemiştir.⁷⁰⁵ İbn Hacer ise İbn Cüreyc'in ilim ve sebt ile meşhur Hicaz fakîhlerinden olduğunu söylemiş fakat tedlîs yapmakla vasıflandırıldığını belirtmiştir. Hatta Dârekutnî onun yaptığı tedlîsin şerli olan tedlîslerden olduğunu, mecruh olan râvîlerden işittiği rivayetlerle tedlîs yaptığını söylemiştir.⁷⁰⁶ Zehebî ise İbn Cüreyc'in Mekke'de ilmi ilk tedvin eden, imam, allâme ve hafız ve şeyh olduğunu söylemiştir.⁷⁰⁷ İbn Hibbân'ın ve İclî'nin sika olarak zikrettiği râvîlerdendir.⁷⁰⁸ Ahmed b. Hanbel de sebt ve sahîhu'l-hadis

⁶⁹⁷ Ziriklî, *el-A'lâm*, VII, 97.

⁶⁹⁸ Alâî, *Câmiu't-tahsîl*, s. 110; Suyûtî, *Kitâbü esmâi'l- müdellisîn*, s. 72; İbn Hacer, *Tabakâtü'l- müdellisîn*, s. 45.

⁶⁹⁹ Mizzî, *Tehzîbu'l-kemâl*, XXVI, 503.

⁷⁰⁰ Zehebî, *Siyeru a'lâmü'n-nübelâ*, IX, 431.

⁷⁰¹ Alâî, *Câmiu't-tahsîl*, I, 270.

⁷⁰² Buhârî, *Kitâbü't- tarihi'l- kebîr*, I, 219.

⁷⁰³ İbn Hibbân, *Kitâbü's- sikât*, V, 350; İclî, *Marifetü's- sikât*, II, 254.

⁷⁰⁴ İbn Hacer, *Takrîbü't-tehzîb*, s. 508.

⁷⁰⁵ Alâî, *Câmiu't-tahsîl*, s. 229.

⁷⁰⁶ İbn Hacer, *Tabakâtü'l- müdellisîn*, s. 41.

⁷⁰⁷ Zehebî, *Siyeru a'lâmü'n-nübelâ*, XI, 402.

⁷⁰⁸ İbn Hibbân, *Kitâbü's- sikât*, VII, 93; İclî, *Marifetü's- sikât*, II, 103.

olduğunu söylemiştir.⁷⁰⁹ İbn Hacer ise sika, fakih ve fâzıl olduğunu fakat tedlîs yaptığını belirtmiştir.⁷¹⁰

Ebû Bistâm Şû'be b. Haccâc b. Verd el-Vasîf (v. 160/776): Yedinci tabakadandır. Süfyân es-Sevrî onun hadiste emîru'l-mü'minîn olduğunu söylemiştir.⁷¹¹ Ali b. el-Medînî iki bin civarında hadis rivayet ettiğini söylemiştir.⁷¹² Zamanının hıfz, itkan, verâ ve fazîlet bakımından önde gelenlerindedir.⁷¹³ Sika, hafız ve mutkîn olduğu söylenmektedir.⁷¹⁴

Ebû Muhammed Süfyan b. Uyeyne b. Meymûn el-Hilâlî (v. 198/814): Sekizinci tabakadandır. İclî onun sika, sebt ve hasenu'l-hadîs olduğunu, hadis ashâbının hâkimlerinden sayıldığını belirtmiş, yedi bin civarında hadis rivayet ettiğini söylemiştir.⁷¹⁵ Ziriklî Süfyan'ın hafız ve sika olduğunu⁷¹⁶, İbn Hibbân hafız ve mutkîn olduğunu⁷¹⁷, İbn Hacer sika, hafız, fakih, imam ve hüccet olduğunu⁷¹⁸, Alâî ise imam ve meşhur olduğunu fakat çok tedlîs yaptığını belirtmiş, ancak yaptığı tedlîsin sika râvîlerden olduğunu söylemiştir.⁷¹⁹ Süyûtî de tedlîs yapmakla meşhur olduğunu söyleyenlerindedir.⁷²⁰ Halebî, onun şeyhu'l-İslâm ve hafızı'l-kebîr olduğunu fakat ömrünün son iki senesinde ihtilâta düştüğünü söylemiştir.⁷²¹

Amr b. Ebî Kays er-Râzî el-Ezrak el-Kûfî (v.-): Sekizinci tabaka râvîlerindedir. İbn Hibbân sika râvîler arasında zikretmiştir.⁷²² Zehebî ise çoğu âlimin O'nu tevsîk ettiğini, sadûk olduğunu fakat vehm sahibi olduğunu söylemiştir.⁷²³ Yahya b. Maîn sika olduğunu⁷²⁴, İbn Hacer sadûk fakat vehm sahibi olduğunu söylemişlerdir.⁷²⁵ Ebû Dâvûd ise hadislerinde hata olduğunu, bir defasında da lâ be'se bih olduğunu belirtmiştir. Ebû Bekr Berrâz da mustakîmu'l-hadis olduğunu söylemiştir.⁷²⁶

⁷⁰⁹ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, V, 356.

⁷¹⁰ İbn Hacer, *Takrîbü't-tehzîb*, s. 363.

⁷¹¹ Buhârî, *Kitâbü't-tarihî'l-kebîr*, IV, 244.

⁷¹² Zehebî, *Siyeru a'lâmü'n-nübelâ*, XIII, 233.

⁷¹³ İbn Hibbân, *Kitâbü's-sikât*, VI, 446.

⁷¹⁴ İbn Hacer, *Takrîbü't-tehzîb*, s. 266.

⁷¹⁵ İclî, *Marifetü's-sikât*, I, 147.

⁷¹⁶ Ziriklî, *el-Â'lâm*, III, 105.

⁷¹⁷ İbn Hibbân, *Kitâbü's-sikât*, VI, 403.

⁷¹⁸ İbn Hacer, *Takrîbü't-tehzîb*, s. 245.

⁷¹⁹ Alâî, *Câmiu't-tahsîl*, s. 186.

⁷²⁰ Süyûtî, *Kitâbü esmâi'l-müdellisîn*, s. 53.

⁷²¹ Ebu'l-Vefa, *el-İğtibât*, s. 148.

⁷²² İbn Hibbân, *Kitâbü's-sikât*, VII, 220

⁷²³ Zehebî, *el-Kâşif*, II, 86; *el-Muğnî*, II, 488.

⁷²⁴ İbn Maîn, *Târîh-u İbn Maîn*, IV, 359.

⁷²⁵ İbn Hacer, *Takrîbü't-tehzîb*, s. 426.

⁷²⁶ İbn Hacer, *Tehzîbu't-tehzîb*, VIII, 82.

Abdurrahman b. Mehdî b. Hassan b. Abdirrahman el-Anberî (v. 198/814): Zehebî, imam, mücevvid, hüccet ve seyyidu'l-huffâz olduğunu söylemiştir. İsmail el-Kâdî İbnu'l-Medîni'den rivayetle Abdurrahman b. Mehdî'nin hadis ilminde insanların en bilgilisi olduğunu nakletmiştir. Yine İbnu'l-Medîni Abdurrahman'ın hadis konusunda ilminin sihir gibi olduğunu söylemiştir. İclî de Abdurrahman'a bir günahının bağışlanmasının mı yoksa bir hadis ezberlemenin mi kendisi için daha sevimli olduğunu sorulduğunu ve onun da bir hadis ezberlemenin daha sevimli olduğunu söylediğini rivayet etmiştir. Ahmed b. Hanbel ise Abdurrahman'ın bir adamdan rivayet ettiğinde onun sika olacağını söylemiştir.⁷²⁷

Ebû Zekerîyya Yahya b. Âdem b. Süleyman el-Kuraşî el-Emevî (v. 203/818): Dokuzuncu tabaka râvîlerdendir. Zehebî, allâme, hafız ve mücevvid olarak nitelendirmiştir. Ebû Hâtim sika olduğunu, Yakub b. Şeybe de sika ve kesîru'l-hadîs olduğunu söylemişlerdir.⁷²⁸ İbn Hibbân, mutkîn ve fakih olduğunu⁷²⁹, İclî ise sika ve sebt olduğunu⁷³⁰ söylemişlerdir. Ziriklî ise ehl-i hadîsin sikalarından, fakih biri olduğunu belirtmiştir.⁷³¹

Görüldüğü üzere Câbir b. Abdillâh'ın naklettiği rivayet her tarikte muttasıl isnatlarla müelliflere ulaşmıştır. Hadisi ondan dinleyen Muhammed b. el-Münkedir sika bir râvi olup kendisi gibi güvenilir kişilere haberi aktarmıştır. İkinci tabakadaki bir diğer râvi olan Ebû Zübeyr bazı münekkitler tarafından eleştirilse de Câbir ile olan yakınlığı dolayısıyla ondan rivayetleri sağlam kabul edilmiştir. İncelediğimiz haberi Câbir'den dinlemiş olması rivayetin sıhhat bakımından sahih olduğunu ortaya koymaktadır. Diğer râvîlerde de rivayetin sıhhatine zarar verecek önemli bir kusur göze çarpmamaktadır. Begavî de hadisin sıhhati üzerinde ittifak olduğunu söylemiştir.⁷³² Bütün bunlar dikkate alındığında rivayetin sahih olduğu söylenebilir.

3.3.2. Rivayetin Metin Değerlendirmesi

Buhârî'nin, Ebû Dâvûd'un, İbn Mâce'nin ve Ahmed b. Hanbel'in bir rivayetlerinde sadece Hz. Peygamber'in Câbir'i hastalığında yürüyerek ziyaret

⁷²⁷ Zehebî, *Siyeru a'lâmü'n-nübelâ*, XVII, 202-215.

⁷²⁸ Zehebî, *Siyeru a'lâmü'n-nübelâ*, XVIII, 56, 57.

⁷²⁹ İbn Hibbân, *Kitâbü's-sikât*, IX, 252.

⁷³⁰ İclî, *Marifetü's-sikât*, II, 347.

⁷³¹ Ziriklî, *el-A'lâm*, VIII, 134.

⁷³² Begavî, *Şerhu's-sünne*, VIII, 336.

ettiğinden bahsedilmekte, rivayetin diğer kısımları yer almamaktadır.⁷³³ Tirmizî'nin iki rivayetinde ise hem Hz. Peygamber'in ziyaretinden hem de Câbir'in Hz. Peygamber'e miras hususundaki sorusundan bahsedilmiş, fakat Hz. Peygamber'in abdest suyunu üzerine serpmesinden bahsedilmemiştir.⁷³⁴ Ebû Dâvûd'un bir rivayetinde de Hz. Peygamber'in Câbir'in yüzüne üflediği bildirilmiş, abdest alıp artığını Câbir'in üzerine serptiği bilgisi yer almamıştır.⁷³⁵ Bunların dışındaki tüm rivayetlerde Hz. Peygamber'in Câbir'i ziyaretinde abdest aldığı artığını Câbir'in üzerine serptiği bilgisi yer almaktadır.

Buhârî şârihî İbn Battâl rivayette Câbir'in Hz. Peygamber'in ziyarete geldiği zaman baygın olduğunu zikrettikten sonra bundan yola çıkarak baygınlığın da diğer hastalıklar gibi olduğunu ve ziyarete gidilmesinin gerekli olduğunu söylemiştir. Nitekim Hz. Peygamber Câbir ayılana kadar başında beklemiştir. İbn Battâl bu rivayetin aynı zamanda gözlerinden rahatsız olan kişinin ziyaretine gidilemeyeceği görüşünü geçersiz kıldığını belirtmiştir. Hastanın kendisine ziyarete geleni göremeyeceği için bu yönde bir hüküm verilmiştir. Ancak baygınlık gözlerin hasta olmasından veya görmemesinden daha ciddi ve şiddetli bir hastalık olmasına rağmen Hz. Peygamber baygın kişiyi ziyarete gitmiştir. Bu durumda göz rahatsızlığı bulunan kişiye de geçmiş olsun ziyareti yapılabilir, demiştir.⁷³⁶

Rivayet şârihler tarafından hasta ziyarete gitmenin faziletine, hatta yürüyerek gitmenin daha zor olduğu için daha efdal olduğuna delil olarak gösterilmiştir.⁷³⁷

Şârihler bu rivayetten yola çıkarak abdest suyu artığının ve bu artığa salih insanlar temas ettikleri için hasta için şifa olabileceğine ve bundan bereket umulabileceğine hükmetmişlerdir.⁷³⁸ Yine rivayetten yola çıkarak salih insanların yiyecek, içecek vesâir artıklarıyla teberrük edilebileceği söylenmiştir.⁷³⁹ Abdest suyu artığından kastın Hz. Peygamber abdest alırken azalarından dökülen su olduğunu söyleyenler olduğu gibi abdest aldığı sudan artan su olduğunu söyleyenler de

⁷³³ Buhârî, "Merdâ", 15; Ebû Dâvûd, "Cenâiz", 6; İbn Mâce, "Cenâiz", 1; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXIII, 256.

⁷³⁴ Tirmizî, "Ferâiz", 6, "Tefsîr", 5.

⁷³⁵ Ebû Dâvûd, "Ferâiz", 3.

⁷³⁶ İbn Battâl, *Şerhu Sahîh-i Buhârî*, IX, 375, 376.

⁷³⁷ Nevevî, *el-Minhâc*, XI, 55; Ebü'l-Abbas Ziyaeddin Ahmed b. Ömer b. İbrâhim el-Kurtubî, *el-Müfhim limâ eşkele min telhis-i Kitâbi Müslim*, (Thk. Muhyiddin Dib Metu, Yusuf Ali Büdeyvi, Ahmed Muhammed es-Seyyid, Mahmud İbrahim Nezzam), I-VII, 1. bs, Dâr-u İbn Kesîr, Dâru'l-kelimi't-tayyib, Beyrut, Dımaşk 1996, IV, 569.

⁷³⁸ Aynî, *Umdetü'l-kârî*, XXXV, 416; İbn Battâl, *Şerhu Sahîh-i Buhârî*, I, 298; Şevkânî, *Neylül'evtâr*, I, 23.

⁷³⁹ Nevevî, *el-Minhâc*, XI, 55.

vardır.⁷⁴⁰ Hatta Nevevî Hz. Peygamber'in azalarından dökülen suyun daha bereketli olacağını söylediğini rivayet etmiştir.⁷⁴¹ Fakat her halükarda kabın içine ellerini daldırarak abdest aldığı için Hz. Peygamber bu suya ellerini dokundurmuş olsa gerektir. Yine şârihler bu rivayetten yola çıkarak kullanılmış suyun temiz olduğuna da hükmetmişlerdir.⁷⁴² Çünkü onlara göre bu su temiz olmasaydı Hz. Peygamber Câbir'in üzerine dökmezdi.⁷⁴³ Fakat Aynî böyle düşünmediğini ve bu suyun Hz. Peygamber abdest aldıktan sonra artan su olduğunu öne sürmüştür.⁷⁴⁴ Şevkânî ise bu durumun Hz. Peygamber'e has bir durum olduğunu ve Hz. Peygamber'in abdest suyu artığının temiz olacağını söylemiştir.⁷⁴⁵

Rivayetten Hz. Peygamber'in elinin bereketiyle her illetin geçeceği, suya fayda vermesi için okunabileceği, zayıflara hasta ziyareti yapmanın faziletli olduğu ve büyüklerin küçüklere hasta ziyaretinde bulunmasının faziletli olduğu gibi hükümler de çıkarılmıştır.⁷⁴⁶

Rivayette geçen kelâlenin mahiyeti şârihler tarafından değişik şekillerde izah edilmiştir. Genel kabul babası ve çocuğu olmadığı halde ölen kişidir.⁷⁴⁷ Bu durumda kişinin mirasının nasıl pay edileceği ayetlerde ve hadislerde açıklanmıştır.

İsnat açısından sahîh görünen rivayet miras paylaşımı ile ilgili hükümleri bildiren ayetin inmesine sebep olmuş, hasta ziyaretinin önemi ve ziyaretin nasıl olması gerektiğiyle ilgili Hz. Peygamber'in örnek uygulaması ve tavsiyeleri gösterilmiştir.

Kanaatimize göre Hz. Peygamber'in baygın olan Câbir'in üzerine su serpmesinin nedeni onu ayıltmak ve ferahlandırmak olabilir. Rivayetin vecihlerinde Hz. Peygamber'in sırf artığını Câbir'e dökmek için abdest aldığına dair bir ifade yer almamaktadır. Hz. Peygamber belki de ihtiyaca binaen Câbir'in evinde abdest almış, Câbir baygın olduğu için de ayıltmak amacıyla ona bu sudan serpmiş olabilir. Hz. Peygamber'e olan samimi muhabbetlerinden dolayı Câbir'in ailesinin de Hz. Peygamber'den böyle bir şeyi istemeleri mümkündür. Neticede bu durumun Hz. Peygamber tarafından o an için düşünülen bir uygulama olabileceğini düşünüyoruz.

Hz. Peygamber'in Câbir'e döktüğü suyun abdest azalarından süzülen su

⁷⁴⁰ Aynî, *Umdetü'l-kârî*, IV, 416; Mubârekpûrî, *Tuhfetu'l-ahvezî*, VI, 229.

⁷⁴¹ Nevevî, *el-Minhâc*, XI, 55.

⁷⁴² Begavî, *Şerhu's-sünne*, VIII, 336; Nevevî, *el-Minhâc*, XI, 55; Şevkânî, *Neylü'l-evtâr*, I, 23.

⁷⁴³ İbn Battâl, *Şerhu Sahîh-i Buhârî*, I, 297.

⁷⁴⁴ Aynî, *Umdetü'l-kârî*, IV, 418.

⁷⁴⁵ Şevkânî, *Neylü'l-evtâr*, I, 23.

⁷⁴⁶ Aynî, *Umdetü'l-kârî*, IV, 418; Kurtubî, *el-Müfhim*, IV, 570.

⁷⁴⁷ Nevevî, *el-Minhâc*, XI, 58; Aynî, *Umdetü'l-kârî*, XXXV, 417.

değil, abdest aldıktan sonra artan su olduğu kanaatini taşıyoruz. Hz. Peygamber'in buradaki niyetinin de hasta olan Câbir' moral vermek, tesellide bulunmak ve şifası için dua etmek olduğunu düşünüyoruz. Abdest suyunun artanını üzerine serpmesini ise Câbir'in baygınlığı dolayısıyla anlık bir çözüm olarak düşündüğünü tahmin ediyoruz. Bundan dolayı bu durumun Hz. Peygamber dışındaki diğer insanlara genellenmesinin çok doğru olmayacağı kanaatini taşıyoruz.

3.4. Sahâbenin Hz. Peygamber'in Hîbe Ettiği Abdest Suyunu Memleketlerine Götürmeleri

Hicaz bölgesinin doğusunda Yemâme'de yaşayan Benî Hanîfe kabilesine mensup olan Talk b. Ali hicretin ilk yılında (622) kabilesinden Selmâ b. Hanzale es-Sühaymî başkanlığındaki bir heyetle Medine'ye gelmiştir. Remle bint Hâris el-Ensâriyye'nin evinde misafir kalan heyettekiler, Hz. Peygamber'in huzuruna çıktılar ve Müslüman oldular. Medine'de kaldıkları sürece Kur'an ve dinî bilgiler öğrendiler. Medine'de bir müddet kalan heyeti Resûl-i Ekrem hediyelerle memleketine uğurladı.⁷⁴⁸ İşte Talk b. Ali ve beraberindekilerin Hz. Peygamber'i ziyaretinde yaşadıkları olayı anlatan rivayet Kütüb-i Tis'a'da şu şekilde yer almaktadır:

Talk b. Ali'nin (r.a) anlatığına göre heyet halinde Resûlullah'a (s.a.v) gelerek onun siyasi otoritesini kabul edip onunla birlikte namaz kılarlar. Daha sonra kendisine memleketlerinde bir havra (veya kilise) olduğunu haber verirler. Abdest suyundan arta kalanını kendilerine hediye etmesini isterler. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v), su getirir, abdest alır, suyu ağzında çalkalayıp bir kaba döker. Onlara suyu almalarını emrederek memleketlerine varınca havrayı yıkmalarını, onun yerine bu suyu serpip orayı mescid olarak kullanmalarını buyurur. Onlar da memleketlerinin uzak olduğunu, sıcakların fazla olduğundan bu suyun buharlaşıp yok olabileceğini söylerler. Bunun üzerine Hz. Peygamber o suyun üzerine su ilave etmelerini ve ilave edecekleri suyun onun özelliğini bozmayacağını buyurur.

Heyet yola çıkar ve memleketlerine gelirler. Havrayı yıkıp o yere o suyu serperler ve orada ezan okuyup mescid olarak kullanırlar. O havranın (veya kilisenin) rahibi Tay kabilesinden birisidir. Onların okuduğu ezanı işitince bunun hak bir davet olduğunu söyler. (Daha sonra) Vadinin yamaçlarına doğru yönelir. Bir daha da onu

⁷⁴⁸ Nuri Topaloğlu, "Talk b. Ali", *DİA*, XXXIX, 549.

göremezler.⁷⁴⁹

Rivayet Kütüb-i Tis'a içerisinde sadece Nesâî'de ve Ahmed b. Hanbel'in Müsned'inde yer almaktadır. Ahmed b. Hanbel rivayetinde Hz. Peygamber'in su istediği bilgisi yer almış, fakat bununla abdest aldığı bilgisi yer almamıştır. Sadece suyla ağzını üç defa çalkalayıp bir kaba tükürdüğü ve bunu Talk b. Ali'ye vererek kavminin mescidine serpmesini ve Allah'ın onları yüceltmesi için onlara başlarını kaldırmalarını emretmesini söylediği bilgisi yer almaktadır. Nesâî rivayetinin son kısmında yer alan heyetin memleketlerine gelip kiliselerini yıktıktan sonra o yere suyu serpip mescid olarak kullandıkları ve ezan okudukları, sonrasında kilisenin rahibinin ezanı işitip bunun hak bir davet olduğunu söylediği kısım Ahmed b. Hanbel rivayetinde yer almamaktadır.

3.4.1. Rivayetin Senet Değerlendirmesi⁷⁵⁰

Rivayetin tek sahâbî râvîsi Talk b. Ali'dir. Ondan da oğlu Kays b. Talk ve Abdullah b. Bedr yoluyla iki kanaldan rivayet edilmiştir. Her tabakada muttasıl bir isnat zinciriyle müelliflere ulaşan rivayetin senedindeki râvîlerin sıhhat durumu şu şekildedir:

Kays b. Talk b. Ali b. el-Münzir el-Hanefî el-Yemâmî (v. -): Tabiîden ve üçüncü tabaka râvîlerdendir. İbn Hibbân, İclî ve İbn Ebî Hâtim'in sika olarak zikrettikleri râvîlerdendir.⁷⁵¹ Bir rivayette Ahmed b. Hanbel ve Yahya zayıf olduğunu söylemişlerdir.⁷⁵² İbn Hacer de sadûk olduğunu belirtmiştir.⁷⁵³ İbn Maîn'den ve İbn Ebî Hâtim'in babasından gelen bir rivayete ise Kays'ın rivayetleriyle ihticâc edilemeyeceği söylenmiştir.⁷⁵⁴

Abdullah b. Bedr b. Umeyra b. el-Hâris b. Şemr el-Hanefî el-Yemâmî (v. -): Tabiînden ve dördüncü tabakadandır. Nesâî rivayetinin kendisinden sonraki

⁷⁴⁹ Nesâî, "Mesâcid", 11; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXVI, 220.

⁷⁵⁰ Rivayetin senet şeması için bkz: (Ek-12)

⁷⁵¹ İbn Hibbân, *Kitâbü's- sikât*, V, 313; İclî, *Marifetü's- sikât*, II, 220; İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, VII, 100.

⁷⁵² Zehebî, *el-Muğnî*, II, 527.

⁷⁵³ İbn Hacer, *Takrîbü't-tehzîb*, s. 457.

⁷⁵⁴ İbn Hacer, *Tehzîbu't-tehzîb*, VIII, 356.

râvîsi Mülâzım'ın dedesidir.⁷⁵⁵ İbn Hibbân ve İclî sika olarak kabul etmişlerdir.⁷⁵⁶ Yahya b. Maîn ve Ebû Zür'a da sika olduğunu söylemişlerdir.⁷⁵⁷

Ebû Amr Mülazım b. Amr b. Abdillâh b. Bedr el-Hanefî el-Yemâmî (v. -): Sekizinci tabaka râvîlerdendir. İbn Hibbân, İclî ve Zehebî sika olarak kabul etmişlerdir.⁷⁵⁸ Ahmed b. Hanbel, Yahya b. Maîn ve Ebû Zür'a'nın da tevsik ettikleri rivayet edilmiştir.⁷⁵⁹ İbn Hacer ise sadûk olduğunu söylemiştir.⁷⁶⁰ Ebû Hâtim sadûk ve lâ be'se bih, Ebû Dâvûd leyse bihî be's, Dârekutnî ise sika olarak bahsetmişlerdir.⁷⁶¹

Ebû Abdullâh Muhammed b. Câbir b. Seyyâr b. Talk el-Hanefî el-Yemâmî (v. 170/786): Yedinci tabaka râvîlerdendir. İbn Maîn âmâ olduğunu, hadiste ihtilât ettiğini ve zayıf olduğunu söylemiştir. Ebû Hâtim hıfzının kötü olduğunu, Buhârî münker rivayetlerinin olduğunu ve leyse bi'l-kavî olduğunu, Nesâî zayıf olduğunu, Ebû Dâvûd ise leyse bişey' olduğunu belirtmişlerdir.⁷⁶² Halebî de ihtilâta düştüğünü söyleyenlerdendir.⁷⁶³ Amr b. Ali sadûk olduğunu, fakat kesîru'l-vehm ve metrûku'l-hadîs olduğunu belirtmiştir.⁷⁶⁴ İbn Hacer de sadûk olduğunu fakat çok ihtilât yaptığını ve hıfzının kötü olduğunu söylemiştir.⁷⁶⁵

Rivayetin senedinde yer alan râvîleri incelediğimizde Ahmed b. Hanbel'in râvîsi Muhammed b. Câbir hariç diğer râvîlerde rivayetin sıhhatine zarar verecek bir sıkıntı görmemekteyiz. Ahmed b. Hanbel'de yer alan rivayet içerik olarak Hz. Peygamber'in abdest suyu artığıyla değil ağzını çalkaladığı suyla teberrek etmeyi anlatmaktadır. Konumuzla alakalı olan rivayet Nesâî'de yer alan rivayettir. O rivayetin senedinde de sıhhat bakımından bir sıkıntı görünmemektedir.

⁷⁵⁵ Buhârî, *Kitâbü't-tarihî'l-kebîr*, V, 50.

⁷⁵⁶ İbn Hibbân, *Kitâbü's-sikât*, V, 16; İclî, *Marifetü's-sikât*, II, 21.

⁷⁵⁷ Mizzî, *Tehzîbu'l-kemâl*, XIV, 324.

⁷⁵⁸ İbn Hibbân, *Kitâbü's-sikât*, IX, 195; İclî, *Marifetü's-sikât*, II, 296; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 310.

⁷⁵⁹ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, VIII, 435.

⁷⁶⁰ İbn Hacer, *Takrîbü't-tehzîb*, s. 555.

⁷⁶¹ İbn Hacer, *Tehzîbu't-tehzîb*, X, 343; Mizzî, *Tehzîbu'l-kemâl*, XXIX, 190.

⁷⁶² Ebû Saîd Salâhuddîn el-Alâî, *Kitâbu'l-muhtelîtin*, (Thk. Raf'at Fevzî Abdulmuttalip, Ali Abdalbâsit Mezîd), 1. bs, Mektebetü'l-hâncî, Kâhire 1996, s. 108; Zehebî, *Siyeru a'lâmü'n-nübelâ*, XV, 237.

⁷⁶³ Ebu'l-Vefa, *el-İğtibât*, s. 317.

⁷⁶⁴ İbnü'l-Cevzî, *ed-Duaîfâ ve'l-metrûkîn*, III, 45.

⁷⁶⁵ İbn Hacer, *Takrîbü't-tehzîb*, s. 471.

3.4.2. Rivayetin Metin Değerlendirmesi

Tebriẓî rivayette yer alan “biy’a” kelimesinin Hristiyanların mâbedi olduğunu söylemiştir. Ayrıca Hz. Peygamber’in abdest suyu artığından kastedilenin de azalarından dökülen su olduğunu belirtmiştir.⁷⁶⁶ Şevkânî de bu rivayetin diğer dinlerin mâbedlerinin mescide çevrilip kullanılabileceğine delil olduğunu söylemiştir.⁷⁶⁷ Sindî (v. 1138/1726) ise bu rivayetten yola çıkılarak salih insanlara ait şeylerle teberrük edilebileceğini vurgulamıştır.⁷⁶⁸

Benî Hanîfe kabilesine mensup olan Talk b. Ali ve beraberindekiler Medine’ye Hz. Peygamber’in yanına geldiklerinde Mescid-i Nebevî inşa edilmekteydi. Harç karma işinde usta olan Talk b. Ali inşa edilmekte olan Mescid-i Nebevî’nin yapımında çalışmıştır. Medine’de bir müddet kalan heyeti Resûl-i Ekrem hediyelerle memleketine uğurlamıştır.⁷⁶⁹ Yeni Müslüman olan bu heyet kabilelerine geri dönecekleri zaman orada bulunan kilise veya havrayı mescide çevirmek niyetiyle geri dönmüşlerdir. Bunu yaparken de belki sembolik olarak Hz. Peygamber’e ait bir artığı memleketlerine götürüp oraya serpererek artık oraya İslamın hâkim olduğunu temsîlî olarak göstermeyi istemiş olabilirler kanaatindeyiz. Hz. Peygamber de yeni Müslüman olan bu gurubun kendisinden isteklerini kırmamış ve abdest alarak ağzını çalkaladığı artığını bu insanlara vermiş ve yıkılacak olan kilisenin yerine dökmelerini ve orayı mescid haline getirmelerini istemiştir. Ahmed b. Hanbel ve Nesâî rivayetlerinin her ikisinde de Hz. Peygamber’in bir kap isteyip içine ağzını üç defa çalkalayıp tükürdüğü ve bu artığı Talk b. Ali’ye verdiği bilgisi yer almaktadır. Fakat Nesâî rivayetinde ek olarak Hz. Peygamber’in abdest aldığı bilgisi de yer almıştır. Ağzını üç defa çalkalayıp kaba tükürmesi abdest esnasında mı yoksa abdestten sonra mı olduğu net değildir. Rivayette Talk b. Ali ve yanındakilerin Hz. Peygamber’den abdest suyu artığını istemelerinin nedeninin bu artıkta teberrük etmek değil, gittikleri yerdeki kiliseyi mescide çevirdiklerini gösteren Hz. Peygamber’e ait temsîlî bir hatıra götürmek olduğu kanaatini taşıyoruz.

⁷⁶⁶ Tebrizî, *Mişkâtü'l-mesâbih*, II, 860.

⁷⁶⁷ Şevkânî, *Neylu'l-evtâr*, II, 151.

⁷⁶⁸ Ebu'l-Hasen Nûreddin b. Abdilhâdî es-Sindî, *Hâşiyetu's-Sindî ale'n-Nesâî*, (Thk. Abdulfettah Ebû Gudde), I-VIII, 2. bs, Mektebetu'l-matbûâti'l-İslâmiyye, Halep 1986, II, 38.

⁷⁶⁹ Topaloğlu, “Talk b. Ali”, *DİA*, XXXIX, 549.

SONUÇ

İnsanoğlu Hz. Âdem'den itibaren her dönemde Allah tarafından vahye muhatap kılınmış, yaratıcı ve yönetici gücün Allah olduğuna inanması ve yaşantısını bu inanca göre şekillendirmesi vahiy yoluyla kendisinden istenmiştir. Vahyin en önemli direktiflerinden biri tevhid inancıdır. Tek bir ilah vardır ve onun gücü, kudreti, kutsallığı her şeyin üzerindedir. Bu inanç bütün peygamberler tarafından tasdik ve tebliğ edildiği gibi son peygamber olan Hz. Muhammed (s.a.v.) tarafından da insanlığa tebliğ edilmiştir.

İnsanlığın başından beri yaratıcı tarafından uyarılmasına rağmen insanoğlu zaman zaman yanlış mecalara sapmış ve tevhid inancından uzaklaşmıştır. Tevhid inancından uzaklaşan bu insanlar canlı veya cansız varlıkları ilahlaştırarak bunlardan medet umar hale gelmişlerdir. Bir peygamberin getirdiği inanca tabi olanların çoğu da kendilerine gönderilen peygamberlere yaratıcı tarafından verilen mucizeleri yanlış değerlendirmiş, bu mucizelerin Allah tarafından verildiğini unutarak peygamberlerin şahıslarına ve onlara ait her türlü eşyaya insanüstü bir değer ve kutsiyet atfetmişlerdir. Bu bağlamda Hristiyanlar Hz. İsa'yı tanrılaştırmışlar, onun bizzat her türlü hastalığı iyileştirebileceğini, bunun için bir dokunmasının bile yeterli olacağını, ayrıca günahları bağışlayabileceğini kabul etmişlerdir. Hatta bununla kalmamış, ondan sonra gelen Hristiyan din adamlarına da aynı misyonu yüklemişlerdir. Öyle ki ölmüş azizlerin kemikleri bile onlarla pek çok kimselerin maddeten temas edebilmesi için, küçük parçalara bölünerek paylaşılmıştır. Yahudilikte de durum bundan farklı değildir. Yahudiler kendilerini kutsal kavim olarak kabul ettikleri gibi kendi kavimlerinden, peygamber olmadığı halde peygamberlerden daha üstün salih bir kişi olarak kabul ettikleri Hz. Üzeyr'i de tanrının oğlu olarak vasıflandırmışlardır. Yahudilikte de manevi şahsiyetlerin insanları meshederek (dokunarak) kutsaması olgusu devam etmektedir. Nitekim Hz. Yakup'un Hz. Yusuf'un evlatlarını kutsaması, Hz. Musa'nın Tanrı'yla görüşebilmeleri için onun emriyle Hz. Harun'u, evlatlarını ve elbiselerini kutsaması, kâhinlerin İsrail halkını kutsaması bunun göstergesidir. Ayrıca Hz. Dâvûd'un Kudüs'e getirdiği, kendisine dokunulduğunda hastalıkları iyileştiren, bulunduğu yeri bereket ve bollukla dolduran Ahit Sandığı gibi kutsallık atfettikleri pek çok eşya bulunmaktadır.

Kur'ân-ı Kerîm'de ve Hadîs-i Şerîf'lerde teberrük kelimesi kavram olarak yer almamaktadır. Fakat daha sonra hadis şerhlerinde, fıkıh eserlerinde, tefsirlerde ve

tasavvûfî literatürde konuya çokça yer verilmiştir. Hz. Peygamber'den kalan eşya ve hatıralarla ilgili hadisler, sahâbenin Hz. Peygamber'e gösterdikleri muhabbet tezâhürlerini ifade eden pek çok rivayet bu bağlamda değerlendirilmiştir.

Sahâbe, Hz. Peygamber'e Allah tarafından verilen pek çok mucizeye birebir tanık oldukları ve duasıyla birçok şeyin değiştiğini gördükleri için Hz. Peygamber'in bizâtihi kendisinin Allah tarafından bir bereket kaynağı olduğunu düşünmüşlerdir. Hayatında Hz. Peygamber'e duydukları aşırı muhabbet ve iştihak sebebiyle, vefat ettiğinde ise ona duydukları derin hasretten dolayı Hz. Peygamber'in zatına ve onunla ilgili her şeye aşırı ihtimam göstermişlerdir. İslam'ın emirleriyle alakalı olmayan hususlardaki davranışlarında bile onu taklit edip bundan bereket ummaları da bunun bir göstergesidir. Bundan dolayı ona ait olan teri, dokunması, yiyecek, içecek ve abdest suyu artığı, tükürüğü, kıyafetleri, eşyaları vb. her şeye de bu bereketin geçtiği inancıyla sahip olmaya çalışmışlardır. Onun hatıralarına gösterilen bu aşırı ihtimam vesilesiyle pek çok hatıra günümüze kadar ulaşabilmiştir. Hz. Peygamber ise çoğunlukla sahâbenin bu aşırı muhabbet tezahürlerini anlayışla karşılamış ve isteklerini geri çevirmemiştir.

Kendisinden önce de bir arap âdeti olan tahnîk uygulamasını Hz. Peygamber de adet olarak devam ettirmiş ve bizzat uygulamıştır. Sahâbe her türlü sevinçlerini, heyecanlarını, sıkıntılarını, korkularını ve isteklerini önce Hz. Peygamber'le paylaştıkları için yeni doğmuş bebeklerini de adetleri olan bu uygulamayı yerine getirmesi için hep ona getirmişlerdir. Sahâbe'nin zaten adet kabilinden daha önce yaptıkları bu uygulamayı risaletten sonra da en sevdikleri insan olan Hz. Peygamber'e yaptırmak istemeleri doğal karşılanmalıdır. Ona gelmelerinin bir başka nedeni de yeni doğan bebekleri için insanların en üstünü ve Allah katında en kıymetlisi olan Hz. Peygamber'den dua istemek olmuştur. Kanaatimizce kendisine getirilen çocuklara Hz. Peygamber'in adet kabilinden uyguladığı tahnîk uygulamasından daha ziyade duası daha etkili olmuştur.

Hz. Peygamber'in önünden artan yiyecekler ve içecekler hususunda da sahâbe hep istekli davranmış, elinin dokunduğu veya ağzının değdiği şeyleri paylaşma hususunda yarış içerisinde olmuşlardır. Bu durum da sahâbenin Hz. Peygamber'e olan aşırı bağlılık ve muhabbetlerinin duygusal bir tezâhürü olsa gerektir. Ayrıca insanın tabiatı icabı sevdiği ve değer verdiği bir insana ait herhangi bir şeyin kendisini psikolojik açıdan rahatlatması doğal bir durumdur. Ancak bu duygusal taşımlardan kaynaklanan durumların genellenip, Hz. Peygamber'in veya

salih zatların artıklarının salt şifa ve bereket kaynağı olduğunu düşünmek tevhid akidesi açısından sıkıntılı bir durum olarak görünmektedir.

Hz. Peygamber'in abdest aldığı sudan artan kısmın sahâbe arasında paylaşıldığı, sahâbenin bu artığı içtiği, Hz. Peygamber'in abdest aldığı suyu hasta olan biri üzerine serptiği veya memleketlerine götürmeleri için kendisine gelenlere hibe ettiği yönünde rivayetlerde hadis eserlerinde yer almıştır. Hz. Peygamber'in abdest suyu artığından kastedilenin abdest aldıktan sonra kapta kalan su mu yoksa azalarından dökülen su mu olduğu tartışma konusu olmuştur. Her iki durumda da Hz. Peygamber'in teninin bu suya teması söz konusudur. Bu durumda Hz. Peygamber'e ait diğer şeyler gibi abdest suyu artığından da sahâbenin istifade etmek istemesi bir muhabbet tezahürü olarak görülebilir. Hasta olan sahâbînin abdest suyu artığını içmesinin ise Hz. Peygamber'i kurtuluş vesilesi olarak gören sahâbînin kendi isteği olduğunu, Hz. Peygamber'in de bu duruma anlayış gösterdiğini düşünüyoruz. Hz. Peygamber'in baygın olan sahâbîye abdest suyu artığından dökmesi ise onu ferahlandırmak ve kendine getirmek amaçlı o an için düşünülmüş bir uygulama olduğu kanaatini taşıyoruz. Yine Hz. Peygamber'in kendisine başka kabileden gelen heyetin istemesi sonucu abdest suyu artığını hibe etmesinin onları kırmamak ve beldelerindeki kilisenin mescide çevrilmesi sırasında temsili bir sembol olarak oraya dökülmesi için olduğunu düşünüyoruz.

Sonuç olarak sahâbenin Hz. Peygamber'e ait olan her şeye bu derece ihtimam göstermelerini salt akıl ile izah etmek mümkün görünmemektedir. Kendilerini cahiliye döneminin karanlığından İslam'ın aydınlığına ulaştıran bu yüce zata olan aşırı muhabbet taşımları anlayışla karşılanmalıdır. Hz. Peygamber'in de bu durumu anlayışla karşılayıp onları geri çevirmemesi de ashâbına duyduğu engin merhamet ve şefkatin sonucu olsa gerektir. Fakat bu durum genel bir anlayışa dönüşmemeli, hayır, bereket, şifa ve yardımın yegâne kaynağının Allah olduğu unutulmamalıdır.

KAYNAKÇA

- Adam, Baki, “Üzeyir”, *DİA*, XXXXII, 401- 402.
- A Dictionary of Religion and Ethics*, “Atonement ”, (Edt. Shailer Mathews, Gerald Birney Smith), London 1921.
- el-Alâî, Ebû Saîd Salahuddîn, *Kitabu'l-muhtelitîn*, (Thk. Raf'at Fevzî Abdulmuttalip, Ali Abdalbâsit Mezîd), 1. bs, Kâhire, Mektebetü'l-hâncî, 1996.
- , *Câmiu't-tahsîl fî ahkâmi'l-merâsîl*, (Thk. Hamdi Abdülmecid es-Selefî), 2. bs, Beyrut, Âlimu'l-kütüb, 1986.
- Alalu, Suzan vd, *Yahudilikte Kavram ve Değerler*, İstanbul, Mikro Matbaacılık, 1996.
- Alberti, Leyla, Jacob P.Xavier, P. LuigĀ Iannitto, Nilay Hıdıroğlu (Derleyenler), *Hristiyan İnanç*, İstanbul, Türkiye Katolik Kilisesi Yay, 1994.
- Ali el-Kârî, Nureddîn Ali b. Muhammed b. Sultan, *el-Esrâru'l-merfûa fî'l-ahbârî'l-mevdûa*, (Thk. Muhammed es-Sabbâğ), Beyrut, Müessesetü'r-risâle, 1971.
- Ana Britannica*, (I-XXII), ”Sukkot”, İstanbul, Ana Yay, 1986-1990, XX,119.
- Anderson, J. N. D., *The World's Religions*, London 1960.
- Aydın, Mehmet, *Din Fenomeni*, Konya, Din Bilimleri Yay, 1993.
- , “Hristiyanlık”, *DİA*, XVII, 349,350.
- , *Dinler Tarihine Giriş*, 2. bs, Konya, Din Bilimleri Yay, 2004.
- Aynî, Ebû Muhammed Bedreddin Mahmûd b. Ahmed b.Musa, *'Umdetü'l-kârî şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, Beyrut, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts.
- Azimâbâdî, Ebü't-Tayyib Şemsülhak Muhammed b. Emir Ali, *Avnu'l- Ma'bûd şerhu Süneni Ebî Davud*, 2. bs, I-XIV, Beyrut, Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, 1415h.
- Bâcî, Ebu'l-Velîd Süleyman b. Halef b. Sa'd b. Eyyub, *el-Müntekâ şerhu Muvatta'*, (Thk. Muhammed Abdulkadir Atâ), I-IX, Beyrut, Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, 1999.
- Bağdâdî, Ebû Bekr Muhammed b. Abdulganî, *et-Takyîd li ma'rifeti ruvâtî's-süneni ve'l-mesânîd*, (Thk. Kemal Yusuf el-Hût), Beyrut, Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, 1408h.
- Begavî, Ebû Muhammed Muhyissünne el-Hüseyn b. Mes'ûd b. Muhammed el-Ferrâ', *Şerhu's-sünne*, I-XV, 2. bs, Beyrut, el-Mektebetü'l-İslâmî, 1983.
- Beyhakî, Ahmed b. Huseyn Ebu Bekr Alaaddin Ali b. Osman, *Sünenü'l-Beyhakî el-kübra*,(Thk. Muhammed Abdulkadir Ata), I-X, Mekke-i Mükerra, Mektebeü Dâru'l-Baz, 1991.
- , *Şuabu'l-îman*, (Thk. Abdulaliyy Abdulhamîd Hâmid), I-XIV, 1. bs, Riyad, Mektebetü'r-Rüşd, 2003.
- Bozkurt, Nebi, “Na'l-i Şerif”, *DİA*, XXXII, 346- 347.
- Bridger, David , “Ark”, *The New Jewish Encyclopedia*, New York, 1976, s. 26.

- , “ Ester ”, *The New Jewish Encyclopedia*, s. 393.
- , “Menorah ”, *The New Jewish Encyclopedia*, s.315-317,
- Buharî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail, *el-Câmiu's-sahîh*, (Thk. Mustafa Diyeb el-Beğâ), I-VI, 3. bs, Beyrut, Dâru İbn Kesîr, 1987.
- , *el-Edebu'l-müfred*, (thk. Muhammed Fuad Abdülbâkî), Beyrut, Dâru'l-Beşâiri'l-İslamiyye, 1989.
- , *Kitâbü't- tarihi'l- kebîr*, I-IX, Beyrut, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts.
- Burhânî, M. Osman Abduh, *İntisâru evliyâi'r-rahmân alâ evliyâi'ş-şeytân*, Kahire 1318/1900.
- Cevherî, Ebû Nasr İsmail b. Hammâd, *Tâcü'l-luga ve sıhâhu'l-Arabiyye*, (Thk. Ahmed Abdülgafûr Attâr), I-VI, 2. bs, Beyrut, Dâru'l-İlm, 1979.
- Challaye, Felicien, *Dinler Tarihi*, (trc. Semih Tiryakioğlu), İstanbul, Varlık Yay, 1969.
- Cohon, Samuel S, “Ark”, *An Encyclopedia of Religion*, (edt. Vergilius Ferm), New Jersey, 1959.
- , “Shofar”, *An Encyclopedia of Religion*, (edt. Vergilius Ferm), New Jersey, 1959.
- Cürcânî, Abdullah b. Adıyy b. Abdullah b. Muhammed Ebû Ahmed, *el-Kâmil fî duafâi'r-ricâl*, (Thk. Yahya Muhtâr Gazâvî), I-VII, Beyrut, Dâru'lFikr, 1988.
- Dârekutnî, Ali b. Ömer Ebu'l-Hasen, *Sünenu'd-Dârekutnî*, (Thk. es-Seyyid Abdullah Haşim Yemânî), I-IV, Beyrut, Dâru'l-Ma'rife, 1966.
- Dârimî, Abdullah b. Abdurrahman Ebû Muhammed, *Sünenu'd-Dârimî*, (Thk. Fevvâz Ahmed, Halid el-İlmî), I-II, 1. bs, Beyrut, Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, 1407 h.
- Demir, Osman ,“Tevesül”, *DİA*, XXXI, 6.
- Ebû Abdullah, Malik b. Enes, *el-Muvatta'(Rivayetu Yahya el-Leysî)*, (Thk. Muhammed Fuad Abdülbâkî), I-II, Mısır, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, ts.
- Ebû Dâvûd, Süleyman b. Eş'as es-Sicistânî, *Sünen-u Ebî Dâvûd*, I-IV, Beyrut, Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, ts.
- Ebû Hüseyin, Ahmet b. Fâris b. Zekerıyya, *Mû'cemu mekâyisi'l-luga*, (Thk. Abdusselam Muhammed Harun), I-VI, ys, Dâru'l-Fikr, 1979.
- Ebû Ya'lâ, Ahmed b. Ali b. El-Müsennâ el-Mevsîlî et-Temîmî, *Müsnedu Ebî Yâ'lâ*, (Thk. Hüseyin Selim Esed), I-XIII, 1. bs, Dımaşk, Dâru'l-Me'mûn li't-Turâs, 1984.
- Ebu Zür'a, Veliyyüddîn Ahmed b. Abdürrahîm b. Hasan el-İrâkî, *Tuhfetu't-tahsîl fî zikri ruvâti'l-merâsîl*, (Thk. Abdullah Nevvâre), Riyad, Mektebetü'r-Rüşd, 1999.
- Ebu'l-Vefa, İbrahim b. Muhammed b. Halil Sebt İbnu'l-Acemî eş-Şâfî, *et-Tebyîn li Esmâi'l-müdeellisîn*, (Thk. Yahya Şefik Hasan), Beyrut, Dâru'l-kütübi'l-ilmıyye, 1986.

-----, *el-İğtibât bi men rumiye mine'r-ruvâti bi'l-ihtilât*, (Thk. Alâuddîn Ali Rıza), 1. bs., Kahire, Dâru'l-hadîs, 1988.

Elbânî, Muhammed Nasıruddin b. El-Hâc Nuh, *Şerhu'l-akidedi't-Tahaviyye*, 2. bs, Beyrut, el-Mektebetü'l-İslami, 1414h.

-----, *Silsiletu'l-ehâdîsi's-sahîha*, I-VII, Riyad, Mektebetü'l-meârif, ts.

-----, *Silsiletu'l-ehâdîsi'd-daîfeti ve'l-mevdûati ve eseruha's-seyyiu fi'l-ümmeti*, I-XIV, 1. bs, Riyad, Dâru'l-Meârif, 1992.

-----, *Daîfu Sünenü't-Tirmizî*, 1. bs, Riyad, Mektebetü'l-meârif, 2000.

Encyclopedia Judaica (I-XVII), "Menorah", (edt. Cecil Ruth, Jerusâlem), Keter Publishing House, 1982. XI/1368-1370.

Erdem, Sargon, "Bayram", *DİA*, V,258.

Ezherî, Ebû Mansûr Muhammed b. Ahmed, *Tehzîbü'l-luga*, (Thk. Reşid Abdurrahman el-Ubeydî), I-XVI, 1. bs, Beyrut, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1967.

Gray, George Buchanan, *Sacrifice in The Old Testament Its Theory and Praticce*, Oxsford, 1925.

Güler, Zekeriya, "Tahnîk", *DİA*, XXXIX, 416.

Gürkan, Salime Leyla, *Yahudilik*, İstanbul, İSAM Yay, 2008.

Hamîdullah, Muhammed, *İslam Peygamberi*, (çev. Prof. Dr. Salih Tuğ), I-II, Ankara, İmaj Yay, 2003.

-----, *Kur'ân-ı Kerim Tarihi*, (çev: Salih Tuğ), İstanbul,1993.

Harman, Ömer Faruk, "İsa", *DİA*, XXII, 468.

-----, "Yahudilik", *DİA*, XXXXIII, 206.

Heysemî, Nureddin Ali b. Ebî Bekr, *Mecmeu'z-zevâid ve menbeu'l-fevâid*, I-X, Beyrut, Dâru'l-Fıkr, 1402 h.

Himyerî, İsa b. Abdullah b. Muhammed b. Mâni', *et-Teemmül fi haqîqati't-tevessül*, Beyrut 2001.

Hindî, Alauddîn Ali b. Hüsâmeddîn el-Muttakî, *Kenzu'l-ummâl fi suneni'l-akvâl ve'l-ef'âl*, (Thk. Bekrî Hayyânî, Safvet es-Sikâ), I-XVI, 5.bs, ys, Müessesetu'r-Risâle, 1981.

İbn Battâl, Ebu'l-Hasen Ali b. Halef b. Abdulmelik b. Battâl, *Şerhu Sahîhi'l-Buhârî*, (Thk. Ebû Temîm Yâsir b. İbrâhîm), I-X, 2. bs, Riyad, Mektebetü'r-Rüşd, 2003.

İbn Ebî Şeybe, Ebu Bekr Abdullah b. Muhammed b. İbrahim, *el-Musannef*, (Thk. Muhammed Avvâme), I-XXI, ys, Dâru'l-Kıble, ts.

İbn Ebî Hâtim, Ebû Muhammed Abdurrahman b. Muhammed b. İdris, *el-Cerh ve't-ta'dil*, I- IX, 1. bs, Beyrut, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1953.

İbn Hacer, Ebu'l-Fazl Şihâbüddin Ahmed b. Ali el-Askalânî, *el-İsâbe fî temyîzi's-sahabe*, (Thk. Ali Muhammed el-Becâvî), I-VIII. 1. bs, Beyrut, Dâru'l-Ceyl, 1412h.

-----, *Fethü'l-bârî bi-şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, I-XIII, Beyrut, Dâru'l-Mâ'rife, 1379h.

-----, *el-İsâr bi ma'rifeti ruvâti'l-âsâr*, (Thk. Seyyid Kisrevî Hasan), Beyrut, Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, 1413h.

-----, *Lisânu'l-mîzân*, I-VII, 3. bs, Beyrut, Müessesetu'l-A'lemîyyu li'l-Matbûât, 1986.

-----, *Takrîbü't-tehzîb*, (Thk. Muhammed Avvâme), Suriye, Dâru'r-Reşîd, 1986.

-----, *Tâ'rîfu ehli't-takdîs bi merâtibi'l-mevsûfîne bi't-tedlîs (Tabakâtü'l-müdelîsîn)*, (Thk. Asım b. Abdullah el-Karyûnî), 1. bs, Ürdün, Mektebetü'-Menâr, ts.

-----, *Tehzîbu't-tehzîb*, I-XII, ys, Müessesetu'r-Risâle, 1995.

İbn Halikan, Ebu'l-Abbâs Şemsüddîn Ahmed b. Muhammed b. İbrahim, *Vefeyâtü'l-â'yân ve en-bâ'ü ebnâ'i'z-zamân*, (Thk. İhsan Abbas), I-VII, Beyrut, Dâr-u Sâdır, 1994.

İbn Hanbel, Ebû Abdullah Ahmed b. Muhammed eş-Şeybânî, *Müsnedu Ahmed b. Hanbel*, (Thk. Şuayb el-Arnâvut vd.), I-XXXV, ys, Müessesetu'r-Risale, 1999.

İbn Hibbân, Ebû Hâtım Muhammed b. Hibban b. Ahmed et-Temîmî el-Büstî, *Sahîhu İbn Hibbân*, (Thk. Şuayb el-Arnâvut), I-XVIII, 2. bs, Beyrut, Müessesetu'r-Risale, 1993.

-----, *Kitâbü's-sikât*, (Thk. es-Seyyid Şerefuddin Ahmed), I-IX, 1. bs, ys, Dâru'l-Fikr, 1975.

İbn Huzeyme, Muhammed b. İshak Ebû Bekr es-Sülemî en-Nîsâbü'rî, *Sahîhu İbn Huzeyme*, (Thk. Muhammed Mustafa el-A'zamî), I-IV, Beyrut, el-Mektebetü'l-İslâmî, 1970.

İbn Kayyâl, Ebu'l-Berekât Muhammed b. Ahmed , *el-Kevâkibu'n-Neyyirât fî ma'rifeti mine'r-ruvâti's-sikât*, (Thk. Abdulkayyum Abdu Rabbi'n-Nebîyy), I-II, 1. bs, Beyrut, Dâru'l-Me'mûn, 1981.

İbn Mâce, Muhammed b. Yezîd Ebû Abdullah el-Kazvînî, *Sünenü İbn Mâce*, I-II, (Thk. Muhammed Fuad Abdalbaki), I-II, Beyrut, Dâru'l-Fikr, ts.

İbn Maîn, Ebû Zekerîyya Yahya, *Târîh-u İbn Maîn (Rivayetu Osman ed-Dârimî)*, (Thk. Ahmed Muhammed Nur-u Seyf), I-IV, Dımaşk, Dâru'l-me'mûn lit-turâs, 1400h.

İbn Manzûr, Ebü'l-Fazl Muhammed b. Mükerrerem b. Ali el-Ensârî, *Lisânu'l-Arab*, (Thk. Abdullah Ali el-Kebîr), I-XV, 1. bs, Beyrut, Dâru Sâdır, ts.

İbn Mulakkin, Sirâcuddîn Ebû Hafs, *el-Bedru'l-munîr fî tahrîci'l-ehâdis ve'l-âsâri'l-vâkiati fî şerhi'l-kebîr*; (Thk. Mustafa Ebu'l-Gayt vd.), I-X, Riyad, Dâru'l-Hicre, 2004.

İbn Receb, Zeynuddîn Ebu'l-Ferec Abdurrahman b. Şihâbuddîn el-Bağdâdî, *Fethu'l-bârî şerhu Sahîhi'l-Buhârî*, (Thk. Ebû Muaz Tarık b. İvadullah b. Muhammed), I-VI, 2. bs, ed-Dammâm, Dâru İbni'l- Cevzî, 1422h.

İbn Sâ'd, Ebû Abdullah Muhammed b. Sa'd b. Meni' Zühri, *Kitâbü't-tabakâti'l-kebîr (et-Tabakâtü'l-kübra)*, (Thk. Ziyad Muhammed Mansûr), I-VIII, Medine, Mektebetu'l-Ulûm ve'l-Hikem, 1408 h.

İbnu'l-Cevzî, Ebu'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahman b. Ali b. Muhammed, *ed-Duaî ve'l-metrûkîn*, (Thk. Abdullah el-Kâdî), I-III, Beyrut, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1406 h.

-----, *Keşfu'l-müşkil min hadîsi's-Sahihayn*, (Thk. Ali Hüseyin el-Bevvâb), I-IV, Riyad, Dâru'n-Neşr, 1997.

İbnu'l-Esîr, Ebü'l-Hasan İzzeddin Ali b. Muhammed b. Abdülkerim, *Üsdü'l-ğabe fî ma'rifeti's-sahâbe*, (Thk. Ali Muhammed Muavviz, Âvil Ahmed Abdu'l-Mevcûd), Beyrut, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts.

İbnu'l-Esir, Ebü's-Saadat Mecdüddin Mübârek b. Muhammed el-Cezerî, *Camiu'l-usûl fî ehâdisi'r-rasûl*, (Thk. Abdulkadir el-Arnaut), I-XII, 1. bs, ys, Mektebetu Daru'l-Beyan, 1972.

İbnu's- Salâh, Ebû Amr Takiyyuddîn Osman b. Abdurrahman eş-Şehrezûrî, *Mukaddimetu İbn Salâh*, 1. bs, Mektebetu'l-Fârâbî, 1984.

İclî, Ebu'l- Hasen Ahmed b. Abdullah b. Salih, *Marifetü's-sikât min ricâli ehli'l-İlmi ve'l-hadîsi ve mine'l-duafâi ve zikru mezâhibihim ve ahabârihim*, (Thk. Abdulâlm Abdülazîm el-Bestevî), I-II, 1. bs, Medine, Mektebetü'd-Dâr, 1985.

İsfahânî, Ebu'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed Râgıp, *el-Müfredât fî garîbi'l-Kur'ân*, (Thk. Muhammed Seyyid Keylânî), Beyrut, Dâru'l-Mâ'rife, ts.

İsfahânî, Ebû Nuaym Ahmed b. Abdullah b. İshak, *Mâ'rifetu's-sahâbe*, (Thk. Adil b. Yusuf el-Azâzî), I-VII, 1. bs, Riyad, Dâru'l-Vatan, 1998.

-----, *Kitabu delâili'n-nübuvve*, (Thk. Muhammed Ravvâs Kal'âcî, Abdülber Abbâs), I-II, 2. bs, Beyrut, Dâru'n-Nefâis, 1986.

Jacobs, Louis, "Jewish Religious Year", *The Encyclopedia of Religion (I/XVI)*, (edt. Mîrcea Eliade), New York 1987, VIII,44.

-----, "Passover", *The Encyclopedia of Religion*, XI,204.

Kadı İyâz, Ebü'l-Fazl İyaz b. Musa b. İyaz el-Yahsubi, *eş-Şifâ bi ta'rîfi hukûk-i Mustafa*, (trc. Suat Cebeci), I-II, İstanbul, Akçağ Yay, 2012.

-----, *Eş-Şifâ bi-tâ'rif-i hukûki'l-Mustafâ*, I-II, Beyrut, Dâru'l-Fikr, 1988.

Karaman, Hayrettin, Mustafa Çağrıç, İbrahim Kafi Dönmez, Sadreddin Gümüş, *Kur'an Yolu*, I-V, 4. bs, Ankara, DiB Yay, 2007.

Kastallânî, Ebü'l- Abbas Şehâbeddin Ahmed b. Muhammed, *el-Mevâhibu'l-ledunniyye bi'l-minehi'l-Muhammediyye*, Beyrut, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts.

Kurtûbî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh, *El-Câmi' li ahkâmi'l-Kur'ân*, (çev. M. Beşir Eryararsoy), I-XX, İstanbul, Buruç Yay, 2014.

Kurtubî, Ebü'l-Abbas Ziyaeddin Ahmed b. Ömer b. İbrâhim *el-Müfhim limâ eşkele min telhis-i Kitâbi Müslim*, I-VII, (Thk. Muhyiddin Dîb Metu, Yusuf Ali Budeyvi, Ahmed Muhammed es-Seyyid, Mahmud İbrahim Nezzam), 1. bs, Beyrut, Dîmaşk, Dâr-u İbn Kesîr, Dâru'l-kelimi't-tayyib, 1996.

Kuşeyrî, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc b. Müslim, *Sahîh*, I-V, (Thk. Muhammed Fuad Abdülbaki), Beyrut, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, ts.

Leknevî, Abdulhay, *el-Âsâru'l-merfûa fi'l-ahbâri'l-mevdûa*, Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, ys, ts,

Mathews, Shailer, Gerald Birney Smith (Edt), "Atonement ", *A Dictionary of Religion and Ethics*, London 1921.

McKenzie, John L. "Ark of Covenant ", *Dictionary of The Bible*, New York 1965.

-----, "Atonement", *Dictionary of The Bible*, New York 1965.

MacKenzie J. A. Ross, "Symbol", *Harper's Bible Dictionary*, (Edt. Paul J. Achtemeier), San Fransisco 1985.

Mevdûdî, Ebu'l-Â'lâ, *Tefhîmu'l-Kur'ân*, I-VII, 2. bs, İstanbul, İnsan Yay, 1996.

Mizzî, Ebü'l-Haccac Cemaleddin Yusuf b. Abdurrahman b. Yusuf, *Tehzibü'l-kemal fi esmai'r-ricâl*, (Thk. Beşşar Avvad Ma'ruf), I-XXXV, 1. bs, Beyrut, Müessesetü'r-Risâle, 1980.

Mubârekpûrî, Ebu'l-Alâ Muhammed Abdurrahman b. Abdurrahim *Tuhfetu'l-ahvezi bi şerhi Câmii't-Tirmizî*, I-X, Beyrut, Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, ts.

Muhtar, Ahmed Abdülhamid Ömer, *Mûcemu'l-lugati'l-arabiyyeti'l-muâsıra*, ys, Âlimu'l-Kütüb, ts.

Mustafa, İbrahim, Ahmed ez-Ziyât, Hamid Abdulkadir, Muhammed en-Neccâr, *el-Mûcemu'l-vasît*, 4. bs, Kahire, Mektebetü'ş-Şurûgu'd-Düveliyye, 2004.

Mutçalı, Serdar, *Arapça Türkçe Sözlük*, İstanbul, Dağarcık Yay, 1995.

Münâvî, Zeynüddin Muhammed Abdür-rauf b. Tâci'l-arifîn b. Ali, *Feyzu'l-kadîr*, I-VI, 1. bs, Beyrut, Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, 1994.

Nemerî, Ebû Ömer Yusuf b. Abdullah b. Abdilberr, *el-İstizkâr*, (Thk. Salim Muhammed Atâ, Muhammed Ali Muavviz), I-VIII, Beyrut, Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, 2000.

-----, *et-Temhîd li ma fi'l-Muvatta' mine'l-meânî ve'l-esânîd*, (Thk. Mustafa b. Ahmed el-Alevî, Muhammed Abdulkebîr el-Bekrî), I-XXVI, ys, Müessesetü'l-Kurtuba, 1967.

Nesâî, Ebû Abdurrahman Ahmed b. Şuayb, *Sünenü'n-Nesâî*, (Thk. Abdulfettah Ebû Gudde), I-VIII, 2. bs, Halep, Mektebu'l-Matbûâtî'l-İslâmiyye, 1986.

Nevevî, Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî, *el-Minhâc fî şerhî Sahîh-i Müslim b. Haccâc*, I-XVIII, 2. bs, Beyrut, Dâru İhyâi't-Turâsî'l-Arabî, 1392 h.

-----, *Tehzîbu'l-esmâ-i ve'l-lugât*, (Thk. Mustafa Abdulkadir Atâ), Beyrut, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, ts.

Nisâbü'rî, Ebû Abdullah İbnü'l-Beyyî Muhammed Hâkim, *el-Müstedrek ale's-Sahihayn*, I-IV, Beyrut, Dâru'l-Marife, ts.

Parrinder, Geoffrey, *World Religions From Ancient History to the Present*, New York 1983.

Poznanski, Samuel, "Festival and Feast (Jewish)-Rosh Hoshshana", *Encyclopedia of Religion and Ethics, (I-XIII)*, (edt. James Hasting), New York 1980.

-----, "Festival and Feast (Jewish)-Pesah", *Encyclopedia of Religion and Ethics (I-XIII)*.

-----, "Festival and Feast (Jewish)-Yom Kippur", *Encyclopedia of Religion and Ethics (I-XIII)*.

Râmehurmuzî, Hasan b. Abdurrahman, *el-Muhaddisu'l-fâsil beyne'r-râvî ve'l-vâî*, (Thk. Muhammed Accâc el-Hatîb), 3. bs, Beyrut, Dâru'l-fikr, 1404h.

Râzî, Ebû Abdillâh (Ebü'l-Fazl) Fahrüddîn Muhammed, *et-Tefsîru'l-kebîr mefâtihiu'l-gayb*, I-XXXII, 1. bs, Beyrut, Dâru'l-Fikr, 1981.

-----, *el-Metâlibü'l-âliye* (nşr. Ahmed Hicâzî es-Sekkâ), Beyrut 1407/1987.

Râzî, Muhammed b. Ebî Bekr, *Muhtâru's-sihah*, (Thk. Mahmud Hâtır), Beyrut, Mektebetü Lübnan, 1995.

Rosenblatta, Samuel, "Mezuzah", *An Encyclopedia of Religion*, (edt. Vergilius Ferm), New Jersey 1959.

San'anî, Ebû Bekr Abdürrezzâk b. Hemmam Abdürrezzâk, *el-Musannef*, (Thk. Habîburrahman el-Âzamî), I-XI, 2. bs, Beyrut, Mektebetü'l-İslâmî, 1403 h.

Sarıçioğlu, Ekrem, *Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi*, Isparta, Fakülte Kitabevi, 2000.

Seyyid Kutub, İbrahim, *Fî Zilâli'l-Kur'ân*, I-VI, 11. bs, Kahire, Dâru'ş-Şurûk, 1985.

Sindî, Ebu'l-Hasen Nûreddin b. Abdilhâdî, *Hâşiyetu's-Sindî ale'n-Nesâî*, (Thk. Abdulfettah Ebû Gudde), I-VIII, 2. bs, Halep, Mektebetü'l-matbûâtî'l-İslâmiyye, 1986.

Sühreverdî, Ebû Hafs Şihâbuddin Ömer, *Avârifü'l-meârif*, (trc. H. Kamil Yılmaz, İrfan Gündüz), İstanbul, Erkam Yay, 1989.

Süyûtî, Ebü'l-Fazl Celaleddin Abdurrahman b. Ebî Bekr, *Câmiu'l-ehâdis*, I-XXXXI, ys, Dâru'l-Fikr, ts.

-----, *el-Hasâisu'l-kübrâ*, I-II, Beyrut, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1985.

-----, *Kitâbü esmâi'l- müdellisîn*, (Thk. Mahmud Muhammed Hasan Nassâr), 1. bs, Beyrut, Dâru'l-Cîl, ts.

-----, *Tedribü'r-râvî fi şerhi takrîbi'n-nevâvî*, (Thk. Abdulvahhab Abdullatîf), I-II, Riyad, Mektebetu'r-Riyâd el-hadîse, ts.

Şevkânî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Alî b. Muhammed, *Neylu'l-evtâr min ehâdisi Seyyidi'l-ahyâr şerhi münteka'l-ahbâr*, I-IX, ys, İdâretu't-tabâati'l-münîriyye, ts.

Şeybânî, Ahmed b. Amr B. Dahhâk Ebû Bekr, *el-Âhâd ve'l-mesânî*, (Thk. Bâsim Faysal Ahmed), I-VI, 1. bs, Riyad, Dâru'r-Râye, 1991.

Taberânî, Ebü'l-Kâsım Süleyman b. Ahmed b. Eyyub el-Lahmî, *el-Mu'cemu'l-kebir*, (Thk. Hamdî b. Abdülmacid es-Selefi), I-XX, 2. bs, ys, Mektebetu'l-Ulûm ve'l-Hikem, 1983.

-----, *el-Mücemu'l-evsat*, (Thk. Tarık b. İvadullah), I-X, Kahire, Dâru'l-Harameyn, 1415 h.

Taberî, Muhammed b. Cerîr, *Câmiu'l-beyân an te'vîli âyi'l-Kur'ân*, (çev. Kerim Aytekin, Hasan Karakaya), I-IX, İstanbul, Hisar Yay, 1995.

Tahâvî, Ebû Cafer Ahmed b. Muhammed b. Selâme, *Şerhu müşkili'l-âsâr*, (Thk. Şuayb el-Arnâvut), 1. bs, Beyrut, Müessesetu'r-risâle, 1994.

Tebrizî, Veliyyuddîn Ebû Abdullah Muhammed b. Abdullah el-Hatib, *Mişkatu'l-mesabih*, (Thk. Muhammed Nasıruddin el-Elbanî), I-IX, Beyrut, el-Mektebü'l-İslâmî, 1985.

Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa, *el-Câmiu's-sahîh Sünenu't-Tirmizî*, (Thk. Ahmed Muhammed Şakir vd.), I-V, Beyrut, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, ts.

Topaloğlu, Nuri, "Talk b. Ali", *DİA*, XXXIX, 549.

Toptaş, Mahmut, *Kur'ân-ı Kerîm Şifa Tefsiri*, I-VIII, İstanbul, Cantaş Yay, 1993.

Tümer, Günay, "Bereket", *DİA*, V, 486.

Tümer, Günay, Abdurrahman Küçük, *Dinler Tarihi*, Ankara, Ocak Yay, 1993.

Tyson, Joseph B, "Pentecost", *Harper's Bible Dictionary*, (Edt. Paul J. Achtemeier), San Fransisco 1985.

Uludağ, Süleyman, "İbadet", *DİA*, XIX, 248.

Ünal, İsmail Hakkı, "Seçmeci ve Eleştirel Yaklaşım veya Hz. Peygamberi Anlamak", *İslâmî Araştırmalar*, (1997), X, 45.

Xavier, Jacob P, *Hristiyan Kiliseleri ve İbadet Yerleri*, İstanbul, 1994.

Vâkîdî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ömer, *Kitâbu'l-megâzi*, I-III, Beyrut, Âlimu'l-Kütub, ts.

Wright, David P., "Feasts, Festivals, Fasts", *Harper's Bible Dictionary*, (Edt. Paul J. Achtemeier), San Fransisco 1985.

Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili*, (Sadeleştirilenler. İ. Karaçam, E. Işık, N. Bolelli, A. Yücel), I-X, İstanbul, Zehraveyn Yay, 2003.

Yıldırım, Suat, *Kuran'da Uluhiyyet*, 1. bs, İstanbul, Işık Akademi Yay, 1987.

Yılmaz, Orhan, *Rivayetlerde Hz. Ali*, 1. bs, Ankara, Araştırma Yay, 2015.

Zebîdî, Ebü'l-Feyz Muhammed el-Murtazâ b. Muhammed b. Muhammed b. Abdirrezzâk, *Tâcü'l-arûs min cevâhiri'l-kâmûs*, (Thk. Mustafa Hicâzî), I-XXXX, ys, Matbaatu Hükümetu'l-Kuveyt, 1993.

Zehebî, Ebû Abdullah Şemsuddîn Muhammed b. Ahmed b. Osman, *Mizânu'l-îtidâl fi nakdi'r-ricâl*, (Thk. Ali Muhammed el-Becâvî), I-VIII, Beyrut, Dâru'l-Mârifet, ts.

-----, *Tezkiretü'l-huffâz*, I-IV, 1. bs, Beyrut, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1998.

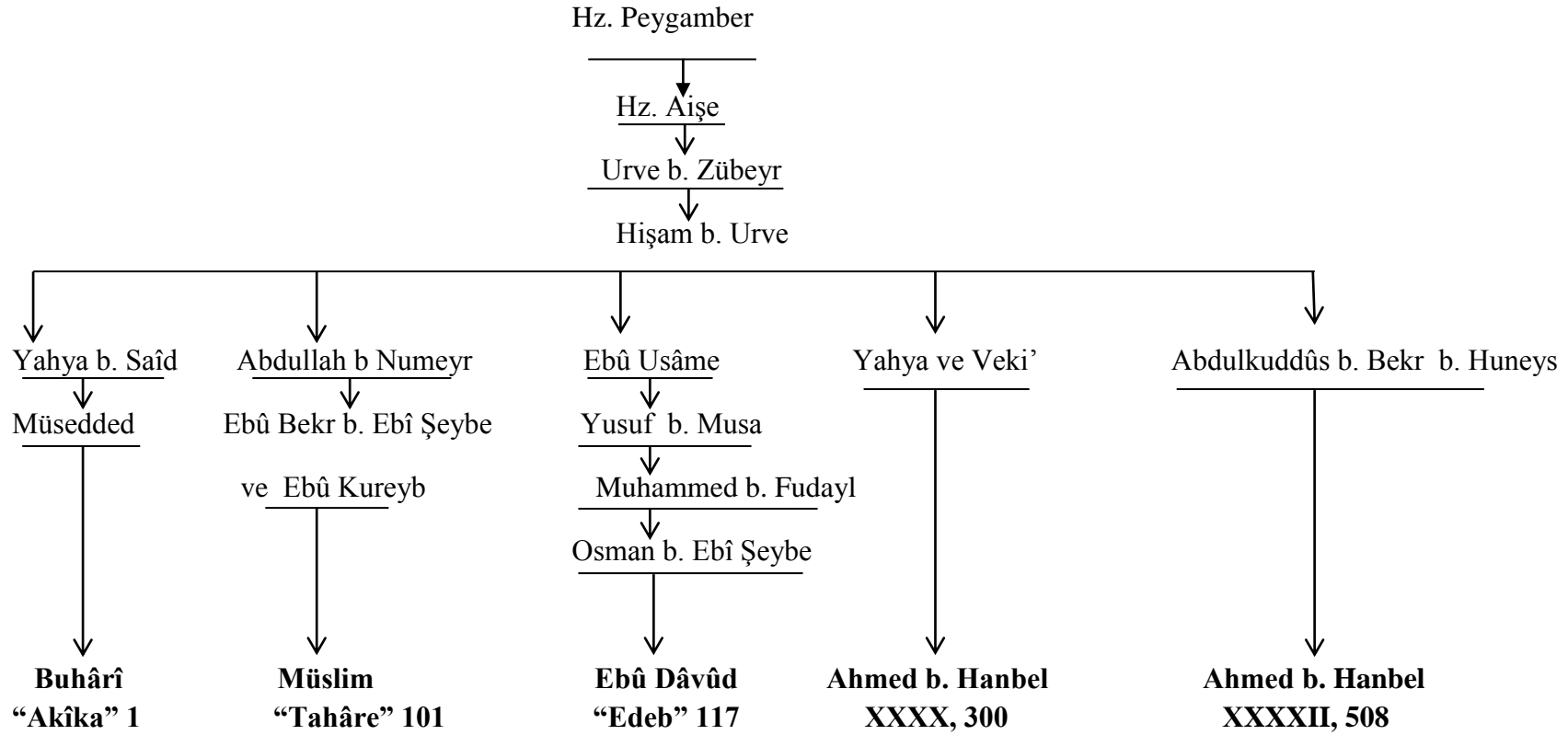
-----, *Siyeru a'lâmü'n-nübelâ*, I-XXIII, 3. bs, Beyrut, Müessesetü'r-Risâle, 1996.

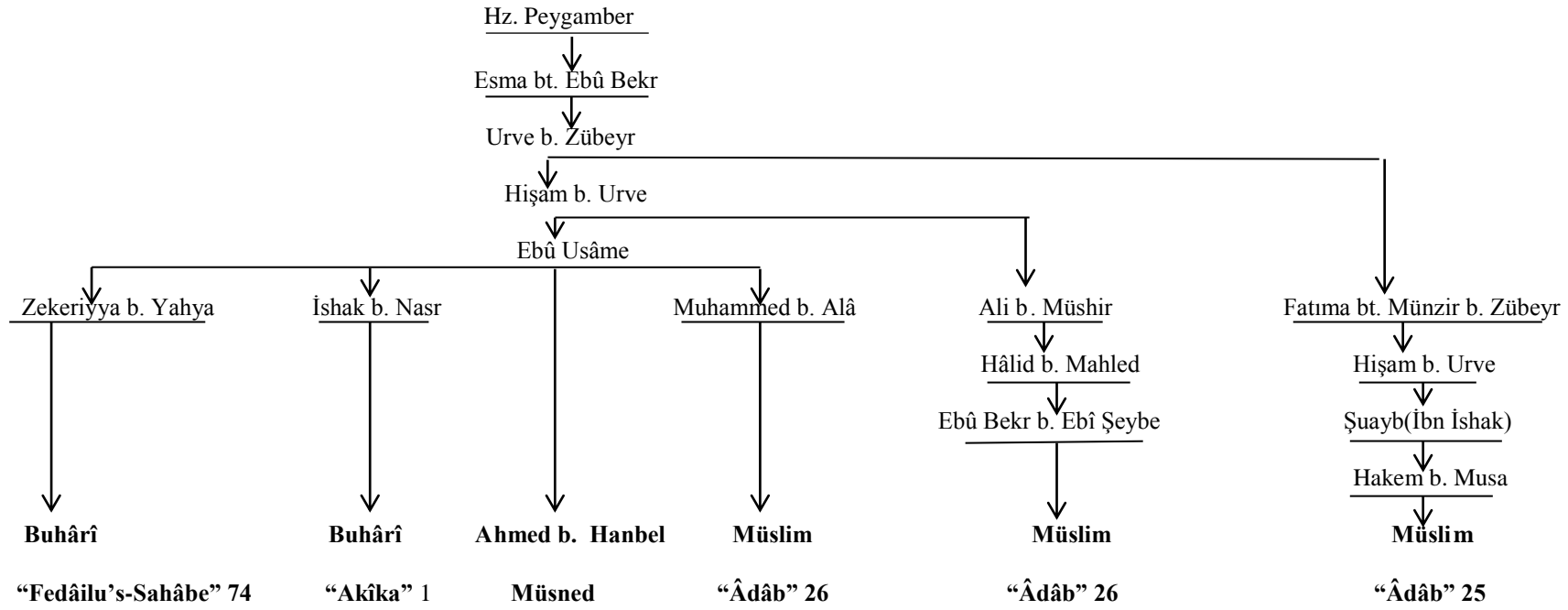
-----, *el-Kâşifu fi mârifeti men lehû rivayetun fi Kütübi's-Sitte*, Cidde, Müessesetu Ulûmi'l-Kur'ân, 1992.

-----, *el-Muğni fi'd-duafâ*, (Thk. Nureddin Itr), I-II, Katar, İdâretu İhyâi't-Turâsi'l-İslâmî, ts.

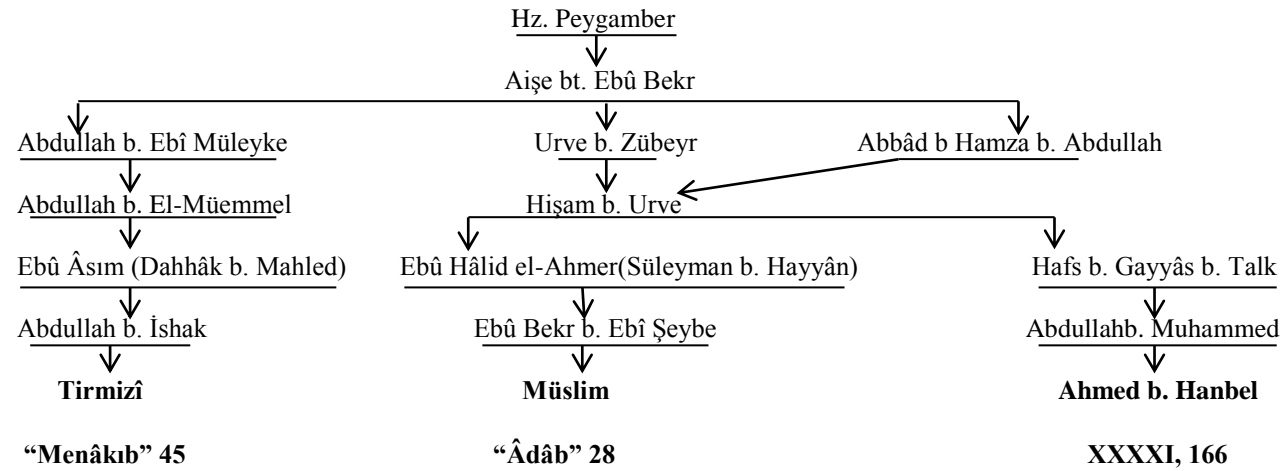
Zemahşerî, Ebü'l-Kâsım Cârullah Mahmûd b. Ömer b. Muhammed, *Esasü'l-belâga*, (Thk. Muhammed Bâsil Uyûnu's-Suûd), I-II, 1. bs, Beyrut, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1997.

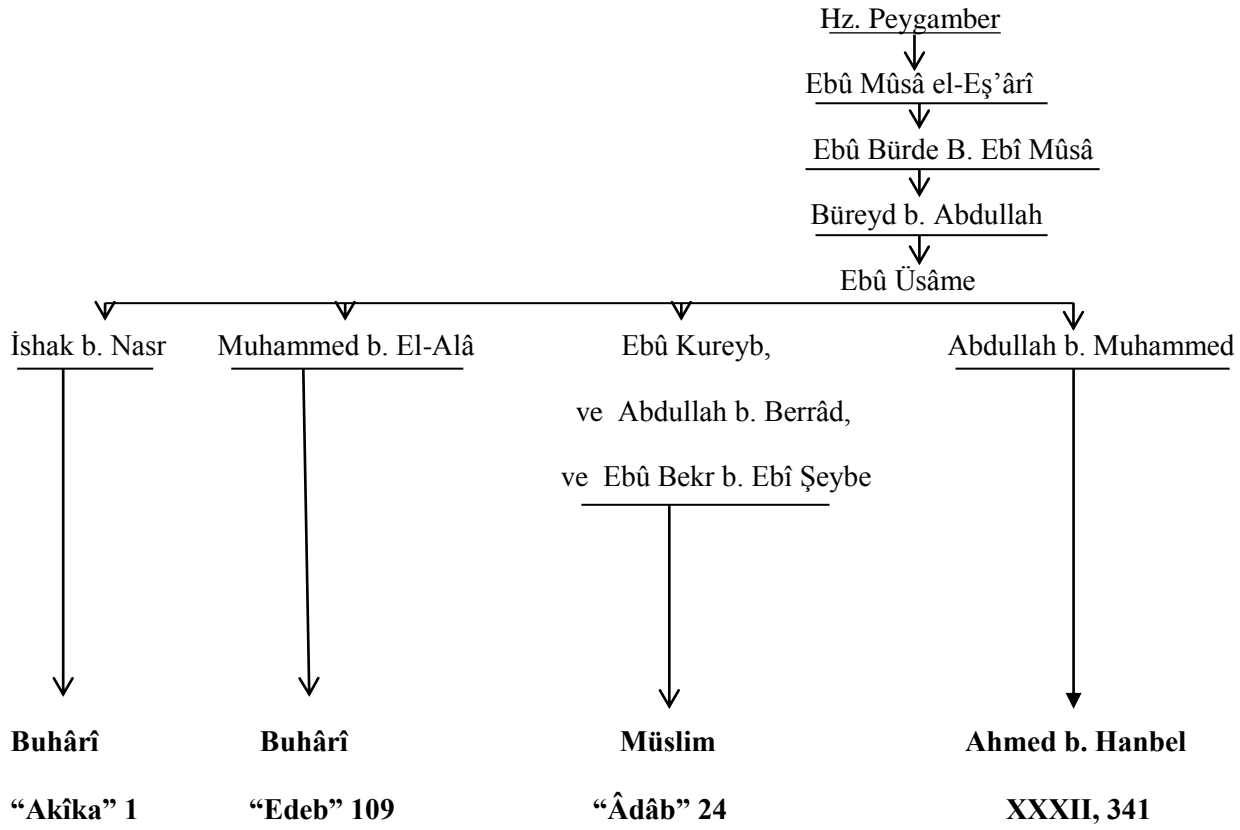
EKLER

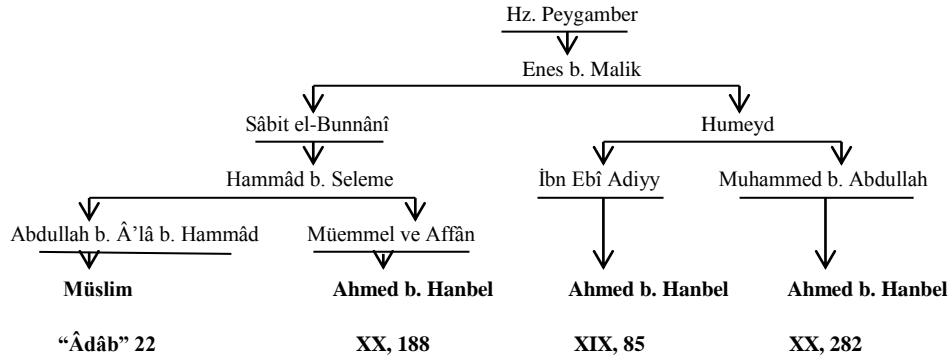
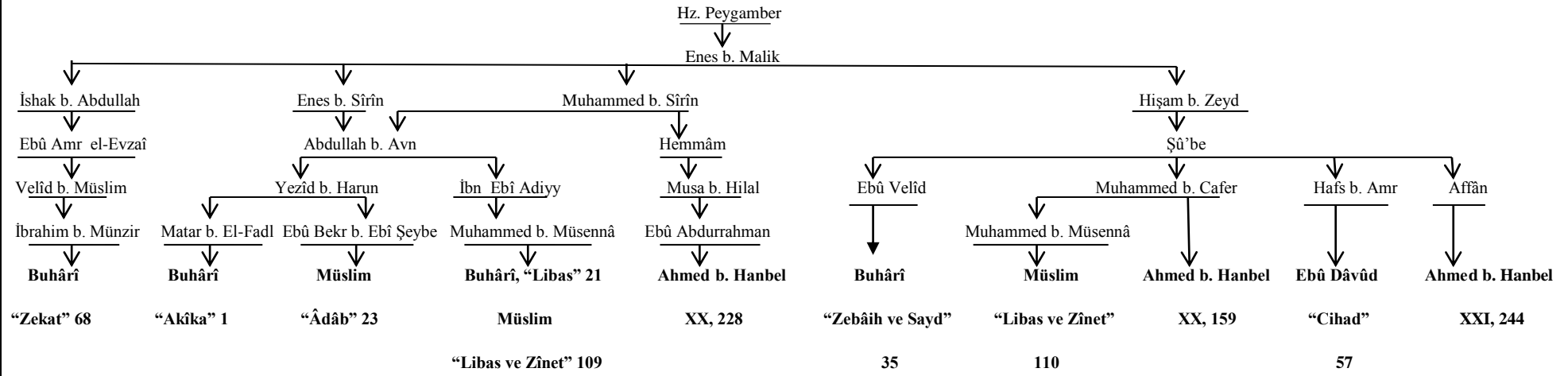

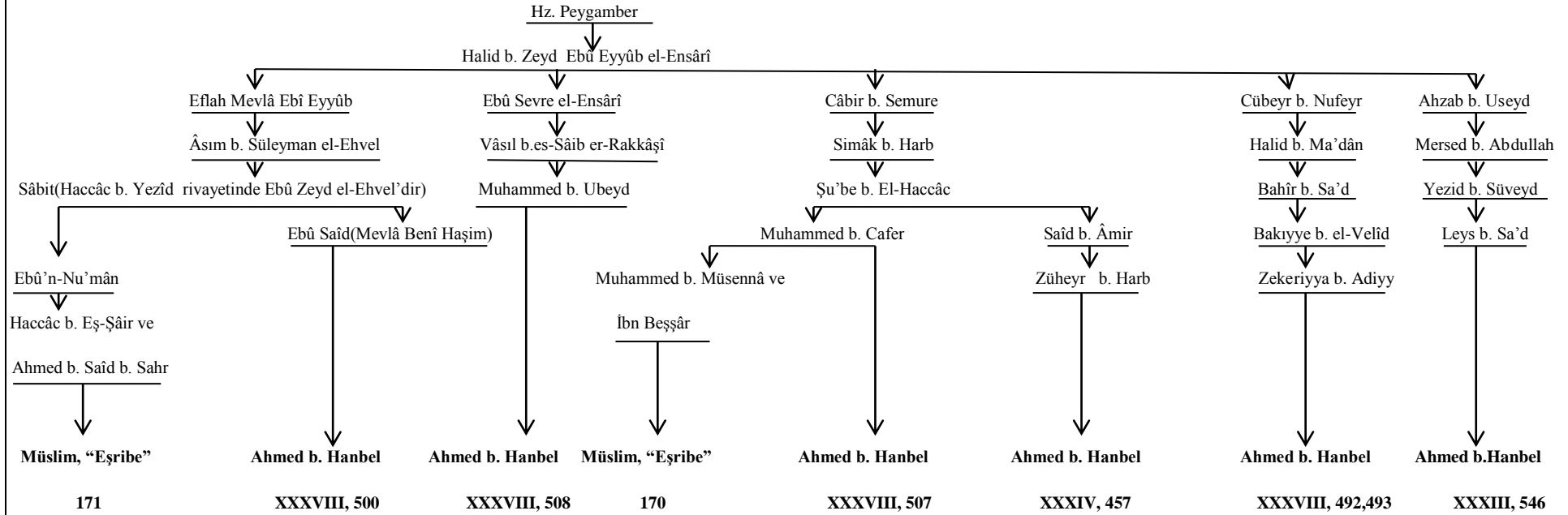
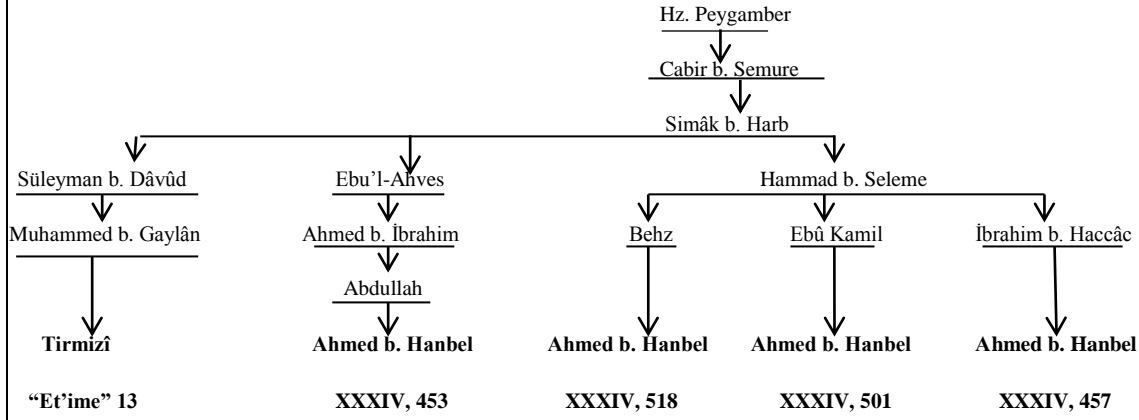

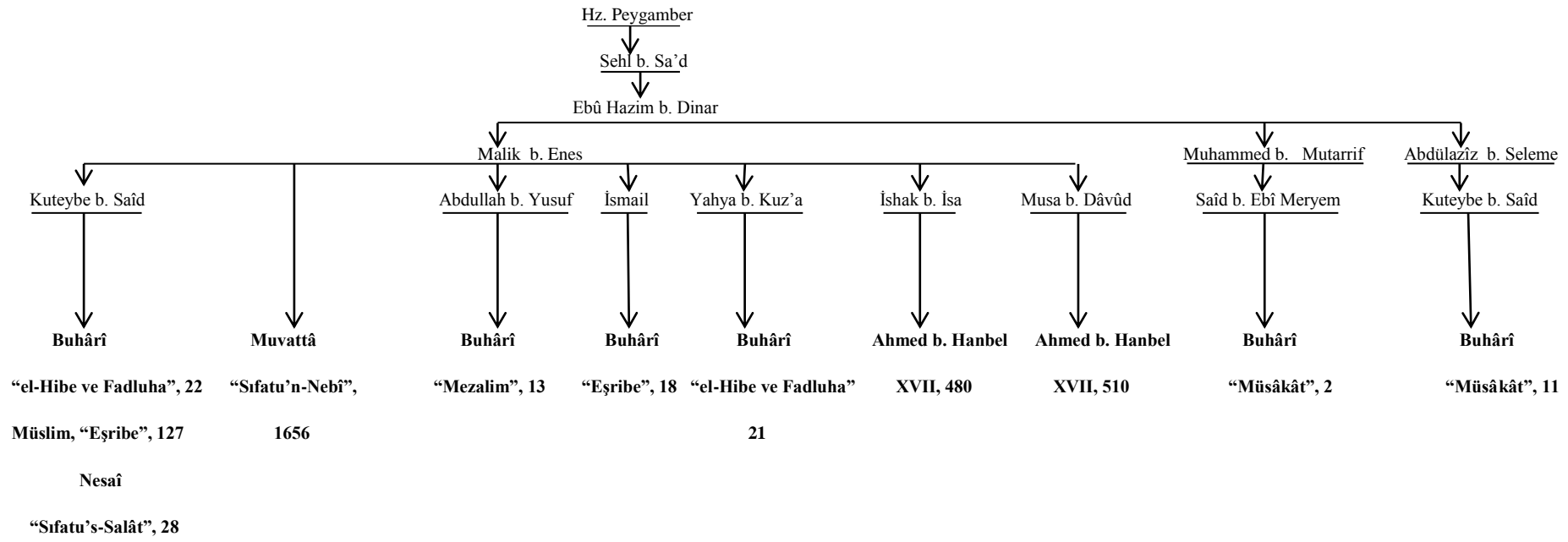
XXXXIV, 504

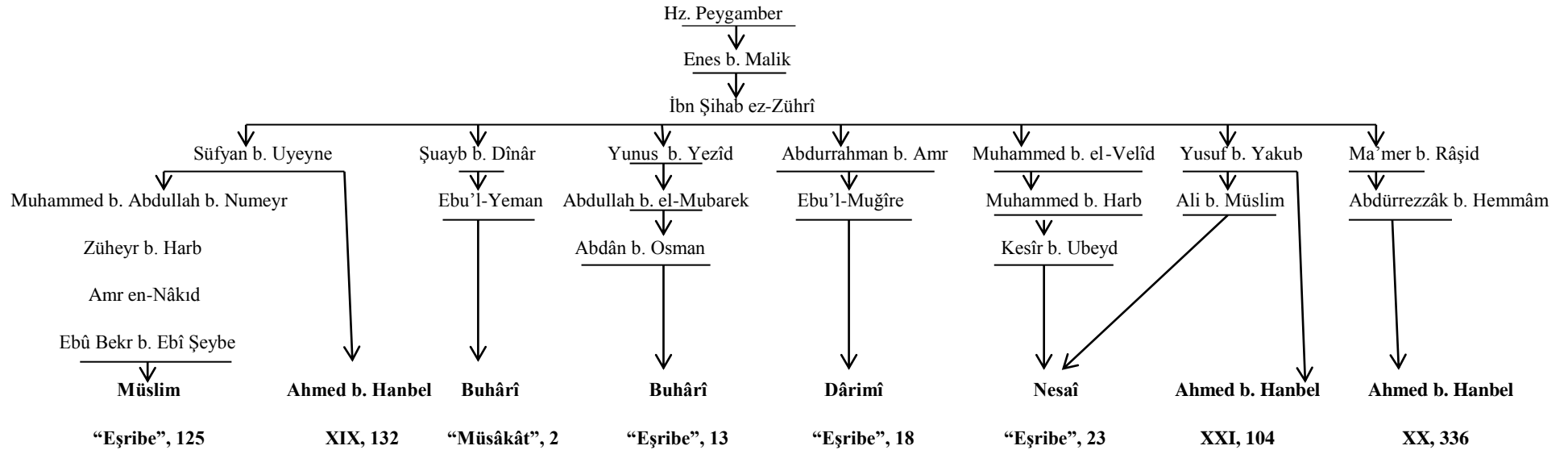
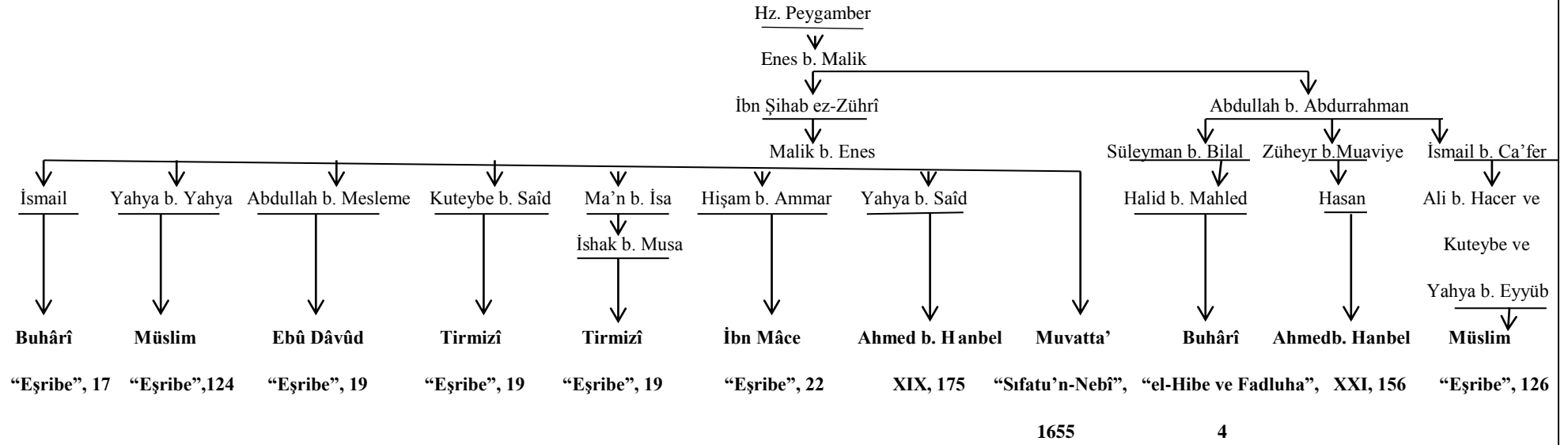

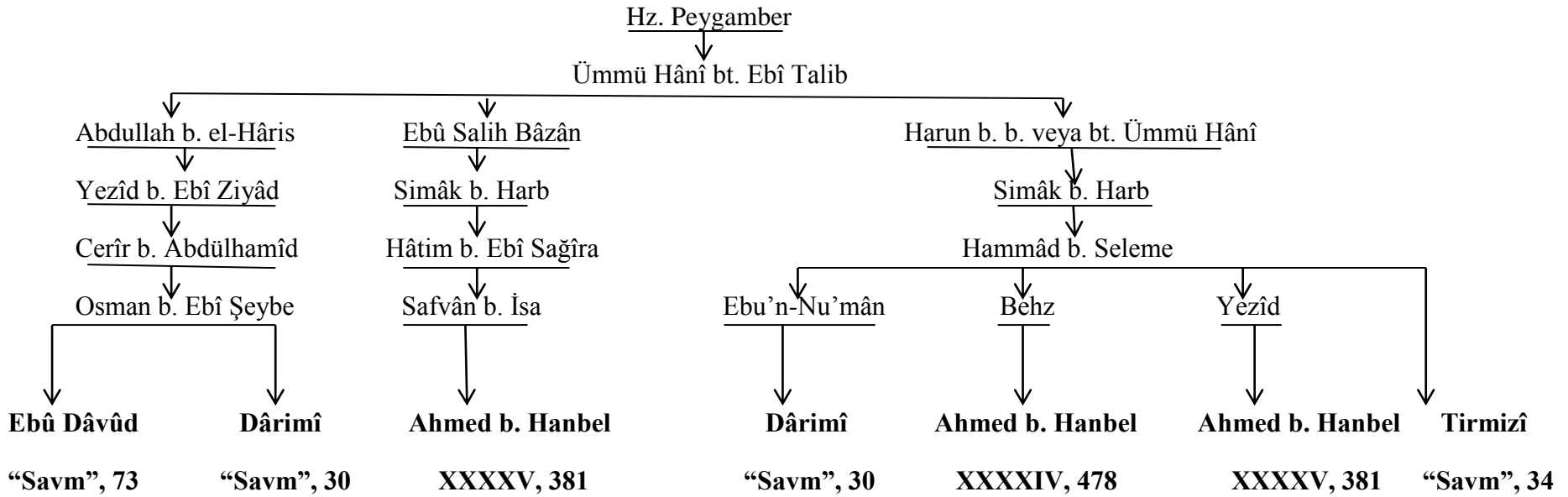
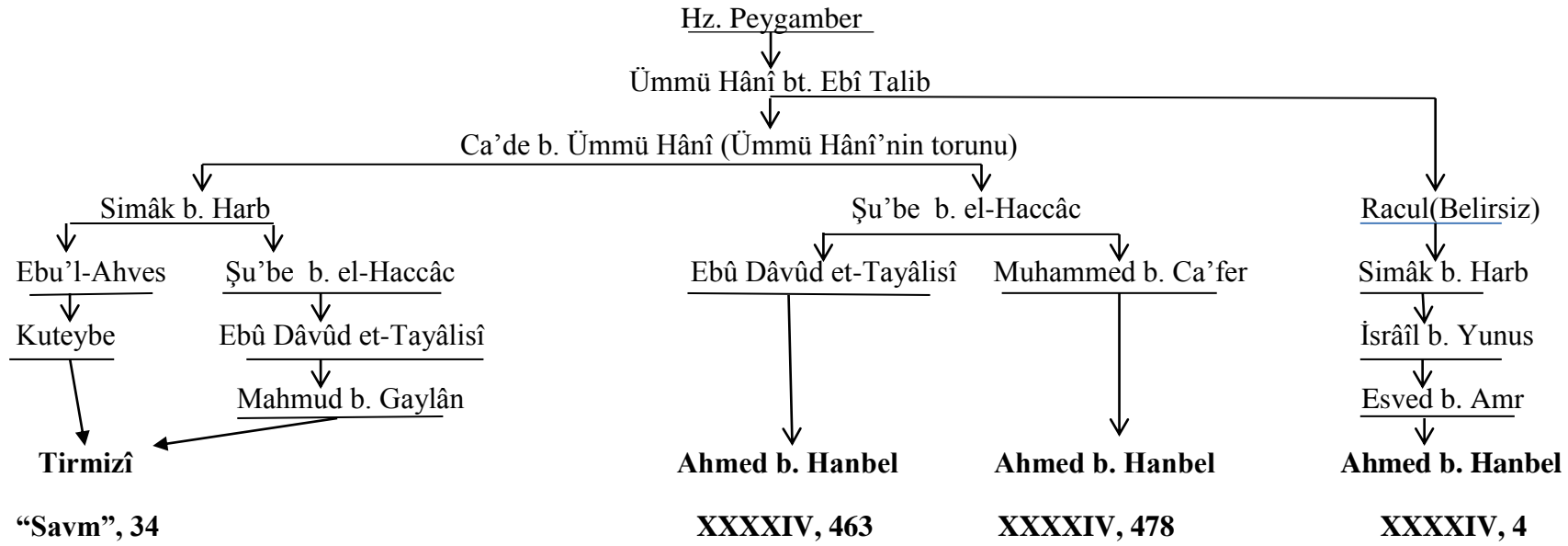

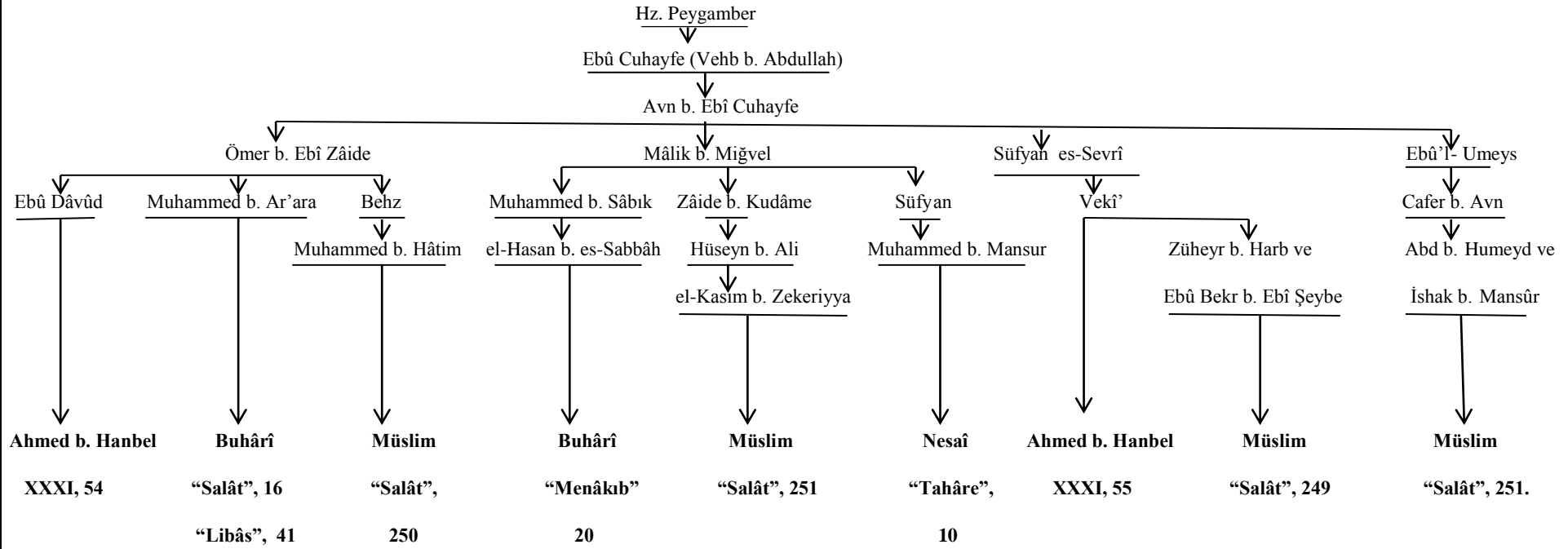
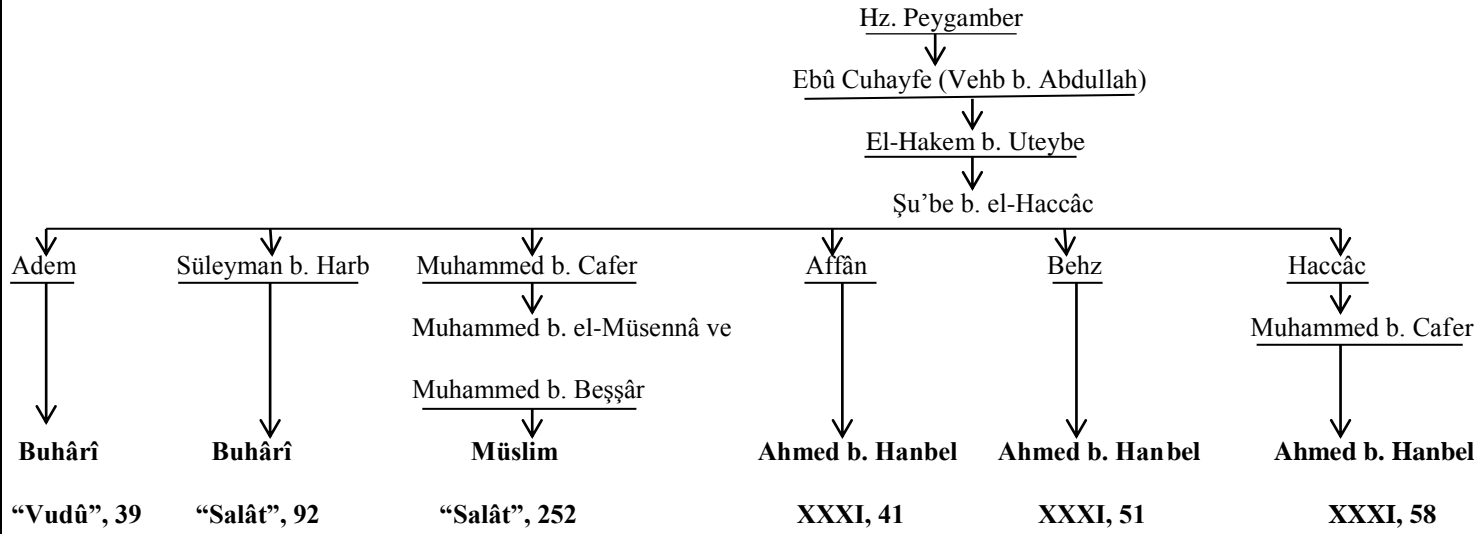

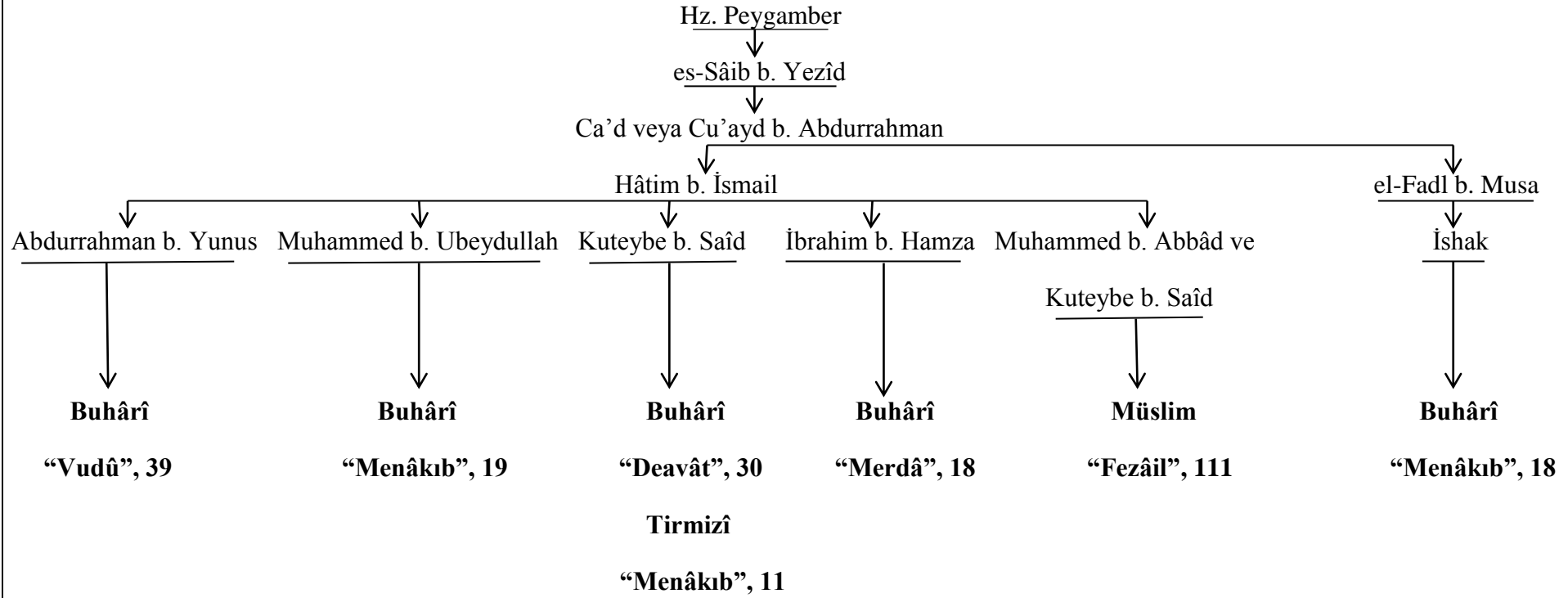

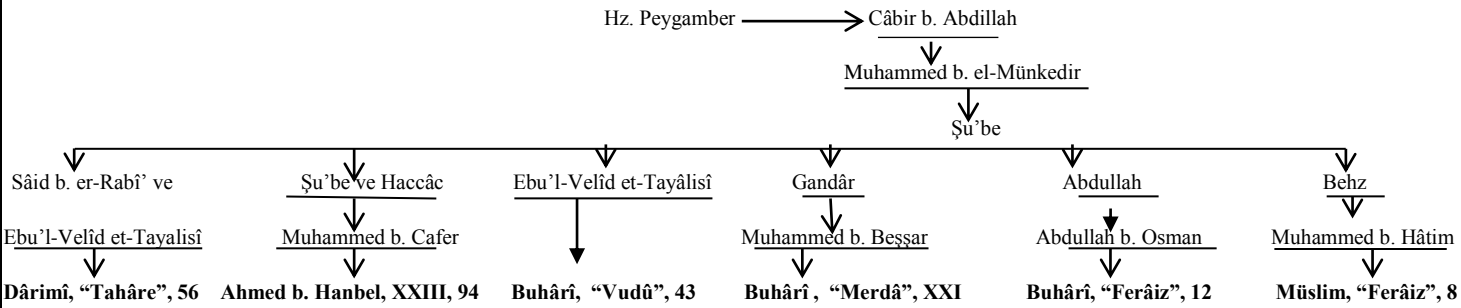
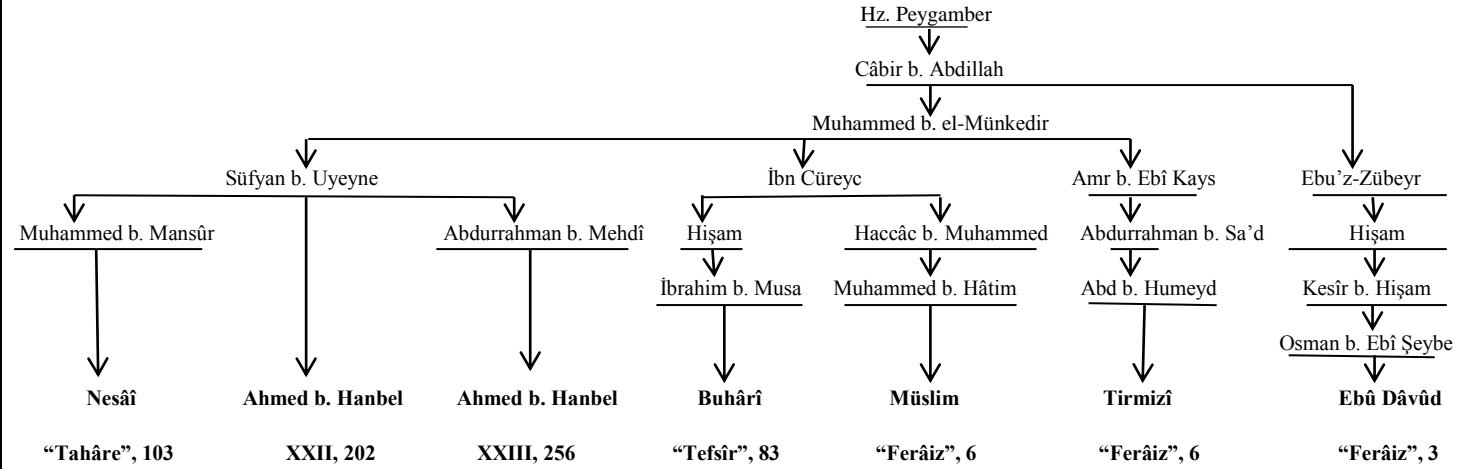
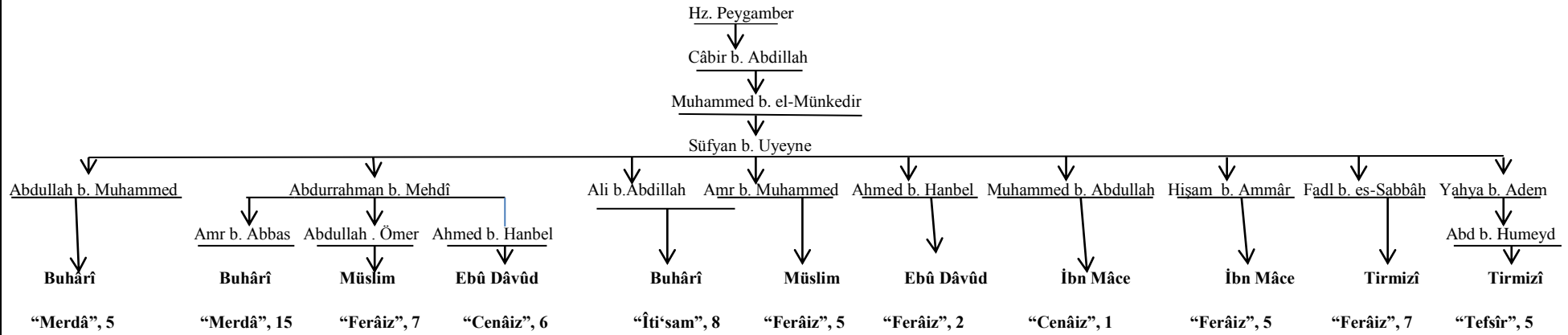

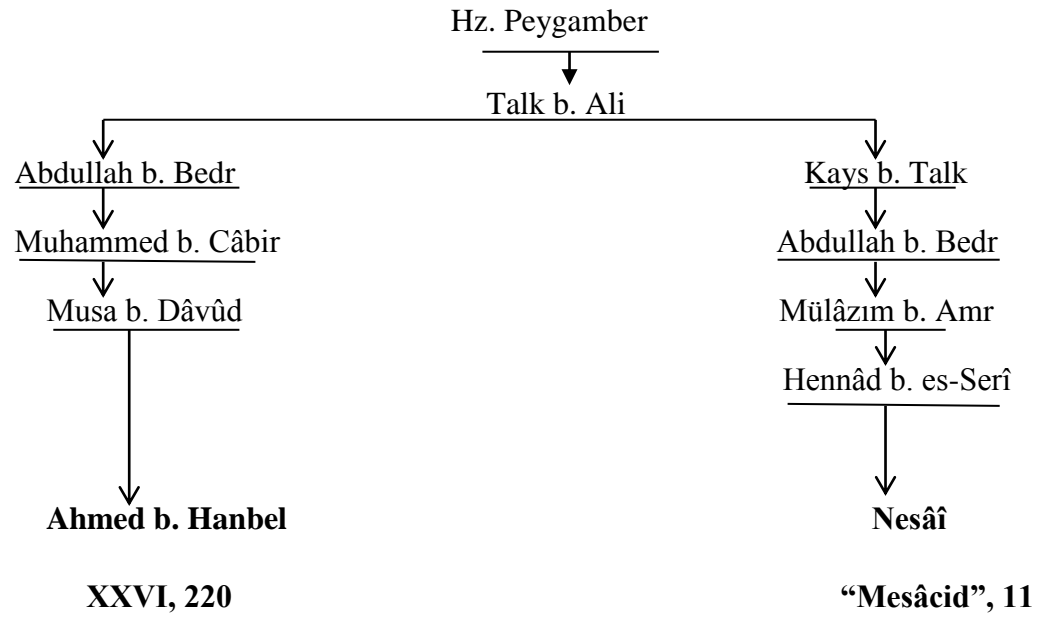

ÖZ GEÇMİŞ

1980 yılında Ankara ili Yenimahalle İlçesi'nde dünyaya geldi. Yahyalar İlkokulu'nu bitirdikten sonra Demetevler İmam Hatip Ortaokulu'nu ve Tefvik İleri İmam Hatip Lisesi'ni tamamladı. Aynı sene 1997 yılında Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde İlahiyat eğitimine başladı. 2006 yılında mezun oldu. 2011 yılında yaz döneminde Eskişehir Odunpazarı'nda üç ay sözleşmeli olarak Kur'an Kursu öğreticiliği yaptıktan sonra kadro sınavı ile Yozgat/Sorgun ilçesi Doğankent Beldesi Kız Kur'an Kursu'na atandı. 2012-2013 yılında Yozgat/Sorgun Beğendik Mahallesi Fadime Hatun Kız Kur'an Kursu'nda öğretici olarak, 2013-2014 yılında Sorgun Medine Yatılı Kız Kursu'nda yönetici-öğretici olarak görev yaptı. Aynı yıl sonbahar döneminde Bozok Üniversitesi Temel İslam Bilimleri/Hadis alanında yüksek lisans eğitimine başladı. 2014-2015 yılında Ankara/Kahramankazan ilçesi Şehitler Kız Kur'an Kursu'na nakil ile atandı ve iki sene orada yöneticilik ve öğreticilik yaptı. Hala Kahramankazan Osmaniye Kız Kur'an Kursu'nda görevine devam etmektedir. On altı senelik evli ve dört çocuk annesidir.

Zeynep AY